

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΚΑΙ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΙΣ ΕΘΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 2019

ΣΩΦΡΟΝΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
(ΑΜ 18518)

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
Λυριτζής Χρήστος

Αθήνα, 2021

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία»
(Κατεύθυνση: Πολιτική Ανάλυση και Πολιτική Θεωρία)

Διπλωματική Εργασία:

Ακροδεξιά και Ακροδεξιός Λόγος στις Εθνικές Εκλογές του 2019

Σωφρόνης Χρήστος
(ΑΜ: 18518)

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Λυριτζής Χρήστος (Επιβλέπων Καθηγητής)
Παπαβλασόπουλος Ευθύμιος
Γεωργιάδου Βασιλική

Αθήνα, Φεβρουάριος 2021

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι ο εντοπισμός και η ανάλυση του περιεχομένου και των ρητορικών στρατηγικών στον προεκλογικό λόγο της ελληνικής ακροδεξιάς στις Εθνικές Εκλογές του 2019. Με τον τρόπο αυτό επιχειρείται η κατανόηση τόσο των βαθύτερων ιδεολογικών και πολιτικών διαφορών μεταξύ της ΕΛ και της ΧΑ, όσο και των ευκαιριών που αντλούν από το επίκαιρο και ιστορικό πλαίσιο προκειμένου να εξορθολογήσουν και να νομιμοποιήσουν την πολιτική τους ατζέντα. Ο ακροδεξιός λόγος στηρίζεται κυρίως σε υπαινιγμούς και λογικοφανή επιχειρήματα, επιδιώκει τον σκανδαλισμό μέσω της ακραίας ρητορικής, ενώ παραμένει αμφίσημος, δίχως ρητό πολιτικό και ιδεολογικό περιεχόμενο. Αξιοποιώντας διαδεδομένες αφηγήσεις για την ιστορία, το μεταναστευτικό, τη διεθνή πολιτική της χώρας, τα αξιακά κοινωνικά ζητήματα, την οικονομία και τη Συμφωνία των Πρεσπών, τις οποίες μοιράζεται είτε με προηγούμενες κομματικές εκδοχές της ελληνικής ακροδεξιάς είτε με τα κατεστημένα μετριοπαθή κόμματα και τον τύπο, δημιουργεί δίπολα τα οποία χρησιμοποιεί για τη νομιμοποίηση ακραίων πολιτικών θέσεων που στρέφονται κατά των πολιτικών δικαιωμάτων και των ανθρώπινων ελευθεριών. Η κύρια διαφορά μεταξύ του Κ. Βελόπουλου και του Ν. Μιχαολιάκου δεν βρίσκεται στον ρατσισμό, στον εθνικισμό ή στο νατιβισμό που αναπτύσσουν αλλά στην πολιτική προοπτική εντός της οποίας εντάσσονται αυτά. Η ΧΑ παραμένει μέχρι και το 2019 πιστή στον ελιτιστικό συγκεντρωτισμό και τον εθνικοσοσιαλισμό, ως μία ιδιαίτερη περίπτωση κόμματος «παλαιάς ακροδεξιάς». Η ΕΛ εμφανίζεται περισσότερο ως εκπρόσωπος της ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής δεξιάς, όπως αυτή αναπτύσσεται στα πλαίσια ενός νέου τέταρτου κύματος ακροδεξιάς.

Λέξεις κλειδιά

Ακροδεξιά, Ακροδεξιός λαϊκισμός, Ανάλυση λόγου, Εκλογές 2019, Ελληνική Λύση, Ριζοσπαστική Δεξιά, Χρυσή Αυγή

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Συντομογραφίες</i>	4
1. Εισαγωγή	6
2. Η Ευρωπαϊκή Ακροδεξιά: Ιδεολογία, Εξέλιξη και Ζητήματα Ορισμού	9
2.1 Τα μεταπολεμικά κύματα εξέλιξης	10
2.2 Τυπολογία των κομματικών φαινομένων	14
3. Λαϊκισμός: Συμπερίληψη και Αποκλεισμοί	18
3.1 Λαϊκισμός και Δημοκρατία	19
3.2 Ακροδεξιός λαϊκισμός	23
4. Η Ελληνική Περίπτωση	26
4.1 Η Ακροδεξιά κατά τη Μεταπολίτευση	26
4.2 Η δεκαετία της κρίσης	29
4.3 Οι Εθνικές Εκλογές του 2019	35
5. Ανάλυση Πολιτικού Λόγου	42
5.1 Κριτική ανάλυση λόγου	42
5.2 Ανάλυση πλαισίων	45
5.3 Συλλογή δεδομένων και μεθοδολογία	46
6. Ανάλυση του Ακροδεξιού Λόγου στις Εκλογές του 2019	48
6.1 Η περίπτωση του Κυριάκου Βελόπουλου και της ΕΛ	48
6.2 Η περίπτωση του Νικόλαου Μιχαλολιάκου και της ΧΑ	76
6.3 Συμπεράσματα ανάλυσης λόγου	91
7. Γενικά Συμπεράσματα	99
Βιβλιογραφία - Πηγές	105

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ALP	Κόμμα του Anders Lange
AN	Αυτόνομοι Εθνικιστές
AN	Εθνική Συμμαχία
BNP	Βρετανικό Εθνικό Κόμμα
ECR	Ευρωπαίοι Συντηρητικοί και Μεταρρυθμιστές
FN	Εθνικό Μέτωπο
FPÖ	Κόμμα Ελευθερίας της Αυστρίας
FrP	Κόμμα Προόδου
FUQ	Κίνημα του Μέσου Ανθρώπου
GRECE	Ομάδα Έρευνας και Μελέτης του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού
LN	Λίγκα του Βορρά
MSI	Ιταλικό Κοινωνικό Κίνημα
NPD	Εθνικοδημοκρατικό Κόμμα Γερμανίας
NSDAP	Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα
ÖVP	Αυστριακό Λαϊκό Κόμμα
PP	Λαϊκό Κόμμα
RN	Εθνική Συσπείρωση
SD	Σουηδοί Δημοκράτες
SPÖ	Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα της Αυστρίας
SVP	Ελβετικό Λαϊκό Κόμμα
ANEA	Ανεξάρτητοι Έλληνες
AOZ	Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΔΑ	Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ένωση Κέντρου
ΕΛ	Ελληνική Λύση
ΕΛ.ΑΣ.	Ελληνική Αστυνομία
ΕΝ.ΚΕΝ.	Ένωση Κεντρώων
ΕΟΚΑ	Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών
ΕΠ	Εθνική Παράταξη

ΕΠΕΝ	Εθνική Πολιτική Ένωση
ΕΡΤ	Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΕΣΡ	Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης
Κ.Ο.	Κοινοβουλευτική Ομάδα
Κ4Α	Κόμμα 4ης Αυγούστου
ΚΕΦΚΣ	Κέντρο Ελευθέρων Φιλοσοφικών Κοινωνικών Σπουδών
ΚΙΕΦ	Κόμμα Ισότητας, Ειρήνης και Φιλίας
ΚΙΝΑΛ	Κίνημα Αλλαγής
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΛΑΟΣ	Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός
ΛΟΑΤΚΙ+	Λεσβία, Ομοφυλόφιλος, Αμφιφυλόφιλος, Τρανς κ.α.
ΜΑΒΗ	Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Βόρειας Ηπείρου
ΜέΡΑ25	Μέτωπο Ευρωπαϊκής Ρεαλιστικής Ανυπακοής 2025
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΝΔ	Νέα Δημοκρατία
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΑΜΕ	Πανεργατικό Αγωνιστικό Μέτωπο
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΠΓΔΜ	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
ΠΟΛΑΝ	Πολιτική Άνοιξη
ΣΥΡΙΖΑ	Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς
ΧΑ	Χρυσή Αυγή

1.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι εκλογές του Ιουνίου του 2019 θα μπορούσαν να σηματοδοτούν το τέλος μίας περιόδου πυκνών πολιτικών εξελίξεων και αλλαγών, η οποία ξεκίνησε με τη συνειδητοποίηση της κρίσης χρέους το 2010 και αποτυπώθηκε εκλογικά για πρώτη φορά στον εκλογικό σεισμό του 2012. Για τον λόγο αυτό, προσφέρουν μία σειρά διαφορετικών ερευνητικών ερωτημάτων σχετικά με την αναδιάταξη των πολιτικών δυνάμεων και την αναδιαμόρφωση του κομματικού ανταγωνισμού μετά από την στιγμή η οποία έγινε στο δημόσιο λόγο αντιληπτή ως το «τέλος των Μνημονίων». Σε εκείνες τις εκλογές, για πρώτη φορά μετά από μία δεκαετία και τέσσερις εκλογικές αναμετρήσεις, η ΝΔ κατάφερε να εξασφαλίσει την απόλυτη πλειοψηφία των κοινοβουλευτικών εδρών, ο ΣΥΡΙΖΑ σταθεροποίησε τη θέση του ως ο προοδευτικός πόλος ενός νέου δικομματισμού, ενώ η ακροδεξιά ΧΑ βρέθηκε εκτός κοινοβουλίου. Η εκλογική ήττα της νεοναζιστικής οργάνωσης, η οποία είχε μετατρέψει τα τελευταία χρόνια την Ελλάδα σε μία ιδιαίτερη περίπτωση μελέτης, παρά το γεγονός ότι αποτέλεσε ένα σημαντικό γεγονός και μία νίκη του δημοκρατικού και αντιφασιστικού χώρου, συνοδεύτηκε από την είσοδο στο κοινοβούλιο μίας νέας ακροδεξιάς δύναμης. Έγινε έτσι αντιληπτό πως η εθνικιστική, ρατσιστική και αντιπλουραλιστική ρητορική συνεχίζει να βρίσκει ανταπόκριση στο εκλογικό σώμα παρά το τέλος των διαιρέσεων και των συγκρούσεων που είχε επιβάλει η προηγούμενη περίοδος.

Η ελληνική ακροδεξιά τα τελευταία χρόνια εμφανίζει μία έντονη ανομοιογένεια και πολυμορφία. Τέσσερα διαφορετικά κόμματα στα δεξιά της ΝΔ αναδείχθηκαν σε υπολογίσιμες κοινοβουλευτικές δυνάμεις, διαφορετικά μεταξύ τους τόσο στο βαθμό ριζοσπαστικότητας όσο και στο ρεπερτόριο δράσης που υιοθέτησαν. Στις εθνικές εκλογές του 2019 η ακροδεξιά θα χάσει συνολικά το 36% της εκλογικής της δύναμης. Το γενικότερο πολιτικό και εκλογικό τοπίο, ο κοινωνικός στιγματισμός της ΧΑ και η συμμετοχή των εθνικιστών ΑΝΕΛ σε μία προοδευτική κυβερνητική συμμαχία, θα οδηγήσει στο διχασμό του ακροδεξιού εκλογικού σώματος μεταξύ της ΧΑ και του νεοσύστατου κόμματος του Κ. Βελόπουλου. Η ΕΛ διαδέχτηκε στο ελληνικό κοινοβούλιο την εξτρεμιστική ΧΑ εκμεταλλευόμενη κυρίως τις διασυνδέσεις της στον παραδοσιακό ακροδεξιό χώρο και την κοινωνική ένταση που προκάλεσαν η δημόσια αντιπαράθεση σχετικά με τη διαχείριση του μεταναστευτικού και η διπλωματική συμφωνία της χώρας με τη Βόρεια Μακεδονία. Εκ πρώτης όψεως, δείχνει να επιστρέφει στο πρότυπο ακροδεξιάς που εισήγαγε στις αρχές του αιώνα το κόμμα του ΛΑΟΣ, επαναπροσδιορισμένο όμως εντός του νέου κοινωνικοπολιτικού πλαισίου και των διεθνών εξελίξεων που καθοδηγούν τη διαμόρφωση ενός νέου τέταρτου κύματος ακροδεξιάς.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εντοπίσει τις συνέχειες και τις ασυνέχειες της ελληνικής ακροδεξιάς μετά τις εθνικές εκλογές του Ιουνίου του 2019 και τις διαφορές στον πολιτικό λόγο και την κομματική ατζέντα των δύο πρωταγωνιστικών ακροδεξιών δυνάμεων. Για τη διερεύνηση των ερωτημάτων αυτών, επικεντρώνεται στη μελέτη και ανάλυση του προεκλογικού πολιτικού λόγου της ΕΛ, της ΧΑ και των επικεφαλής τους. Μέσα από τον εντοπισμό των κοινών ή διαφορετικών περιεχομένων

και ρητορικών στρατηγικών, επιχειρείται η κατανόηση βαθύτερων ιδεολογικών και πολιτικών διαφορών αλλά και οι ευκαιρίες τις οποίες αντλεί η ακροδεξιά από το επίκαιρο και ιστορικό πλαίσιο προκειμένου να νομιμοποιήσει την πολιτική της ατζέντα και να επιβιώσει κοινοβουλευτικά. Ο επίκαιρος χαρακτήρας της έρευνας και η εστίαση της σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ενδεχομένως να στερούν τη δυνατότητα συμβολής στη συνολικότερη κατανόηση του φαινομένου. Παρόλα αυτά, στη βιβλιογραφία για την ελληνική πολιτική είναι συχνό φαινόμενο η εστίαση σε συγκεκριμένες εκλογικές εκστρατείες. Οι εκλογές αποτελούν προνομιακές περίοδοι για την κατασκευή και την προβολή νέων ερμηνειών και ορισμών της πραγματικότητας, συνιστώντας «ιδιαίτερα έντονες στιγμές της πολιτικής ζωής με επιδράσεις που εκτείνονται πέρα από την προεκλογική περίοδο» (Gerstle 2014: 221). Υπό το πρίσμα αυτό, ο πολιτικός λόγος των εκλογών του 2019 αντικατοπτρίζει τις πολιτικές εξελίξεις, τις συγκρούσεις και τους συσχετισμούς της γενικότερης πολιτικής περιόδου εντός της οποίας εντάσσονται.

Έως και τη δεκαετία του 1980 η ακροδεξιά στην Ευρώπη ήταν μάλλον περιθωριοποιημένη, αδυνατώντας να αποκοπεί από την εμπειρία του φασιστικού φαινομένου ενώ μόνο περιστασιακά γινόταν εκλογικά ορατή λειτουργώντας ως φορέας διαμαρτυρίας. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όμως, και ιδιαίτερα μετά το 1990 άρχισε να εμφανίζεται μία νέα δυναμική μορφή ακροδεξιάς, παράλληλα με την επιστροφή του εθνικισμού, του ρατσισμού και της ρητορικής των διακρίσεων στη δημόσια σφαίρα, τον κομματικό ανταγωνισμό και τα ΜΜΕ (πρβλ. Έλληνας 2012). Στην περίπτωση της Ελλάδας, η εκλογική εκτόξευση της ΧΑ και η αύξηση των συνολικών εκλογικών ποσοστών της ελληνικής ακροδεξιάς το 2012, αποδόθηκαν αρχικά στην οικονομική κρίση και την κοινωνική ένταση που πυροδότησαν οι πολιτικές λιτότητας. Παρά το γεγονός ότι η οικονομία και η πολιτική αποσταθεροποίηση αναμφίβολα αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες της εξέλιξης αυτής, δεν θα πρέπει να υποτιμάται το γεγονός ότι ήδη από τις αρχές του 2000 η ακροδεξιά είχε αναδειχθεί σε μία πολιτικά υπολογίσιμη δύναμη, ενώ παράλληλα παρατηρούνταν μία διαρκής καλλιέργεια εθνικιστικού και ξενοφοβικού λόγου τόσο από τα ΜΜΕ όσο και από τις μετριοπαθείς πολιτικές δυνάμεις.

Στην επιλογή της θεματικής και του ερωτήματος της παρούσας εργασίας, συνέβαλε η υιοθέτηση της θέσης ότι η μελέτη του ακροδεξιού λόγου δεν αφορά απλά στον εντοπισμό μίας ιδεολογίας ή ενός συστήματος λόγου μίας συγκεκριμένης, μικρής ή μεγάλης, κατηγορίας πολιτικών κομμάτων αλλά και στη διερεύνηση μίας σοβαρής απειλής για τη δημοκρατία, η οποία επιχειρεί να επαναπροσδιορίσει τόσο το κανονιστικό της πλαίσιο όσο και τον εννοιολογικό της πυρήνα (Pytlas 2018). Μετά τη μεταναστευτική κρίση του 2015, έγινε αντιληπτός ο βαθμός στον οποίο η ακροδεξιά ατζέντα καταφέρνει να επηρεάζει σήμερα το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων και να καθοδηγεί τις εφαρμοζόμενες πολιτικές σε ζητήματα μετανάστευσης, ασύλου και δημόσιας ασφάλειας (Akkerman 2018). Στην εξέλιξη αυτή οδήγησε η επιλογή των κατεστημένων ευρωπαϊκών κομμάτων, προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν τις εκλογικές τους απώλειες, είτε να υιοθετούν πλαίσια λόγου και αιτήματα της ακροδεξιάς είτε να επιτρέπουν στους ακροδεξιούς πολιτικούς να επιβάλουν τη δική τους θεματολογία στη πολιτική ατζέντα.

Η ακροδεξιά αποτελεί κίνδυνο που απασχολεί σήμερα τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει ήδη από την δεκαετία του 1990 σε αύξηση του ενδιαφέροντος για το φαινόμενο, τόσο στον τύπο όσο και στην ακαδημαϊκή

κοινότητα. Οι εκατοντάδες σχετικές μελέτες συμφωνούν πως δεν αποτέλεσε ποτέ ένα ομοιογενές σύνολο κομμάτων. Η ανομοιογένεια αυτή, αποτέλεσμα των συνεχών μεταλλάξεων του ακροδεξιού λόγου, αποτελεί παράγοντα που διευκόλυνε τα κόμματα του χώρου να ξεφύγουν από το πολιτικό περιθώριο και το παρελθόν του φασισμού και να μετατραπούν σε πρωταγωνιστές του κομματικού ανταγωνισμού (Milza 2004). Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η μελέτη των διαφορετικών εκδοχών και των εξελίξεων του ακροδεξιού λόγου εντός διαφορετικών κοινωνικών και ιστορικών πλαισίων, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Για τη διερεύνηση του κεντρικού ερωτήματος της εργασίας, θα πρέπει να αποσαφηνιστούν τόσο η θεματική όσο και το ιστορικό πλαίσιο εντός των οποίων εντάσσεται. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί επιχειρείται μία σύντομη επισκόπηση τόσο των κεντρικών ιδεολογικών χαρακτηριστικών που διαχρονικά χαρακτηρίζουν την ακροδεξιά, όσο και των διαφορετικών εκδοχών που απέκτησε μέσα από την ιστορική της εξέλιξη, από την οποία προκύπτει σήμερα η τυπολόγηση των κομμάτων και των οργανώσεων του χώρου σε δύο διαφορετικές κατηγορίες. Βασικό εργαλείο τόσο στη διαδικασία διάκρισης όσο και στη γενικότερη μελέτη του ακροδεξιού λόγου, αναδείχθηκε μετά τη δεκαετία του 1990 η έννοια του «λαϊκισμού». Ο Milza (2004), προσεγγίζοντας το φαινόμενο ιστορικά, υποστήριξε ότι ο λαϊκισμός αποτελούσε χαρακτηριστικό στοιχείο των ακροδεξιών ρευμάτων ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Παρόλα αυτά, ο όρος παραμένει σήμερα εξαιρετικά αμφιλεγόμενος, εξαιτίας της «δημοφιλίας» του τόσο στην πολιτική επιστήμη όσο και στον πολιτικό λόγο και τη δημοσιογραφία. Για αυτό τον λόγο, στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας επιχειρείται η αποσαφήνιση του και η παρουσίαση των βασικών χαρακτηριστικών που αποκτά από τη σύμπλευσή του με την ευρωπαϊκή ακροδεξιά. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη αναδρομή στην ιστορία της μεταπολιτευτικής ελληνικής ακροδεξιάς, ενώ αναλύεται το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο των εκλογών του 2019.

Η παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας γίνεται αναλυτικά στο κεφάλαιο έξι. Εξαιτίας της πολυπλοκότητας του ακροδεξιού λόγου, ο οποίος συχνά είναι περισσότερο υπαινικτικός παρά άμεσος, περιέχοντας παραπομπές, μεταφορές, σχήματα λόγου, ιδεολογικές απλουστεύσεις, ιδεοληψίες και αμφιλεγόμενες στρατηγικές επιχειρηματολογίας, η ανάλυση που αναπτύσσεται βασίζεται σε μία ποιοτική προσέγγιση, σύμφωνα με τη σχολή της κριτικής ανάλυσης, και ειδικότερα της λογο-ιστορικής μελέτης, και της σχολής της ανάλυσης των πλαισίων. Η μεθοδολογία που ακολουθείται και το θεωρητικό της πλαίσιο θα παρουσιαστούν στο πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας.

2.

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ: ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ, ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΟΡΙΣΜΟΥ

Σήμερα, «η ακροδεξιά οικογένεια είναι μακράν η καλύτερα μελετημένη κομματική οικογένεια στην πολιτική επιστήμη» (Mudde 2016). Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν γραφτεί περισσότερα άρθρα και βιβλία για αυτή παρά για όλες τις υπόλοιπες κομματικές οικογένειες μαζί. Παρόλα αυτά, ο ίδιος ο όρος «ακροδεξιά» παραμένει θολός. Η δυσκολία υιοθέτησης μίας συνεκτικής νοηματοδότησης γίνεται αντιληπτή από τον αριθμό των διαφορετικών μεταξύ τους κομμάτων και οργανώσεων που χαρακτηρίζονται στο δημόσιο λόγο ως ακροδεξιά. Η διατύπωση του Hainsworth στις αρχές του αιώνα περί «πολύπλοκης αλχημείας» (Hainsworth 2004: 47), συνεχίζει σήμερα να αποτυπώνει με ακρίβεια την κατάσταση του χώρου. Σε επίπεδο ιδεολογικών αρχών, προγραμματικών θέσεων και πολιτικής δράσης, αλλά και σε επίπεδο εκλογικής απήχησης και θεσμοθέτησης μέσα στο κομματικό σύστημα, η ακροδεξιά δεν αποτέλεσε ποτέ ένα ομοιογενές σύνολο, αλλά συγκέντρωνε διαχρονικά κόμματα και οργανώσεις με «αντιφατικά και ετερόκλητα στοιχεία» (Γεωργιάδου 2008: 32).

Ο Milza (2004) εξετάζοντας ιστορικά το φαινόμενο και αναζητώντας έναν ορισμό που θα καλύπτει τον δεξιό εξτρεμισμό, αναγνώρισε την δυσκολία του εγχειρήματος, όχι μόνο εξαιτίας του θολού ιδεολογικού τοπίου του χώρου αλλά και της ιστορικής εξέλιξης των κοινωνιών και των ιδεών που συνεχώς μεταβάλλει το τι σε κάθε εποχή θεωρούμε και ορίζουμε ως «ακραίο». Από τον 19ο αιώνα έως και τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το κεντρικό χαρακτηριστικό των διαφόρων ακροδεξιών ρευμάτων που τα καθιστούσε «ακραία» ήταν η ριζική απόρριψη των δημοκρατικών θεσμών και η βίαιη συμπεριφορά τους. Με την περαιτέρω όμως ανάπτυξη και εμπέδωση της φιλελεύθερης δημοκρατίας, ένας ορισμός βασισμένος στην παραπάνω παρατήρηση κατέστη παρωχημένος, με τα ακροδεξιά κόμματα να υιοθετούν μία εικόνα «νομιμοφροσύνης» και να λειαινούν τον πολιτικό τους λόγο.

Η μετατροπή των ακροδεξιών δυνάμεων από βίαιες οργανώσεις σε νόμιμα πολιτικά κόμματα που δείχνουν να αποδέχονται τους κανόνες του δημοκρατικού «παιχνιδιού», δεν αποδεικνύει και την αφομοίωση από μέρους τους των ιδεών της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Η ακροδεξιά παρέμεινε αυτό που ήταν και προπολεμικά, απλά αφού αποδείχθηκε αδύναμη και εκλογικά ανίσχυρη, προσάρμοσε το λόγο, και όχι τις ιδέες της, σε αυτό που απαιτούσαν οι ψηφοφόροι. Για τον Milza, η δεξαμενή από την οποία η σύγχρονη ακροδεξιά αντλεί την ιδεολογία της είναι η ίδια με εκείνη όλων των προηγούμενων ιστορικών ρευμάτων της εξτρεμιστικής δεξιάς. Κεντρικές ιδέες παραμένουν διαχρονικά η φυσική ανισότητα των ανθρώπων, η πολεμική ενάντια στην κοινοβουλευτική-αντιπροσωπευτική δημοκρατία και η υιοθέτηση ενός μοντέλου οργανωτικής ομοιομορφίας της κοινωνίας.

Η ακροδεξιά οικογένεια έως και σήμερα συνεχίζει να προβάλλει ένα πρόγραμμα στρατηγικού μετασχηματισμού της κοινωνίας, με την προσδοκία εγκαθίδρυσης μίας ισχυρής κεντρικής εξουσίας, θεμελιακά αντίθετης στις αρχές του πολιτικού

φιλελευθερισμού, με μία συμπεριφορά αποκλεισμού του «ξένου» και συνεχούς ανακάλυψης εσωτερικών εχθρών. Ο αντικοινοβουλευτισμός της αποκτά υπόσταση μέσα από τη μόνιμη αντιπαράθεση με τη σημερινή μορφή που έχει πάρει ο κοινοβουλευτισμός και την αντιπρόταση για ένα δημοψηφισματικό σύστημα άμεσης δημοκρατίας. Ο «δημοψηφισματικός εθνικισμός» αποτελούσε ρεύμα της ακροδεξιάς οικογένειας στα τέλη του προπερασμένου αιώνα, το οποίο συσπείρωσε ορισμένους από τους παραδοσιακούς αντιπάλους της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, όπως οι Μοναρχικοί, ενώ βασίστηκε πάνω σε μία ιδιαίτερη λατρεία ως προς τον στρατό και σε ένα νέου τύπου εθνικισμό, που εστίαζε την πολεμική του ενάντια των πολιτικών κομμάτων και των επίκαιρων τότε ιδεών περί της πάλης των τάξεων (Milza 2004). Σήμερα, «αναμειγνύοντας συστηματικά δημοψηφισματικές αρχές με αποφασιοκρατικές μεθόδους, η άκρα δεξιά αναδεικνύει την αντίληψή της για ένα πολιτικό σύστημα συγκεντρωτικό, προσωποκεντρικό και καισαριστικό, με αδύναμους και απαξιωμένους στο εκλογικό σώμα διαμεσολαβητικούς θεσμούς» (Γεωργιάδου 2008: 47).

Πέρα από τον αντικοινοβουλευτισμό, και ο υπόλοιπος παραδοσιακός στους αιώνες πυρήνας της ακροδεξιάς εμφανίζεται στις σύγχρονες εκδοχές της με διαφορετικούς τρόπους. Η πίστη στη φυσική ανισότητα ή σε ένα μοντέλο κοινωνικής ομοιομορφίας, υποκρύπτονται πίσω από το όραμα για μία «εθνική ταυτότητα», η οποία διαφέρει ριζικά από εκείνο που πρότεινε η φιλελεύθερη, συντηρητική παράδοση (Camus 2011). Με επίκεντρο την ταυτότητα αυτή, αναπτύσσεται μία ατζέντα βίαιης απομόνωσης και καταστολής του «διαφορετικού». Το ιδεολογικό αυτό στοιχείο, το οποίο κατά τη διάρκεια του μεγαλύτερου μέρους του περασμένου αιώνα εμφανιζόταν μέσα από τον αντικομμουνισμό και τον αντισημιτισμό, σήμερα παρουσιάζεται σε νέες εκδοχές, όπως η ρητορική κατά των μεταναστών και των μειονοτήτων.

2.1 Τα μεταπολεμικά κύματα εξέλιξης

Για τον von Beyme, «μόνο μία μελέτη των διαφορετικών σταδίων ανάπτυξης της δεξιάς μπορεί να οδηγήσει σε μία αντικειμενική εικόνα των πραγματικών κινδύνων του δεξιού εξτρεμισμού» (von Beyme 2017). Αρκετοί αναλυτές της μεταπολεμικής Ακροδεξιάς προσεγγίζουν την εξέλιξή της μέσα από τρία ή τέσσερα κατά σειρά ιστορικά κύματα (ενδεικτικά Zimmermann κ' Saalfeld 1993, Backer 2004, von Beyme 2017, Mudde 2019). Τα κύματα αυτά για κάποιους αναλυτές είναι κοινά για όλες ή τουλάχιστον για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, ενώ άλλοι εντόπισαν σημαντικές διαφορές από χώρα σε χώρα. Η ανάλυση των κυμάτων, ξεκινώντας από την επομένη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και φτάνοντας έως τις μέρες μας, επικεντρώνεται στις ιδιαίτερα μακρόσυρτες πολιτικο-κοινωνικές εξελίξεις που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή του φαινομένου.

Το πρώτο κύμα τοποθετείται στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Τότε ήταν που άρχισαν να εμφανίζονται οι πρώτες οργανώσεις-κόμματα στο δεξιό χώρο, καταφύγια φασιστικών καταλοίπων και οπαδών του καθεστώτος που χάθηκε με τη λήξη του πολέμου και την έναρξη του εκδημοκρατισμού και της φιλελευθεροποίησης. Παρά το μείγμα των στελεχών τους, τα κόμματα αυτά δεν προέβαλαν το αίτημα της αποκατάστασης του προηγούμενου καθεστώτος, υιοθετώντας την «τακτική της νομιμοφροσύνης» (Γεωργιάδου 2008: 86). Εξαιτίας του κρατικού παρεμβατισμού για την

αποτροπή δημιουργίας νεοφασιστικών θυλάκων, αρκετά από τα κόμματα αυτά βρέθηκαν στο πολιτικό περιθώριο (Backer 2004).

Η Ιταλία, όπου το συνταγματικό καθεστώς ήταν πολύ λιγότερο παρεμβατικό, μετατράπηκε την περίοδο εκείνη σε «εργαστήριο της νεοφασιστικής ιδεολογίας και πολιτικής πρακτικής» (Ignazi 2003: 22). Τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο, στο ιταλικό κοινοβούλιο κατάφερε να εισέλθει το αντικομμουνιστικό FUQ, ενώ μετά τη δεκαετία του 1950 το ακροδεξιό πολιτικό φάσμα κυριαρχήθηκε από το νεοφασιστικό MSI, έναν από τους κύριους εκπροσώπους του πρώτου κύματος ακροδεξιάς. Το MSI έως και το 1995, οπότε και μετασηματίστηκε, διατήρησε την εκλογική του δύναμη γύρω από το 5% και σταθεροποίησε την πολιτική του παρουσία στο ιταλικό κοινοβούλιο, ενώ μέσω της μετεξέλιξής του σε AN ήταν από τα ελάχιστα παραδοσιακά κόμματα τα οποία κατάφεραν να επιβιώσουν από την κομματική κρίση της δεκαετίας του 1990. Αποτελώντας μία αναπροσαρμογή του ιστορικού φασισμού, αρχές του ιταλικού νεοφασισμού ήταν η υποστήριξη ενός ισχυρού και αυταρχικού κράτους, επικεφαλής του οποίου θα ήταν μία χαρισματική ηγεσία, η ιεραρχική δομή της κοινωνίας και η υπέρβαση της ταξικής διαίρεσης, η υποταγή των μαζών στο έθνος και τα σχέδια του κράτους, η περιφρόνηση των ατομικών δικαιωμάτων και της ελευθερίας πέραν των αναγκών του κράτους και η αποστροφή στην κοινωνική ένταση. Η κύρια διαφορά μεταξύ φασισμού και νεοφασισμού έγκειται στην εγκατάλειψη μυθικών στοιχείων κινητοποίησης, όπως το όραμα για μία παλιγγενεσία και μία «νέα τάξη».

Το δεύτερο κύμα αποτελεί την πρώτη ουσιαστική έκφραση της μεταπολεμικής ακροδεξιάς, προσαρμοσμένης στο νέο ιστορικό πλαίσιο το οποίο είχε διαμορφωθεί στις φιλελεύθερες ευρωπαϊκές δημοκρατίες. Το πολιτικό του πρόγραμμα και το ρεπερτόριο δράσης του διαμορφώθηκαν από μία σειρά εξελίξεων στο χώρο της δεξιάς αλλά και από ένα νέο κύμα κοινωνικής ένδειας στην Ευρώπη (von Beyme 2017). Εγκαταλείπει τις πρακτικές του παρελθόντος και θέτει την πολιτική σύγκρουση στο πεδίο των αξιών. Προβάλλει διακυβεύματα όπως η ασφάλεια, η κοινότητα, το έθνος και η ταυτότητα. Εμφανίζεται προς τα τέλη της δεκαετίας του 1960, την περίοδο του μεταβιομηχανισμού, και για αρκετούς μελετητές θεωρείται μία «αυταρχική αντίδραση» στον μεταϋλισμό και ένα είδος «δομικού ισοδυνάμου» της Νέας Αριστεράς (Γεωργιάδου 2008: 87-88).

Ο πυρήνας της νέας αυτής φάσης τοποθετείται στη Γαλλία της δεκαετίας του 1950 και την εμφάνιση του αντι-φορολογικού κινήματος του Πουζαντισμού, το οποίο προέκυψε από την κοινωνική αντίδραση στις φορολογικές πολιτικές του γαλλικού κράτους αλλά γρήγορα απέχτησε δεσμούς με ακροδεξιούς σχηματισμούς και πολιτικούς της περιόδου (Milza 2004: 114-128). Ενώ στη Γαλλία και σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες τα κόμματα τα οποία επηρεάστηκαν από τον Πουζαντισμό σύντομα περιθωριοποιήθηκαν ή απορροφήθηκαν από τα μεγάλα κόμματα, σημείωσαν ιδιαίτερη εκλογική επιτυχία στις σκανδιναβικές χώρες, όπου το αντι-φορολογικό κίνημα βρέθηκε αντιμέτωπο με ένα ολοκληρωμένο κρατικό σύστημα πρόνοιας και οικονομικού προστατευτισμού (Andersen κ' Bjorklund 2004, von Beyme 2017). Τα κόμματα που ανήκουν στην οικογένεια αυτή συχνά τυπολογούνται ως ιδιαίτερες εκφάνσεις ενός «ριζοσπαστικού δεξιού λαϊκισμού» ή ενός «φιλελεύθερου λαϊκισμού» (Betz 1994). Πρότυπα αποτελούν το FrP στη Δανία και το νορβηγικό κόμμα του Anders Lange (ALP/FrP), τα οποία ξεκίνησαν ως αντικρατικά κόμματα στις αρχές της δεκαετίας του 1970 αλλά πολύ γρήγορα διάνθησαν το λόγο τους με ξενοφοβικά, ρατσιστικά και αντιπλουραλιστικά στοιχεία, ενώ κατά τη δεκαετία του 1980 έδειξαν ιδιαίτερη προσαρμοστικότητα στην

ατζέντα του νεοσυντηρητισμού και της Νέας Δεξιάς. Η δεκαετία εκείνη αποτέλεσε σημείο καμπής για την ευρωπαϊκή ακροδεξιά, η οποία διάνθησε τον πολιτικό της λόγο και την ατζέντα της μέσω της εμφάνισης νέων ρευμάτων προερχόμενων από τον γενικότερο συντηρητικό χώρο (Ignazi 2003: 22).

Η Νέα Δεξιά προέκυψε από ένα μικρό πυρήνα Γάλλων και Ιταλών διανοουμένων, οι οποίοι από τη δεκαετία του 1970 σταδιακά επέκτειναν το δίκτυό τους και στην υπόλοιπη Ευρώπη, υποστηρίζοντας ότι η πολιτισμική ηγεμονία πρέπει να προηγείται της πολιτικής. Αυτός ήταν και ο λόγος που αρκετές φορές οι Ιταλοί νέο-δεξιοί αποκαλούσαν την κίνησή τους και ως «Γκραμοσιανή Δεξιά» (von Beyme 2017). Έτσι, το ενδιαφέρον σε αυτό το ρεύμα ήταν η στρατηγική που ανέπτυξε στο πολιτισμικό πεδίο, μέσω της ίδρυσης της οργάνωσης GRECE, με την έκδοση του γαλλικού περιοδικού «Nouvelle Ecole» και στη συνέχεια με τη δικτύωση των μελών της σε περισσότερο μετριοπαθή και δημοφιλή συντηρητικά έντυπα (Ignazi 2003: 23-24). Για τον Milza (2004), η Νέα Δεξιά έθεσε τα σύγχρονα θεμέλια του ρατσισμού, του ελιτισμού και του αντικοινοβουλευτισμού. Χαρακτηριζόταν από την απόρριψη του οικονομικού φιλελευθερισμού, την εχθρότητα απέναντι στην παγκοσμιοποίηση που επέβαλε η αμερικανική πολιτική και πολιτισμική ηγεμονία με αποτέλεσμα τον αφανισμό των «φυσικών κοινοτήτων», και την αναζήτηση διαφορετικών μέσων δημοκρατικής συμμετοχής, εκτός του φιλελευθέρου πλαισίου.

Η δεύτερη πηγή ανανέωσης της ακροδεξιάς πολιτικής ταυτότητας, ο νεοσυντηρητισμός, εμφανίστηκε από τα τέλη τις δεκαετίας του 1970 και κυρίως κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 ως μία αναθεώρηση του βρετανικού και αμερικανικού συντηρητισμού. Αποτελούσε αντίδραση στον κοινωνικοοικονομικό κευνσιανιστικό συμβιβασμό, στον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομία, στην πολιτική πρακτική ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης ή συνεργασίας των κοινωνικών εταίρων, στο κόστος του κοινωνικού κράτους και στην απώλεια των «παραδοσιακών αξιών» (Ignazi 2003: 24-26). Επί της ουσίας, ο νεοσυντηρητισμός αποτελούσε την πρόσμιξη των παραδοσιακών κοινωνικών αξιών με το δόγμα του οικονομικού νεοφιλελευθερισμού ή ορντοφιλελευθερισμού. Προέβλεπε ένα νέο ατομικισμό, ο οποίος έδινε απόλυτη έμφαση στην ελευθερία της αγοράς και του ανταγωνισμού, αποστασιοποιημένος όμως από τη φιλελεύθερη παράδοση των ατομικών δικαιωμάτων και της προστασίας των θεμελιωδών ελευθεριών. Έτσι, η σύμπλευση συντηρητισμού και οικονομικού φιλελευθερισμού γινόταν πολύ ευκολότερη. Οι νεοσυντηρητικοί, στην πραγματικότητα, με το θεωρητικό οπλοστάσιο του γερμανικού ορντοφιλελευθερισμού, εισάγουν ένα νέο ατομικισμό στο «πακέτο» ελεύθερου οικονομικού ανταγωνισμού, τάξης, ιεραρχίας και υποταγής στην εξουσία.

Το τρίτο κύμα ακροδεξιάς, το «πρώτο αξιόλογο κύμα στη Δυτική Ευρώπη» (Mudde 2019: κεφ. 1), εμφανίζεται από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1980 και διαμορφώνεται στις συνθήκες της μετακομμουνιστικής Ευρώπης. Τάσσεται υπέρ του κράτους πρόνοιας, απαιτώντας όμως τη θέσπιση εθνοπολιτισμικών κριτηρίων και θέτοντας αναχώματα στην αναγνώριση της ιδιότητας του πολίτη. Πρόκειται για την πολιτική ατζέντα του «προνοιακού σοβινισμού» (Betz 1994: 174) η οποία υποκρύπτει την επιδίωξη της άνισης ανακατανομής του εθνικού πλούτου στα πλαίσια μίας γενικότερης θεώρησης περί ανθρώπινης ανισότητας. Η ατζέντα του περιλαμβάνει πολιτικές επιδομάτων και δημόσιας πρόνοιας, ανεπτυγμένες για τον «γηγενή» πληθυσμό αλλά από τις οποίες θα αποκλείονται μετανάστες και αλλοεθνής. Προωθεί επίσης, πολύ πιο δυναμικά από τα κόμματα της προηγούμενης περιόδου, αιτήματα ευρείας και άμεσης

δημοψηφισματικής πολιτικής, διατηρώντας όμως αυταρχικές και ιεραρχικές θέσεις στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων (Γεωργιάδου 2008: 89).

Προς στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, «η αδυναμία των πολιτικών ελίτ της Ευρώπης να αποκαταστήσουν την αίσθηση ασφάλειας και ευημερίας, στην οποία στηρίχτηκε η κοινωνική πρόοδος κατά την μεταπολεμική περίοδο και την οποία οι πολίτες απαιτούσαν από τους ηγέτες τους, μετατράπηκε σε κύριο παράγοντα πολιτικής αποξένωσης και κυνισμού του εκλογικού σώματος» (Betz 1994: 41). Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την αλλαγή στο οικονομικό υπόδειγμα, το οποίο δημιουργούσε μία μεγάλη ομάδα «χαμένων», εξόπλισε την ακροδεξιά με εκλογική δύναμη από τα δυσαρεστημένα εργατικά στρώματα. Στα πλαίσια του σοσιαλδημοκρατικού «τρίτου δρόμου» και της κομματικής συναίνεσης στο κέντρο, ψηφοφόροι από χαμηλότερα στρώματα έβλεπαν την ατζέντα της αναδιανομής και της κοινωνικής ισότητας να μην εκπροσωπείται ουσιαστικά από κανένα κόμμα. Έτσι, άρχισαν να στρέφονται προς την ακροδεξιά, ως το «καινούργιο» με το οποίο συμφωνούσαν στην κοινωνικά συντηρητική ατζέντα αν όχι στην οικονομική (Marsdal 2013).

Χαρακτηριστικό στοιχείο της ακροδεξιάς τρίτου κύματος είναι η σημασία που δίνει στο διακύβευμα «μετανάστες-αλλοδαποί-πρόσφυγες». Αν και αποφεύγει την επιθετικότητα εναντίων των ξένων με εθνικο-πολιτισμικούς όρους «εκλογικεύοντας τη ξеноφοβία της» (Γεωργιάδου 2008: 90). Με την υιοθέτηση ενός νέου τύπου «νατιβισμού» (Mudde 2011) κάθε τι ξένο στο εσωτερικό της κοινότητας παρουσιάζεται ως υπονομευτής της ευημερίας των «γηγενών», ενός φανταστικού συνόλου με ιστορικά εθνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Πρότυπα κόμματα του κύματος αποτελούν το γαλλικό FN και το αυστριακό FPÖ. Και τα δύο έχουν μακρά ιστορία, που ξεκινάει από τη δεκαετία του 1950, ενώ προσαρμόστηκαν αναλόγως στις απαιτήσεις κάθε εποχής και στις ιδιαιτερότητες των τριών κυμάτων. Σήμερα, το FN, το οποίο έχει μετονομαστεί από την ηγέτη του Marine Le Pen σε RN, προσπαθεί να αποκοπεί από το ακραίο παρελθόν του και πρωταγωνιστεί στη γαλλική πολιτική σκηνή, ενώ στις ευρωεκλογές του 2019 αναδείχθηκε πρώτο σε δύναμη κόμμα. Αντίστοιχα, το FPÖ, το οποίο από τη δεκαετία του 1980 επιχειρεί σταδιακά να φιλελευθεροποιήσει την πολιτική του ατζέντα, αποτελεί σήμερα την τρίτη κοινοβουλευτική δύναμη στην Αυστρία, έχοντας συμμετάσχει σε συμμαχικές κυβερνήσεις τόσο με το συντηρητικό ÖVP όσο και με τους σοσιαλιστές του SPÖ.

Μετά τη διεθνή οικονομική κρίση του 2008 και τη μεταναστευτική κρίση της τελευταίας δεκαετίας, μία νέα περίοδος έγινε αντιληπτή, κατά την οποία η ακροδεξιά όχι μόνο καταφέρνει να ενδυναμώσει τη θέση της στην πολιτική σκηνή αλλά και να διαδώσει το πολιτικό της μήνυμα αποτελεσματικά επηρεάζοντας τις κρατικές πολιτικές (ενδεικτικά Akkerman 2018, Kallis 2013). Για τον Mudde (2019), τον 21ο αιώνα εμφανίστηκε ένα νέο τέταρτο κύμα, το οποίο έφερε μία τεράστια ανομοιογένεια στον πολιτικό χώρο της ακροδεξιάς ενώ έκανε και τη διαδικασία αναγνώρισής ακόμα πιο δύσκολη, με αρκετά από τα κόμματα της ριζοσπαστικής δεξιάς να μην μπορούν εύκολα να διαχωριστούν από κόμματα της παραδοσιακής δεξιάς οικογένειας. Ο ακροδεξιός λόγος απέκτησε τις τελευταίες δεκαετίες τέτοια επιρροή ώστε σε χώρες όπως η Γαλλία τα όρια μεταξύ του κατεστημένου συντηρητικού κόμματος (LR) και του RN να είναι δυσδιάκριτα σε αρκετά ζητήματα πολιτικής ατζέντας, όπως η μετανάστευση και η κοινωνική ασφάλεια. Η ριζοσπαστική δεξιά σήμερα, μεταφέρει τη σύγκρουση στο κοινωνικοπολιτισμικό πεδίο, χωρίς να προβάλλει ένα πολιτικό όραμα ριζικά αντίθετο από εκείνο των μετριοπαθών δυνάμεων. Περισσότερο εκμεταλλεύεται και επανα-

ριζοσπαστικοποιεί τα υπάρχοντα συντηρητικά και εθνικιστικά αισθήματα μέρους του εκλογικού σώματος. Στο επίκεντρο του πολιτικού της λόγου παραμένει η μετανάστευση και η υπεράσπιση της «παραδοσιακής οικογένειας», ενώ κινείται επιθετικά εναντίον των σύγχρονων κινημάτων για την ισότητα και τα δικαιώματα. Συχνά προβάλλει ψευδοχειραφετικές πολιτικές για το φύλο, οι οποίες συνδέονται με τις παραδοσιακές αξίες ή κινούνται εναντίον συγκεκριμένων πολιτισμικών και θρησκευτικών ομάδων.

2.2 Τυπολογία των κομματικών φαινομένων

Σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν παραπάνω, ιστορικά ο ιδεολογικός πυρήνας της ακροδεξιάς παρέμενε ο ίδιος αλλά η έκφρασή του μεταβαλλόταν συνεχώς, προκειμένου να διασφαλίζει την πολιτική της επιβίωση. Έτσι τα κόμματα του χώρου δεν αποτελούν και δεν αποτέλεσαν ποτέ μία συνεκτική-ομοιογενή οικογένεια. Διακρίνοντας το πρόβλημα της πολυπλοκότητας του φαινομένου, οι Ignazi και Mudde επιχείρησαν να διαμορφώσουν νέες κομματικές ταυτότητες και οικογένειες, μελετώντας τους διαφορετικούς λόγους και τις κομματικές ατζέντες, επηρεάζοντας σημαντικά τη μελέτη του ακροδεξιού χώρου. Θα πρέπει να γίνει σαφές ότι στόχος της προσπάθειας διάκρισης μεταξύ των ακροδεξιών δυνάμεων δεν ήταν ποτέ ο διαχωρισμός και η διαβάθμισή τους ως πρόβλημα ή απειλή αλλά η καλύτερη κατανόησή τους.

Ο Ignazi (2003) επιχείρησε να θέσει κριτήρια τα οποία να είναι ικανά από τη μία να οριοθετήσουν τον πολιτικό χώρο της ακροδεξιάς και από την άλλη να διαχωρίσουν τις διαφορετικές κομματικές μορφές εντός του. Απέκλεισε από την τυπολογία του όρους όπως «ριζοσπαστικό», «λαϊκιστικό» και «νέα δεξιά», θεωρώντας πως καθένας από αυτούς κρύβει παγίδες σχετικά με την αναλυτική του αξία. Αντιθέτως, προχώρησε με τον όρο «ακροδεξιά», ο οποίος εξ' αρχής υποδηλώνει κόμματα και οργανώσεις που βρίσκονται κοντά στο δεξιό άκρο του πολιτικού φάσματος. Επιπλέον, το «ακραίο» (extremeness) σχετίζεται και με το αντι-συστημικό. Με αυτόν τον τρόπο η οικογένεια της ακροδεξιάς αρχίζει να σχηματίζεται από κόμματα τα οποία πληρούν τόσο ένα «χωροθετικό» όσο και ένα «ιδεολογικό» κριτήριο (στο ίδιο: 31-34). Το «χωροθετικό» κριτήριο δεν μπορεί να είναι απόλυτο σε όλες τις περιπτώσεις. Η τοποθέτηση του ακροδεξιού κόμματος στον πολιτικό χάρτη και οι αποστάσεις του από τους υπόλοιπους ανταγωνιστές του διαφέρει αναλόγως των εθνικών ιδιαιτεροτήτων και του πολιτικού πλαισίου εντός του οποίου βρίσκεται. Από την άλλη, το «ιδεολογικό» κριτήριο μπορεί να στηρίζεται είτε σε μία καλά δομημένη ιδεολογία είτε σε ένα περισσότερο χαλαρό λόγο. Στην πρώτη περίπτωση εμπίπτουν κόμματα των οποίων ο ιδεολογικός πυρήνας προέρχεται από τις δύο παραδοσιακές πνευματικές παραδόσεις της ακροδεξιάς σκέψης, δηλαδή του φασισμού και του παραδοσιακού αντιδραστησμού. Η φασιστική κληρονομιά εντοπίζεται με βάση την ανάκληση μυθικών στοιχείων, συμβόλων και αισθημάτων, καθώς και από τη ρητή αναφορά στη φασιστική κληρονομιά, μέσω της νοσταλγίας του προπολεμικού καθεστώτος. Αναφέρονται συχνά στην ανατροπή του συστήματος και την αναζήτηση μίας εθνικής παλιγγενεσίας, ενός κορπορατιστικού κοινωνικοοικονομικού και αντιπροσωπευτικού συστήματος και ενός διαφορετικού δρόμου, πέρα από τον καπιταλισμό και τον κομμουνισμό (στο ίδιο: 31). Ο εντοπισμός του ιδεολογικού κριτηρίου μπορεί να γίνει περίπλοκος εξαιτίας του γεγονότος ότι αρκετά

κόμματα με αναφορά στον φασισμό υιοθετούν μία στρατηγική διπλής ρητορικής, χρησιμοποιώντας διαφορετικό λόγο για τους «μέσα» και τους «έξω» από το κόμμα. Στα πιο ιδεολογικά «χαλαρά» ακροδεξιά κόμματα, συγκαταλέγονται εκείνα τα οποία, όντας μη-φασιστικά, μοιράζονται τον αντικοινοβουλευτισμό, τον αντιπλουραλισμό και τον αντικομματισμό. Οι στάσεις αυτές στηρίζονται στην απόρριψη των κοινωνικών και πολιτικών «διχασμών» υπέρ της αρμονίας που συνδέεται με μία φυσική κοινότητα (έθνος). Είναι εχθρικά απέναντι στους μετανάστες, πιστεύουν στην ιεραρχική οργάνωση της κοινωνίας και δυσπιστούν απέναντι στην αποτελεσματικότητα και τους σκοπούς του κοινοβουλευτισμού. Επιπλέον, αντιδρούν στη φυσική ισότητα και είναι υπέρ ενός ισχυρού έθνους κράτους.

Τα ακροδεξιά κόμματα θα πρέπει να τηρούν τόσο το χωροθετικό όσο και το ιδεολογικό στοιχείο. Όταν το δεύτερο στηρίζεται σε μία καλά δομημένη ιδεολογία, τότε ταξινομούνται ως κόμματα «παλαιάς ακροδεξιάς», ενώ όταν στηρίζεται σε έναν πιο χαλαρό λόγο, τότε ταξινομούνται ως «νέα ακροδεξιά» κόμματα. Στα πρώτα, ανήκουν κόμματα τα οποία προέρχονται άμεσα ή έμμεσα από το πρώτο κύμα της ακροδεξιάς και παρά την επιβίωσή τους έως σήμερα δεν έχουν εγκαταλείψει τα νεοφασιστικά στοιχεία. Τέτοια κόμματα είναι το ιταλικό MSI, το βρετανικό BNP και το γερμανικό NPD. Στα δεύτερα, ανήκουν κόμματα τα οποία εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια του δεύτερου ή τρίτου κύματος ή προχώρησαν κατά τις δεκαετίες του 1980 και του 1990 σε μία αναθεώρηση του πολιτικού τους προγράμματος και του πολιτικού τους λόγου (π.χ. FPÖ, FN/RN).

Σε μία διαφορετική προσέγγιση αλλά με κοινό στόχο, ο Mudde (2011) επιχείρησε μέσα από την κωδικοποίηση και την συγκριτική ανάλυση χαρακτηριστικών και πολιτικών του ακροδεξιού φαινομένου να δημιουργήσει ένα «μέγιστο ορισμό» υπό τον οποίο θα μπορεί να επιτευχθεί μία θεωρητική σύγκλιση. Στόχος του ήταν να κατηγοριοποιήσει το μεγάλο φάσμα ακροδεξιών κομμάτων σε όσο το δυνατόν περισσότερο κλειστές κατηγορίες, προκειμένου να κάνει την ανάλυσή τους περισσότερο σαφή. Μελετώντας τα διαφορετικά κομματικά και ιδεολογικά συστατικά της σημερινής ακροδεξιάς, καταλήγει πως το ελάχιστο κοινό στοιχείο κάθε κόμματος στο ακροδεξιό φάσμα της Ευρώπης είναι ο «εθνικισμός» και ο «νατιβισμός».

Ο εθνικισμός κατανοείται όχι ως μία στάση αλλά περισσότερο ως ένα πολιτικό δόγμα (στο ίδιο: 57-59). Ως τέτοιο, επιδιώκει τη δημιουργία ή τη διατήρηση ενός μονοπολιτισμικού κράτους, της συμφωνίας δηλαδή πολιτισμικής και πολιτικής μονάδας, μέσω της επιβολής ενός ανώτερου πολιτισμού πάνω σε μία κοινωνία διαιρεμένη. Αυτό εξασφαλίζεται μέσω μίας πολιτικής εσωτερικής ομογενοποίησης, η οποία ακολουθεί μία σειρά στρατηγικών όπως η διεκδίκηση της πολιτικής αυτονομίας, πολιτικές αφομοίωσης, απέλασης ή και γενοκτονίας. Ακόμα, μία περισσότερο ριζοσπαστική στρατηγική του εθνικισμού, η οποία όμως δεν ταιριάζει με τις σύγχρονες εκδοχές του, είναι τα σχέδια αλυτρωτισμού, εδαφικής δηλαδή επέκτασης σε μέρη που είτε θεωρούνται τμήματα μίας ιστορικά καθορισμένης εθνικής εδαφικής περιοχής, είτε στα οποία κατοικούν πληθυσμοί που εντάσσονται στην εθνική κοινότητα αλλά όχι στην πολιτική. Σχετικά με τον εθνικισμό της ακροδεξιάς, η Wodak (2015) παρατηρεί ότι έχει πάντοτε ένα ρεβιζιονιστικό χαρακτήρα, εμπλέκοντας αφηγήσεις από το παρελθόν, στη βάση των οποίων διαμορφώνει μία συγκεκριμένη σύλληψη της τρέχουσας πραγματικότητας και μία συλλογική εθνική ταυτότητα, η οποία την βοηθά να νομιμοποιεί την πολιτική ατζέντα του νατιβισμού.

Ο «νατιβισμός» είναι ένας όρος πολύ πιο σύγχρονος από τον εθνικισμό, ο οποίος τις τελευταίες δεκαετίες χρησιμοποιείται αρκετά από τους μελετητές του ακροδεξιού φαινομένου. Ο Betz (2002) τον συνδέει με την εμφάνιση μίας «νέας εναλλακτικής ιδεολογίας, βασισμένης στην έννοια της πολιτισμικής διαφοράς», μέσω της οποίας η ακροδεξιά μετατρέπεται σε ένα κίνημα που υπερασπίζεται μία ευρωπαϊκή ή εθνική ταυτότητα. Ο «πολιτισμικός νατιβισμός» προάγει τις παραδοσιακές ακροδεξιές εξτρεμιστικές έννοιες της εθνικής και εθνοπολιτισμικής υπεροχής, στοχεύοντας στην προστασία των αυτόχθονων πολιτισμών, των εθίμων και του «παραδοσιακού» τρόπου ζωής. Βάσει αυτού, η ευρωπαϊκή ακροδεξιά μετατοπίζει την προσοχή της στην πολιτική των ταυτοτήτων, εθνικών και πολιτισμικών, απορρίπτοντας την πολυπολιτισμικότητα και τον κοινωνικό πλουραλισμό. Μετά τη δεκαετία του 1990 η στρατηγική του νατιβισμού αναπτύχθηκε κυρίως μέσω του αντι-ισλαμισμού, ο οποίος εξυπηρετούσε δύο σκοπούς: Από τη μία το Ισλάμ χρησιμοποιήθηκε ως το «άλλο» στη βάση του οποίου κατασκευαζόταν η έννοια του δυτικού ή ευρωπαϊκού «κοινού» πολιτισμού και από την άλλη ταίριαζε απόλυτα με μία «μεταμοντέρνα πολιτική των διακρίσεων» (στο ίδιο).

Ο Mudde ορίζει το νατιβισμό ως «ιδεολογία που υποστηρίζει ότι τα κράτη θα έπρεπε να κατοικούνται αποκλειστικά από μέλη της αυτόχθονης ομάδας (το έθνος) και ότι τα μη αυτόχθονα στοιχεία (άτομα και ιδέες) συνιστούν θεμελιώδη απειλή προς το ομοιογενές έθνος κράτος» (Mudde 2011: 59). Ο πυρήνας της αυτοχθονικότητας, ο οποίος είναι υποκειμενικός, μπορεί να ποικίλει (εθνοτικός, φυλετικός, θρησκευτικός) αλλά έχει πάντα ένα πολιτισμικό συστατικό. Το διαφορετικό αυτό συστατικό αλλά και το διαφορετικό πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου μπορεί να εμφανιστεί, καθιστούν το νατιβισμό ιδεολογικό χαρακτηριστικό μίας πολύ ευρύτερης κομματικής οικογένειας. Ο νατιβισμός αποκλείει τις φιλελεύθερες μορφές του εθνικισμού, ωστόσο μπορεί να είναι ρατσιστικός αλλά και όχι. Επιπλέον, αν και καλύπτει τις ξενοφοβικές και τις αντιμεταναστευτικές θέσεις των ακροδεξιών κομμάτων, δεν τα ανάγει απλά σε μονοθεματικά κόμματα, αφού στηρίζεται στη βάση μίας περισσότερο περίπλοκης κοινωνικής συμπεριφοράς και αντίληψης.

Δίπλα σε αυτόν τον «ελάχιστο κοινό παρονομαστή», μεταξύ εθνικισμού και νατιβισμού, ο Mudde προσθέτει τις έννοιες του «αυταρχισμού» και του «λαϊκισμού». Ο αυταρχισμός δεν αναφέρεται απλά σε μη δημοκρατικά καθεστώτα. Ακολουθώντας τις αναλύσεις της Σχολής της Φρανκφούρτης και την ιδέα της «αυταρχικής προσωπικότητας» του Adorno, συνδέεται με μία «γενική διάθεση να εκθειάζουμε, να είμαστε υποτακτικοί και να παραμένουμε χωρίς κριτικό λόγο απέναντι σε αυταρχικές μορφές της ενδο-ομάδας και να παίρνουμε στάση τιμωρίας των εκτός ομάδας ατόμων στο όνομα κάποιας ηθικής αυθεντίας» (Mudde 2011: 64). Για τον Altemeyer, ο «δεξιός αυταρχισμός πιστεύει ότι πρέπει να εμπιστευόμαστε τις αρχές σε σχετικά μεγάλο βαθμό και ότι οφείλουμε σε αυτές υπακοή και σεβασμό [...] Η άσκηση κριτικής στις αρχές θεωρείται διασπαστική και ολέθρια, υποκινούμενη από αριστερούς σκοπούς και την επιθυμία να προκληθούν ταραχές» (στο ίδιο). Συνδυάζοντας τις δύο αυτές θεωρητικές προσεγγίσεις, ο ακροδεξιός αυταρχισμός συνδέεται με την «πίστη σε μία αυστηρά διατεταγμένη κοινωνία, όπου οι υπονομευτές της εξουσίας τιμωρούνται σοβαρά» (στο ίδιο: 65).

Τέλος, σχετικά με την έννοια του «λαϊκισμού», ο Mudde, μετά τον Betz (1994) συνέδεσε την ακροδεξιά μαζί του επηρεάζοντας σημαντικά τη μελέτη του φαινομένου. Αν για τον Betz ο λαϊκισμός ήταν μία ρητορική στρατηγική, εδώ επιχειρείται η

δημιουργία μίας νέας προσέγγισης του λαϊκισμού ως ιδεολογίας που χωρίζει την κοινωνική πραγματικότητα σε δύο αντίπαλες ομάδες. Ο λαϊκισμός ως όρος, εξαιτίας των διαφορετικών ιστορικών και εθνικών εκφάνσεών του, εμπεριέχει αναλυτικές δυσκολίες. Στο επόμενο κεφάλαιο η ιστορία της έννοιας και η σύνδεση της με την ακροδεξιά αναλύονται περισσότερο διεξοδικά.

Στο τέλος της επεξεργασίας του, ο Mudde μέσω μίας κλίμακας αφαίρεσης της οικογένειας των νατιβιστικών ιδεολογιών, διαχωρίζει την «ακροδεξιά» από τη «ριζοσπαστική δεξιά» ως δύο διακριτούς μέγιστους ορισμούς κομμάτων. Η βάση της διάκρισης αυτής είναι η έμπρακτα αντιδημοκρατική στάση που χαρακτηρίζει την πρώτη. Η «ριζοσπαστική δεξιά», ξενοφοβική και αυταρχική, με τάσεις εναντίον του κοινοβουλευτισμού, σαν αυτές που περιέγραφε ο Ignazi, αλλά όχι έμπρακτα αντιδημοκρατική, θα αποτελέσει το μέγιστο ορισμό της κομματικής οικογένειας ο οποίος θα περιγράψει τα σημαντικότερα από τα σημερινά κόμματα στον ακροδεξιό χώρο. Ο ριζοσπαστισμός αυτής της πολιτικής οικογένειας έγκειται στην αντίθεσή της με ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά της φιλελεύθερης δημοκρατίας, κυρίως ως προς τον πολιτικό πλουραλισμό και την προστασία των μειονοτήτων. Αντίστοιχα, η «ακροδεξιά», κατ' ουσία αντιδημοκρατική και θεμελιακά αντίθετη στις αρχές της λαϊκής κυριαρχίας, πρόκειται για οικογένεια κομμάτων αντίστοιχων της «παλαιάς ακροδεξιάς». Ο λαϊκισμός, ασύμβατος με την «ακροδεξιά» ως αντι-ελιτιστική ιδεολογία, συμπληρώνει τη «ριζοσπαστική δεξιά» και τον αντιπλουραλισμό της.

3.

ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΙ

Ο λαϊκισμός αποτελεί κεντρική έννοια στις αναλύσεις περί ακροδεξιάς. Ο πρώτος που τον εισήγαγε με καθοριστικό τρόπο στη μελέτη του πεδίου ήταν μάλλον ο Betz (1994), ο οποίος έγραψε για τον «ριζοσπαστικό ακροδεξιό λαϊκισμό». Στη σχετική ευρωπαϊκή βιβλιογραφία για την ακροδεξιά όμως, συχνά τα λαϊκιστικά φαινόμενα που αποτελούν τον νεωτερικό κανόνα αγνοούνται ή υποβαθμίζονται εντελώς και η έννοια αναδεικνύεται ως ρητορική φόρμα σε ένα αφήγημα υπέρ της «προστασίας του ευρωπαϊκού πολιτισμού» από την παρουσία των μεταναστών και των προσφυγικών ροών (Σταυρακάκης 2019: 38). Ο λαϊκισμός ταυτίζεται αρκετές φορές με τον συγκεντρωτισμό, τον εθνικισμό, τον συντηρητισμό και εν τέλει με την ίδια την ακροδεξιά (ενδεικτικά Inglehart κ' Norris 2016). Εάν όμως το λαϊκιστικό και το ακροδεξιό φαινόμενο έχουν κάτι κοινό, αυτό είναι η περιπλοκότητα και η δυσκολία αποσαφήνισης ενός συνεκτικού ορισμού, εξαιτίας των διαφορετικών κοινωνικών και ιστορικών πλαισίων εντός των οποίων εμφανίζονται και των διαφορετικών μορφών που λαμβάνουν. Όπως επισημαίνει η Conovan (1999), η χρήση του όρου συχνά γίνεται χωρίς οι συγγραφείς και οι μελετητές του φαινομένου να κάνουν μνεία στην αποσαφήνιση μίας «εξαιρετικά νεφελώδους έννοιας». Ο Taggart (2002) αναφέρετε στον «χαμαιλεοντισμό» του λαϊκισμού, ο οποίος κάθε φορά χαρακτηρίζεται από το πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται, με αποτέλεσμα να μην γίνεται πάντα αντιληπτός ως τέτοιος. Ο «χαμαιλεοντισμός» αυτός οδήγησε τις τελευταίες δεκαετίες σε μία πληθώρα διαφορετικών μελετών και αναλύσεων περί του φαινομένου και σε μία σειρά διαφορετικών ορισμών με κοινά αλλά και ιδιαίτερα αντιφατικά χαρακτηριστικά.

Ο Ignazi (2003) αναγνωρίζοντας τις δυσκολίες αποκωδικοποίησης της έννοιας την απέρριψε. Εάν όμως ο λαϊκισμός σήμερα αναδεικνύεται από τους μελετητές σε μία τόσο κομβική έννοια για τη μελέτη της ακροδεξιάς, ώστε πολλές φορές να παρουσιάζεται ακόμα και ως συνώνυμό της, τότε δεν μπορεί να αποκλειστεί από μία εργασία για τον ακροδεξιό λόγο. Όπως έγραψε η Conovan, «εάν η έννοια του λαϊκισμού δεν υπήρχε, κανένας κοινωνικός επιστήμονας δεν θα την είχε εφεύρει εκούσια [...] Ωστόσο, ο όρος υπάρχει, ενσωματωμένος σε ένα σωρό γλώσσες, χρησιμοποιείται συνεχώς από μελετητές και δημοσιογράφους. Δεν μπορούμε να την ξεφορτωθούμε» (Conovan 1981: 301). Μπορούμε να τη χρησιμοποιήσουμε στη διερεύνηση των πολιτικών φαινομένων, αρκεί να λάβουμε υπόψιν μας τις διαφορετικές εκδοχές της. Χρειάζεται, λοιπόν, η παρουσίαση μίας βιβλιογραφικής ανασκόπησης και ο σχηματισμός έστω ενός βασικού προτύπου, το οποίο να μην στηρίζεται απλά στην εμπειρία αλλά και σε μία θεωρητική βάση.

3.1 Λαϊκισμός και Δημοκρατία

Για τον Σταυρακάκη (2019: 43) ο λαϊκισμός «αποτελεί ένα φαινόμενο που ακολουθεί κατά πόδας την εξέλιξη των σύγχρονων δημοκρατιών». Ενώ οι πρώτες αποτιμήσεις του φαινομένου υπήρξαν από θετικές έως ουδέτερες, μετά τα μέσα του περασμένου αιώνα η ακαδημαϊκή έρευνα άρχισε να αποκτά μία αναθεωρητική τάση επαναξιολόγησης, η οποία προσέδωσε στον ορισμό μία αρνητική χροιά. Δημιουργήθηκε έτσι σταδιακά ένα δίπολο μεταξύ δύο διαφορετικών εκτιμήσεων, όπου στον έναν πόλο βρίσκεται η άποψη ότι ο λαϊκισμός αποτελεί εχθρό για τη δημοκρατία, που την πολεμάει «από μέσα» (Taggart 2018), και στον άλλο η εκτίμηση ότι «οι πηγές του λαϊκισμού βρίσκονται όχι μόνο στο κοινωνικό πλαίσιο [...] αλλά στην καρδιά της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας» (Conovan 1999).

Ο Σταυρακάκης, ο οποίος τα τελευταία χρόνια ασχολήθηκε εκτεταμένα με το φαινόμενο, εντοπίζει τη μήτρα της πρώτης προσέγγισης στο έργο του Hofstadter (1955), το οποίο επικεντρώθηκε στον αμερικανικό λαϊκισμό του 19^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με τον Αμερικανό ιστορικό, η λαϊκιστική σκέψη αναλύεται σε μία σειρά «απλών προτάσεων», ενώ «ο λαϊκιστικός νους τείνει να δημιουργεί έναν κατ' ουσίαν αθώο λαό που πέφτει θύμα οικονομικών καταστροφών για τις οποίες δεν του αντιστοιχεί καμία ευθύνη». Τα κυριότερα χαρακτηριστικά του λαϊκισμού, του «λαϊκιστικού κοσμοειδώλου», ήταν η έμφαση στον διχασμό (κοινωνικό και πολιτικό, μεταξύ λαού και κατεστημένου), η ομοιογένεια των δύο αντίπαλων ομάδων και ο κατεξοχήν ηθικός χαρακτήρας που αποδίδεται σε αυτόν τον πολιτικό ανταγωνισμό (Σταυρακάκης 2019: 70). Ο Hofstadter συνέδεε το λαϊκιστικό φαντασιακό με μία ουτοπική και οπισθοδρομική φαντασίωση ενός χαμένου δημοκρατικού χρυσού αιώνα, μία δυϊστική κατανόηση των κοινωνικών αγώνων, ως πάλης ανάμεσα σε δύο στρατόπεδα, και μία συνωμοσιολογική θεώρηση της ιστορίας, διανθισμένης με αντισημιτικά στερεότυπα (στο ίδιο: 44-45). Προσέδιδε στο φαινόμενο ουσιοκρατικά χαρακτηριστικά και το ταύτιζε αξιωματικά με την επιβίωση ενός «υπόγειου ρεύματος επαρχιωτικών μνησικακίων, λαϊκής και “δημοκρατικής” εξεγερσιακότητας και καχυποψίας, αλλά και νατιβισμού». Έτσι, ο λαϊκισμός προσέλκυε πλευρές του «παρανοημένου ψευδο-συντηρητισμού της εποχής» (στο ίδιο: 46).

Με τον τρόπο αυτό, στο έργο του Hofstadter το φαινόμενο αποκτούσε ένα αξιακά αρνητικό φορτίο, επηρεάζοντας μία σημαντική μερίδα μελετητών, οι οποίοι συνδέουν έως και σήμερα τον λαϊκισμό με την καταγγελία του «εθνολαϊκισμού» και του αντισημιτισμού, την διάγνωση ενός πολιτισμικού δυισμού και ανορθολογισμού και τη «θεωρία των δύο άκρων» (στο ίδιο: 71). Ο Hofstadter, καθοδηγούμενος από το δόγμα του «εκουγχρονισμού» και τη φιλελεύθερη θεωρία της περιόδου του, απέρριψε τον δημοκρατικό ριζοσπαστισμό που έφερε η επίκληση της «λαϊκής βούλησης» και ο «αντιελιτισμός» από ένα κίνημα αντίδρασης στο βίαιο καπιταλιστικό εκουγχρονισμό. Συνέδεσε κανονιστικά τον λαϊκισμό με στερεότυπα που οι λαϊκιστές απλά μοιράζονταν με την υπόλοιπη αμερικανική κοινωνία, όπως ο εθνικισμός, ο ρατσισμός και ο αντισημιτισμός.

Ο Taggart (2002) επιχειρεί τη δημιουργία ενός συνεκτικού, ιδανικού τύπου λαϊκισμού, ο οποίος θα γεφυρώνει τις διαφορετικές εκδοχές που εντοπίζονται σε διαφορετικά κοινωνικά και ιστορικά πλαίσια. Τα κεντρικά χαρακτηριστικά του τύπου αυτού είναι η σύγκρουση με την αντιπροσωπευτική πολιτική και τον εκουγχρονισμό, ο οποίος

καθοδηγεί την εξέλιξη των θεσμών στις δυτικές φιλελεύθερες δημοκρατίες, η κατασκευή ενός ομοιογενούς λαού και η απουσία ενός συνεκτικού ιδεολογικού πυρήνα. Για την κατασκευή του «λαού» απαιτείται η ύπαρξη μίας λαϊκιστικής οπτασίας, μίας ιδεατής «ενδοχώρας» (heartland) η οποία θα τον νοηματοδοτεί. Πρόκειται για το όραμα μίας ιδανικής πατρίδας, η οποία σε αντίθεση με άλλες ουτοπικές προβολές κατασκευάζεται αναδρομικά. Ενώ άλλες πολιτικές ιδεολογίες αντλούν τα οράματά τους από το μέλλον, με βάση κάποιες αξίες, το όραμα του λαϊκισμού προέρχεται από το παρελθόν (έναν κόσμο «όπως ήταν κάποτε», καταφύγιο ενός ενάρετου, ομοιογενή λαού). Ως παράδειγμα ενός τέτοιου οράματος, παρουσιάζει την «Ευρώπη των εθνών», μία Ευρώπη δηλαδή αποτελούμενη από έθνη κράτη, η οποία αποτέλεσε το όραμα για ένα μεγάλο μέρος της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς τις τελευταίες δεκαετίες.

Ο Taggart αναγνωρίζει ότι ο λαϊκισμός αποτελεί αντίδραση κατά μίας ελίτ και των κατεστημένων θεσμών και ότι όσο η φύση αυτών ποικίλει τόσο θα διαφέρουν και οι φύσεις των διαφορετικών λαϊκισμών. Έτσι, τα λαϊκιστικά οράματα μπορεί κάθε φορά να συνδέονται με διαφορετικές κεντρικές αξίες, από την αριστερά έως τη δεξιά. Με την ιδεολογική του ευελιξία μπορεί να είναι επαναστατικός, αντιδραστικός, αυταρχικός ή ελευθεριακός. Με αυτόν τον τρόπο, επιχειρεί να συμπεριλάβει στον ορισμό του όλες τις εκφάνσεις του φαινομένου που εμφανίστηκαν ιστορικά σε διαφορετικά μέρη του κόσμου, αποφεύγοντας μία δυτικοκεντρική ανάλυση. Παρόλα αυτά, συνδέει το φαινόμενο με τρεις τρόπους σύλληψης της πραγματικότητας, οι οποίοι κινούνται μέσα στην ίδια κατεύθυνση με τον Hofstadter. Ο λαϊκισμός βλέπει την πολιτική «ως πόλεμο», «ως θρησκεία» και «ως θεωρία συνωμοσίας» (Taggart 2018). Ως πόλεμος, η πολιτική αποκτά έναν πολωτικό χαρακτήρα, περιφρονώντας τα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες. Η σύνδεση με τη θρησκεία αφορά στην ύπαρξη ενός κεντρικού χαρισματικού ηγέτη, την σύνδεση των ανθρώπων (του «λαού») με μία εγγενή αρετή, η οποία δεν προέρχεται από την μάθηση ή την καλλιέργεια, και με την τάση προς το πολιτικό κήρυγμα και την «διδασκαλία» (evangelise). Τέλος, ως θεωρία συνωμοσίας, ο λαϊκισμός βλέπει τις ελίτ ως κατ' ανάγκη διεφθαρμένες και συνωμοτικές, καταλογίζοντάς τους αδιαφορία για την πραγματική εκπροσώπηση του λαού.

Όπως ο Taggart αναγνωρίζει ότι ο λαϊκισμός εστιάζει στη λαϊκή κυριαρχία, αγνοώντας όμως ή υποβαθμίζοντας άλλα βασικά χαρακτηριστικά της δημοκρατίας, έτσι και για τον Müller, ο λαϊκισμός εκτός του ότι είναι αντι-ελιτιστικός είναι και αντιπλουραλιστικός και για τον λόγο αυτό εν γένει αντιδημοκρατικός (Müller 2016: 101). Ο Müller ανέπτυξε μία πολεμική εναντίον του λαϊκισμού, ως επιδημία των δυτικών κοινωνιών από την οποία θα πρέπει να απαλλαγούμε με κάθε τρόπο. Μία «ηθικολογική φαντασίωση πολιτικής, ένας τρόπος αντίληψης του πολιτικού κόσμου που φτιάχνει έναν ηθικά καθαρό και πλήρως ενοποιημένο – αλλά στην πραγματικότητά ανύπαρκτο – λαό ενάντια σε ελίτ που θεωρούνται διεφθαρμένες ή, με κάποιον άλλο τρόπο, ηθικά κατώτερες. [...] Εκτός από το ότι είναι αντι-ελιτιστές, οι λαϊκιστές είναι πάντα εχθροί του πλουραλισμού». Η βασική αξίωση του λαϊκισμού είναι «μία ηθικολογική μορφή αντιπλουραλισμού» (στο ίδιο: 20-19). Οι λαϊκιστές ενώ μιλούν στο όνομα του λαού, στην πραγματικότητα αντιπροσωπεύουν μία μονιστική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία μόνο ένα τμήμα του λαού, ηθικά ανώτερο, έχει το δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική. Έτσι, καταλήγουν να είναι πάντα εναντίον του λαού, ενώ συνδέονται με τον αυταρχισμό, την εξουσιομανία, την παρουσία κάποιου χαρισματικού ηγέτη και την πολιτική διαφθορά (στο ίδιο: 101-103).

Ένα σημείο σημαντικής διαφοροποίησης μεταξύ Müller και Taggart, είναι ότι ενώ για τον πρώτο ο λαϊκισμός αποτελεί σχέδιο απεμπλοκής των πολιτών από την πολιτική, παρά «ο δρόμος για περισσότερη συμμετοχή» (στο *ίδιο*), για τον δεύτερο, εισάγοντας την ιδέα της «μη-πολιτικής» (unpolitics), ο λαϊκισμός δεν ταυτίζεται με τον πολιτικό κυνισμό, αφού εν τέλει εμπλέκει τους πολίτες στην πολιτική αλλά με μία διάθεση εις βάρος της (Taggart 2018). Επίσης, το έργο του Müller αποκτά ένα περισσότερο «πολεμικό» χαρακτήρα, ένα μανιφέστο αντιλαϊκισμού, γεγονός που γίνεται σαφές από την στιγμή που τον συνδέει κανονιστικά με σύγχρονα προβλήματα της γαλλικής και ευρωπαϊκής πολιτικής, όπως η διαφθορά και η άνοδος των εθνικισμών.

Η πολεμική του Müller και η καχυποψία του Taggart βασίζονται στην τάση του κυρίαρχου φιλελεύθερου θεωρητικού μοντέλου να ταυτίζει τη δημοκρατία με το φιλελεύθερο καθεστώς, φτάνοντας στο σημείο ακόμα και να δαιμονοποιεί αναφορές στη «λαϊκή κυριαρχία», σαν να μην πρόκειται για τον θεμέλιο λίθο των δημοκρατικών πολιτευμάτων της νεοτερικότητας. Η αναφορά στο λαό δεν μπορεί να συνδέεται κατ' αποκλειστικότητα με τη συνωμοσιολογία, τον εθνικισμό ή τον αυταρχισμό, στον βαθμό που όλα τα πολιτικά συστήματα που δεν στηρίζονται σε θεοκρατική βάση, καταφεύγουν με κάποιον τρόπο στην επίκληση του λαού για να νομιμοποιήσουν την εξουσία τους. Ακόμα και αν η δυτικοκεντρική θεώρηση του λαϊκισμού ταιριάζει στη μελέτη της ακροδεξιάς, το να συνδέουμε κανονιστικά τον λαϊκισμό με αρνητικά ιδεολογικά φορτία, «ισοδυναμεί με το να νομιμοποιούμε τον λόγο αυτών που βλέπουν τον λαό να στερείται δημοκρατικής πολιτικής ικανότητας» (Linden 2020).

Οι Mudde και Kaltwasser (2017), παρά το γεγονός ότι προέρχονται από την ίδια φιλελεύθερη παράδοση, απέφυγαν τις πολιτικές μεροληψίες, καταλήγοντας σε μία περισσότερο «ισορροπημένη» ανάλυση περί λαϊκισμού. Εφαρμόζοντας ένα μεικτό σύστημα εμπειρικής έρευνας και θεωρητικής εμβάθυνσης, οι εργασίες τους επηρεάζουν σήμερα καταλυτικά τόσο τη μελέτη των λαϊκισμών όσο και τη μελέτη της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς. Σύμφωνα με την ανάλυσή τους, ο λαϊκισμός δεν είναι ένα πολιτικό στιλ αλλά μία «αβαθής ιδεολογία η οποία βλέπει την κοινωνία ως απόλυτα χωρισμένη σε δύο ομοιογενή και ανταγωνιστικά στρατόπεδα», τα οποία βρίσκονται σε μία συνεχή σύγκρουση, τον αγνό «λαό» και τη διεφθαρμένη «ελίτ» (Mudde κ' Kaltwasser 2017: 21). Υποστηρίζουν πως η πολιτική θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα μίας *volonté générale*, μίας γενικής βούλησης του λαού, ενώ εξαιτίας του «αβαθή» ιδεολογικού του πυρήνα, συνήθως συνδυάζεται με άλλα ιδεολογικά συστήματα, είτε το ίδιο αβαθή είτε όχι, όπως ο εθνικισμός, ο νεοφιλελευθερισμός και ο σοσιαλισμός (στο *ίδιο*: 19). Σε αντίθεση με άλλους μελετητές του φαινομένου, που αντιμετωπίζουν με καχυποψία κάθε έκφανση του λαϊκισμού, διευκρινίζουν ότι ο λαϊκισμός μπορεί να θεωρηθεί δύναμη εκδημοκρατισμού, από τη στιγμή που υπερασπίζεται τη λαϊκή κυριαρχία. Η σχέση μεταξύ του λαϊκισμού και της δημοκρατίας, σημειώνουν, δεν είναι τόσο απλή όσο ισχυρίζονται πολλοί αντίπαλοι ή λίγοι πρωταγωνιστές της. «Η σχέση τους είναι περίπλοκη, καθώς ο λαϊκισμός είναι φίλος και εχθρός της (φιλελεύθερης) δημοκρατίας, ανάλογα με το στάδιο της πορείας εκδημοκρατισμού» (στο *ίδιο*: 20).

Οι λαϊκιστές επιδιώκουν την απεριόριστη έκφραση της λαϊκής βούλησης με την άρση κάθε περιορισμού της. Έτσι, αναλόγως με την εκλογική δύναμη και το κεντρικό ιδεολογικό φορτίο του φορέα της, και το στάδιο εκδημοκρατισμού κάθε πολιτικής κοινωνίας, η λαϊκιστική ιδεολογία μπορεί να λειτουργήσει είτε ως απειλή είτε ως διόρθωση στη δημοκρατία. Κρίσιμο είναι το τι θα παρουσιαστεί σε κάθε περίπτωση ως «εχθρός» της λαϊκής βούλησης. Ως εχθρός μπορεί να παρουσιαστούν θεσμοί όπως τα

κόμματα, το κοινοβούλιο, οι κυβερνήσεις αλλά και ένα απολυταρχικό καθεστώς. Αυτό σημαίνει ότι ο λαϊκισμός δεν μπορεί να είναι αξιωματικά καλός ή κακός. Εντός του φιλελεύθερου ευρωπαϊκού πλαισίου, ο λαϊκισμός τείνει να αντιτίθεται σε τυχόν περιορισμούς στον κανόνα της πλειοψηφίας, όπως η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και τα δικαιώματα των μειονοτήτων, να αμφισβητεί το φιλελεύθερο-πλουραλιστικό πλαίσιο και να οδηγεί σε διαδικασίες από-δημοκρατισμού.

Οι Mudde και Kaltwasser αποτελούν μία γέφυρα μεταξύ των μελετητών εκείνων που αντιμετωπίζουν τον λαϊκισμό ως «εσωτερικό εχθρό» της φιλελεύθερης δημοκρατίας και εκείνων που τον βλέπουν κάτω από μία περισσότερο ουδέτερη, αν όχι θετική, σκοπιά, ως έμφυτο χαρακτηριστικό του συγκρουσιακού χαρακτήρα της δημοκρατίας. Διότι αναγνωρίζουν τη δημοκρατική φύση και τη δύναμη της «λαϊκής κυριαρχίας» ενώ ταυτόχρονα δεν παραβλέπουν το γεγονός ότι η λαϊκιστική έξαρση στον Ευρωπαϊκό Νότο οφείλεται από τη μία στην ευρεία εφαρμογή νεοφιλελεύθερων πολιτικών και από την άλλη στην αποπολιτικοποίηση επίμαχων πολιτικών ζητημάτων.

Με τη νεοφιλελεύθερη στροφή στην Ευρώπη, οι εθνικές κυβερνήσεις περιορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από ιδιωτικές εταιρίες, διεθνείς οργανισμούς και τις αγορές. Οι πολιτικοί των mainstream κομμάτων εφάρμοζαν με προθυμία το δόγμα αυτό, δίχως όμως να ενδιαφερθούν για την αιτιολόγησή του στους πολίτες. Αντιθέτως, το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο παρουσιαζόταν σαν κανονιστικό και αναπόφευκτο. Παράλληλα, προκειμένου να αποφύγουν τις εκλογικές απώλειες, απέκλειαν από τον δημόσιο λόγο ζητήματα όπως η λιτότητα και η μετανάστευση, ενώ αύξαναν την επιρροή των μη εκλεγμένων σωμάτων και των τεχνοκρατικών οργανισμών για να τα αποπολιτικοποιήσουν. Με αυτόν τον τρόπο καλλιέργησαν το έδαφος ώστε οι λαϊκιστές να εμφανιστούν ως η λύση σε ένα υπαρκτό «δημοκρατικό έλλειμμα». Ένας από τους βασικούς παράγοντες εμφάνισης του λαϊκισμού ήταν ότι οι πολίτες «αισθάνονταν ότι τα πολιτικά κόμματα και οι κυβερνήσεις δεν τους ακούν και αγνοούν τα αιτήματά τους» (στο ίδιο: 101).

Για την Conovan (1999) οι λαϊκιστές στις σημερινές δημοκρατίες ισχυρίζονται ότι μιλούν εκ μέρους μίας «σιωπηλής πλειοψηφίας», τον λαό. Η εμπειρία θέτει υπό αμφισβήτηση τον ισχυρισμό των λαϊκιστών ότι αντιπροσωπεύουν τη μάζα του λαού. Παρόλα αυτά, το ότι μετέρχονται διαφορετικές μορφές επίκλησης του λαού πιστοποιεί ότι βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε ένα πλαίσιο νομιμοποίησης που προκύπτει από τις αντιλήψεις περί λαϊκής εξουσίας. Με άλλα λόγια, από μία αντίληψη για τη δημοκρατία. Παραπέμποντας σε μία ιδέα του Oakeskott, βλέπει τον λαϊκισμό ως φαινόμενο που προκύπτει από τη σύγκρουση μεταξύ δύο διαστάσεων της Δημοκρατίας, της «λυτρωτικής» και της «πραγματιστικής». Η πρώτη αφορά την πίστη ότι μέσω της πολιτικής μπορεί να έρθει μία «σωτηρία», κοσμική ή θρησκευτική, και η δεύτερη στην πολιτική ως διαχείριση και διατήρηση της κοινωνικής τάξης, μέσω των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων. Τα δύο αυτά στυλ συνυπάρχουν στην ιδέα της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Η λαϊκή κυριαρχία ανήκει στη «λυτρωτική» διάσταση και ο λαϊκισμός προκύπτει όταν αυτή επιχειρεί είτε να διασωθεί είτε να ανταγωνιστεί την «πραγματιστική».

Για τη Mouffe (2005) η εμφάνιση των λαϊκισμών συνδέεται με την ύπαρξη ενός ανταγωνισμού μεταξύ της φιλελεύθερης παράδοσης (ατομική ελευθερία, πλουραλισμός) και της δημοκρατικής (λαϊκή κυριαρχία, ισότητα). Η σύγκρουση μεταξύ των δύο παραδόσεων που από κοινού συγκρότησαν τη σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατία, οδήγησε στην υποβάθμιση της «λαϊκής κυριαρχίας» έναντι του φιλελευθερισμού, δημιουργώντας στους πολίτες την αίσθηση της απομάκρυνσης από τα κέντρα εξουσίας

και οδηγώντας στην ανάδυση λαϊκιστικών κινημάτων και κομμάτων. Με βάση τα παραπάνω, η εμφάνιση του λαϊκισμού συνδέεται με μία εν γενεί συγκρουσιακή φύση της πολιτικής αλλά και με αυτό που ονόμασε «δημοκρατικό παράδοξο» (2004). Δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο ένα κοινωνικό καθεστώς το οποίο δείχνει να μην μπορεί να διαχειριστεί την κοινωνική πραγματικότητα και τα αιτήματα των πολιτών. Ένα καθεστώς το οποίο ευνοεί μία «λαϊκιστική ρήξη», η οποία δημιουργεί δύο παράλληλα κοινωνικά στρατόπεδα.

Η ιδέα της «λαϊκιστικής ρήξης» ανήκει στον Laclau, ο οποίος αντιμετώπιζε το φαινόμενο περισσότερο ως μια «πολιτική πρακτική» άρθρωσης των κοινωνικών υποκειμένων σε ομάδες, παρά ως ένα κίνημα ή μία ιδεολογία, δίνοντάς του μία ουδέτερη μορφή. Για τον Laclau (2005) η συγκρότηση του λαϊκιστικού λόγου απαιτεί αρχικά τη συσσώρευση διαφορετικών αιτημάτων, τα οποία εκδηλώνονται δημοσίως και την ικανοποίηση των οποίων δεν μπορεί να εγγυηθεί το κατεστημένο σύστημα εξουσίας. Τα αιτήματα αυτά σταδιακά ενώνονται σε μία αλυσίδα, ενωμένα κάτω από την ύπαρξη ενός κοινού εχθρού, δημιουργώντας έτσι ένα ανταγωνιστικό σύνορο στην κοινωνική σφαίρα, το οποίο διχοτομεί τον κόσμο σε δύο στρατόπεδα. Έτσι, ο λαϊκιστικός λόγος δομείται γύρω από ένα κομβικό σημείο, το λαός, ο οποίος ως έννοια αποτελεί ένα «κενό σημαίνον», με βάση την αναδρομική κατασκευή ενός εχθρού (το παλιό καθεστώς, η ολιγαρχία, το κατεστημένο κτλ). Επίσης, προβάλλει τη διχοτομία του κοινωνικού χώρου σε δύο «γραμμές ισοδυναμίας» (το κατεστημένο / η εξουσία και ο λαός / οι «από κάτω»). Εξαιτίας του γεγονότος ότι ο λαϊκιστικός λόγος αποτελεί τη συνάρθρωση μίας ανομοιογενούς ομάδας αιτημάτων, είναι συμβολικά αδύναμος και ασαφής. Ο λαός ως «κενό σημαίνον» παραπέμπει στην στρατηγική του λαϊκισμού να δημιουργεί ένα κοινωνικό στρατόπεδο μέσω της συσσώρευσης ανικανοποίητων αιτημάτων, εξισώνοντας τις κοινωνικές διαφορές μέσω μίας υπεραπλούστευσης του κοινωνικού χώρου. Υπό αυτό το πρίσμα ανάλυσης, το ερώτημα που θα πρέπει να τίθεται στη διερεύνηση της λαϊκιστικής πρακτικής δεν είναι εάν ένα κόμμα ή ένα κίνημα είναι λαϊκιστικό αλλά σε ποιο βαθμό. Ο Σταυρακάκης, προχωρώντας πάνω στη θεωρία του Laclau, προβάλλει τη διάκριση μεταξύ «καθάρων» λαϊκισμών και «μεικτών» ή «μη καθάρων» (Σταυρακάκης κ.α. 2015). Η πρώτη κατηγορία αφορά τις περιπτώσεις όπου ο λαός παραμένει ένα όνομα χωρίς συγκεκριμένο αναφερόμενο, ενώ η δεύτερη αφορά περιπτώσεις όπου ο λαός συνδέεται με κάποιο προνομιακό σημαυτό, όπως το έθνος ή μία φυλή.

3.2 Ακροδεξιός λαϊκισμός

Εντοπίζουμε, λοιπόν, στη βιβλιογραφία δύο διαφορετικές αντιλήψεις για τον λαϊκισμό. Ως απειλή για τη δημοκρατία και το αντιπροσωπευτικό σύστημα και ως ένα «συστατικό στοιχείο, μία μορφή κινητοποίησης που, αφητηριακά, παράγεται από τις ίδιες τις εσωτερικές του εντάσεις ή/και δυσλειτουργίες» (Σταυρακάκης 2019: 85). Σύμφωνα με αυτή τη δεύτερη αντίληψη, ο λαϊκισμός είναι πρώτα απ' όλα ένας συγκεκριμένος τρόπος παρουσίασης της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Αυτό που τον χαρακτηρίζει δεν είναι κάποιος ιδεολογικός πυρήνας αλλά μία «εσωτερική λογική» για το πως οργανώνει τον πολιτικό χώρο. Ένας τέτοιος λαϊκισμός μπορεί να γίνει αντιληπτός και ως στρατηγική για το άνοιγμα του πολιτικού λόγου και τη διάχυση του πολιτικού μηνύματος σε ευρύτερα ακροατήρια, η οποία μπορεί να εκπορεύεται τόσο από τα

αριστερά όσο και από τα δεξιά. Στην περίπτωση της ακροδεξιάς οι εκκλήσεις στον λαό και όχι στο έθνος, της δίνουν τη δυνατότητα να απευθυνθεί σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα, εκμεταλλευόμενη τις ταυτοτικές ανασφάλειες τους (Σταυρακάκης κ.α. 2015). Η θόλωση των πολιτικών συνόρων μεταξύ αριστεράς και δεξιάς και η έλλειψη ανταγωνιστικών πολιτικών ταυτοτήτων, δημιουργεί ένα πλήθος απογοητευμένων πολιτών τους οποίους η ακροδεξιά προσελκύει μέσω μορφών λαϊκιστικής πολιτικής γύρω από εθνικιστικά, θρησκευτικά ή εθνοτικά ζητήματα (Mouffe 1995).

Η διάκριση μεταξύ αριστερών και δεξιών λαϊκισμών συνήθως αποτυπώνεται ως μία διάκριση μεταξύ «συμπεριληπτικών» και «αποκλειστικών» (Mudde κ' Kaltwasser 2017) ή «κοινωνιολαϊκισμών» και «εθνολαϊκισμών» (Taguieff 2013). Στους «συμπεριληπτικούς» ή «κοινωνικούς» λαϊκισμούς, οι οποίοι συνδέονται συνήθως με την αριστερά, ο λαός παραμένει ένα ρευστό «κενόν σημαίνον» ενώ η διχοτόμηση του πολιτικού χώρου γίνεται κάθετα (οι από πάνω και οι από κάτω), με τον εχθρό να προέρχεται από τα πάνω (ελίτ, κατεστημένο κτλ.). Στους «αποκλειστικούς» ή «εθνολαϊκισμούς», ο λαός στηρίζεται σε μία φαντασική κατασκευή από το παρελθόν (έθνος), η διχοτόμηση του κόσμου γίνεται οριζόντια (εμείς και οι άλλοι) και το λαϊκιστικό υποκείμενο αναγνωρίζεται στη βάση μία ταυτοτικής διαίρεσης. Για την Wodak, η διαφορά μεταξύ δεξιών και αριστερών λαϊκισμών είναι ότι στους πρώτους «οι λαοί αναγνωρίζονται ως εσωστρεφείς, επομένως είναι πρωτίστως εθνικιστές/σοβινιστές και αναφερόμενοι σε ένα νατιβιστικό πολιτικό σώμα, ενώ τα αριστερά λαϊκιστικά κόμματα παραδοσιακά προσανατολίζονται προς τον διεθνισμό ή τον μετα-εθνικισμό» (Wodak 2015: 8).

Η κάθετη και η οριζόντια διχοτόμηση, όμως, δεν λειτουργούν ως δύο αντιθετικά συστήματα, όπου στο λαϊκιστικό λόγο θα ισχύει ή το ένα ή το άλλο. Η εμπειρική μελέτη του ακροδεξιού φαινομένου έδειξε ότι ο δεξιός λαϊκισμός αρχικά στρέφεται εναντίον ενός έθνους, μίας φυλής ή μίας θρησκείας. Εφ' όσον όμως ο πολιτισμικά ξένος έχει καταφέρει να περάσει τα σύνορα του έθνους-κράτους, οι ελίτ αποκτούν μία δεύτερη έννοια του «άλλου», ο οποίος είναι υπεύθυνος για την επικράτηση της πολυπολιτισμικότητας και του εχθρού (Pelinka 2013). Έτσι, η κοινωνική σφαίρα διχοτομείται πρώτα οριζόντια και στη συνέχεια κάθετα. Επιπλέον, για τους Mudde και Kaltwasser, η σύνδεση μίας εθνικής ταυτότητας με τον λαϊκισμό δεν αποκτά ένα συγκεκριμένο αξιακό φορτίο σε κάθε περίπτωση. «Η σύνδεση μεταξύ εθνότητας και λαϊκισμού είναι πολύ πιο περίπλοκη από όσο φαίνεται. Ιδιαίτερα στην Ευρώπη, οι δύο έννοιες συχνά συγχέονται ως άμεση συνέπεια της κυριαρχίας των λαϊκιστικών ριζοσπαστικών δεξιών κομμάτων, που συνδυάζουν τον αυταρχισμό, το νατιβισμό και το λαϊκισμό. Στη Λατινική Αμερική ο όρος εθνολαϊκισμός συνδέεται με ένα συγκεκριμένο τύπο λαϊκισμού, ο οποίος σχετίζεται με την κινητοποίηση των αυτόχθονων λαών» (Mudde κ' Kaltwasser 2017: 72). Έτσι, ενώ στην πρώτη περίπτωση η εθνική ταυτότητα αποτελεί εργαλείο οριζόντιου αποκλεισμού, στη δεύτερη εντάσσεται σε μία αντι-ελιτιστική και δημοκρατική στρατηγική.

Η ακροδεξιά στην Ευρώπη ακολουθεί μία σειρά συγκεκριμένων ρητορικών μοτίβων και στρατηγικών. Η Wodak, έχοντας μελετήσει τον ευρωπαϊκό ακροδεξιό λόγο, καταλήγει ότι ο ακροδεξιός λαϊκισμός, παρά τις διαφορετικές εκδοχές του, σχεδόν πάντα αποκτά ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο. Τα ακροδεξιά κόμματα ακολουθούν μία «πολιτική του φόβου», η οποία σχετίζεται με πραγματικούς ή φαντασικούς κινδύνους και συνδέονται με κάποιον «αποδιοπομπαίο τράγο». Οργανώνουν κάποιο είδος «εθνοτικής, θρησκευτικής, γλωσσικής, πολιτικής μειονότητας» στην οποία χρεώνουν

αν όχι όλα τα περισσότερα τρέχοντα κοινωνικά δεινά και στη συνέχεια αυτές οι ομάδες προβάλλονται ως επικίνδυνες «για εμάς» και για το «έθνος μας». Στη διαδικασία αυτή, κεντρικό ρόλο παίζει το νατιβιστικό στοιχείο και η αναβίωση ρητορικών υπέρ μίας Ευρώπης των εθνών-κρατών. Επιπλέον, όλα τα δεξιά λαϊκιστικά κόμματα φαίνεται να υποστηρίζουν αυτό που ονομάζει «αλαζονεία της άγνοιας». Οι εκκλήσεις στην κοινή λογική και ο αντιδιανοουμενισμός σηματοδοτούν μια επιστροφή στη προνεωτεριστική ή προδιαφωτιστική σκέψη (Wodak 2015: 1-2).

Για τον Σταυρακάκη, αν ο σκοπός των ακροδεξιών πλαισίων λόγου είναι «η υπεράσπιση και η ενίσχυση του έθνους και της φυλής, τότε αυτοί οι λόγοι θα πρέπει ίσως να κατηγοριοποιηθούν πρωτίστως ως “εθνικιστικοί” και “ρατσιστικοί”, καθώς οι αναφορές στον “λαό” στο πλαίσιο τους είναι μάλλον περιφερειακές ή δευτερεύουσες» (Σταυρακάκης κ.α. 2015). Στην ίδια λογική, στην προσπάθειά του να τυπολογίσει μία ακροδεξιά οικογένεια κομμάτων «νατιβιστικών», «αυταρχικών» και «λαϊκιστικών», ο Mudde αναστρέφει τον ορισμό του Betz σε «λαϊκιστική ριζοσπαστική δεξιά», δεδομένου ότι «ο νατιβισμός, όχι ο λαϊκισμός, είναι το απόλυτο χαρακτηριστικό του πυρήνα της ιδεολογίας» τους (Mudde 2011: 69).

Τέλος, ο Mudde, όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, συνδέει τον ακροδεξιό λαϊκισμό με τη «λαϊκιστική δημοκρατία». Στη θεωρία του Dahl, η αρχή της λαϊκιστικής δημοκρατίας έρχεται σε αντίθεση με την αριστοτελική «μεικτή δημοκρατία», η οποία στηρίζεται στην ιδέα ότι δίνοντας την απόλυτη εξουσία στον λαό κινδυνεύεις να δημιουργήσεις ένα χάος (Pelinka 2013). Η δημοκρατικότητα ενός τέτοιου σχεδίου κρίνεται ξανά από την ειλικρίνεια των προθέσεων του, τον νατιβισμό και τον αυταρχισμό εντός των οποίων αναπτύσσεται. Η «λαϊκιστική δημοκρατία» της ριζοσπαστικής δεξιάς βασίζεται πάνω σε τρία βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία: πολιτική δημοψηφισμάτων, προσωποποίηση της εξουσίας και προτεραιότητα του πολιτικού στοιχείου. Τα στοιχεία αυτά εμπλουτίζονται από αντιπολιτικές και αντικομματικές αναφορές, με τέτοιον τρόπο ώστε να αποκτούν επιθετικό χαρακτήρα απέναντι στον πλουραλισμό και τον κοινωνικό φιλελευθερισμό. Τα περισσότερα από τα λαϊκιστικά κόμματα της ακροδεξιάς απαιτούν την αύξηση των εξουσιών της κύριας πολιτικής φυσιολογίας του συστήματος τους (του αρχηγού τους) και υπερεξουσίες για τον πρωθυπουργό, τον πρόεδρο ή τον αρχηγό του κράτους, ως εκφραστή μίας «λαϊκής φωνής» (Mudde 2011: 218-226).

4.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

4.1 Η Ακροδεξιά κατά τη Μεταπολίτευση

Με το τέλος της δικτατορίας το 1974 στην Ελλάδα ολοκληρώθηκε μία περίοδος κυριαρχίας αντικοινοβουλευτικών και εξωθεσμικών δυνάμεων στα πλαίσια μίας «ελεγχόμενης - καχεκτικής δημοκρατίας» ή ενός «κατασταλτικού κοινοβουλευτισμού», εκτελεστικοί βραχίονες του οποίου είχαν αναδειχθεί μία σειρά φασιστικών-ακροδεξιών, παραστρατιωτικών και παρακρατικών οργανώσεων, με ρίζες στην περίοδο του μεσοπολέμου και της γερμανικής κατοχής (Νικολακόπουλος 2011, Κουσουρή 2014). Η ιδεολογία του μετεμφυλιακού καθεστώτος, η Εθνικοφροσύνη, αποτέλεσε ένα εθνικιστικό πολιτικό ρεύμα άρνησης του φιλελευθερισμού και του μαρξισμού, προερχόμενο από την περίοδο του εθνικού διχασμού και εμπλουτισμένο από τον ακροδεξιό λόγο του αντικομμουνισμού (Παπαδημητρίου 2006). Όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η μετάβαση στη Δημοκρατία το 1974 άφησε πίσω της μειοψηφικές-περιθωριακές ομάδες προσκολλημένες στο παλιό αυτό καθεστώς. Παρόλα αυτά, η μεταπολιτευτική ακροδεξιά, παρά τις ελπίδες και τις προσπάθειες των πραξικοπηματιών και των συνεργατών τους (Ψαρράς 2017), δεν κατάφερε να επιδείξει έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1990 κάποια αξιόλογη εκλογική δυναμική σε εθνικό επίπεδο. Ο Ignazi συνοψίζει τους λόγους αυτής της αποτυχίας στις απωθητικές νοσταλγικές αναφορές στο αυταρχικό καθεστώς των συνταγματαρχών, στην έλλειψη μίας χαρισματικής ηγεσίας και στις πολύ συντηρητικές θέσεις που ανέπτυξε η ΝΔ της περιόδου (Ignazi 2003: 194).

Στις πρώτες ελεύθερες εκλογές του 1974, ο πρώτος πρωθυπουργός της Μεταπολίτευσης, Κωνσταντίνος Καραμανλής, φάνηκε πως είχε καταφέρει να δημιουργήσει μία ηγεμονική δεξιά δύναμη, μακριά από ακροδεξιές δυνάμεις της προδικτατορικής περιόδου και έχοντας εκσυγχρονίσει το συντηρητικό αφήγημα. Ωστόσο, η προσαρμογή της συντηρητικής παράταξης στο νέο κοινωνικό και πολιτικό τοπίο και το σχέδιο θεσμικού εκδημοκρατισμού που προώθησε, αποκάλυψαν πως η πολιτική ενότητα των συντηρητικών δυνάμεων δεν θα ήταν «ούτε εύκολη ούτε αυτονόητη υπόθεση» (Παπαβλασόπουλος 2004: 329). Στις εκλογές του 1977 θα εμφανιστεί το κόμμα της ΕΠ, η οποία με ανοιχτά φιλοδικτατορικές θέσεις θα συσπειρώσει τον εθνικιστικό-φιλοχουντικό χώρο αλλά και τμήματα της ελληνικής δεξιάς που ήταν απογοητευμένα από τον Κ. Καραμανλή για την στάση του στο δημοψήφισμα του 1974 για την καθαίρεση της βασιλείας, τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ και τη διαχείριση της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο (Γεωργιάδου 2019α: 67-70). Η ΕΠ αναπτύσσει έναν αντιπολιτικό λόγο, ενώ συγκροτεί ρητορικά τη συμπερίληψη σε μία φανταστική κοινότητα στην οποία δεν υπάρχουν ούτε δεξιοί, ούτε χουντικοί, ούτε βασιλικοί, δημοκράτες ή αντιδημοκράτες αλλά μόνο «εθνικόφρονες Έλληνες», ενώ παράλληλα ανασύρει τον μετεμφυλιακό εχθρό του «Σλαβομπολσεβίκου». Η ΕΠ θα λάβει σχεδόν 350.000 ψήφους, εξασφαλίζοντας ποσοστό 6,8% και την είσοδο της με πέντε βουλευτές στην Ελληνική Βουλή. Το

ποσοστό αυτό θα αποτελεί ρεκόρ για πολιτική δύναμη του χώρου έως το 2009¹. Μετά τις εκλογές και την «απειλή» που είχαν αναδείξει, ο Κ. Καραμανλής θα επιδιώξει την ενσωμάτωση στελεχών της ακροδεξιάς στη ΝΔ. Κορύφωση της στρατηγικής αυτής, η οποία οδήγησε και στην ουσιαστική διάλυση της ΕΠ, ήταν η στήριξη των βουλευτών της στην εκλογή του Κ. Καραμανλή ως Προέδρου της Δημοκρατίας και στη συνέχεια η εκλογή ηγετικών στελεχών της με το ψηφοδέλτιο επικρατείας της ΝΔ.

Μετά λοιπόν και από τις δεύτερες εκλογές της Μεταπολίτευσης, η ανάπτυξη μίας στρατηγικής απορρόφησης και συμπερίληψης από τη ΝΔ, άφηγε ελάχιστα περιθώρια για μία δυναμική ακροδεξιά². Οι μόνοι που βρίσκονταν σε «καραντίνα» εντός του κομματικού συστήματος ήταν οι ανοιχτά φιλοχουντικοί πολιτικοί παράγοντες, τα διάφορα εγχειρήματα των οποίων ήταν εξ' ορισμού καταδικασμένα στην περιχαράκωση, παραμένοντας προσκολλημένα σε μία πολιτική ατζέντα κοινωνικά περιθωριοποιημένη, κορυφαίο αίτημα της οποίας ήταν η αμνήστευση των ηγετών της χούντας. Τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, τόσο το ΚΠ, το οποίο κατάφερε να εκλέξει έναν ευρωβουλευτή στις Ευρωεκλογές του 1981 και στη συνέχεια εξαφανίστηκε, όσο και η ΕΠΕΝ, με φυσικό ηγέτη τον φυλακισμένο τ. δικτάτορα Γ. Παπαδόπουλο, παρέμειναν στο περιθώριο. Το κεντρικό ρητορικό μοτίβο της «χουντικής» ακροδεξιάς χαρακτηριζόταν από τον έντονο αντικομμουνισμό και την επιθετική στάση απέναντι στον κοινωνικό φιλελευθερισμό και το κόμμα της ΝΔ, τόνιζε τη σημασία της «κλασικής και χριστιανικής παιδείας» και την αναβίωση της Μεγάλης Ιδέας, ενώ παράλληλα υποσχόταν τον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία και την ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας σε συνδυασμό με μία κατ' επίφαση υπεράσπιση του «αστικού καθεστώτος» (Γεωργιάδου 2019α, Έλληνας 2012).

Η απουσία όμως μίας υπολογίσιμης εκλογικά αυτόνομης ακροδεξιάς δεν σημαίνει και την ανυπαρξία του χώρου. Όπως συνέβη και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ισπανία και η Μεγάλη Βρετανία³, ένα μεγάλο μέρος της ακροδεξιάς είχε απομωιωθεί από το κατεστημένο συντηρητικό κόμμα, ασκώντας την επιρροή του στους εσωκομματικούς συσχετισμούς και την πολιτική του ατζέντα. Κατά τη δεκαετία του 1990, η συνεχής ενθουλάκωση ακροδεξιών στελεχών από τη ΝΔ και η παράλληλη ταλάντευση της σε ζητήματα εθνικής ταυτότητας, οδήγησε στην εμφάνιση στο εσωτερικό του κόμματος μίας δραστήριας ομάδας βουλευτών και στελεχών η οποία θα εκφράζει

¹ Στις Ευρωεκλογές του 2009 το ΛΑΟΣ θα συγκεντρώσει 366.616 ψήφους και ποσοστό 7,15%.

² Σε γενικές γραμμές, οι στρατηγικές των κατεστημένων κομμάτων απέναντι στην ακροδεξιά χωρίζονται στη βιβλιογραφία σε δύο επίπεδα: Το πρώτο επίπεδο αφορά τη συνεργασία με στελέχη και οργανώσεις του χώρου και το δεύτερο επίπεδο τη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας. Στο πρώτο επίπεδο διακρίνονται η στρατηγική της «απορρόφησης» και η στρατηγική της «διάκρισης». Σχετικά με την κομματική ατζέντα, διακρίνεται η στρατηγική της «συμπερίληψης» κομβικών αιτημάτων της ακροδεξιάς από την κυρίαρχη δεξιά αλλά και την κεντροαριστερά, η στρατηγική του «αποκλεισμού» διακυβευμάτων και η στρατηγική της αντιπολιτευτικής στάσης απέναντι στα ακροδεξιά αιτήματα (Γεωργιάδου 2014, 2008, Schain 2006).

³ Τόσο στη Μεγάλη Βρετανία όσο και στην Ισπανία μέχρι πριν λίγα χρόνια η ακροδεξιά θεωρούνταν μία καχεκτική πολιτική δύναμη, η οποία λόγω των ιδιαίτερων πολιτικών και ιστορικών συνθηκών δεν μπορούσε να αναπτύξει εκλογική δυναμική. Παρόλα αυτά, δεν υπήρξε ποτέ πολιτικά αμελητέα, ενώ ο ακροδεξιός λόγος κατάφερε να βρει χώρο στη δημόσια σφαίρα. Στην περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας κατάφερε να ασκεί εμφανή επιρροή στο Συντηρητικό Κόμμα σε θέματα μετανάστευσης, ιθαγένειας και ασύλου (Γεωργιάδου 2008: 112-115). Αντίστοιχα, στην Ισπανία ο ακροδεξιός χώρος είχε απορροφηθεί σε μεγάλο βαθμό από το συντηρητικό PP, το οποίο αφομοίωσε την παράδοση του φρανκισμού μετά τη δεκαετία του 1970 (Rubio-Pueyo 2019).

ανοιχτά υπερσυντηρητικές και ακροδεξιές θέσεις και θα συντονίζεται με την παράλληλη άνοδο του τρίτου κύματος ακροδεξιάς σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Έλληνας 2012: 181, Παπαβλασόπουλος 2004: 361-4). Επιπλέον, δεν θα πρέπει να αγνοούνται οι ακροδεξιές και νεοφασιστικές οργανώσεις και ομάδες της περιόδου, που δήλωναν την παρουσία τους μέσα από βίαιες δράσεις και επιθέσεις στο δρόμο, αλλά και οι ακροδεξιοί-εθνικιστικοί θύλακες στο εσωτερικό θεσμών της ελληνικής κοινωνίας, όπως ο στρατός, η αστυνομία και η εκκλησία (Χριστόπουλος 2014).

Από το 2000 ξεκινάει μία νέα πορεία για την ελληνική ακροδεξιά με την ίδρυση του ΛΑΟΣ. Ιδρυτής και αρχηγός του κόμματος ήταν μία ιδιαίτερη προσωπικότητα, ο Γεώργιος Καρατζαφέρης, τ. βουλευτής της ΝΔ και ιδιοκτήτης περιθωριακών ΜΜΕ, ο οποίος είχε αποπεμφθεί από το κόμμα εξαιτίας ακραίων δηλώσεων κατά την προεκλογική περίοδο του 2000. Επρόκειτο για τοποθετήσεις υπέρ ενός πελατειακού κράτους για την εξυπηρέτηση των «δικών μας παιδιών» (Τσιράς 2011: 106), οι οποίες αντανάκλουν τη γενικότερη στρατηγική του Γ. Καρατζαφέρη να κινηθεί ενάντια του «εκσυγχρονιστικού» προγράμματος, το οποίο διαμόρφωνε την περίοδο εκείνη έναν κεντρομόλο κομματικό ανταγωνισμό, στη βάση της σύγκλισης των πολιτικών δυνάμεων σε ένα οικονομικό και κοινωνικό πρότυπο.

Ως αντίδραση στη στρατηγική του «μεσαίου χώρου» και του «εκσυγχρονισμού», την οποία ακολουθούσε την περίοδο αυτή η ΝΔ⁴, το ΛΑΟΣ θα πολιτευθεί ως μία αντισυστημική πολιτική δύναμη. Θα αναπτύξει γρήγορα δεσμούς με τις υπάρχουσες οργανώσεις της ακροδεξιάς, τις οποίες είτε θα αφομοιώσει στελεχιακά είτε θα συνεργαστεί μαζί τους εκλογικά. Συγκροτείται έτσι μία ώσμωση στελεχιακού δυναμικού από γνωστά στελέχη του εθνικιστικού χώρου, με αντιδημοκρατικές αναφορές ή αναφορές στην δεξιά του Le Pen, και στελέχη προερχόμενα από τις πιο συντηρητικές πτέρυγες της ΝΔ, τα οποία αποχωρούσαν λόγω εσωτερικών συγκρούσεων (Γεωργιάδου 2019α: 152).

Το ΛΑΟΣ είναι σαφώς ένα εθνικιστικό κόμμα της ριζοσπαστικής δεξιάς το οποίο επιζητεί την προστασία του «έθνους, του γένους, της πίστης, της ιστορίας και της πολιτισμικής ταυτότητας». Επιπλέον, η παράνομη μετανάστευση παρουσιάζεται ως «πληγή» για την ελληνική κοινωνία, η οποία συνδέεται με την υπονόμηση της εθνικής ασφάλειας, την ανεργία και την εγκληματικότητα (Έλληνας 2012: 194-5). Στα πρότυπα του τρίτου κύματος ακροδεξιάς, υιοθέτησε νατιβιστικές πολιτικές κοινωνικού κράτους στα πλαίσια του δόγματος «μία Ελλάδα για τους Έλληνες». Ο Γ. Καρατζαφέρης τάσσεται στα πρώτα χρόνια του κόμματος, αλλά και πριν από αυτό, ανοιχτά εναντίον των Εβραίων, των κομμουνιστών και των ομοφυλοφίλων. Οι γειτονικοί λαοί προβάλλονται ως εχθροί του έθνους, ενώ ταυτοχρόνως είναι από τα λίγα κόμματα της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς με αλυτρωτικές αναφορές (Τσιράς 2011: 111-2). Την ίδια στιγμή, αποφεύγει την ευθεία σύνδεση με τη δικτατορία και τους χουντικούς, αναγνωρίζοντας τα «λάθη» των προκατόχων του.

⁴ Τη δεκαετία του 1990 η πολιτική στην Ευρώπη χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των σοσιαλιστικών κομμάτων αλλά ταυτόχρονα και από μία στροφή της σοσιαλδημοκρατίας προς τις αρχές της φιλελεύθερης οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο η ΝΔ, υπό την ηγεσία του Κωνσταντίνου Α. Καραμανλή, θα επιχειρήσει να προσδώσει ένα σύγχρονο προφίλ στο κόμμα και παράλληλα να προσεγγίσει τον λεγόμενο «μεσαίο χώρο». Ο λόγος της θα χαρακτηριστεί από μία μετριοπάθεια, εστιάζοντας αφενός σε ιδεολογικά αποφορτισμένα θέματα (παιδεία, περιβάλλον, πολιτισμός) και αφετέρου σε ζητήματα οικονομικής διαχείρισης (Κωνσταντινίδης 2009).

Μετά τον Ιούνιο του 2004, και την επιτυχία του ΛΑΟΣ να εκλέξει έναν ευρωβουλευτή για πρώτη φορά στην ιστορία του, ο Γ. Καρατζαφέρης θα επιχειρήσει την μεταστροφή σε έναν περισσότερο μετριοπαθή λόγο, ικανό να προσελκύσει μεγαλύτερα ποσοστά του εκλογικού σώματος. Κεντρικό ρόλο στην επιχείρηση θα παίξει η «Διακήρυξη της 11ης Αυγούστου», με την οποία θα αποφευχθούν οι ακραίοι χαρακτηρισμοί ενώ θα διευκρινιστεί ο σεβασμός στα διάφορα έθνη, την Ελληνική Δημοκρατία και την ΕΕ. Παρόλα αυτά, το κόμμα θα διατηρήσει την εθνικιστική ρητορική του, ενώ θα μετατρέψει το μεταναστευτικό σε κεντρικό διακύβευμα πριν τις εθνικές εκλογές του 2007. Στον προγραμματικό του λόγο το κόμμα αποκηρύττει τη «λύση της πολυπολιτισμικής κοινωνίας» και τις πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας, οι οποίες ωφελούν «μουσουλμάνους και τσιγγάνους, επιτρέποντάς τους να ζουν χωρίς να χρειάζεται να εργαστούν» (Έλληνας 2012: 195, Τσιράς 2011: 148-58). Σε εκείνες τις εκλογές το ΛΑΟΣ θα εισέλθει για πρώτη φορά στο ελληνικό κοινοβούλιο με 10 βουλευτές και ποσοστό 3,8%.

Από το 2000 μέχρι το 2007 η μόνη επιχείρηση συμπερίληψης ακροδεξιάς ατζέντας από τη ΝΔ θα μπορούσε να είναι οι θέσεις της σχετικά με την υπόθεση της Βόρειας Μακεδονίας (Γεωργιάδου 2009). Το κλίμα όμως αρχίζει σταδιακά να μεταβάλλεται μετά από την είσοδο του ΛΑΟΣ στο ελληνικό κοινοβούλιο και ιδιαίτερα έπειτα από τις Ευρωεκλογές του 2009. Με την κοινοβουλευτική του παρουσία, το ΛΑΟΣ κατάφερε να ενταχθεί στις mainstream πολιτικές δυνάμεις της χώρας αποκτώντας δημόσιο βήμα και βλέποντας τις θέσεις του για τη μετανάστευση και την ασφάλεια να αποκτούν όλο και περισσότερο έδαφος στο δημόσιο λόγο και τα ΜΜΕ. Παρά το γεγονός ότι η ΝΔ συνεχίζει να αποκλείει σε υψηλούς τόνους οποιαδήποτε συνεργασία με την ακροδεξιά, σταδιακά υιοθετεί την ατζέντα της, ιδιαίτερα σε θέματα ασφάλειας και μετανάστευσης (Τσιράς 2011: 164).

4.2 Η δεκαετία της κρίσης

Οι περίοδοι κοινωνικής κρίσης παρουσιάζονται ως ιδανικές ευκαιρίες για την εμφάνιση νέων κομμάτων αλλά και για την αναπροσαρμογή και κυριάρχηση των ακροδεξιών πλαισίων λόγου. Μετά τις εκλογές του 2009, οι οποίες σηματοδεύτηκαν από την εκλογική κατάρρευση του κόμματος της ΝΔ στο 33,5% (ιστορικό χαμηλό έως τότε για κυρίαρχο κόμμα της δεξιάς από το 1951) αλλά και από τη συνολικότερη αποδυνάμωση του μεταπολιτευτικού δικομματισμού, ωφελημένη ήταν η ακροδεξιά του Γ. Καρατζαφέρη, συγκεντρώνοντας ποσοστό 5,63% και κερδίζοντας 110.000 περισσότερους ψηφοφόρους από τις εκλογές του 2007 και 20.000 από τις ευρωεκλογές του 2009.

Η περίοδος 2010-2011 χαρακτηρίζεται από τη βίαιη φάση της «αφύπνισης» της χώρας για την άτυπη χρεοκοπία στην οποία είχε περιέλθει, η οποία οδήγησε στη σύναψη δανειακής σύμβασης με το ΔΝΤ και την ΕΕ (Μνημόνιο) από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ και την επιβολή μίας σκληρής πολιτικής λιτότητας, που θα πυροδοτήσει ογκώδεις αντικυβερνητικές κινητοποιήσεις (Βούλγαρης κ' Νικολακόπουλος 2014). Μετά από μία φάση εσωτερικών συγκρούσεων για την εκλογή νέας ηγεσίας, η ΝΔ εγκαταλείπει τη στρατηγική της προηγούμενης περιόδου απέναντι στην ακροδεξιά. Από τις σαφείς αποστάσεις και την επιλεκτική συμπερίληψη, η ηγεσία του Αντώνη Σαμαρά θα υιοθετήσει μία στρατηγική απορρόφησης και συμπερίληψης, η οποία θα αποτυπωθεί τόσο σε επιλογές στελεχών όσο και στη διαμόρφωση της πολιτικής

ατζέντας. Ο Γ. Καρατζαφέρης προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την αλλαγή στρατηγικής εκ μέρους της ΝΔ, κινούταν σε ακραία πλαίσια με αιχμή του δόρατος την πρόθεση της κυβέρνησης να δώσει εκλογικά δικαιώματα σε μετανάστες και να περάσει ένα νέο νομοσχέδιο για την απόδοση ιθαγένειας (Τσιράς 2011: 178).

Μετά την ψήφιση ενός δεύτερου πακέτου πολιτικών λιτότητας (Μνημόνιο ΙΙ), το Καλοκαίρι του 2011 οι κοινωνικές αντιδράσεις εκδηλώνονται εντονότερα, με χαρακτηριστική στιγμή το κίνημα των «Αγανακτισμένων». Κατά την περίοδο αυτή καθιερώνεται μία νέα διαιρετική τομή «μνημόνιο-αντιμνημόνιο» η οποία θα αναδιαρθρώσει το κομματικό σύστημα. Αρχικά, ωφελημένη των εξελίξεων αυτών θα φανεί η ΝΔ, η οποία βρισκόταν αρχικά σε αντιμνημονιακή γραμμή μαζί με το ΛΑΟΣ. Παρόλα αυτά, τον Σεπτέμβριο του 2011, μετά την παραίτηση του Πρωθυπουργού Γεώργιου Παπανδρέου, θα συγκροτηθεί μία κυβέρνηση συνεργασίας με τη συμμετοχή της ΝΔ, του ΠΑΣΟΚ και του ΛΑΟΣ. Αυτή θα είναι και η πρώτη φορά που ένα κόμμα της ακροδεξιάς θα συμμετέχει στη σύνθεση ελληνικής κυβέρνησης. Κεντρικός στόχος της κυβέρνησης θα είναι να ολοκληρώσει τις δεσμεύσεις της χώρας προς τους δανειστές που απέρρεαν από το Μνημόνιο ΙΙ και στη συνέχεια να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές. Τον Απρίλιο του 2012, αφού η ΝΔ θα αποχωρήσει από τον κυβερνητικό συνασπισμό, η χώρα θα οδηγηθεί στον «διπλό εκλογικό σεισμό» (Βούλγαρης κ' Νικολακόπουλος 2014).

Στις εθνικές εκλογές του Μαΐου και του Ιουνίου του 2012, στις πρώτες μετά την υπογραφή της δανειακής σύμβασης της χώρας, ο παλιός, ισχυρός μέχρι τότε, δικομματισμός κατέρρευσε και αντικαταστάθηκε από ένα νέο ισχυρό δικομματισμό μεταξύ ΝΔ και ΣΥΡΙΖΑ, ενώ το παλιό κυβερνητικό ΠΑΣΟΚ έφτασε σε εκλογικά ποσοστά κάτω του 6%. Το ΛΑΟΣ, κατά το διάστημα που είχε προηγηθεί των εκλογών, απαξιώθηκε πολιτικά από τις συνεχείς παλινωδίες μεταξύ διαμαρτυρίας και θεσμικής συμμετοχής, ενώ η επιλογή της ηγεσίας του να μην στηρίξει κρίσιμα νομοθετήματα της κυβέρνησης οδήγησε στην απορρόφηση κορυφαίων στελεχών του από τη ΝΔ. Παρόλα αυτά, η ΝΔ θα καταγράψει στις εκλογές ένα νέο ιστορικό χαμηλό, αν και θα αναδειχθεί σε πρώτο κόμμα, ενώ η έξοδος του ΛΑΟΣ από το κοινοβούλιο θα συνοδευτεί από την είσοδο δύο νέων δυνάμεων στα δεξιά της, της ΧΑ και των ΑΝΕΛ. Ο «διχασμός» του ακροδεξιού χώρου μετά το 2012 αντανάκλα τα διαφορετικά πρόσωπα της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς μεταξύ «παλαιάς» και «νέας», «λαϊκιστικής» ή «ακραίας».

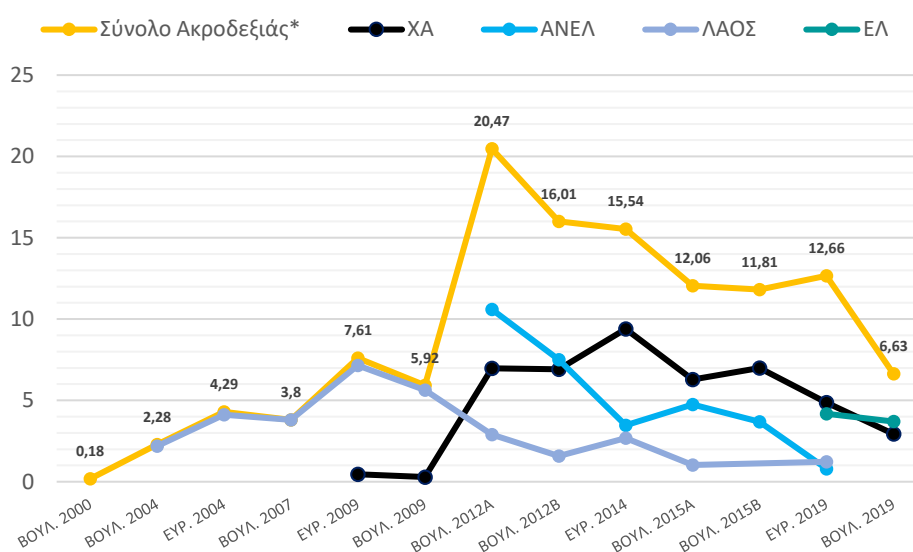
Οι ΑΝΕΛ ήταν αποτέλεσμα της σύγκρουσης που δημιούργησε η τομή «μνημόνιο-αντιμνημόνιο», αποτελώντας ένα «κόμμα κομήτης», το οποίο συγκροτήθηκε από έναν πυρήνα βουλευτών και στελεχών που αποχώρησαν από τη ΝΔ και αφού διέγραψε μία περιορισμένη τροχιά εξαφανίστηκε. Το 2012 το κόμμα εισήλθε στην ελληνική βουλή με είκοσι βουλευτές και ποσοστό 7,1% (Ιούνιος 2012), ενώ στις Ευρωεκλογές του 2014 κατάφερε να εκλέξει έναν ευρωβουλευτή, σημειώνοντας όμως σημαντική πτώση στα ποσοστά του. Ο λόγος του είχε σαφή εθνικιστικά, συντηρητικά και λαϊκιστικά χαρακτηριστικά. Ο επικεφαλής του κόμματος, Πάνος Καμμένος, κυβερνητικό στέλεχος της ΝΔ με δράση στο κόμμα από τα νεανικά του χρόνια, χρησιμοποιούσε ρητορική με έντονα στοιχεία αντιτουρκισμού, αντιγερμανισμού και ευρωσκεπτικισμού. Αναλάμβανε και προωθούσε την υπεράσπιση «εθνικών» θέσεων με την προβολή εχθρών τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας, μέσα σε ένα πολλές φορές φανταστικό και συνομοσιολογικό πλαίσιο. Επιπλέον, το νατιβιστικό στοιχείο του κόμματος αντανάκλασε τόσο η στάση του απέναντι σε ζητήματα μετανάστευσης όσο και το καταστατικό του, στο οποίο διαβάζει κανείς ότι στόχος του είναι η «εθνική ανεξαρτησία και η περηφάνια της λαϊκής κυριαρχίας» ενάντια στην «εκχώρηση της

εθνικής κυριαρχίας και την κατάργηση του «έθνους-κράτους» (Γεωργιάδου 2019α: 201-208). Παρόλα αυτά, η μελέτη των ΑΝΕΛ και η ένταξή τους στην τυπολογία της ακροδεξιάς δυσκολεύει εξαιτίας του σύντομου βίου τους όσο και της κυβερνητικής τους συνεργασίας με τον ΣΥΡΙΖΑ μετά το 2015, που τους οδήγησε σε προγραμματικές και πολιτικές παλινωδίες πριν την αποκραυστάλλωση μίας συνεκτικής ιδεολογικής και πολιτικής ταυτότητας.

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.1

ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΚΡΟΔΕΞΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2000-2019

Ποσοστά (%) Εθνικών και Ευρωεκλογών

* Στις δυνάμεις της Ακροδεξιάς αθροίζονται τα ποσοστά των κομματικών σχηματισμών: ΑΝΕΛ, ΕΛ, Ελληνικό Μέτωπο, Ελεύθερη Πατρίδα, Εθνικό Μέτωπο, ΛΑΟΣ, Νέα Δεξιά, Πρώτη Γραμμή, ΧΑ.

Από την άλλη μεριά, η ΧΑ δεν αποτελούσε μία νέα οργάνωση στον πολιτικό χώρο. Πρόκειται για οργάνωση με ιστορία περισσότερων από τριάντα χρόνων, η οποία συμμετείχε για πρώτη φορά σε εκλογές στις Ευρωεκλογές του 1994. Όπως διαπιστώνει η Γεωργιάδου, αποτελεί μία διακριτή περίπτωση «πάρωρου» κόμματος στο χώρο της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς και, μαζί με το γερμανικό NPD, απόδειξη ότι «ο χώρος του δεξιού εξτρεμισμού μπορεί να αποδειχθεί λιγότερο εφήμερος απ' όσο είχε εκτιμηθεί αρχικά» (Γεωργιάδου 2019α: 171).

Ο τίτλος «Χρυσή Αυγή» άνηκε αρχικά σε ένα έντυπο το οποίο εξέδωσε το 1980 μία ομάδα ακροδεξιών, προερχόμενων από το προδικτατορικό φασιστικό κόμμα Κ4Α. Το έντυπο χαρακτηριζόταν ως «εθνικοσοσιαλιστικό», γεγονός που το ξεχώριζε από την μεταπολιτευτική ακροδεξιά. Μετά το 1983 από το έντυπο αυτό προέκυψε η ίδρυση του «λαϊκού συνδέσμου» ΧΑ με στόχο την «ιδεολογική διαφώτιση και την πολιτική οργάνωση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας σύμφωνα με τις αρχές του

Εθνικοσοσιαλισμού» και τη «διεξαγωγή του αντίστοιχου πολιτικού αγώνα»⁵. Ο «σύνδεσμος» διέπεται από την αρχή του αρχηγικού συγκεντρωτισμού, με τον επικεφαλής να επιβάλλεται έναντι των πάντων. Αιώνιος και απόλυτο αρχηγός της οργάνωσης είναι ο Νικόλαος Μιχαλολιάκος, πρώην πρόεδρος της Νεολαίας ΕΠΕΝ και αναμειγμένος με την ακροδεξιά τρομοκρατία στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης (Ψαρράς 2017).

Η ΧΑ διατηρώντας καθαρό τον ιδεολογικό πυρήνα της προπολεμικής ακροδεξιάς και με εμφανή διάθεση άρνησης της δημοκρατίας, τοποθετείται σύμφωνα με τα κριτήρια του Ignazi στην «παλιά ακροδεξιά» ενώ χωράει στο μέγιστο ορισμό της ακροδεξιάς του Mudde. Η διαφορά της ΧΑ από την μεταπολιτευτική ακροδεξιά είναι ότι εξ αρχής δήλωσε πίστη στον «εθνικοσοσιαλισμό», διανθισμένο από στοιχεία της μετεμφυλιακής εθνοκροσύνης, ενώ δεν πρόκειται για ένα τυπικό κόμμα του ευρωπαϊκού ακροδεξιού χώρου που προσαρμόζει τον πολιτικό του λόγο ανάλογα με τη συγκυρία. Πρόκειται για κόμμα που ο εθνοφυλετισμός, το πρότυπο του οργανικού κράτους και μίας αποκομμένης οικονομίας εθνικής αυτάρκειας, χαρακτηρίζουν διαχρονικά την πολιτική του. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι σταδιακά δεν ανέπτυξε προγραμματικές θέσεις τρίτου κύματος, όπως η ρητορική εναντίον της μετανάστευσης, του κομματικού και πολιτικού συστήματος και της παγκοσμιοποίησης (Γεωργιάδου 2019α: 194). Επιπλέον, τασσόμενη υπέρ μίας «Ελλάδας που ανήκει πραγματικά στους Έλληνες», αναπτύσσει ένα πολιτικό λόγο βασισμένο στην κατασκευή εθνικών εχθρών τόσο στο εσωτερικό (μετανάστες, κόμματα, πολιτικοί αντίπαλοι) όσο και στο εξωτερικό (ΕΕ, Τουρκία, Βόρεια Μακεδονία).

Η ΧΑ πρόκειται κυρίως για ένα κόμμα που πληροί τις προϋποθέσεις που έθετε ο Duverger για τον όρο «μιλίτσια/πολιτοφυλακή» (Γεωργιάδου 2014). Έναν ιστορικό τύπο οργάνωσης φασιστικών και ναζιστικών κομμάτων, όπως το χιτλερικό NSDAP, τα οποία διέθεταν παραστρατιωτική δράση, αυστηρή πειθαρχία και ιεραρχία, καθώς και μέσα φυσικής τρομοκράτησης του αντιπάλου. Αυτό που διαφοροποιεί τη ΧΑ από την υπόλοιπη κοινοβουλευτική ευρωπαϊκή ακροδεξιά, είναι οι σχέσεις της με τη βία. Πολύ πριν η οργάνωση αποκτήσει εκλογική ορατότητα ήταν γνωστή από τη δεκαετία του 1990 για τη βίαιη δράση της, με δολοφονικές επιδρομές εναντίον εσωτερικών εχθρών, όπως συνδικαλιστές, φοιτητές, αριστερές και αντιρατσιστικές οργανώσεις, μαθητικές καταλήψεις, μετανάστες και πρόσφυγες (Ψαρράς 2012: 84-95, 118-122). Επιπλέον, σε αντίθεση με άλλα κόμματα στην Ευρώπη με βίαιο ρεπερτόριο δράσης και αναφορές στον φασισμό, όπως το ουγγρικό Jobbik ή το γερμανικό NPD, στην περίπτωση της ΧΑ η εξτρεμιστική δράση πηγάζει μέσα από το ίδιο το κόμμα και όχι από μία τυπικά ξεχωριστή οργάνωση (Γεωργιάδου 2019α: 172). Η ΧΑ όχι μόνο δεν έκρυψε ποτέ τις ανοιχτά βίαιες πρακτικές της αλλά τις διαφήμιζε την πρώτη περίοδο της εκλογικής της απογείωσης. Η βίαιη δράση της οργάνωσης ήταν που της προσέφερε αρχικά αναγνώριση από τα ΜΜΕ και στη συνέχεια εκλογικό ακροατήριο.

Πριν από τη συμμετοχή της στις Ευρωεκλογές του 1994, η οργάνωση απέρριπτε την εκλογική διαδικασία ως «αδιαφανή και διαβλητή» και υπό το σύνθημα «αλήτες, προδότες, πολιτικοί» (Ψαρράς 2012: 340). Παρόλα αυτά, το 1994 αποφάσισε να συγκροτηθεί ως πολιτικό κόμμα, συμμετέχοντας στις εκλογές με μία μάλλον

⁵ Απόσπασμα από το πρώτο καταστατικό της ΧΑ (<http://bit.ly/2MjL16k> - Τελευταία πρόσβαση: 28 Σεπτεμβρίου 2019). Την περίοδο της δίκης η ηγεσία του κόμματος αμφισβήτησε την γνησιότητά του κειμένου. Παρόλα αυτά, το δικαστήριο απέρριψε τη σχετική ένσταση που υπέβαλε ο Ν. Μιχαλολιάκος ενώ και η εισαγγελία υποστήριξε ότι δεν προέκυψαν ενδείξεις πλαστότητας (Εφ.Συν. 2020).

«καθεστωτική» πολιτική ατζέντα. Το εκλογικό της πρόγραμμα επικεντρωνόταν σε πέντε κύρια πολιτικά αιτήματα, για την προστασία των ελληνικών μειονοτήτων, την επιθετική εξωτερική πολιτική εναντίον των «Σκοπιανών», την κοινωνική δικαιοσύνη για τις «λαϊκές τάξεις», την «ευπρεπή» λειτουργία του πολιτεύματος και τον αγώνα για την εφαρμογή της νομιμότητας (στο ίδιο: 342). Παρά το κοινότυπο αυτό πρόγραμμα, το οποίο συνδέεται περισσότερο με το μετριοπαθή ακροδεξιό λόγο της περιόδου, η ΧΑ δεν εγκαταλείπει το βασικό κορμό της ιδεολογίας της. Αλλά, με την επιλογή της να συμμετέχει ενεργά στο κομματικό σύστημα, αναπτύσσει τις επόμενες δεκαετίες έναν διπλό λόγο για τους «μέσα» και τους «έξω» από το κόμμα, τακτική που ακολουθούν αρκετά κόμματα «παλαιάς ακροδεξιάς».

Αυτή η πρώτη απόπειρα του 1994 δεν εξασφάλισε στην οργάνωση περισσότερο από ένα μικροσκοπικό ποσοστό (0,1%). Μέχρι το 2012 η ΧΑ συμμετείχε περιοδικά στις εκλογές, είτε αυτόνομα είτε μέσα από βραχύβια εκλογικά σχήματα, ποτέ όμως δεν θα καταφέρει να γίνει εκλογικά ορατή. Η πρώτη μεγάλη της επιτυχία θα έρθει στις δημοτικές εκλογές του 2010, οπότε και θα επιδείξει μία υπολογίσιμη εκλογική δυναμική στους δήμους της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και στις περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας και Πελοποννήσου. Οι περιοχές αυτές αποτέλεσαν εκλογικά προπύργια της οργάνωσης τα επόμενα χρόνια, ενώ η δυναμική της σε συγκεκριμένα δημοτικά διαμερίσματα συνδέθηκε με την έντονη βίαιη δράση της εναντίον προσφύγων, μεταναστών και άλλων εχθρών (Γεωργιάδου 2019α). Στις εκλογές του 2012 θα εισέλθει για πρώτη φορά στο εθνικό κοινοβούλιο με 18 βουλευτές και ποσοστό 6,9% (Ιούνιος 2012).

Με αυτόν τον τρόπο, μία περιθωριακή νεοναζιστική οργάνωση βρέθηκε εντός του κοινοβουλίου. Αντί όμως η εξέλιξη αυτή να λειτουργήσει ως παράγοντας ομαλοποίησης του πολιτικού της ρεπερτορίου, η ηγεσία της ΧΑ επέλεξε ένα διπλό δρόμο: «Από τη μια πλευρά φρόντισε να αποκτήσει την εξωτερική εικόνα ενός κόμματος όπως όλα τα άλλα, υιοθετώντας πλήρως την κοινοβουλευτική τάξη, από την άλλη φρόντισε να εξαπολύσει στοχευμένες επιθέσεις των οργανωμένων ταγμάτων εφόδου, με επικεφαλής τα ηγετικά της στελέχη, έτσι ώστε να κάνει σαφές ότι ο αγώνας πλέον διεξάγεται σε δύο επίπεδα» (Ψαρράς 2014: 26). Αυτή η διπλή στρατηγική λειτούργησε αποτελεσματικά την πρώτη περίοδο κοινοβουλευτικής παρουσίας της ΧΑ. Από τη μία η οργάνωση συμμετείχε κανονικά στις κοινοβουλευτικές και πολιτικές διεργασίες, ως ισότιμη στο κομματικό και θεσμικό σύστημα, και από την άλλη ο αρχηγός της δήλωνε σε κομματικές συγκεντρώσεις τη «σιχασιά και την αηδία» που του προκαλούσε το Κοινοβούλιο (στο ίδιο: 27).

Η δράση όμως της οργάνωσης στους δρόμους άρχισε να γίνεται όλο και πιο βίαιη, ενώ σε αντίθεση με τις προηγούμενες δεκαετίες, τα φώτα της δημοσιότητας ήταν στραμμένα επάνω της. Τον Σεπτέμβριο του 2013 ο Ν. Μιχαλολιάκος, μαζί με άλλα ηγετικά στελέχη της ΧΑ, θα συλληφθεί με κύρια κατηγορία τη συμμετοχή του σε εγκληματική οργάνωση. Οι συλλήψεις ήταν αποτέλεσμα των γεγονότων που ακολούθησαν κυρίως μετά τη δολοφονική επίθεση μελών της οργάνωσης κατά συνδικαλιστών του ΠΑΜΕ (12 Σεπτεμβρίου 2013) και τη δολοφονία του αντιφασίστα μουσικού Παύλου Φύσσα στο Κερατσίνι (18 Σεπτεμβρίου 2013). Η δίκη των στελεχών της ΧΑ, που θα διαρκέσει έως και το 2020, θα φέρει στην επιφάνεια τη δομή και τη δράση της οργάνωσης.

Οι εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, οι οποίες προκηρύχθηκαν έπειτα από την αδυναμία του Ελληνικού Κοινοβουλίου να εκλέξει Πρόεδρο της Δημοκρατίας, χαρακτηρίστηκαν από τρία στοιχεία: Την ανάδειξη του ΣΥΡΙΖΑ σε πρώτη κοινοβουλευτική

δύναμη, κερδίζοντας το 36,34% των ψήφων και 149 έδρες, την ενίσχυση του νέου δικομματισμού (ΝΔ-ΣΥΡΙΖΑ), με την εκλογική του επιρροή να φτάνει στα επίπεδα του 2010, και τέλος, από την αντοχή που επέδειξαν οι ακροδεξιές δυνάμεις. Η δικαστική δίωξη κατά της ΧΑ δεν φάνηκε να έχει ιδιαίτερα αποτελέσματα στην κοινή γνώμη, με το κόμμα να εξασφαλίζει 17 έδρες και να αναδεικνύεται σε τρίτη κοινοβουλευτική δύναμη με ποσοστό 6,3%. Συνδυαστικά με τα αποτελέσματα των Ευρωεκλογών του προηγούμενου έτους, μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο η ΧΑ θα επιδείξει μία σταθερή εκλογική δύναμη. Αντίστοιχο αριθμό βουλευτών θα εξασφαλίσουν και οι ΑΝΕΛ, οι οποίοι για τα επόμενα τρία χρόνια θα συμμετέχουν σε μία κυβέρνηση συνεργασίας με τον ΣΥΡΙΖΑ.

Η επιβίωση της ακροδεξιάς, παρά την εκλογική κατάρρευση του ΛΑΟΣ, και η ανάδειξη νέων πολιτικών δυνάμεων κατά την περίοδο της κρίσης, δεν συνδέονται τόσο με την οικονομία όσο με την κρίση του κομματικού συστήματος και την αποσυμπείρωση των ψηφοφόρων που έφερε αυτή. Η ελληνική ακροδεξιά δεν συγκέντρωσε ψήφους διότι απλά ήταν εναντίον των Μνημονίων, ωστόσο επωφελήθηκε από την κατάρρευση των παραδοσιακών διαιρετικών τομών και την ανάδειξη νέων, ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης γύρω από τα Μνημόνια (Γεωργιάδου 2019α: 211). Ο αγώνας κατά των Μνημονίων έδωσε τη δυνατότητα στην ακροδεξιά να παρουσιαστεί ως μια φιλολαϊκή δύναμη υπέρ των εργατικών διεκδικήσεων (Ψαρράς 2012) αλλά και να αναδειχθεί ως μία πολιτική εναλλακτική σε μία περίοδο επικράτησης ενός κοινού οικονομικού υποδείγματος στα προγράμματα των παραδοσιακών κομμάτων.

Μία άλλη ευκαιρία που φαίνεται να εκμεταλλεύτηκε η ακροδεξιά την ίδια περίοδο συνδέεται με το ζήτημα της μετανάστευσης και την προβολή του τόσο από τα ΜΜΕ όσο και από τα κατεστημένα κόμματα εξουσίας. Οι πρώτες σημαντικές μεταναστευτικές ροές στην Ελλάδα παρατηρήθηκαν κατά τη δεκαετία του 1990, προερχόμενες από τις πρώην σοβιετικές χώρες, και προβλήθηκαν στο δημόσιο λόγο ως μία κοινωνική και οικονομική απειλή, συνδεδεμένη με την αύξηση της εγκληματικότητας και της ανεργίας. Οι πλειοψηφία του πολιτικού κόσμου και των ΜΜΕ καλλιέργησαν την αναγωγή της απειλής αυτής σε ένα πρόβλημα αμιγώς «αστυνομικό», γεγονός που οδήγησε σε αύξηση της ξενοφοβίας και της ρατσιστικής ρητορικής. Κατά τη δεκαετία του 2000, με τη διαφοροποίηση του μεταναστευτικού πληθυσμού της χώρας και την υποδοχή ανθρώπων από την Αφρική και τη Μέση Ανατολή, η ξενοφοβία αυτή απέκτησε και μία «πολιτισμική» παράμετρο, αναδεικνύοντας δίπλα στον εχθρό «μετανάστη-εγκληματία» τον εχθρό του Ισλάμ (Καρύδης 2016, Κουντούρη 2009). Οι τάσεις αυτές μπορούν να συνδεθούν με την σταδιακή εκλογική άνοδο της ακροδεξιάς την πρώτη δεκαετία του 2000 αλλά και με την αποπεριθωριοποίηση της. Χαρακτηριστικά μπορεί να αναφερθεί το γεγονός της πρώτης ανοικτής-μαζικής συγκέντρωσης της ΧΑ το Μάιο του 1998, με κυρίαρχο σύνθημα: «Ζήτω οι Έλληνες εργάτες, έξω τώρα όλοι οι μετανάστες» (Κουντούρη 2009).

Τα πρώτα χρόνια της οικονομικής κρίσης, η ατζέντα της μετανάστευσης εργαλειοποιήθηκε από τις mainstream πολιτικές δυνάμεις, προκειμένου να τραβήξουν την προσοχή από την οικονομία (Κυριαζή 2019). Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ το 2009 σαφώς και είχε εκλεγεί με μία ατζέντα προάσπισης των δικαιωμάτων των μεταναστών και των προσφύγων. Από το πρώτο έτος της διακυβέρνησής της, μάλιστα, προχώρησε σε ριζικές αλλαγές της ελληνικής νομοθεσίας για την ιθαγένεια, δίνοντας το δικαίωμα πολιτογράφησης στη δεύτερη και στην αποκαλούμενη «μιάμιση» γενιά μεταναστών, ενώ απέδωσε και το δικαίωμα του εκλέγειν στις δημοτικές εκλογές (Christopoulos 2017).

Παρόλα αυτά, από το 2011 σταδιακά η στρατηγική της κυβέρνησης άρχισε να μεταστρέφεται, ακολουθώντας τις πιέσεις της αντιπολίτευσης, με εξαγγελίες κλειστών κέντρων κράτησης για τους μη-νόμιμους μετανάστες και δημιουργίας ενός τοίχους στα χερσαία σύνορα με την Τουρκία. Ενδεικτικό της μεταστροφής αυτής είναι τα γεγονότα του 2011, όταν ο υπουργός υγείας του ΠΑΣΟΚ επιχείρησε από το επίσημο βήμα του ΟΗΕ να συνδέσει την αύξηση κρουσμάτων HIV στη χώρα με τις μεταναστευτικές ροές. Ακολούθησε μία άνευ προηγούμενου δίωξη ιερόδουλων φορέων, μερικές εκ των οποίων μετανάστριες, οι οποίες στοχοποιήθηκαν από την κυβέρνηση και τον τύπο. Μετά το 2012, ο κυβερνητικός συνασπισμός που συγκροτήθηκε με κορμό τη ΝΔ, ακολουθώντας την στρατηγική που είχε επιβάλει στο κόμμα ο Α. Σαμαράς, επέλεξε να ακολουθήσει μία σκληρή ρητορική απέναντι στους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Εμβληματική κίνηση της πολιτικής αυτής ήταν μία ευρεία αστυνομική επιχείρηση «σκούπας» στους κεντρικούς δρόμους της Αθήνας, με στόχο την σύλληψη και κράτηση μεταναστών χωρίς έγγραφα παραμονής. Η επιχείρηση αυτή πήρε απρόβλεπτες διαστάσεις ακολουθώντας «αμφιλεγόμενες» πρακτικές (Kyriazi 2019, Ovenden 2016:124-133). Την ίδια περίοδο με τις επιχειρήσεις αυτές, η ακροδεξιά βία στους δρόμους της πρωτεύουσας και άλλων περιοχών αυξανόταν (Georgiadou κ' Rori 2019).

4.3 Οι Εθνικές Εκλογές του 2019

Οι Ευρωεκλογές στις 26 Μαΐου του 2019 πραγματοποιήθηκαν δέκα χρόνια μετά τη συνειδητοποίηση της κρίσης χρέους, μετά την έξοδο της χώρας από τα προγράμματα διάσωσης (Μνημόνια) και έπειτα από τέσσερα χρόνια σχετικής πολιτικής ομαλότητας. Η τετραετής περίοδος διακυβέρνησης της χώρας από το ΣΥΡΙΖΑ και τους ΑΝΕΛ ήταν η πιο σταθερή από την αρχή της χρηματοπιστωτικής κρίσης, λειτουργώντας ως «βαλβίδα αποσυμπίεσης» του εκρηκτικού κλήματος που είχαν δημιουργήσει οι πολιτικές λιτότητας (Gerodimos 2019). Οι επαναληπτικές εκλογές τον Σεπτέμβρη του 2015 και το Δημοψήφισμα το Καλοκαίρι του ίδιου έτους, απλά είχαν επιβεβαιώσει την πολιτική ισχύ του ΣΥΡΙΖΑ και του Πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα. Μέσα σε σχεδόν τέσσερα χρόνια, όμως, η αδυναμία της κυβέρνησης να εφαρμόσει το εκλογικό της πρόγραμμα, μία σειρά εμποδίων και δυσκολιών που συνάντησε αλλά και η αναδιοργάνωση της ΝΔ με την εκλογή ενός νέου Προέδρου, του Κυριάκου Μητσοτάκη, άλλαξε άρδην το πολιτικό κλίμα. Έτσι, στις Ευρωεκλογές του 2019 ο ΣΥΡΙΖΑ θα χάσει από τη ΝΔ με διαφορά εννέα μονάδων, οι ΑΝΕΛ σχεδόν θα εξαφανιστούν, συγκεντρώνοντας ποσοστό 0,8%, η ΧΑ θα δει σημαντική μείωση στα ποσοστά της, ενώ μία νέα δεξιά πολιτική δύναμη, η ΕΛ θα καταφέρει να εκλέξει έναν ευρωβουλευτή. Η ήττα του ΣΥΡΙΖΑ θα οδηγήσει τον Α. Τσίπρα, ο οποίος από τον Ιανουάριο συγκυβερνούσε με την υποστήριξη ανεξάρτητων βουλευτών, στην προκήρυξη πρόωρων εθνικών εκλογών για τις 7 Ιουλίου.

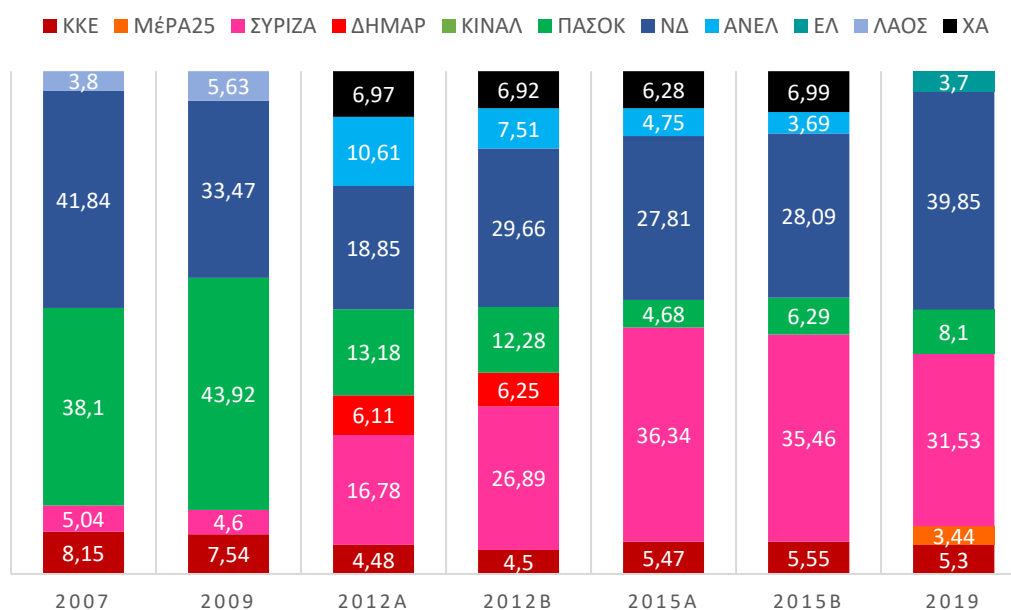
Εάν οι εκλογές του 2012 εγκαινίασαν ένα νέο πολιτικό τοπίο, οι εκλογές του Μαΐου και του Ιουλίου του 2019 είναι οι εκλογές σταθεροποίησης μίας νέα πολιτικής τάξης (Μοσχονάς 2019β). Η ΝΔ, η οποία κέρδισε τις εκλογές και μία κοινοβουλευτική πλειοψηφία με 39,8% των ψήφων, αναδείχθηκε στη μοναδική παραδοσιακή πολιτική δύναμη η οποία κατάφερε να διατηρήσει αλώβητη τη θέση της στον κομματικό ανταγωνισμό, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ, με ποσοστό 31,5%, παγίωσε τη θέση του ως ο προοδευτικός πόλος ενός νέου δικομματισμού. Οι εκλογές αυτές όμως, ήταν σημαντικές διότι

αποτέλεσαν την πρώτη και καθοριστική ήττα της ΧΑ. Έξι χρόνια από τη δολοφονία Φύσσα το νεοναζιστικό κόμμα θα βρεθεί εκτός κοινοβουλίου με ποσοστό 2,9%. Μετά την εκλογική αυτή ήττα η οργάνωση θα παρουσιάσει μία εικόνα διάλυσης, με συνεχείς αποχωρήσεις κεντρικών στελεχών, κλείσιμο τοπικών οργανώσεων και ματαίωση δράσεων. Επιπλέον, οι ΑΝΕΛ, έπειτα από την εκλογική τους κατάρτιση στις Ευρωεκλογές, θα αποσυρθούν από τη μάχη των εθνικών εκλογών. Το κενό στα δεξιά της ΝΔ θα συμπληρωθεί από την ΕΛ, η οποία για πρώτη φορά θα εισέλθει στο κοινοβούλιο με δέκα έδρες και ποσοστό 3,7%. Το εκλογικό κοινό της ΕΛ, τόσο στις Ευρωεκλογές όσο και στις Εθνικές Εκλογές του 2019, συγκροτείται κυρίως από πρώην ψηφοφόρους των ΑΝΕΛ, της ΧΑ και της ΕΝ.ΚΕΝ., αποτελώντας ένα κόμμα καταφύγιο συντηρητικών εκλογέων που κινούνταν εκτός ΝΔ (Metron Analysis 2019α, 2019β).

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.2

ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2007-2019

Ποσοστά (%) Εθνικών Εκλογών

Μετά την έξοδο του ΛΑΟΣ από το κοινοβούλιο και την περιθωριοποίηση της ΧΑ, παρατηρήθηκε έντονη κινητικότητα μεταξύ πολιτικών παραγόντων και στελεχών προερχόμενων από τη δεξιά και την ακροδεξιά, με την προοπτική δημιουργίας ενός νέου πολιτικού σχήματος το οποίο να μπορεί να εκφράσει το χώρο δεξιότερα της ΝΔ, δίχως όμως συνδέσεις με τη ΧΑ (Γεωργιάδου 2019β). Αποτέλεσμα αυτών των διεργασιών ήταν η συγκρότηση το 2016 της ΕΛ, με ιδρυτή και Πρόεδρο τον Κυριάκο Βελόπουλο. Σύμφωνα με την πάγια τακτική της ακροδεξιάς, το κόμμα παρουσιάστηκε αρχικά ως «κίνημα» ενώ συγκροτήθηκε στην ουσία σαν ένας προσωπικός μηχανισμός του Προέδρου του και μερικών ακόμα γνωστών στελεχών του χώρου από την Αθήνα και την περιφέρεια.

Ο Κ. Βελόπουλος ήταν παλιός γνώριμος της πολιτικής και της ακροδεξιάς, έχοντας διατελέσει βουλευτής του ΛΑΟΣ μετά τις εκλογές του 2007, ενώ στις εκλογές του 2012 είχε υποστηρίξει τη ΝΔ δίχως ωστόσο να συμμετέχει στις εκλογικές λίστες (ΝΔ 2012). Ο ίδιος έχει ισχυριστεί πως ξεκίνησε την πολιτική του σταδιοδρομία από τη νεολαία του ΠΑΣΟΚ τη δεκαετία του 1980, από την οποία αποχώρησε «απογοητευμένος» (Βελόπουλος 7/6/2019). Στις αρχές της περασμένης δεκαετίας, ωστόσο, φέρεται να συμμετείχε ως πολιτευτής σε ακροδεξιές δράσεις που γίνονταν στη Θεσσαλονίκη, συντονίζοντας τη δράση του μεταξύ άλλων και με τη ΧΑ (Ιός 2002). Τον Μάιο του 2018 είχε ταχθεί υπέρ της επίθεσης που δέχθηκε από ακροδεξιούς ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης, Γιάννης Μπουτάρης, δηλώνοντας ότι «πρέπει να σταματήσει η αστική ευγένεια με αστείους, επικίνδυνους πολιτικούς» και ότι ο Μπουτάρης ήταν ο «ηθικός αυτουργός» της επίθεσης εναντίον του (Το Ποντίκι 2019). Εκείνο όμως που έκανε γνωστό τον Κ. Βελόπουλο ήταν η συμμετοχή του σε τηλεοπτικές εκπομπές, άλλοτε ως «δημοσιογράφος» και άλλοτε ως πωλητής βιβλίων και παραφαρμακευτικών σκευασμάτων. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 εμφανιζόταν στην τηλεόραση ως βιβλιοπώλης της εθνικιστικής δεξιάς σε τοπικά κανάλια της Θεσσαλονίκης. Από τότε είχε θέσει σε εφαρμογή ένα σχέδιο χρήσης του μέσου προκειμένου να μεταδίδει εθνικιστικά και ρατσιστικά μηνύματα, ξεσηκώνοντας τους οπαδούς του σε δράσεις προπηλακισμών (Ψαρράς 2010: 206).

Η ιστορία της ελληνικής ακροδεξιάς με την τηλεόραση είναι πλέον πολύ παλιά. Πρώτος ο Γ. Καρατζαφέρης είχε δημιουργήσει ένα ολόκληρο κόμμα στα πρότυπα μίας «τηλεοπτικής παραγωγής» (στο *ίδιο*: 187). Το ΛΑΟΣ είχε προκύψει μέσα από τον τοπικό σταθμό της Αττικής Τηλεόραση, ο οποίος αποτέλεσε για χρόνια το επιχειρησιακό του κέντρο. Ο σταθμός αυτός δεν εξασφάλισε μόνο την αναγνωρισιμότητα και τη δημοσιότητα του Γ. Καρατζαφέρη, αλλά αποτέλεσε όπλο κυριαρχίας του κόμματος στο χώρο της ακροδεξιάς. Το κανάλι χρησιμοποιήθηκε για να δελεάσει στελέχη, τα οποία αναγνώριζαν τη σημασία ύπαρξης μίας τηλεοπτικής στέγης, είτε για την προβολή της πολιτικής τους ατζέντας είτε για την προβολή των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων (Έλληνας 2012: 199-200, Ψαρράς 2010).

Στο σταθμό του Γ. Καρατζαφέρη εμφανιζόταν για χρόνια και ο Κ. Βελόπουλος. Μετά όμως την αποχώρησή του από το ΛΑΟΣ το 2012, αναζήτησε νέους τρόπους πρόσβασης στην τηλεόραση. Έτσι ξεκίνησε να αγοράζει τηλεοπτικό χρόνο σε περιφερειακούς σταθμούς, είτε προσωπικά είτε μέσω του σταθμού Alert (Βελόπουλος 28/5/2019). Στο πρώτο μισάωρο των εκπομπών του ο Βελόπουλος ανέπτυξε τις απόψεις του για την επικαιρότητα και την πολιτική και στο δεύτερο προχωρούσε σε τηλεπωλήσεις. Την ίδια περίοδο κατάφερε μία μάλλον προνομιακή πρόσβαση σε ενημερωτικές εκπομπές εθνικών τηλεοπτικών σταθμών, ιδιαίτερα στην πρωινή ενημερωτική ζώνη. Το γεγονός αυτό του έδωσε το προβάδισμα στην προβολή ξενοφοβικών και αντιμεταναστευτικών θέσεων, την ίδια στιγμή που η ΧΑ είχε περιθωριοποιηθεί και η πρόσβασή της στα ΜΜΕ ήταν σχεδόν ανύπαρκτη.

Για να κατανοήσει κάποιος τα αποτελέσματα των εκλογών του Ιουλίου του 2019, θα πρέπει να κοιτάξει σε τέσσερα κομβικά ζητήματα που επηρέασαν τόσο την εικόνα της κυβέρνησης του Α. Τσίπρα, όσο και την ατζέντα των υπόλοιπων κομματικών δυνάμεων. Πρόκειται για την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης, την προσφυγική κρίση του 2015, την συμφωνία της Ελλάδας με τη Βόρεια Μακεδονία και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ και των ΑΝΕΛ ανέλαβε τον Γενάρη του 2015 τη διακυβέρνηση της χώρας με κύριο στόχο την αναδιαπραγμάτευση των προγραμμάτων διάσωσης της χώρας και την ανατροπή των πολιτικών λιτότητας (Τσίπρας 2015). Παρά την αρχική σύγκρουση της κυβέρνησης με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς το πρώτο εξάμηνο του 2015, για τα επόμενα τρία χρόνια καλλιεργήθηκε ένα κλίμα συνεργασίας μαζί τους, συνάπτοντας μία νέα δανειακή συμφωνία (Μνημόνιο ΙΙΙ) και ακολουθώντας ένα μίγμα πολιτικής λιτότητας, διαφοροποιημένο από τα προηγούμενα χρόνια. Τον Μάρτη του 2018 οι υποχρεώσεις του πακέτου αυτού ολοκληρώθηκαν, τόσο εκ μέρους της χώρας όσο και των δανειστών, κάτι το οποίο η κυβέρνηση πρόβαλε ως την «έξοδο από τα Μνημόνια» (Rorí 2019). Το γεγονός αυτό φαίνεται να επηρέασε καθοριστικά το πεδίο του πολιτικού ανταγωνισμού, αφού στις εκλογές που ακολούθησαν η τομή «μνημόνιο-αντιμνημόνιο» δεν αποτυπώθηκε στα κομματικά προγράμματα με την ίδια ένταση που γινόταν τα προηγούμενα χρόνια⁶. Παρόλα αυτά, οι πολιτικές περικοπών και μεταρρυθμίσεων που εισήγαγε η κυβέρνηση, σε συνδυασμό με την αύξηση της φορολογίας, ιδιαίτερα σε κοινωνικά στρώματα που δεν είχαν πληγεί τα προηγούμενα χρόνια, δημιούργησαν ένα αίσθημα δυσαρέσκειας εναντίον της. Η κυβέρνηση επιχείρησε να αναστρέψει το κλίμα αυτό εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα επιδοματικής πολιτικής, το οποίο είχε θετικά αποτελέσματα σε μία χώρα όπου ο πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας το 2014 βρισκόταν στο 36% και το 2018 στο 31,8% (Μοσχονάς 2019β), αλλά δεν ήταν ικανό να αναστρέψει τις συνθήκες υπέρ της. Η αντικυβερνητική τάση υποστηριζόταν από τη ΝΔ, η οποία παρουσιαζόταν ως υπερασπιστής του κόσμου της επιχειρηματικότητας και των «μεσαιών στρωμάτων», τα οποία είχαν πληγεί περισσότερο από την αλλαγή του μείγματος πολιτικών λιτότητας (ΝΔ 2018).

Εκτός από την οικονομία, το 2015 η κυβέρνηση του Α. Τσίπρα ήρθε αντιμέτωπη με μία πρωτοφανή προσφυγική κρίση, η οποία κυριάρχησε στον πολιτικό λόγο για την επόμενη διετία. Οι προσφυγικές ροές αυξήθηκαν δραματικά, με πρόσφυγες και μετανάστες από τις εμπόλεμες χώρες της Μέσης Ανατολής, και ιδίως από τη Συρία, να επιχειρούν την είσοδό τους στην Ευρώπη μέσω των ελληνικών ακτών. Αρχικά, οι ντόπιοι ανταποκρίθηκαν στην κρίση με ένα κύμα αλληλεγγύης, όσο όμως στα ελληνικά νησιά αυξανόταν η συγκέντρωση μεταναστών και προσφύγων, άρχισε να αυξάνεται και η κοινωνική ένταση, η οποία πήρε μεγάλες διαστάσεις από τα ΜΜΕ. Το μεταναστευτικό υπήρξε ένα από τα κύρια ζητήματα πώλωσης του πολιτικού σκηνικού, με τα αριστερά και κεντροαριστερά κόμματα να παίρνουν φιλικές προς του μετανάστες θέσεις, την ακροδεξιά να προβάλλει μία ακραία ξενοφοβική ατζέντα και τη ΝΔ να αμφιταλαντεύεται μεταξύ των δύο (Kyriazi 2019). Σε αντίθεση με την προηγούμενη κυβέρνηση της ΝΔ, ο ΣΥΡΙΖΑ κράτησε μια περισσότερο μετριοπαθή στάση απέναντι στην αύξηση των προσφυγικών ροών, εγκαταλείποντας τις επικίνδυνες πολιτικές αποτροπής. Επιπλέον, υποστήριξε ένα σχέδιο κατανομής προσφύγων και μεταναστών τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και της ΕΕ. Ο τεράστιος όμως αριθμός προσφύγων που έφταναν στη χώρα, σε συνδυασμό με την απροθυμία των ευρωπαϊκών κρατών να δεχθούν την

⁶ Στα κομματικά προγράμματα του ΣΥΡΙΖΑ, της ΝΔ αλλά και της ΕΛ έλειπε κάθε αναφορά σχετικά με τα Μνημόνια (ΣΥΡΙΖΑ 2019, ΝΔ 2019, ΕΛ 2019). Η ΕΛ έκανε αναφορά απλά σε «μνημονιακά κόμματα», δίχως όμως να αναπτύσσει έναν εναλλακτικό οικονομικό λόγο. Ο ΣΥΡΙΖΑ πρόβαλε προεκλογικά την «έξοδο από τα Μνημόνια» ως επίτευγμα της διακυβέρνησής του, μόνο όμως ως αναφορά στο παρελθόν. Στον προγραμματικό λόγο του ΚΚΕ και του ΜέΡΑ25 εντοπίζονται αναφορές στα Μνημόνια ως υπαρκτής διαιρετικής τομής του κομματικού συστήματος (ΚΚΕ 2019, ΜέΡΑ25 2018), ενώ για το ΚΙΝΑΛ οι αναφορές στα Μνημόνια αφορούν μόνο το παρελθόν (ΚΙΝΑΛ 2018).

ανακατανομή μεταναστών εντός της Ένωσης, είχε ως αποτέλεσμα την αποτυχία του κυβερνητικού σχεδίου και την δημιουργία μιας έκρυθμης κατάστασης στο εσωτερικό της χώρας. Το γεγονός αυτό δεν οδήγησε στην αλλαγή πολιτικής εκ μέρους της κυβέρνησης, η οποία συνέχισε να αντιμετωπίζει το μεταναστευτικό ως μία ανθρωπιστική κρίση παρά ως μία απειλή εθνική, οικονομική ή ασφάλειας. Απέναντι σε αυτή την στάση, η ΝΔ κατηγορούσε την κυβέρνηση ότι «προσκαλούσε» τους μετανάστες (Roti 2019), συνεχίζοντας να συνδέει το ζήτημα της μετανάστευσης με την ατζέντα της ασφάλειας και να επικαλείται τις προηγούμενες πολιτικές της κυβέρνησης Α. Σαμαρά (ΝΔ 2018).

Η κρίση του προσφυγικού σταδιακά αποκλιμακώθηκε, ιδιαίτερα έπειτα από μία «αμφιλεγόμενη» συμφωνία μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας, για τη δημιουργία κέντρων παραμονής των αιτούντων ασύλου εκτός ευρωπαϊκών συνόρων⁷. Η εμπειρία όμως της οικονομικής πολιτικής και της προσφυγικής κρίσης την πρώτη διετία της κυβέρνησης Τσίπρα, επηρέασαν καθοριστικά τον ανταγωνισμό εντός του νέου δικομματισμού. Από τη μία πλευρά, ο ΣΥΡΙΖΑ, προκειμένου να τραβήξει την προσοχή από το ζήτημα της οικονομίας, προώθησε μία προοδευτική ατζέντα βασιζόμενος σε κοινωνικά και αξιακά ζητήματα. Προχώρησε σε διόρθωση του προηγούμενου νόμου για την ιθαγένεια, ο οποίος στο μεταξύ είχε κριθεί αντισυνταγματικός (Christopoulos 2017), επέκτεινε το σύμφωνο συμβίωσης και το δικαίωμα αναδοχής παιδιών σε ομόφυλα ζευγάρια, ενίσχυσε την αντιρατσιστική νομοθεσία και προχώρησε σε αναθεώρηση νόμων που εισήγαγαν διακρίσεις με βάση το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή αναπηρίες, ψήφισε την αναγνώριση ταυτότητας φύλου ενώ, τέλος, επιχείρησε, δίχως αποτελέσματα, το διαχωρισμό κράτους και εκκλησίας. Από την άλλη, η ΝΔ προσπάθησε να διαμορφώσει ένα νέο πολιτικό προφίλ μετά την εκλογή του Κ. Μητσοτάκη. Η νέα ηγεσία του κόμματος επιχείρησε να προσελκύσει ψηφοφόρους από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, προβάλλοντας από τη μία έναν εκσυγχρονιστικό και μεταρρυθμιστικό λόγο, ως ένας αξιόπιστος διαπραγματευτής για τους ξένους εταίρους της χώρας, και από την άλλη κάνοντας πατριωτικές εκκλήσεις προς «όλους τους Έλληνες» (Kyriazi 2019). Η μετριοπάθεια του Κ. Μητσοτάκη συνυπήρξε με ένα ρητά εθνικιστικό ρεύμα εντός του κόμματος, με επικεφαλής εξέχοντα στελέχη προερχόμενα από την ακροδεξιά, τα οποία είχε κληρονομήσει από την προηγούμενη ηγεσία του κόμματος. Έτσι, η παράταξη διαμόρφωσε μία φιλελεύθερη οικονομική ατζέντα, σε αξιακά ζητήματα όμως πρόβαλε έναν διπλό λόγο, μεταξύ μετριοπάθειας και υπερσυντηρητισμού⁸.

⁷ Το 2001, δύο μισι εβδομάδες μετά την 9/11, ο ακροδεξιός ηγέτης του FPÖ, Jörg Haider, αντιμετωπίζοντας τους πρόσφυγες ως «δύνητικούς τρομοκράτες» είχε προτείνει στην ΕΕ οι αιτούντες άσυλο από άλλες ηπείρους να περιμένουν την έγκριση των αιτήσεών τους σε (φερόμενες) ασφαλείς τρίτες χώρες εκτός Ευρώπης, σε «δομές» στις οποίες θα μπορούσαν να «πεταχτούν». Την περίοδο εκείνη το αίτημα αυτό, το οποίο αναμφίβολα παραβίαζε τη Σύμβαση της Γενεύης για τους πρόσφυγες, απομονώθηκε (Wodak 2015: κεφ. 3). Σχεδόν δύο δεκαετίες μετά όμως, η πολιτική της ΕΕ κινήθηκε πάνω σε κοινό πλαίσιο (σχετικά Amnesty International 2017).

⁸ Ενδεικτική για την ύπαρξη δύο παράλληλων λόγων στο κόμμα της ΝΔ την περίοδο 2015-2019, είναι η ψηφοφορία για την επέκταση του συμφώνου συμβίωσης στα ομόφυλα ζευγάρια, κατά την οποία από τα μέλη της Κ.Ο. του κόμματος υπερψήφισαν μόλις 19 βουλευτές, 29 καταψήφισαν και 27 επέλεξαν να είναι απόντες. Το ίδιο σκηνικό επαναλήφθηκε και κατά την ψηφοφορία νόμου που έδινε τη δυνατότητα σε ομόφυλα ζευγάρια να γίνουν ανάδοχοι γονείς, με τέσσερεις μόνο βουλευτές του κόμματος να δίνουν θετική ψήφο, τον Κ. Μητσοτάκη και τους υπόλοιπους παρόντες βουλευτές να καταψηφίζουν και αρκετά από τα προβλεπόμενα στελέχη του κόμματος να απουσιάζουν.

Ο παραπάνω διπολισμός αναδείχθηκε ιδιαιτέρως μετά την αναθέρμανση των διαπραγματεύσεων μεταξύ της Ελλάδας και της γειτονικής Βόρειας Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), οι οποίες αποτέλεσαν κεντρικό ζήτημα πολιτικής αντιπαράθεσης από το 2018. Ενθαρρυμένες από τον ΟΗΕ και την ΕΕ, οι προοδευτικές κυβερνήσεις του Α. Τσίπρα και του Zoran Zaev ξεκίνησαν τις διαπραγματευτικές συνομιλίες για την επίλυση μίας διαφοράς που κρατούσε για 28 έτη, σχετικά με την ονομασία της πρώην γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας. Η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, μέσα σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα από όταν έγινε γνωστή η επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, υπέγραψε το Καλοκαίρι του 2018 τη Συμφωνία των Πρεσπών, η οποία προωθούσε την εμπορική και στρατιωτική συνεργασία των δύο χωρών και αναγνώριζε την ΠΓΔΜ ως Βόρεια Μακεδονία.

Η ιστορία του Μακεδονικού ζητήματος ξεκινάει από την δεκαετία του 1990 και από τότε «κανένα άλλο ζήτημα δεν έχει καταφέρει να εγείρει εθνικιστικό και ξενοφοβικό πάθος σε τόσο υψηλά επίπεδα» (Έλληνας 2012: 201). Η διαμάχη ξεκίνησε μόλις η πρώην γιουγκοσλαβική δημοκρατία της Μακεδονίας κήρυξε την ανεξαρτησία της και ζήτησε διεθνή αναγνώριση. Η Ελλάδα απαίτησε στην ΕΕ και τον ΟΗΕ την αποκλήρυξη των εδαφικών διεκδικήσεων και την αλλαγή του ονόματος του νέου κράτους. Παρά το γεγονός ότι την περίοδο εκείνη την ελληνική κυβέρνηση της ΝΔ ανησυχούσε κυρίως το μειονοτικό ζήτημα, ο υπουργός Εξωτερικών, Α. Σαμαράς, έθεσε στην κορυφή της ατζέντας το ζήτημα της ονομασίας, η οποία αποτελούσε μέρος μίας εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων. Το Μακεδονικό δημιούργησε σημαντικές εσωτερικές τριβές στην τότε κυβέρνηση, οδήγησε στην αποπομπή του υπουργού Εξωτερικών, ενώ προσέλαβε μια ισχυρή μαζική διάσταση, διαμορφώνοντας «ένα ευρύτατο διακομματικό εθνικιστικό ρεύμα», το οποίο θα αποτελέσει για χρόνια μία «σταθερά για την ελληνική πολιτική κουλτούρα» (Νικολακόπουλος 2012: 181). Σε αντίθεση με άλλα ευρωπαϊκά παραδείγματα, όπου η ριζοσπαστικοποίηση ζητημάτων εθνικής ταυτότητας οδηγούν σε μία αντιπαράθεση μεταξύ αριστεράς και δεξιάς, στην Ελλάδα οι ανησυχίες θα ενθαρρυνθούν από το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων, εκτός του ΚΚΕ (Έλληνας 2012: 204). Η περίοδος εκείνη, η οποία συνδυάστηκε με τα πρώτα μεγάλα κύματα μετανάστευσης στη χώρα, αποδείχθηκε ιδιαίτερα γόνιμη για την ελληνική ακροδεξιά. Είναι η περίοδος που ο μετέπειτα Πρωθυπουργός, Α. Σαμαράς, θα συγκροτήσει το εθνικιστικό κόμμα της ΠΟΛΑΝ και η ΧΑ θα αποφασίσει για πρώτη φορά την κάθοδό της σε εκλογές με τη μορφή πολιτικού κόμματος. Τα συλλαλητήρια του 1992 θα επιτρέψουν στη νεοναζιστική οργάνωση να διεκδικήσει ζωτικό χώρο στα πολιτικά πράγματα της χώρας, να διαφημίσει τη δράση της και να στρατολογήσει νέα στελέχη (Ψαρράς 2012: 64).

Τον Γενάρη του 2018 θα ξεσηκώσει ξανά μία θύελλα αντιδράσεων στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας, με πρωταγωνιστές κυρίως εθνικιστικές και παραεκκλησιαστικές οργανώσεις, οι οποίες θα επιχειρήσουν την αναβίωση του κλίματος του 1992⁹. Ογκώδη συλλαλητήρια θα διοργανωθούν τόσο στη Θεσσαλονίκη όσο και στην Αθήνα, κάτω από συνθήματα όπως «Μακεδονία σημαίνει Ελλάδα», στα οποία οι τηλεοπτικοί σταθμοί θα δώσουν ιδιαίτερη δημοσιότητα, με εξαιρετικά δογματικό ύφος

⁹ Το 2018 και το 2019 διοργανώθηκαν διάφορες δράσεις κατά της συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Βόρειας Μακεδονίας από την «Επιτροπή Αγώνα για την Ελληνικότητα της Μακεδονίας». Οι πιο μαζικές από αυτές ήταν τα συλλαλητήρια στη Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα, στις 21 Ιανουαρίου και στις 4 Φεβρουαρίου αντίστοιχα.

και δημοσιογράφους οι οποίοι περισσότερο συμμετείχαν παρά κάλυπταν τα γεγονότα¹⁰. Όπως είχε συμβεί και στη δεκαετία του 1990, η ακροδεξιά θα φροντίσει να επωφεληθεί με κάθε τρόπο από το κλίμα αυτό, ενώ στις διάφορες εκδηλώσεις και τα συλλαλητήρια θα παρατηρηθούν σοβαρά περιστατικά ακροδεξιάς βίας¹¹.

Αυτή τη φορά όμως, η «σταθερά» είχε σπάσει. Το Μακεδονικό θα αναδιατάξει την πολιτική σύγκρουση μεταξύ προοδευτικού και συντηρητικού πόλου. Ο ΣΥΡΙΖΑ θα εκμεταλλευτεί τη συμφωνία προκειμένου να παρουσιαστεί ως ηγεμονική δύναμη στο χώρο της κεντροαριστεράς, θα προσελκύσει και θα συμμαχήσει με στελέχη του προοδευτικού χώρου, προερχόμενα από το ΠΑΣΟΚ και άλλες οργανώσεις, ενώ δεν θα διστάσει να έρθει σε ρήξη με το δεξιό κυβερνητικό του σύμμαχο, τους ΑΝΕΛ. Η ηγεσία της ΝΔ, μετά την αρχική αμηχανία απέναντι στα γεγονότα, εν τέλει θα αφήσει την υπερσυντηρητική πτέρυγα του κόμματος να δώσει το πολιτικό στίγμα κατά της συμφωνίας, συμμετέχοντας στα συλλαλητήρια. Ο Κ. Μητσοτάκης θα κάνει λόγο για ένα «εθνικό λάθος που προσβάλλει και την αλήθεια και την ιστορία της πατρίδας μας», υιοθετώντας το πλαίσιο που έθετε το ζήτημα ως απειλή για την εθνική ταυτότητα (Μητσοτάκης 2019α). Στην ακροδεξιά, ο Κ. Βελόπουλος θα ευνοηθεί ιδιαίτερα από τη συγκυρία. Προερχόμενος από τη Θεσσαλονίκη και με επαφές στον τοπικό εθνικιστικό χώρο, με τη ΧΑ απομονωμένη και τους ΑΝΕΛ χαμένους σε συνεχείς παλινωδίες, θα αναδειχθεί σε κύριο εκφραστή του αγώνα κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών.

Πέρα από τη συμφωνία με τη Βόρεια Μακεδονία, η εξωτερική πολιτική καθόρισε την εκλογική ατζέντα και εξαιτίας των τεταμένων ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ενόψει των ελληνικών εθνικών εκλογών αλλά και των επαναληπτικών δημοτικών εκλογών στην Κωνσταντινούπολη, η Τουρκία όξυνε περαιτέρω την ένταση στο Αιγαίο, προγραμματίζοντας στρατιωτικές ασκήσεις και ξεκινώντας επιχειρήσεις στην Κυπριακή ΑΟΖ για εύρεση πηγών φυσικών πόρων. Ο Α. Τσίπρας θα επιχειρήσει να φέρει τα ελληνοτουρκικά στο επίκεντρο της προεκλογικής αναμέτρησης, ενώ η ΝΔ κατηγορούσε την κυβέρνηση για «ανεύθυνη δραματοποίησή» των καταστάσεων (Μητσοτάκης 2019β). Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην αύξηση αντιτουρκικών και εθνικιστικών αναφορών στον τύπο και την δημόσια σφαίρα.

Σε έρευνα που έγινε το Φεβρουάριο του 2019, τα πέντε κορυφαία ζητήματα που απασχολούσαν τους Έλληνες ψηφοφόρους ήταν η ανεργία, η εγκληματικότητα, η οικονομία, το Μακεδονικό και το μεταναστευτικό. Επιπλέον, έκριναν ως υπερβολικά μεγάλο τον αριθμό των μεταναστών που έμεναν στην Ελλάδα, θεωρούσαν πως η μετανάστευση αποτελούσε πρόβλημα για την ελληνική οικονομία και ζητούσαν μία περισσότερο αυστηρή αντιμετώπιση του ζητήματος (Διανέοσις 2020). Ήταν λοιπόν εμφανής η επικράτηση μίας συντηρητικής ατζέντας, η οποία σε συνδυασμό με το σχηματισμό ενός «αντι-ΣΥΡΙΖΑ» μετώπου (Μοσχονάς 2019α), επέτρεψε την εκλογική επικράτηση της ΝΔ αλλά και την κοινοβουλευτική επιβίωση της ακροδεξιάς.

¹⁰ Ενδεικτική για τον τρόπο προβολής του συλλαλητηρίου της Αθήνας είναι η ζωντανή κάλυψή του από τον πανελλαδικό τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΪ. Διαθέσιμο απόσπασμα: <https://youtu.be/qoMypqeWobo> - Τελευταία πρόσβαση 29 Σεπτεμβρίου 2020.

¹¹ Η Ένωση Φωτορεπόρτερ Ελλάδας κατήγγειλε δολοφονική επίθεση «διαδηλωτών» σε πέντε φωτορεπόρτερ, κατά τη διάρκεια συλλαλητηρίου για το Μακεδονικό ζήτημα στο Σύνταγμα τον Ιανουάριο του 2019 (<http://bit.ly/2NuMmrm> - Τελευταία πρόσβαση 29 Σεπτεμβρίου 2020).

5.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Όπως γράφει η Wodak, «η μελέτη των προκαταλήψεων/διακρίσεων συνεπάγεται απαραίτητως μία σε βάθος ποιοτική ανάλυση, καθώς οι παραδοσιακές μέθοδοι μέτρησης συναντούν τεράστια δυσκολία προσπαθώντας να αντιμετωπίσουν το ρατσισμό, τον αντισιμιτισμό και την ξενοφοβία» (Wodak 2015: 50). Το επιχείρημα αυτό καταδεικνύει την πολυπλοκότητα του ακροδεξιού λόγου, ο οποίος συχνά περιέχει παραπομπές, μεταφορές, σχήματα λόγου, ιδεολογικές απλουστεύσεις και ιδεοληψίες, αμφιλεγόμενες στρατηγικές επιχειρηματολογίας και ένα ευρύ φάσμα σημειολογικών πρακτικών. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια το τοπίο της πολιτικής επικοινωνίας έχει αλλάξει εξαιτίας μίας νέας εποχής κυριαρχίας των social media και του πολλαπλασιασμού φαινομένων fake-news και χειραγώγησης των παραδοσιακών ΜΜΕ. Στο πλαίσιο αυτό, το υπόδειγμα της ανάλυσης λόγου δεν μπορεί να κυριαρχείται από ποσοτικές μεθόδους και αναλύσεις, αναζητώντας ολιστικές αναγνώσεις δίχως όμως να μπορεί από μόνο του να εντοπίσει και να εξηγήσει τα παραπάνω φαινόμενα.

Σκοπός της ανάλυσης που θα ακολουθήσει στην παρούσα εργασία, είναι ο εντοπισμός των ποιοτικών χαρακτηριστικών και των ρητορικών στρατηγικών στον προεκλογικό λόγο της ελληνικής ακροδεξιάς στις Εθνικές Εκλογές του 2019. Με τον τρόπο αυτό θα επιχειρηθεί η κατανόηση τόσο των βαθύτερων ιδεολογικών και πολιτικών διαφορών μεταξύ της ΕΛ και της ΧΑ, όσο και των ευκαιριών που αντλούν από το επίκαιρο και ιστορικό πλαίσιο προκειμένου να νομιμοποιήσουν την πολιτική τους ατζέντα. Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία δύο σχολών ποιοτικής ανάλυσης λόγου, οι οποίες έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως στην περίπτωση της μελέτης της ακροδεξιάς, του λαϊκισμού και του εθνικιστικού λόγου και βάσει των οποίων διαμορφώθηκε η μεθοδολογία που ακολουθείται.

5.1 Κριτική ανάλυση λόγου

Το βασικό μεθοδολογικό και θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας αντλείται από τη σχολή Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (Critical Discourse Analysis), όπως αυτή αναπτύχθηκε από τον Fairclough (2010) και άλλους σημαντικούς μελετητές, εστιάζοντας στις στρατηγικές των κοινωνικών παραγόντων και στους τρόπους με τους οποίους αυτοί προσπαθούν να επιτύχουν τους στόχους τους εντός των υφιστάμενων ιδεολογικών και θεσμικών δομών. Ο λόγος έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί νέες κοινωνικές ταυτότητες, νέους οικονομικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς και κατ'επέκταση νέες σχέσεις εξουσίας. Αναπαριστά τόσο την κοινωνική πραγματικότητα όσο και φαντασιακές προβολές για το πώς αυτή θα έπρεπε να είναι. Αυτές οι προβολές έχουν τη δυνατότητα να «λειτουργικοποιηθούν» εντός της κοινωνίας δημιουργώντας μία εναλλακτική πραγματικότητα (Fairclough 2012). Η κριτική ανάλυση δεν αποτελεί απλά μία ανάλυση κειμένου ή προφορικού λόγου αλλά μέρος μίας συστηματικής διεπιστημονικής μελέτης

των σχέσεων μεταξύ λόγου και άλλων στοιχείων της κοινωνικής δομής. Δεν είναι μόνο γενικός σχολιασμός αλλά περιλαμβάνει κάποια συστηματική ανάλυση. Δεν είναι μόνο περιγραφική αλλά είναι και συστηματική (Fairclough 2010: 10-11). Στόχος είναι να «εκθέσει τις στρατηγικές εκείνες που φαίνονται ως φυσικές και ουδέτερες αλλά στην πραγματικότητα μπορεί να έχουν ιδεολογικό φορτίο και να επιδιώκουν την αναπαραστάση γεγονότων και προσώπων με συγκεκριμένο σκοπό» (Machin κ' Mayr 2012: 5).

Στα πλαίσια της κριτικής ανάλυσης λόγου αναπτύχθηκαν διάφορα μεθοδολογικά και θεωρητικά μοντέλα, τα κυριότερα εκ των οποίων είναι η «διαλεκτική-σχεσιακή» προσέγγιση του Fairclough, το «κοινωνιο-γνωστικό» μοντέλο του van Dijk και η «λογο-ιστορική» προσέγγιση της Wodak. Η εργασία αυτή, εξαιτίας του αντικειμένου της, ακολουθεί κατά βάση τη μεθοδολογία της τελευταίας, η οποία χρησιμοποιήθηκε ευρέως στη μελέτη του εθνικιστικού και ακροδεξιού πολιτικού λόγου. Ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την κατασκευή των ταυτοτήτων και την εκφορά μέσω του λόγου πολιτικών διακρίσεων, εστιάζοντας στις ιστορικές διαστάσεις και το ιστορικό πλαίσιο του λόγου, και στις εθνικές, τοπικές, διακριτές ή οικουμενικές ταυτοτικές κατασκευές. Θεωρητικά και μεθοδολογικά προσανατολίζεται στην κριτική θεωρία της Σχολής της Φρανκφούρτης και στη φιλοσοφία της γλώσσας του Habermas (Wodak 2016).

Τα βασικά μεθοδολογικά βήματα της λογο-ιστορικής ανάλυσης είναι η διατύπωση ερωτήματος, η συλλογή και η δειγματοληψία των δεδομένων, η ανάλυση τους μέσω της ιστορικής προσέγγισης, η παρουσίαση των ευρημάτων και η κριτική αποτίμησή τους. Για τη διατύπωση του ερωτήματος απαιτείται η παράθεση και η διαβούλευση της σχετικής με το αντικείμενο της έρευνας βιβλιογραφίας, προκειμένου να κατασκευαστεί ένα θεωρητικό πλαίσιο. Η συλλογή και η ανάλυση των δεδομένων απαιτεί τη διαμόρφωση ενός θεωρητικού μοντέλου το οποίο να είναι ικανό να ανταπεξέλθει στο αντικείμενο της συγκεκριμένης έρευνας και στο ερώτημά της, όπως αυτά έχουν κατασκευαστεί.

Η ανάλυση αποτελείται από δύο επίπεδα, ένα «θεματικό» και ένα «εις βάθος» (Wodak 2015: κεφ. 3). Ο στόχος της θεματικής ανάλυσης είναι η χαρτογράφηση του περιεχομένου των κειμένων και στη συνέχεια η κατανομή τους σε συγκεκριμένα πλαίσια λόγου. Η εις βάθος ανάλυση συνίσταται στη μελέτη του είδους του λόγου (π.χ. τηλεοπτική συνέντευξη, κομματικά προγράμματα ή ομιλίες), της «μακρο-δομής» του, των στρατηγικών του λόγου και της επιχειρηματολογίας, καθώς και των σημειολογικών στοιχείων. Η έννοια του πλαισίου είναι βασική στην κριτική ανάλυση, η οποία δίνει ιδιαίτερη προσοχή στο κοινωνικό, πολιτικό, ιστορικό και γνωστικό πλαίσιο (Reisigl 2018). Τα κείμενα δεν μπορούν να αναλυθούν εάν δεν ληφθούν υπόψη τα διαφορετικά περιβάλλοντα στα οποία αναπτύσσονται. Η Wodak (2015) ακολουθεί ένα μοντέλο πλαισίου τεσσάρων επιπέδων που περιλαμβάνει την ιστορική ανάπτυξη του πολιτικού φορέα (κοινωνικοπολιτικό/ιστορικό πλαίσιο), τις πολιτικές αντιπαραθέσεις οι οποίες προκύπτουν από συγκεκριμένα ζητήματα επικαιρότητας (επίκαιρο πλαίσιο), το ίδιο το κείμενο ως τέτοιο και τις διαλεκτικές σχέσεις μεταξύ διαφορετικών λόγων, κειμένων και γεγονότων.

Η κριτική ενσωματώνεται στην ανάλυση ή τα συμπεράσματα της έρευνας και δεν αποτελεί απαραίτητως μία ξεχωριστή ενότητα. Σχετικά με τις αρχές στις οποίες βασίζεται η κριτική του ακροδεξιού λόγου, σε αυτές μπορεί να συμπεριλαμβάνονται οι δημοκρατικοί κανόνες, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα κριτήρια ορθολογικής παράθεσης επιχειρημάτων (Reisigl κ' Wodak 2009: 119). Οι Flowers και Richardson υποστηρίζουν ότι η κριτική θα πρέπει να βασίζεται σε «υγιείς ηθικές αξίες, όπως η

δημοκρατία, η ειλικρίνεια, η ακεραιότητα, η διαφάνεια, η αντικειμενικότητα και ο σεβασμός στον άλλο» (Flowers κ' Richardson 2018). Η κριτική στην επιχειρηματολογία γίνεται μέσω της εστίασης στα γενικώς αποδεκτά κριτήρια διατύπωσης επιχειρημάτων, όπως η διάθεση διαλόγου, η υποχρέωση αιτιολόγησης, οι ορθές αναφορές στην αντίθετη άποψη, η τεκμηρίωση μέσω αληθινών γεγονότων, η αποδοχή κοινών σημείων εκκίνησης, η χρήση εύλογων σχημάτων επιχειρηματολογίας και η σαφήνεια (Reisigl 2018).

Για την ανάλυση παραπλανητικών και μερικές φορές λογικοφανών επιχειρημάτων στον ακροδεξιό και εθνικιστικό λόγο, η Wodak χρησιμοποιεί την έννοια των «τόπων». Προερχόμενη από την αριστοτελική θεωρία, αφορά αποσπασματικές φράσεις οι οποίες οδηγούν στην διατύπωση συμπερασμάτων στη βάση «κοινώς αποδεκτών αφηγήσεων» ή «λογικοφανών επιχειρημάτων» και σε υπαινιγμούς σε «προϋπάρχουσες ερμηνείες» (Wodak 2016), οδηγώντας στην απευθείας σύνδεση υπόθεσης και συμπεράσματος, χωρίς να δίνεται καμία σαφής ένδειξη συσχέτισης. Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι οι τόποι έχουν πάντα μία παραπλανητική διάσταση. Στον ακροδεξιό λόγο εμφανίζονται συχνά διάφοροι τόποι, μεταξύ των οποίων ο «τόπος του λαού», ο «τόπος της απειλής» και ο «τόπος της ιστορίας» (Wodak 2015: κεφ. 3-5).

Επιπλέον, κατά την ανάλυση λόγου που επιχειρεί την κατασκευή συλλογικών ή ατομικών ταυτοτήτων, θα πρέπει να αναζητούνται κάθε φορά και να εξετάζονται ο τρόπος με τον οποίο ονομάζονται ή κατηγοριοποιούνται τα κοινωνικά υποκείμενα, τα φαινόμενα και τα γεγονότα της επικαιρότητας, ποια χαρακτηριστικά και ποιες ιδιότητες αποδίδονται σε αυτά, με ποια επιχειρήματα στοιχειοθετούνται αυτές οι ιδιότητες, με ποιόν τρόπο γίνεται η πλαισίωση της άποψης του ομιλητή ή του συγγραφέα και η ένταση με την οποία αυτή εκφέρεται. Στην απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων, σημαντικό ρόλο παίζει η ανάλυση μεταφορών, μετονομασιών, συνεκδοχών, κατηγοριοποιήσεων, η παράθεση προϋπαρχόντων και διαδεδομένων κατά το παρελθόν στερεοτύπων, η χρήση έμμεσου ή άμεσου λόγου και οι παραπομπές σε άλλα κείμενα ή λόγους (Wodak 2016). Συνδυαστικά με τα παραπάνω, σύμφωνα με τον van Dijk (1992) στη μελέτη ιδεολογικού λόγου που εισάγει διακρίσεις, αναμένεται να συναντήσει κανείς τη δημιουργία δίπολων και τη στρατηγική της θετικής αυτοπαρουσίασης του «εμείς», η οποία μπορεί να συνοδεύεται από την ηρωοποίηση και τον αυτοθουμασμό για το «έθνος μας», της αρνητικής παρουσίασης του άλλου μέσω στερεοτύπων και της αποποίησης του ρατσισμού και των προθέσεων κοινωνικού αποκλεισμού.

Η συζήτηση σχετικά με τις αρχές της κριτικής είναι εκείνη που καταδεικνύει τους περιορισμούς και τα όρια στα συμπεράσματά της. Η κριτική ανάλυση λόγου κατά κανόνα δέχεται τα βέλη όσων λειτουργούν εντός ενός αποκλειστικά θετικιστικού υποδείγματος, το οποίο προνοεί για την αντικειμενικότητα, την ουδετερότητα και τη μη αξιακά φορτισμένη έρευνα. Οι υποστηρικτές της κριτικής ανάλυσης αντιτείνουν ότι δεν προσπαθούν να ανταποκριθούν στα πρότυπα καμίας αντικειμενικότητας ή ορθότητας, όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από την ποσοτική έρευνα. Σύμφωνα με τους Wodak και Meyer, οι κριτικοί αναλυτές δεν «αισθάνονται την ανάγκη να απολογηθούν για την κριτική στάση του έργου τους» (Wodak κ' Meyer 2009: 293). Έτσι, το κρίσιμο για όσους κινούνται στα πλαίσια αυτής, δεν είναι κάποια «αντικειμενικότητα» αλλά η διαφάνεια σχετικά με την πολιτική θέση και τους στόχους παρέμβασης της μελέτης τους. «Η υιοθέτηση του χαρακτηρισμού “κριτικός” συνεπάγεται συγκεκριμένα ηθικά πρότυπα: Μία πρόθεση να γίνει η στάση, το ερευνητικό ενδιαφέρον και οι αξίες σαφή

και τα κριτήριά τους όσο το δυνατόν περισσότερο διαφανή, χωρίς την αίσθηση ανάγκης απολογίας για την κριτική διάθεση του έργου» (στο ίδιο: 7).

Σαφώς, η παρούσα εργασία δεν μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο της κριτικής μελέτης, βασικό χαρακτηριστικό της οποίας είναι η διεπιστημονικότητα και η συλλογική εργασία. Επιχειρεί ωστόσο να χρησιμοποιήσει τις μεθόδους που προέκυψαν από αυτή στην ελληνική περίπτωση, συνδυαστικά με τα συμπεράσματα που έχει ως σήμερα προσφέρει στη μελέτη του ακροδεξιού λόγου η σχολή της ανάλυσης πλαισίων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν τόσο στην ανάλυση του επίκαιρου και ιστορικού πλαισίου της εργασίας όσο και κατά την ανάλυση λόγου.

5.2 Ανάλυση πλαισίων

Όπως επισημαίνει ο Pytlas (2018), η ακροδεξιά δεν εισάγει απλά νέα ζητήματα στο δημόσιο λόγο αλλά επιχειρεί να διαμορφώσει ένα νέο πολιτικό πλαίσιο. Τα πλαίσια αποτελούν αφηγήσεις οι οποίες οργανώνουν και νοηματοδοτούν την πολιτική λειτουργία. Ο κομματικός ανταγωνισμός δεν αποσκοπεί απλά στη διεκδίκηση της κυριότητας πάνω σε ζητήματα και αιτήματα της επικαιρότητας αλλά στην ιδιοκτησία των πλαισίων αυτών. Έτσι, η νομιμοποίηση της ακροδεξιάς πολιτικής ατζέντας εξαρτάται από την ικανότητά της να δημιουργεί αφηγήσεις, όπως η απειλή του έθνους, και να τις προωθήσει στη *mainstream* πολιτική συζήτηση, καθιστώντας τις κεντρικά εργαλεία κατανόησης της πραγματικότητας. Η αυξανόμενη νομιμοποίηση της ακροδεξιάς ατζέντας προκύπτει σε έναν βαθμό και από τον τρόπο με τον οποίο τα κατεστημένα παραδοσιακά κόμματα αλλά και τα ΜΜΕ επιτρέπουν τη διάχυση ακροδεξιών πλαισίων, είτε επιχειρώντας την αποδόμησή τους, είτε υιοθετώντας τα.

Ο μηχανισμός της πλαισίωσης αφορά τον τρόπο με τον οποίο η επιλεκτική παρουσίαση και ο ορισμός ενός προβλήματος, μίας κατάστασης ή ενός πολιτικού διακυβεύματος μπορεί να δημιουργήσει δράση. Οι βασικές λειτουργίες της «πλαισίωσης» ορίζονται με διαφορετικούς τρόπους. Στις πρόσφατες μελέτες του ακροδεξιού φαινομένου γίνεται περισσότερο αναφορά στη διάκριση των Benford και Snow (2000: 615-618) μεταξύ «διαγνωστικού», «προγνωστικού» και «πλαισίου κινήτρου». Τα κοινωνικά κινήματα και τα πολιτικά κόμματα, διαμορφώνοντας την οπτική τους για τον κόσμο, πρώτα εντοπίζουν ένα υπαρκτό κοινωνικό πρόβλημα και αποδίδουν την ευθύνη για αυτό στοχοποιώντας άτομα, κοινωνικές ομάδες ή θεσμικές δομές (διαγνωστικό πλαίσιο), στη συνέχεια προσφέρουν στα μέλη τους κίνητρα προκειμένου να στηρίξουν μία πολιτική ατζέντα ή ένα σκοπό (πλάισιο κινήτρου) και τέλος προτείνουν μία γραμμή δράσης, εντοπίζοντας λύσεις για το πρόβλημα όπως έχει ορισθεί (προγνωστικό πλαίσιο).

Εφαρμόζοντας την ανάλυση πλαισίων στη γερμανική περίπτωση, η Schedler (2014) εντόπισε μεταξύ του νεοναζιστικού κόμματος NPD και της νεοναζιστικής οργάνωσης AN τόσο κοινά όσο και διαφορετικά πλαίσια. Τα δύο κόμματα μοιράζονται το πλαίσιο διάγνωσης (φταίνε οι μετανάστες, οι Εβραίοι και η Αριστερά), το πλαίσιο πρόγνωσης, απαιτώντας ένα καθαρό έθνος-κράτος στα πρότυπα του νατιβισμού, και το πλαίσιο κινήτρου, καλώντας σε κινηματική δράση. Παρόλα αυτά, το AN εμπλούτιζε τις θέσεις του με σημεία αντικαπιταλιστικού λόγου, αιτήματα κοινωνικής αναδιανομής και προστασίας του περιβάλλοντος, αποφεύγοντας τον έντονα φορτισμένο φασιστικό

λόγο. Για παράδειγμα, αν και μοιράζεται τον αντισημιτισμό με το NPD, επαναδιατυπώνει το πλαίσιο διάγνωσης με τέτοιο τρόπο ώστε αυτός να μην προκύπτει από κάποια φυλετική θεωρία αλλά από την αντισιωνιστική συνωμοσιολογία.

Μελετώντας την ιδιαίτερη περίπτωση της σουηδικής ακροδεξιάς, οι Elgenius και Rydgren (2018) εντοπίζουν πέντε αντιμεταναστευτικά πλαίσια που χρησιμοποιούν τα ακροδεξιά κόμματα. Αρχικά, οι μετανάστες παρουσιάζονται ως παράνομοι ανταγωνιστές στην αγορά εργασίας και στέγης, ως απειλή για την εθνική ταυτότητα και τις δυτικές/φιλελεύθερες αξίες και ως αιτία ανόδου της εγκληματικότητας και της κοινωνικής ανασφάλειας. Επιπλέον, το κόστος για την περίθαλψη και στήριξη των μεταναστών παρουσιάζεται ως βάρος για τον κρατικό προϋπολογισμό, στερώντας κεφάλαια από το κοινωνικό κράτος και τις κοινωνικές παροχές προς το γηγενή πληθυσμό. Τα παραπάνω αποτελούν για τη σουηδική περίπτωση την επαναδιατύπωση του κεντρικού πλαισίου της ακροδεξιάς, αποφορτισμένου από το φυλετισμό και τον αντισημιτισμό. Η επαναδιατύπωση βοήθησε το SD να μετατραπεί σε μία εκλογικά δημοφιλή δύναμη.

5.3 Συλλογή δεδομένων και μεθοδολογία

Η συλλογή δεδομένων και η δειγματοληψία δεν απασχολούν ιδιαίτερα τους μελετητές της κριτικής σχολής, με ορισμένους συγγραφείς να μην αναφέρονται καθόλου στον τρόπο δειγματοληψίας τους (Wodak κ' Mayer 2009: 27). Το ζήτημα εντάσσεται στη γενικότερη ρευστότητα που χαρακτηρίζει το μεθοδολογικό πρότυπο της κριτικής ανάλυσης λόγου. Όπως αναφέρει ο Fairclough (2012), η μεθοδολογία (και άρα και η δειγματοληψία) εξαρτάται κατά περίπτωση από το «ερευνητικό αντικείμενο» και το ερώτημα της έρευνας, όπως αυτά διαμορφώνονται από τη θεματική και τα θεωρητικά πλαίσια.

Στην παρούσα εργασία, για την επιλογή του δείγματος συλλέχθηκαν αρχικά 90 τεκμήρια προφορικού και γραπτού πολιτικού λόγου του Κ. Βελόπουλου, του Ν. Μιχαλολιάκου και των κομμάτων τους, σε διαφορετικά περιβάλλοντα και μέσα, τα οποία αντλήθηκαν από τις επίσημες κομματικές σελίδες (elliniki-lisi.gr, voicenews.gr, xrisiavgi.com), από τις 27 Μαΐου 2019, οπότε και ο Πρωθυπουργός Α. Τσίπρας είχε ανακοινώσει την πρόθεσή του να παραιτηθεί, έως και την ημέρα των πρόωρων εθνικών εκλογών (7 Ιουλίου 2019). Μετά τη διεξοδική μελέτη και επεξεργασία του αρχικού σώματος τεκμηρίων, στο δείγμα της έρευνας συμπεριλήφθηκαν τα 48 από αυτά. Συγκεκριμένα, για την περίπτωση της ΕΛ το δείγμα περιλαμβάνει 18 τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές συνεντεύξεις, 2 συνεντεύξεις στον ηλεκτρονικό τύπο, 2 προσωπικές εκπομπές και 1 προεκλογική ομιλία του Κ. Βελόπουλου καθώς και 3 κομματικές ανακοινώσεις προς τον τύπο. Για την περίπτωση της ΧΑ χρησιμοποιήθηκαν 4 τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές συνεντεύξεις, 1 συνέντευξη στον τύπο, 4 ομιλίες, 10 άρθρα, 2 αναρτήσεις στα ψηφιακά κοινωνικά δίκτυα και 2 δηλώσεις προς τον τύπο του Ν. Μιχαλολιάκου.

Πέρα από τα παραπάνω είδη λόγων που προέρχονταν από την προεκλογική περίοδο, κρίθηκε χρήσιμο να συμπεριληφθούν στο δείγμα και ορισμένα κεντρικά κομματικά κείμενα. Στην περίπτωση της ΕΛ μελετήθηκαν και συμπεριλήφθηκαν στην ανάλυση το πολιτικό και οικονομικό πρόγραμμα του κόμματος, στα οποία ο Κ. Βελόπουλος έκανε συνεχή αναφορά κατά την προεκλογική περίοδο (ΕΛ 2019α, 2019β). Για

τη ΧΑ μελετήθηκαν επιπλέον το πολιτικό πρόγραμμα και το ιδεολογικό μανιφέστο τα οποία προέκυψαν από το 8ο Συνέδριο της οργάνωσης, στις 26 Μαρτίου του 2016 (ΧΑ 2016, 2016β). Επρόκειτο για το πρώτο συνέδριο που διενεργήθηκε μετά την είσοδο του κόμματος στο ελληνικό κοινοβούλιο αλλά και μετά από την έναρξη της δίκης εναντίον του, το οποίο δεν διήρκησε παρά λίγες ώρες. Στόχος του δεν ήταν κάποια εσωτερική αλλαγή, εξάλλου οι συλλογικές διαδικασίες δεν ταιριάζουν με την ιδεολογία και τη δομή της οργάνωσης. Περισσότερο αποτελούσε μία προσπάθεια προκειμένου να επαναπλαισιωθεί η στρατηγική άρνησης του εθνικοσοσιαλισμού και η προβολή μίας εικόνας νόμιμου πολιτικού κόμματος.

Τα κείμενα του δείγματος υποβλήθηκαν αρχικά σε μία θεματική ανάλυση για την αποκωδικοποίηση του περιεχομένου τους. Οι θεματικές ενότητες διαμορφώθηκαν έπειτα από την προσεκτική ανάγνωση της βιβλιογραφίας και του σώματος τεκμηρίων πολιτικού λόγου που συγκεντρώθηκαν, και στηρίχθηκαν τόσο στην προβολή του δίπολου «εμείς-αυτοί», το οποίο χαρακτηρίζει τον εθνικιστικό λόγο και τον λόγο που εισάγει διακρίσεις, όσο και στην τοποθέτηση των κομμάτων απέναντι στο δημοκρατικό σύστημα, η οποία αποτυπώνει τον ιδεολογικό τους πυρήνα. Έτσι, στην παρουσίαση των ευρημάτων που ακολουθεί, σχηματίζονται οι εξής ενότητες: α) Αναφορές στην εθνική ταυτότητα, β) Αναφορές στον ηγέτη και το «κίνημα», γ) Αναφορές στους μετανάστες και τον εσωτερικό εχθρό, δ) Αναφορές στο εγχώριο σύστημα, ε) Αναφορές σε ξένα κράτη και έθνη, στ) Αναφορές στη δημοκρατία και τα δικαιώματα.

Παράλληλα με τη θεματική, αναπτύσσεται μία εις βάθος ανάλυση σχετικά με τις στρατηγικές που αντανακλώνονται στα προς ανάλυση κείμενα και είδη λόγων. Σε αυτό το επίπεδο ανάλυσης θα αναζητηθούν οι «τόποι» και άλλες σημειωτικές και ρητορικές πρακτικές στον ακροδεξιό λόγο, ενώ θα χρησιμοποιηθούν οι κατευθύνσεις και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την βιβλιογραφία σχετικά με τον ρατσιστικό λόγο. Επιπλέον, θα επιχειρηθεί η κατανόηση των πλαισίων που κατασκευάζονται και προβάλλονται, μέσω των οποίων επιχειρείται η παρουσίαση της πραγματικότητας με στόχο τη νομιμοποίηση της ακροδεξιάς ατζέντας. Η κριτική, η οποία ενσωματώνεται στην παρουσίαση των ευρημάτων και στα συμπεράσματα του σχετικού κεφαλαίου, εστιάζει στην επιχειρηματολογία, στις ιδεολογικές προοπτικές και διασυνδέσεις, και στις δημοκρατικές αρχές.

6.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 2019

6.1 Η περίπτωση του Κυριάκου Βελόπουλου και της ΕΛ

Αναφορές στον ηγέτη και το κόμμα

Χαρακτηριστικό των σύγχρονων ακροδεξιών κομμάτων είναι η παρουσία ενός «χαρισματικού ηγέτη» (Wodak 2015, 2013). Εκμεταλλευόμενη την τάση για προσωποποίηση και εμπορευματοποίηση της πολιτικής, η ευρωπαϊκή ακροδεξιά προσφέρει πολιτικούς αρχηγούς ως «σωτήρες», σημαντικότερο στοιχείο των οποίων είναι η δημιουργία διαφορετικών προφίλ και η εναλλαγή τους μεταξύ των εμφανίσεων στα ΜΜΕ, σε προεκλογικές εκδηλώσεις και δημόσιες εμφανίσεις, προσανατολισμένοι πάντα σε ένα συγκεκριμένο κοινό. Παρουσιάζουν τους εαυτούς τους ως γνώστες, σωτήρες και ικανούς διαχειριστές οποιασδήποτε κρίσης. Η εικόνα τους ταλαντεύεται μεταξύ «λαϊκού ήρωα», που θα αποδώσει στον καθημερινό άνθρωπο όσα του αξίζουν, και «αυστηρού πατέρα», ο οποίος είναι έτοιμος να εφαρμόσει σκληρά μέτρα όπου απαιτείται. Ακόμα, οι ακροδεξιοί πολιτικοί επιχειρούν να αυτοπροβληθούν ως ένα αυθεντικό κομμάτι του «λαού», μέσω της αναπαράστασης αυτού που οι ίδιοι ορίζουν ως «φυσιολογικό», εκφράζοντας σκέψεις «απλών ανθρώπων», δίχως να τους απασχολούν οι κανόνες πολιτικής ορθότητας. Έχουν την τάση να «δραματοποιούν» και να «σκανδαλοποιούν» την πολιτική συζήτηση, μέσω της επίκλησής σε μία «κοινή λογική» και σε παραδοσιακές, συντηρητικές αξίες, οι οποίες συνδέονται με μία επιθετικά ρατσιστική ρητορική.

Ο Taggart (2018) συνδέει αυτό που ο ίδιος αποκαλεί ως «λαϊκισμό» με τη «μη-πολιτική», στα πλαίσια της οποίας οι πολίτες βλέπουν την πολιτική ως μία εκφυλιστική δραστηριότητα στην οποία αρνούνται κατ' επιλογή να ασχοληθούν. Σε στιγμές όμως επικράτησης μίας αίσθησης κρίσης, οι πολίτες κινητοποιούνται για να εμπλακούν στην πολιτική είτε ως λαϊκιστές πολιτικοί είτε ως υποστηρικτές αυτών. Έτσι, οι ηγέτες της λαϊκιστικής ακροδεξιάς συχνά προέρχονται εκτός πολιτικής ή επιχειρούν να παραβιάσουν τους κανόνες της συμβατικής πολιτικής, διαμορφώνοντας μία πολιτική «από τα έξω». Πρόκειται για «απρόθυμους πολιτικούς», οι οποίοι ισχυρίζονται ότι συμμετέχουν σε αυτή προσωρινά λόγω της επικράτησης κάποιων έκτακτων συνθηκών.

Η ΕΛ φτιάχτηκε ως πολιτικό όχημα μιας προσωπικότητας γνωστής στο δημόσιο χώρο, η οποία ανέλαβε την προώθηση της ακροδεξιάς ατζέντας. Ο Κ. Βελόπουλος, παρά το γεγονός ότι έχει μακρά παρουσία στην ακροδεξιά και την πολιτική σκηνή της χώρας, επιχειρεί να αυτοπαρουσιαστεί ως ένα πρόσωπο εκτός πολιτικού συστήματος. Κάνει συνεχείς αναφορές στην επιχειρηματική του δραστηριότητα, αντιπαραβάλλει τον εαυτό του με τους «τυπικούς» πολιτικούς που δεν εργάζονται, ενώ επιχειρεί να αποδείξει την αποτελεσματικότητά του στη διαχείριση κρίσεων μέσω της επίκλησης της εμπειρίας του στον ιδιωτικό τομέα.

Την πρώτη ημέρα μετά τις Ευρωεκλογές του 2019, στις οποίες συμμετείχε για πρώτη φορά με επιτυχία η ΕΛ, μία τηλεοπτική κάμερα βρισκόταν έξω από το σπίτι του.

Ο πρόεδρος του κόμματος, βγαίνοντας από την πόρτα του σπιτιού του, εμφανίστηκε ζωντανά σε ενημερωτικό πρωινό πρόγραμμα υψηλής τηλεθέασης, με άνετο ντύσιμο, και στην ερώτηση του δημοσιογράφου, που οφείλεται η επιτυχία του κόμματός του, απάντησε:

ΕΙΚΟΝΑ 6.1

ANT1, 27 Μαΐου 2019

Σε αυτό που βλέπετε αυτή την στιγμή, βλέπετε ότι σηκώθηκα επτά το πρωί για να πάω στη δουλειά μου. Γιατί έχω δουλειά. Όχι στη τηλεόραση, στη δουλειά μου, στην εργασία μου. Μάθαμε να δουλεύουμε κύριε Παπαδάκη [...] Βλέπετε ότι και σήμερα το πρωί πηγαίνω στη δουλειά μου, όχι στο κόμμα, γιατί έχω δουλειά. (Βελόπουλος 27/5/2019)

Ο Κ. Βελόπουλος με κάθε ευκαιρία στις δημόσιες τοποθετήσεις του θα παρουσιάζεται ως επιχειρηματίας, δηλώνοντας πως μιλάει ως τέτοιος και όχι ως πολιτικός. Θα κατασκευάσει για τον εαυτό του μία εικόνα επιτυχημένου ανθρώπου της αγοράς, ο οποίος με βαρύ προσωπικό κόστος εμπλέχτηκε με την πολιτική, ενώ παράλληλα δηλώνει ότι «η Ελλάδα χρειάζεται έναν επιχειρηματία-τεχνοκράτη, όχι έναν πολιτικό με τη στενή έννοια του πολιτικού» (28/5/2019α). Με αυτόν τον τρόπο όχι μόνο παρουσιάζει τον εαυτό του ως «ειδήμονα» αλλά δημιουργεί εξ' αρχής ένα δίπολο μεταξύ «πολιτικού/άεργου» και «μη-πολιτικού/σκληρά εργαζόμενου», τοποθετώντας άρρητα ή ρητά τους πολιτικούς του αντιπάλους στην πρώτη κατηγορία. Βέβαια, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι επιχειρηματικές δραστηριότητες του Κ. Βελόπουλου, ήδη από τη δεκαετία του 1990, συνδέθηκαν με την τηλεοπτική του προβολή και την σταδιοδρομία του ως ακροδεξιού πολιτικού.

Μας βρίζουν όλοι για τρία πράγματα που κάνω συγκεκριμένα, θα τους πω τα εξής: Όταν ένας άνθρωπος σαν εμένα απασχολεί περίπου 500 ανθρώπους στις επιχειρήσεις του, τουλάχιστον σημαίνει ότι κάτι έχει κάνει καλά στη ζωή του. (Βελόπουλος 28/5/2019α)

Δεν είναι εύκολο για έναν άνθρωπο που είναι επιχειρηματίας να ασχοληθεί με την πολιτική, αφήνοντας τις επιχειρήσεις του χωρίς τη δική του παρουσία, φυσική και πνευματική, δίνοντας όλο του το «είναι» όχι στην πολιτική αλλά στην πρόταση που διαθέτει για να μπορέσει η χώρα να βοηθηθεί. (Βελόπουλος 5/6/2019)

Πέρα από την προβολή της επιχειρηματικής του δραστηριότητας, ο Κ. Βελόπουλος δηλώνει άλλοτε δημοσιογράφος, άλλοτε αρχαιολόγος-ιστορικός και άλλοτε οικονομολόγος, αναλόγως τη συζήτηση στην οποία βρίσκεται, προκειμένου να διατηρεί πάντα την εικόνα του «ειδήμονα». Στο επίσημο βιογραφικό του αναφέρεται ότι τη δεκαετία του 1990 φοίτησε στην ιδιωτική σχολή δημοσιογραφίας της βορείου Ελλάδας, ΚΕΦΚΣ, ενώ αρκετά αργότερα, το 2013 και το 2016 αντίστοιχα, απέκτησε πτυχίο και μεταπτυχιακό δίπλωμα από το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, στους τομείς της Ιστορίας-Αρχαιολογίας και της Επικοινωνίας. Οι σπουδές του στην οικονομία δεν πιστοποιούνται από κάποια επίσημη αναφορά, παρά το γεγονός ότι θα τις επικαλεστεί (Βελόπουλος 28/5/2019β).

Εκτός από το να αυτοπροβάλλεται ως ένας επιχειρηματίας εκτός πολιτικής, ο Κ. Βελόπουλος επιχειρεί παράλληλα να εναλλάσσει το προφίλ του, εντός και εκτός συστήματος, αναλόγως με το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται και την ατζέντα την οποία καλείται να υπερασπιστεί κάθε φορά. Στις τηλεοπτικές εκπομπές πανελλαδικών σταθμών, απευθύνεται στους δημοσιογράφους που έχει απέναντί του χρησιμοποιώντας τη λέξη «συνάδελφοι» και με ιδιαίτερα φιλικό ύφος. Πρόκειται για την επίδειξη μίας οικειότητας στο περιβάλλον που ο ίδιος αποκαλεί «συστημικό», η οποία αποσκοπεί στη νομιμοποίηση της παρουσίας του και των ακραίων θέσεων του στο δημόσιο λόγο. Όταν όμως βρεθεί σε κάποια επίσκεψη στην περιφέρεια ή εμφανιστεί σε κάποιο τοπικό μέσο, παρουσιάζει τον εαυτό του ως αποκομμένο από το «σύστημα των Αθηνών», δηλώνοντας «περήφανος που είναι επαρχιώτης». Δημιουργεί ένα δίπολο μεταξύ μίας διεφθαρμένης ελίτ, η οποία συχνάζει στις καφετέριες του Κολωνακίου (μέλη της οποίας είναι και οι «συνάδελφοι» του δημοσιογράφοι), και των απλών ανθρώπων της επαρχίας, οι οποίοι θεωρούνται από τους πρώτους «απολειφάδια» και των οποίων εκπρόσωπος αλλά και μέλος αποτελεί ο ίδιος.

Απευθυνόμενος σε δημοσιογράφο/παρουσιαστή πρωινής εκπομπής υψηλής τηλεθέασης: *Μπορούμε να μιλάμε στον ενικό, γνωρίζομαστε χρόνια. Για άλλο λόγο το κάνω, γιατί γνωρίζομαστε τριάντα χρόνια. Γιατί έμαθα στη ζωή μου να δουλεύω. Γιατί τρία χρόνια δούλεψα αυτό το εγχείρημα του κόμματος - κινήματος. (Βελόπουλος 28/5/2019α)*

Δεν πίστευα ότι μπορεί να συμβαίνει αυτό. Και όμως, είδα ότι το αθηναϊκό κέντρο, κυρίως το Κολωνάκι, όπου εκεί μαζεύονται όλοι αυτοί οι τύποι, μισούν τόσο πολύ, απεχθάνονται τόσο πολύ κάτι καινούργιο που δεν έχει σχέση με το Κολωνάκι, που μου έκαναν τόσο πόλεμο. Γιατί θεωρούν ότι εμείς οι Μακεδόνες και η περιφέρεια και η επαρχία, είμαστε κάτι σαν το απολειφάδι. Εγώ είμαι

περήφανος που είμαι επαρχιώτης. Το έχω πει χιλιάδες φορές, είμαι περήφανος που είμαι Μακεδόνας. (Βελόπουλος 5/6/2019)

Επιπλέον, αρκετές φορές, ιδιαίτερα όταν κάνει αναφορές στο Γερμανικό κράτος ή σε ζητήματα μετανάστευσης, προβάλλει την ταπεινή καταγωγή του από οικογένεια Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία, δίχως βέβαια αυτό το υπόβαθρο να οδηγεί σε μία μεταναστευτική πολιτική προς όφελος των δικαιωμάτων. Η προβολή του ως παιδί μεταναστών χρησιμεύει σε περιπτώσεις που προσπαθεί να εκλογικεύσει πολιτικές κατά των μεταναστών, παρουσιάζοντας τον εαυτό του ως γνώστη των μεταναστευτικών πολιτικών του εξωτερικού, να αποποιηθεί τον χαρακτηρισμό του ρατσιστή, ως ασύμβατο με την ιδιότητα του μετανάστη, ή για να εξορθολογήσει τον αντιγερμανισμό του.

Εκτός από μέλος των «απλών ανθρώπων», ο Κ. Βελόπουλος επιχειρεί να μιλάει και σαν τέτοιος. Στα «κηρύγματά» του στην προσωπική του εκπομπή τηλεπωλήσεων, χρησιμοποιεί έναν απλοϊκό λόγο ενώ, αδιαφορώντας για τους κανόνες δημόσιας ευπρέπειας, χρησιμοποιεί προσβλητικές εκφράσεις τόσο εναντίον μελών κοινωνικών ομάδων όσο και κατά των πολιτικών του αντιπάλων. Χαρακτηριστικό της ρητορικής που χρησιμοποιεί στην προσωπική του εκπομπή είναι ένα απόσπασμα λόγου από την προεκλογική περίοδο, όταν δείχνοντας τη φωτογραφία του αρχηγού της ΝΔ, Κ. Μητσοτάκη, ανέφερε:

ΕΙΚΟΝΑ 6.2

KONTRA, Κόντρα & Ρήξη, 4 Ιουνίου 2019

Κοιτάξτε φάτσα βγάλτε συμπέρασμα, δεν θα τα πω όλα εγώ. Καταλαβαίνομαστε τώρα, έτσι; Αυτός θα κυβερνήσει τώρα, τι να κάνουμε; Είχαμε το άλλο το ζαβό που φεύγει [Α. Τσίπρας], έρχεται ο άλλος τώρα [Κ. Μητσοτάκης]. Έτσι πάει η δουλειά στην Ελλάδα. Μπαίνει το ένα ζαβό, φεύγει και έρχεται ο άλλος. Ο άλλος, ο οποίος ψηφίστηκε όχι υπέρ του αλλά εναντίον του ζαβού που φεύγει. (Βελόπουλος 4/6/2019)

Όταν εμφανίζεται σε τηλεοπτικά προγράμματα σταθμών πανελλαδικής εμβέλειας, ο λόγος του γίνεται περισσότερο ευπρεπής. Παρόλα αυτά, συχνά δείχνει να απολαμβάνει το να οδηγεί τους συνομιλητές του σε δύσκολη θέση, χρησιμοποιώντας απονομιμοποιημένες εκφράσεις, οι οποίες υποτίθεται ότι εκφράζουν μία πραγματικότητα δίχως ωραιοποιήσεις.

Βελόπουλος: *Ο μετανάστης, που έχετε μία αδυναμία εσείς...*

Δημοσιογράφος: *Α, εσείς το εννοείτε...*

Βελ: *Ο λαθρομετανάστης...*

Δημ: *Δεν είναι... [ακατάληπτο]. Α, επίτηδες τα κάνει αυτά τώρα...*

Βελ: *...δεν θα πληρώνεται με ευρώ, θα παίρνει ένα ειδικό κουπόνι για να παίρνει τρόφιμα και διάφορα πράγματα*

(Βελόπουλος 27/6/2019)

Το μόνο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο Κ. Βελόπουλος στην προσπάθειά θετικής αυτοπροβολής του, είναι η ταύτιση με την ακροδεξιά σε μία περίοδο έντονης καταδίκης της. Η προσπάθεια του πολιτικού συστήματος να περιθωριοποιήσει τη νεοναζιστική ΧΑ, αρκετές φορές στρεφόταν και εναντίον της ΕΛ. Χαρακτηριστικό του κλίματος ήταν ο αποκλεισμός της από τις διακομματικές συζητήσεις για τον σχεδιασμό μίας προεκλογικής τηλεμαχίας των πολιτικών αρχηγών. Ο Κ. Βελόπουλος επιχειρεί να απεμπλακεί από την ταύτισή του με τη ΧΑ με έναν μάλλον παράδοξο τρόπο. Από τη μία αναφέρεται στο παρελθόν της γερμανικής κατοχής της χώρας και στον αντι-ναζισμό, μεταφέροντας οικογενειακές μνήμες οι οποίες πιστοποιούν την αποστροφή του προς τον φασισμό. Από την άλλη όμως, αναγνωρίζει το γεγονός ότι αποτελεί έναν ακροδεξιό αντίπαλο της ΧΑ, ο οποίος μπορεί να προσελκύσει τους ψηφοφόρους της νεοναζιστικής οργάνωσης και να γίνει ο «φυσικός και ηθικός αυτουργός της εξαφάνισης των ναζιστών από τη χώρα» (Βελόπουλος 7/6/2019).

Έχω ένα συγγενή που το 1942, μαζί με 172 άλλους Γιαννιτσιώτες, δολοφονήθηκαν από τους ναζί. Συγγενής μου, άμεσος συγγενής μου. Μου τα έλεγε ο παππούς μου και έκλαιγε. Άρα λοιπόν πρέπει να σοβαρευτούμε. Αν θέλουμε να πατάξουμε τον ναζισμό από την Ελλάδα θα είμαι περήφανος αν το κάνω πρώτος εγώ. (Βελόπουλος 26/6/2019)¹²

Κατά την διάρκεια της προεκλογικής περιόδου, αίσθηση δημιούργησε και η δήλωση του Κ. Βελόπουλου στον τηλεοπτικό σταθμό ANΤ1 ότι τα «πολύ ναζιστικά» τον βρίσκουν «κάθετα αντίθετο». Παρόλα αυτά, δεν προσπάθησε να κρύψει την σύμπλευσή του με την ατζέντα και τα κόμματα της σύγχρονης ευρωπαϊκής ακροδεξιάς.

¹² Η εγκυρότητα της ιστορικής μαρτυρίας προγόνου του Κ. Βελόπουλου δεν ήταν εύκολο να διασταυρωθεί, παρά το γεγονός ότι αυτή αναφέρεται τουλάχιστον τέσσερις φορές στο δείγμα της ανάλυσης. Διότι γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να υπονοείται κάποια καταδρομική ενέργεια κατά αμάχου πληθυσμού – σε διαφορετική στιγμή αναφέρει ότι το θύμα ήταν οκτώ ετών (Βελόπουλος 20/6/2019β) – από γερμανικές δυνάμεις κατοχής, σε χρονολογία κατά την οποία η περιοχή της Ηπείρου, και ειδικότερα η περιοχή των Ιωαννίνων, βρισκόταν στον έλεγχο των ιταλικών δυνάμεων (Χατζής 2017).

Με αυτόν τον τρόπο, η άρνηση του ναζισμού και του φασισμού μετατρέπονται σε επιχείρημα παράλληλης άρνησης του ρατσισμού ή αποφόρτισης του λόγου του από κάποιο περιθωριακό ιδεολογικό φορτίο.

Απαντώντας σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με την ευρωομάδα με την οποία θα μπορούσε η ΕΛ να συνεργαστεί:

Ψηλαφώντας λίγο δημοσιογραφικά τις απόψεις των ανθρώπων αυτών [Marine LePen, Viktor Orbán, Matteo Salvini], συμφωνώ στα περί λαθρομεταναστών. Διαφωνώ με την κ. Le Pen σε πολλά περί των ναζιστών, άρα πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί. [...] Θα μπορούσαμε να συνεργαστούμε και με την ομάδα των ευρωσκεπτικιστών από τη Μεγάλη Βρετανία [ECR]. Αυτά τα πολύ ναζιστικά εμένα με βρίσκουν κάθετα αντίθετο και χαίρομαι. (στο ίδιο)

Αναφορές στην εθνική ταυτότητα

Όπως κάνει η πλειοψηφία των σύγχρονων ακροδεξιών κομμάτων στην Ευρώπη, ο Κ. Βελόπουλος τοποθετεί το κόμμα του εκτός του παραδοσιακού άξονα «αριστερά-δεξιά», ενώ απορρίπτει την ταξική διαίρεση υπέρ μίας εθνοτικής και πολιτισμικής, εκμεταλλευόμενος το φόβο της παγκοσμιοποίησης και το αίσθημα αποτυχίας του πολιτικού κατεστημένου (Wodak 2013). Από τη νέα αυτή διαίρεση/τομή πηγάζει μία πολιτική διακρίσεων και ρατσισμού. Ο ίδιος δηλώνει πιστός στην παράδοση της χώρας του, ενώ υποστηρίζει το όραμα της δημιουργίας ενός έθνους κράτους.

Πρώτον, θεωρώ ότι είναι λάθος ως πολιτικός να μοιράζεις τον κόσμο σε κοινωνικές τάξεις και να λες ότι υπάρχουν φτωχοί και πλούσιοι. (Βελόπουλος 28/5/2019β)

Οι ιδεολογίες κατέρρευσαν γιατί τα πρόσωπα δεν έχουν ιδεολογίες. Για μένα η ιδεολογία είναι μία, η Ελλάδα μας. Η πατρίδα μας να σωθεί. Ο τόπος μας να ανανήψει. Αυτός είναι ο στόχος μας. (Βελόπουλος 3/6/2019)

Αν θέλετε ιδεολογικά που στέκομαι εγώ, εγώ ιδεολογικά στέκομαι στην παράδοση της χώρας μου. Παράδοση, στα ήθη και τα έθιμά μου, είμαι συντηρητικός, εγώ δεν μπορώ να πω ότι είμαι προοδευτικός, και κυρίως θα έλεγα ότι είμαι υπέρ μίας Ελλάδος η οποία θα είναι κράτος έθνος. Αυτή είναι η αντίληψη η δική μου. (Βελόπουλος 28/5/2019ε)

Στον εθνικιστικό λόγο το περιεχόμενο και η κατασκευή της εθνικής ταυτότητας καθορίζεται από πέντε σημεία: Την κατασκευή του «ιθαγενή» και του «εθνικού σώματος», την αφηγηματική κατασκευή ενός κοινού παρελθόντος, μίας κοινής κουλτούρας και ενός κοινού παρόντος και μέλλοντος (Wodak 2016, 2015). Ο λόγος της ΕΛ στηρίζεται σε μία «εθνική ταυτότητα» του γηγενή ελληνικού πληθυσμού, η οποία χαρακτηρίζεται από «ήθη», «έθιμα» και από την Ορθοδοξία ως κυρίαρχη θρησκεία, μέσω

της οποίας κατασκευάζεται το ομοιογενές νατιβιστικό πολιτικό σύνολο. Η τοποθέτηση αυτή γίνεται σαφής όταν σε συνέντευξη σε τηλεοπτικό σταθμό ο Κ. Βελόπουλος, επιχειρώντας μία αντιπαράθεση με τον πρόεδρο της ΝΔ, θα υπερασπιστεί το πολιτικό πρόγραμμα του νατιβισμού, δηλώνοντας ότι «εμείς λέμε πρώτα οι Έλληνες, πρώτα η Ελλάδα», έναντι του «Χασάν» και του «Ιμπραΐμ».

Σαφώς είμαστε ένα πατριωτικό κόμμα που υπερασπίζεται τον ορθόδοξο χαρακτήρα της Ελλάδας μας, τα ήθη και τα έθιμα μας. Είμαστε ένα κόμμα που πρώτο μέλημα μας έχουμε τους Έλληνες. (Βελόπουλος 3/7/2019)

Ο κ. Μητσοτάκης κυρίως, όταν δηλώνει ότι θα χτυπήσει το νατιβισμό, που νατιβισμός είναι η ιδεολογία του αυτόχθονα. Τι σημαίνει ο νατιβισμός που θα πολεμήσει ο Μητσοτάκης; Προστατεύω τον Έλληνα. Εμείς λέμε πρώτα οι Έλληνες, πρώτα η Ελλάδα και αυτός λέει θα πολεμήσω το νατιβισμό. Για να γεμίσουμε με Χασάν και Ιμπραΐμ στην Ελλάδα. (Βελόπουλος 4/6/2019α)

Η Ελλάδα και ο «ελληνικός λαός» παρουσιάζονται ως «φωτοδότες» του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού (ΕΛ 2019α: 220) μέσω μίας ιστορικής αφήγησης αιώνων, που ξεκινάει από την περίοδο του αρχαίου βασιλείου της Μακεδονίας, συνεχίζει κατά τους βυζαντινούς χρόνους, την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και καταλήγει στη σύγχρονη εποχή. Μέσα από την μακρά αυτή κοινή ιστορική αφήγηση, οι Έλληνες μετατρέπονται στον «καλύτερο άνθρωπο που γέννησε ποτέ ο πλανήτης», σε ένα έθνος σαν «μεγάλο δέντρο, με βαθιές ρίζες», ο οποίος όμως θυσιάστηκε και προδόθηκε. Έτσι, με βάση μία ήδη γνωστή και διαδεδομένη εθνική αφήγηση, το έθνος μυθοποιείται και εξαγνίζεται ηθικά.

Να σας πω και κάτι, [λόγος με ποντιακά στοιχεία] ρίζα μου, ότι και να λένε, είμαστε σαν τα μεγάλα δέντρα που δεν τα πελεκάς εύκολα, έχουμε ρίζες, γιατί είμαστε Έλληνες, είμαστε Τραντέλλενες, και απαιτούμε σεβασμό της ποντιακής γενοκτονίας που καμία ελληνική κυβέρνηση δεν αναγνώρισε ποτέ. Καμία ποντιακή γενοκτονία, θυσία Ελλήνων, θυσία, εκατόμβη νεκρών, απέναντι στους Τούρκους, απέναντι στους Ευρωπαίους, που δεν βοήθησε καμία κυβέρνηση να αναγνωριστεί επίσημα. (Βελόπουλος 1/7/2019)

Σε αυτή την Ελλάδα που έχει τόσες δυνατότητες. Έχει τον καλύτερο κόσμο, τον καλύτερο άνθρωπο που γέννησε ποτέ ο πλανήτης, τον Έλληνα. Που δημιούργησε πολιτισμό, φιλοσοφία, επιστήμη, γράμματα, φτάσαμε στα πέρατα του κόσμου, μέχρι την Ινδία, με τον Μέγα Αλέξανδρο, φτιάξαμε βυζαντινές αυτοκρατορίες, χίλια χρόνια Βυζάντιο, μετά ο Πόντος. (στο ίδιο)

Από την μακραίωνη αφήγηση, στο εθνικό σύνολο εντάσσονται τόσο οι ελληνικές μειονότητες που προέρχονται από εδαφικές περιοχές εκτός του ελληνικού

κράτους, όπως ο ποντιακός ελληνισμός, όσο όμως και θρησκευτικές μειονότητες εντός του. Αντιμετωπίζοντας το «πρόβλημα» της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, ο Κ. Βελόπουλος, μην μπορώντας να συνδέσει τους πληθυσμούς αυτούς με μία «εθνική ταυτότητα» μέρος της οποίας είναι η Ορθοδοξία, επικαλείται μία μυθική ιστορική αφήγηση σχετικά με τους πολεμιστές του Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά τον τέταρτο αιώνα π.Χ.. Έτσι η μειονότητα γίνεται μέλος του εθνικού συνόλου, στοιχείο το οποίο στη συνέχεια θα βοηθήσει στον εξορθολογισμό μίας αντιπλουραλιστικής και αντιμειονοτικής πολιτικής ατζέντας.

Στην Θράκη μας, οι Πομάκοι μας, οι αρχαίοι Αγριάνες, που ναι μεν εξισλαμίστηκαν αλλά δεν έχουν καμία σχέση με τους Τούρκους. Ούτε γενεαλογική, ούτε πολιτισμική, ούτε πολιτιστική. Και η ΝΔ επί δεκαετίες, όπως και οι υπόλοιποι, δεν έκανε τίποτα για αυτό το φύλο που ήταν ελληνικό, που ήταν στρατιώτες του Μεγάλου Αλέξανδρου, πολέμησαν για αυτόν, οι Πομάκοι έκαναν επανάσταση κατά των Τούρκων για να ενωθούν με την Ελλάδα στις αρχές του 20ου αιώνα και τους έχουμε αφήσει έρμαιο των διαθέσεων του Προξενείου στην Κομοτηνή. (Βελόπουλος 5/6/2019)

Η ελληνική ακροδεξιά συνδέθηκε στενά με την Ορθοδοξία τις τελευταίες δεκαετίες. Στις αρχές του 2000 η ευρεία απήχηση της θρησκείας στην ελληνική κοινωνία και η υπερεκπροσώπηση των θρησκευόμενων στις συντηρητικές τάξεις, οδήγησαν τόσο τη ΝΔ όσο και την ακροδεξιά στην ανάπτυξη μίας ατζέντας θέσεων φιλικών προς την εκκλησία (Έλληνας 2012: 215-218). Στην περίπτωση της ΕΛ, η Ορθοδοξία, ως κομμάτι της εθνικής ταυτότητας, συνδέεται με τον ορθό και τον ειλικρινή λόγο της «αλήθειας», ως δηλαδή αυταπόδεικτο στοιχείο μίας ηθικής ανωτερότητας, ενώ ο Κ. Βελόπουλος συνηθίζει να κλείνει τις τηλεοπτικές του εμφανίσεις με τη φράση «ο Θεός να ευλογεί την Ελλάδα και τους Έλληνες» (Βελόπουλος 4/6/2019β), η οποία παραπέμπει στην αντίστοιχη ευχή των Αμερικανών πολιτικών (God bless America). Όπως θα δούμε παρακάτω, η Ορθόδοξη πίστη του Χριστιανισμού συνδέεται και με σαφείς κοινωνικές αξίες, στη βάση των οποίων νομιμοποιείται ο λόγος των διακρίσεων και η κατασκευή εχθρών στο εσωτερικό της νατιβιστικής κοινότητας.

Φοβάται ότι θα μπούμε στη Βουλή και θα έχουμε το λόγο τον ορθό, το λόγο τον ειλικρινή, το λόγο της αληθείας, της ορθοδόξου πίστης μας, θα είμαστε εμείς οι διαφορετικοί που θα λέμε στην Ελλάδα τι θα πρέπει να κάνουμε ως Έλληνες. (Βελόπουλος 4/6/2019)

Εκτός όμως από ένα κοινό παρελθόν, με μυθικά στοιχεία, οι Έλληνες ενώνονται και κάτω από έναν κοινό στόχο. Να πάρουν ξανά την Ελλάδα «στα χέρια τους» και να κάνουν περήφανους τους εαυτούς τους ενάντια στην κυριαρχία των «ξένων». Βασικός εκφραστής αυτού του οράματος αποτελεί το κόμμα της ΕΛ, τα μέλη του οποίου ο Κ. Βελόπουλος παρομοιάζει με τους πολεμιστές στις εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ξεκινήσαμε από τη Βόρεια Ελλάδα, από τη Μακεδονία, κατεβήκαμε στη Θεσσαλία με τον Π. Μαρκάκη και τους υπόλοιπους, και πήγαμε στην Αθήνα. Και να σας πω και κάτι; Θα ακουστεί λίγο ακραίο, αλλά το πιστεύω: Θα γίνουμε όπως ο Αλέξανδρος που ένωσε τους Έλληνες και τους πήγε μέχρι την Ινδία με τα πόδια. Θα γίνουμε εμείς οι σαρισσφόροι του Αλεξάνδρου. Θα παλέψουμε για αυτό. (Βελόπουλος 20/6/2019β)

Τόσο η άρνηση της ιδεολογικής διάκρισης μεταξύ αριστεράς-δεξιάς και η απόρριψη της κοινωνικής ταξικής διαίρεσης, όσο και η κατασκευή μίας νατιβιστικής ιδεολογίας για τον Ελληνισμό, συνδυάζονται με μία σειρά οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών οι οποίες συμπυκνώνουν το πολιτικό όραμα της ΕΛ. Στον οικονομικό τομέα, η εθνική οικονομία εντάσσεται σε μία εθνικιστική στρατηγική προστασίας του έθνους από τους εξωτερικούς εχθρούς, ενώ την ίδια στιγμή η κοινωνική πολιτική και η εκπαίδευση συνδέονται με την οικονομική ανάπτυξη, σε ένα φιλελεύθερο πλαίσιο. Το οικονομικό πρόγραμμα του κόμματος εξορθολογίζεται είτε μέσω της παρουσίας του φόβου είτε μέσω της επίκλησης κάποιων «ειδικών». Η ΕΛ προβάλλει θέσεις υπέρ της ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα, ο οποίος θα υποστηρίξει τη χώρα σε περίπτωση ενός πολέμου, ενώ υποστηρίζει την ιδιωτική εκπαίδευση, στη βάση της ελευθερίας του ανταγωνισμού.

Ξέρετε αν θα γίνει πόλεμος αύριο το πρωί θα έχουμε για δύο ημέρες φαγητό. Δεν θα υπάρχει φαγητό για να φάμε. [...] Αν η Ελλάδα είχε αυτάρκεια και επάρκεια αγαθών, δεν θα κάναμε εισαγωγή γάλα, εισαγωγή κρέας, θα είχαμε κάθε χρόνο στην τσέπη μας περίπου 7-8δισ [...] Εγώ αυτά τα δισ θα τα είχα ταμείο και δεν θα δανειζόμουν από την Γερμανία για να τα αγοράσω τα 7 δισ τα προϊόντα από τη Γαλλία και την Γερμανία, που σημαίνει 14 δισ. Θα έμεναν εδώ, στην τσέπη. Αλλά ταυτοχρόνως, αν συνέβαινε κάτι με την Τουρκία θα μπορούσα να πω στον αγρότη να παράγει περισσότερα για να ταΐσω τους πεινασμένους. Τώρα ποιος θα παράγει; (Βελόπουλος 5/6/2019)

Εγώ σας το λέω, έχουμε ειδικό σχέδιο, εναρμονισμένο, κατατεθειμένο για να ιδρύσουμε ιδιωτικά πανεπιστήμια [...] Όπως στην Κύπρο όπου αύξησαν το ΑΕΠ κατά 5% ετησίως. Η Ελλάδα είχε 190 δισ περίπου, λέω εγώ, ΑΕΠ, 5% σημαίνει 9 δισ ευρώ το χρόνο για να δώσω συντάξεις, μισθούς, να δώσω δουλειά στα παιδιά μας. (Βελόπουλος 1/7/2019)

Στο πρόγραμμα του κόμματος, γίνεται ακόμα αναφορά σε μία «ριζική αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης» για την εξασφάλιση της «συνέχειας του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας» (ΕΛ 2019α: 14). Εκτός από μηχανισμός αναπαραγωγής της «εθνικής ταυτότητας», μέσω της επιβολής και διατήρησης εθνικών και θρησκευτικών συμβόλων και πρακτικών, η εκπαίδευση μετατρέπεται σε μηχανισμό επιβολής από τα πάνω μίας κοινωνικής ομοιομορφίας. Εντός του σχολικού περιβάλλοντος, οι αλλόθρησκοι ή άθεοι μαθητές «δεν έχουν το δικαίωμα να επιβάλλουν» μία διαφορετική άποψη στα

«Ορθόδοξα Ελληνόπουλα», νομιμοποιώντας την παραπάνω πολιτική ως αντίδραση σε κάποιον «εχθρό» που θέλει να «επιβάλει» και όχι να εκφραστεί ελεύθερα σύμφωνα με τα συνταγματικά του δικαιώματα.

Επιαναφορά των Εθνικών και Θρησκευτικών μας Συμβόλων στα Σχολεία (όπως η Σημαία, η Πρωινή Προσευχή, οι Εικόνες, κλπ) είναι ΠΡΩΤΗ προτεραιότητά μας!! Όσοι μαθητές είναι άλλων θρησκειών ή τα ελληνόπουλα [που] δεν επιθυμούν να συμμετάσχουν στην πρωινή προσευχή, απλά δεν θα συμμετάσχουν, αλλά δεν έχουν το δικαίωμα να επιβάλλουν στα υπόλοιπα Ορθόδοξα Ελληνόπουλα να [μην] κάνουν αυτό που για αιώνες κάνουν οι πρόγονοί μας. Δηλαδή, να σέβονται τα Εθνικά μας Σύμβολα και να πιστεύουν στην Χριστιανική Ορθόδοξη Θρησκεία μας. (στο ίδιο: 223)

Αναφορές στους μετανάστες

Ένας από τους βασικούς «εχθρούς» που αναδεικνύονται από τον λόγο και το πολιτικό πρόγραμμα της ΕΛ και του Κ. Βελόπουλου, είναι οι μετανάστες και οι πρόσφυγες. Οι αναφορές σε αυτούς, ενώ εμφανώς προβάλλουν μία ρατσιστική πολιτική, δεν ακολουθούν κάποιο παραδοσιακό πλαίσιο περί φυλετισμού. Οι μετανάστες προβάλλονται ως πρόβλημα εντός ενός οικονομικού πλαισίου (είναι πολύ ακριβοί για το κοινωνικό κράτος και μεταφέρουν εθνικό πλούτο στο εξωτερικό), ενός πλαισίου που σχετίζεται με την υγεία (μεταφέρουν αρρώστιες), με την ασφάλεια (συμβάλουν στην άνοδο των ποσοστών εγκληματικότητας) και σε σχέση με την πολιτισμική ταυτότητα του γηγενή πληθυσμού της Ελλάδας, η οποία βρίσκεται σε κίνδυνο, κατασκευάζοντας έναν «τόπο της απειλής» η οποία δεν πιστοποιείται αλλά νομιμοποιεί ανάλογες πολιτικές.

Στις Ελληνικές πόλεις όπου έχουν δημιουργηθεί Hot Spots [δομές φιλοξενίας προσφύγων] παρά το ότι η εγκληματικότητα έχει αυξηθεί κατακόρυφα, το κράτος αδιαφορεί και οι Έλληνες είναι μονίμως εκτεθειμένοι σε κακοποιά εγκληματικά στοιχεία. Επίσης, οι ασθένειες θερίζουν! Επέστρεψαν στην Ελλάδα ασθένειες που έχουν πλέον εξαφανιστεί από τις Δυτικές Κοινωνίες, όπως η Ελονοσία και ο Τύφος! (στο ίδιο: 208)

Γίνεται στο απόσπασμα αυτό φανερό πως το κόμμα συνδέει τους πρόσφυγες τόσο με την εγκληματικότητα όσο και με την έξαρση «χαμένων» ασθενειών, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο οι πρόσφυγες τοποθετούνται απέναντι από τον γηγενή πληθυσμό, για τον οποίο το «κράτος αδιαφορεί». Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η σύνδεση των μεταναστών με την εγκληματικότητα και τη δημόσια υγεία αποτελεί ένα επαναλαμβανόμενο πλαίσιο για την ακροδεξιά, το οποίο στην Ελλάδα υιοθετήθηκε την περασμένη δεκαετία και από τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις της δεξιάς και της κεντρο-ριστεράς.

Τα επίσημα στατιστικά στοιχεία δείχνουν πράγματι μία αυξημένη συμμετοχή αλλοδαπών σε συγκεκριμένες κατηγορίες εγκλήματος. Τα στοιχεία όμως αυτά δεν

αποδεικνύουν κάποια ροπή των μεταναστών στο έγκλημα αλλά περισσότερο οφείλονται στην αυξημένη επιτήρηση της ομάδας των μεταναστών από τις δικτυικές αρχές αλλά και από τις συνθήκες που αντιμετωπίζουν αυτοί στις χώρες υποδοχής (Παπαστεργίου κ' Τάκου 2015). Αντίστοιχα, το ρίσκο έκθεσης μεταναστών σε μολυσματικές ασθένειες ενισχύεται από τις συνθήκες που αντιμετωπίζουν στις χώρες υποδοχής και κατά την διάρκεια του επικίνδυνου ταξιδιού τους. Οι συνθήκες αυτές σε μεγάλο βαθμό οφείλονται στην ίδια την αντιμεταναστευτική ρητορική, η οποία εμποδίζει την εφαρμογή μίας ολοκληρωμένης πολιτικής υγείας για τις αναπτυσσόμενες χώρες και τους μετακινούμενους πληθυσμούς (Abubakar κ.α. 2018).

Την ίδια στιγμή που ο Κ. Βελόπουλος «διαπιστώνει» τους κινδύνους εξάπλωσης μολυσματικών ασθενειών από τους μετανάστες, το πρόγραμμα της ΕΛ τους αποκλείει από προγράμματα εμβολιασμού και από την πρόσβαση στα δημόσια νοσοκομεία, αναπτύσσοντας μία ατζέντα «προνοιακού σοβινισμού», η οποία δεν θα έλυνε αλλά θα ενίσχυε ένα ενδεχόμενο πρόβλημα σχετικά με την υγεία του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα.

Περίθαλψη των παράτυπων μεταναστών, που δεν διαθέτουν νόμιμα έγγραφα και έχουν εισβάλει παράνομα στην Ελλάδα, μόνο εάν καταβάλουν προκαταβολικά το συνολικό ποσό που θα στοιχίσει στο Ελληνικό Κράτος η περίθαλψη και η νοσηλεία τους. (στο ίδιο: 147)

Δωρεάν εμβολιασμός για όλα τα Ελληνόπουλα, από την ηλικία των 0-15 ετών. Τα παιδιά των αλλοδαπών, ανεξαρτήτως εάν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα ή όχι, υποχρεωτικά θα καταβάλουν το κόστος του εμβολίου, όπως ισχύει σήμερα για τους Έλληνες. (στο ίδιο: 148)

Δωρεάν περίθαλψη και νοσηλεία για όλους τους Έλληνες Πολίτες, ανεξαρτήτως εάν ανήκουν σε κάποιο ασφαλιστικό ταμείο ή όχι. [...] Δωρεάν περίθαλψη μόνο για τους νόμιμους μετανάστες που αποδεδειγμένα διαθέτουν τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα, πράσινη κάρτα, είναι συνεπείς στις φορολογικές τους υποχρεώσεις απέναντι στο Ελληνικό Κράτος, είναι ασφαλισμένοι σε Δημόσια Ταμεία, εργάζονται και συνεισφέρουν οικονομικά στην Ελληνική Οικονομία. [...] Προτεραιότητα των Ελλήνων Πολιτών στις ΜΕΘ και στις νοσοκομειακές κλίνες. (στο ίδιο: 147)

Στο τελευταίο απόσπασμα, πέραν της νατιβιστικής λογικής του πολιτικού προγράμματος της ΕΛ, διαφαίνεται και μία ιδιαίτερη οικονομική λογική. Πέραν λοιπόν του γηγενή πληθυσμού, δικαίωμα συμμετοχής στην εθνική πολιτική κοινότητα θα έχουν και οι «οικονομικά ενεργοί» πολίτες, ιδέα που παραπέμπει σε ένα νεοφιλελεύθερο πλαίσιο λόγου (ενδεικτικά Δοξιάδης 2015).

Σχετικά με τη σύνδεση της μετανάστευσης με την οικονομία, σε συνέντευξή του στον τηλεοπτικό σταθμό ΑΝΤ1, ο Κ. Βελόπουλος δήλωνε προεκλογικά:

Δεν μπορεί να παίρνει, ρε παιδιά, ο Αφγανός 300 ευρώ το μήνα και ο Έλληνας να πληρώνει φόρο για να του τα δώσουν. Δεν γίνονται αυτά τα πράγματα. Γιατί ο Έλληνας πεινάει, ψάχνει στα σκουπίδια. (Βελόπουλος 26/6/2019)

Λίγες ημέρες μετά, στον ίδιο τηλεοπτικό σταθμό, συνέχιζε λέγοντας:

Παίρνει το ευρώ ο Αφγανός και ο Πακιστανός, πάει στη Western Union και το στέλνει έξω. Και εσύ αναγκάζεσαι να ξαναδανειστείς ευρώ και να το ξαναφέρεις στην Ελλάδα, να το ξαναδώσεις και να ξαναφύγει έξω. (Βελόπουλος 27/6/2019)

Μέσω μίας απλοϊκής οπτικής της οικονομικής λειτουργίας, προβάλλεται ένας «οικονομικός τόπος» σύμφωνα με τον οποίο ένα αυταπόδεικτο κόστος, που προκύπτει από ανάλογα πλαίσια λόγου, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με την εφαρμογή σκληρών πολιτικών. Επιπλέον, οι μετανάστες παρουσιάζονται ως εχθρός που ζει εις βάρος του γηγενή πληθυσμού, είτε αναγκάζοντάς τον να αναζητά τροφή από τα σκουπίδια είτε να του επιβάλλονται σκληρές πολιτικές λιτότητας, οι οποίες συνδέονται με τον δανεισμό της χώρας, την ώρα που εκείνοι καταφέρνουν να επιβιώνουν μέσω επιδομάτων ή από την αγορά εργασίας. Προς υπεράσπιση των Ελλήνων επιχειρηματιών, παρουσιάζει τους ίδιους τους μετανάστες και ως αιτία της «μαύρης εργασίας» την οποία αντιμετωπίζουν. Σύμφωνα με το οικονομικό πρόγραμμα της ΕΛ, είναι οι ίδιοι οι μετανάστες που επιζητούν να εργάζονται δίχως υγειονομική κάλυψη και εκτός νομικού πλαισίου, δημιουργώντας στους εργοδότες τους μία σειρά προβλημάτων, όπως η αδυναμία δικαιολόγησης εσόδων και ο κίνδυνος σε περίπτωση κάποιου εργατικού ατυχήματος, αυτό να πάρει «τραγικές διαστάσεις από τα ΜΜΕ» (ΕΛ 2019β). Έτσι το κόμμα αντιστρέφει τον ρόλο «θύματος» και «θύτη» υπέρ των εργοδοτών που καταπατούν τα δικαιώματα των εργαζομένων τους.

Πέρα από την επιχείρηση εξορθολογισμού της αντιμεταναστευτικής ατζέντας μέσω της σύνδεσής της με την ασφάλεια και την οικονομία, το ζήτημα θα συνδεθεί και με την απειλή της «εθνικής ταυτότητας». Παρά το γεγονός ότι το πρόγραμμα της ΕΛ διακρίνεται από έναν περισσότερο μετριοπαθή λόγο από εκείνον που χρησιμοποιεί ο Κ. Βελόπουλος στις δημόσιες τοποθετήσεις του, σε αυτό οι πολιτικές ενσωμάτωσης μεταναστών στην ελληνική κοινωνία παρουσιάζονται ως απειλή κατά του «Ελληνισμού».

Ήδη ετοιμάζονται προγράμματα ενσωμάτωσης των παράνομων μεταναστών στην Ελλάδα και αυτό σημαίνει πως δυστυχώς ήρθαν για να μείνουν! Η αλλοίωση της γλώσσας, της Θρησκείας, των Παραδόσεων, των Αξιών μας και γενικά του Ελληνισμού, είναι ζήτημα χρόνου. (ΕΛ 2019α: 208)

Με την φράση «ήρθαν για να μείνουν» το μεταναστευτικό αποκτά μία διάσταση επείγοντος κινδύνου που θα πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα με οποιοδήποτε τρόπο και κόστος. Η προβολή των μεταναστών ως πρόβλημα για τον γηγενή πληθυσμό αποτελεί μία στρατηγική μετριασμού του ρατσιστικού λόγου. Οι μετανάστες, θύματα ρατσιστικού λόγου, μετατρέπονται σε θύτες που ζουν εις βάρος του γηγενή πληθυσμού, ο οποίος αποτελεί το πραγματικό «θύμα».

Στον ξένο δίνουν επιδόματα, στον Έλληνα δεν δίνουν. Αυτό είναι διαχωρισμός, ρατσισμός ενάντια των Ελλήνων. (Βελόπουλος 26/6/2019)

Σύμφωνα με τον van Dijk (1992) η αντιστροφή μεταξύ θύματος και θύτη αποτελεί μία από τις ισχυρότερες μορφές άρνησης του ρατσισμού. Στο πλαίσιο της αντιστροφής αυτής, αρκετές φορές οι ακροδεξιοί πολιτικοί αυτοπροβάλλονται ως «θύματα» ρατσισμού, με θύτες όσους τους ασκούν κριτική (π.χ. αντιρατσιστικά και αντιφασιστικά κινήματα) οι οποίοι αποτελούν τους «πραγματικούς ρατσιστές»¹³. Ο μετριάσμος του ρατσιστικού λόγου μπορεί να γίνεται και μέσω της στρατηγικής τοποθέτησης στο λόγο, με τη χρήση διαφορετικών λέξεων ή παρομοιώσεων. Οι μετανάστες άλλοτε αναφέρονται ως «ξένοι» ή «μη Έλληνες» και άλλοτε ως «παράνομοι μετανάστες», «λαθρομετανάστες» ή «λαθροεισβολείς», χαρακτηρισμοί οι οποίοι ταυτίζουν τη μετανάστευση με μία παράνομη δραστηριότητα¹⁴. Η χρήση των παραπάνω ονομασιών γίνεται μεικτά στο πρόγραμμα του κόμματος, χωρίς να διαμορφώνεται κάποιο συγκεκριμένο μοτίβο. Ο Κ. Βελόπουλος, από την άλλη, ακολουθεί μία διπλή ρητορική, αναλόγως με το περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται. Σε συνεντεύξεις του σε τηλεοπτικούς σταθμούς συχνά αναφέρεται σε «παιδάκια», «κακομοίρηδες» ή «αθώες ψυχές», προκειμένου να δείξει μία συμπάθεια απέναντι στους μετανάστες και στην κατάσταση στην οποία βρίσκονται και έναν ψευτο-φιλανθρωπισμό. Παρά τη φαινομενική «συμπόνια», δεν θα κάνει καμία αναφορά στους πραγματικούς παράγοντες που ενισχύουν τη μετανάστευση και την προσφυγική κρίση (πολεμικές συρράξεις, οικονομικές καταστροφές κτλ.), αποφεύγοντας να νομιμοποιήσει το καθεστώς του μετανάστη.

- *Το δεύτερο είναι βέβαιο ότι αποτρέπεις τους δουλέμπορους να περνούν από εκεί **αθώες ψυχές** (Βελόπουλος 29/6/2019)*
- *Ούτε το κτήνος ο δουλέμπορος, παίρνει **παιδάκια** και τα φέρνει εδώ και οικονομώνει δις (Βελόπουλος 28/5/2019)*
- *Αν η Ελλάδα η πτωχευμένη μπορεί να βοηθήσει όλους τους **κακομοίρηδες** του πλανήτη ας το κάνουμε (Βελόπουλος 26/6/2019)*

Μπροστά στο κομματικό του ακροατήριο όμως, ο Κ. Βελόπουλος αναπτύσσει έναν ακραίο ρατσιστικό λόγο. Τον Ιούλιο του 2019 σε προεκλογική ομιλία στο Μενίδι θα τραβήξει στη σκηνή ένα εννιάχρονο κορίτσι. Θα το αγκαλιάσει, θα το ρωτήσει το όνομά του και θα του ζητήσει να δηλώσει μπροστά στο κοινό την ελληνική καταγωγή

¹³ Οι Κονάς και Szilágyi (2013) προβάλλουν την αντιστροφή σε σχέση με τον αντισημιτικό λόγο, όπου οι Εβραίοι από θύματα κοινωνικών διακρίσεων μετατρέπονται σε θύτες μέσω μίας σειράς αρνητικών στερεοτύπων και σεναρίων συνομωσίας. Οι στρατηγικές άρνησης και μετριάσμου αναδείχθηκαν στη βιβλιογραφία με βάση τη μελέτη του ρατσισμού και το αντισημιτισμού αλλά θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για κάθε ρητορική που εισάγει διακρίσεις, όπως η ισλαμοφοβία, ο σεξισμός και η ομοφοβία.

¹⁴ Σύμφωνα με τον Καρύδη, τη δεκαετία του 1990, με τη μαζική αύξηση των μεταναστών στη χώρα, ο όρος «λαθρομετανάστης» χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο σύνδεσης του αλλοδαπού με το έγκλημα. Γενικότερα, αναφέρει, «η ποινικοποίηση-εγκληματοποίηση της μεταναστευτικής κοινότητας οργανώνεται γύρω από την έννοια της λαθρομετανάστευσης, αντίληψη και πρακτική που εξακολουθεί να κυριαρχεί ακόμα και όταν το νομικό καθεστώς των μεταναστών σχετικά ομαλοποιείται» (Καρύδης 2004).

του. Έχοντας προσπαθήσει να επηρεάσει συναισθηματικά όσους τον παρακολουθούν, θα συνεχίσει αναφέροντας:

Αυτά τα παιδιά η ΝΔ, ο ΣΥΡΙΖΑ και τα υπόλοιπα κόμματα τα μισούν. Μισούν τα ελληνόπουλα, μισούν τους Έλληνες. Δίνουν στον κάθε Χασάν και Ιμπραΐμ 350 και 400 ευρώ. Δίνουν δώρο τηλέφωνο, δίνουν σπίτι, δίνουν ρεύμα, δίνουν τα πάντα και στον Έλληνα του δίνουν μόνο φόρο. Να πληρώνει φόρο για να πληρώσουμε όλους τους Χασάν. Εμείς λοιπόν, λέμε το εξής: Έξω ο Χασάν, έξω ο Μεμέτ, έξω η Φατμέ, πρώτα οι Έλληνες και μετά όλοι οι άλλοι. Πρώτα οι Έλληνες, πρώτα η Ελλάδα! (Βελόπουλος 1/7/2019)

ΕΙΚΟΝΑ 6.3

Προεκλογική ομιλία, 1 Ιουλίου 2019

Το παραπάνω απόσπασμα, εκτός των άλλων, αποτελεί και ένα παράδειγμα για τον τρόπο με τον οποίο η κάθετη και οριζόντια διχοτόμηση του κοινωνικού συνόλου μπορούν να λειτουργούν παράλληλα στο λαϊκιστικό λόγο. Σε αυτό το σημείο, αντι-ελιτισμός και «εθνολαϊκισμός» αλληλοσυμπληρώνονται, αφού «εχθροί» των Ελλήνων αποτελούν τόσο οι μετανάστες και οι ξένοι, όσο όμως και η πολιτική ελίτ, η οποία μισεί «εμάς» και βοηθάει τους «άλλους».

Η ρητορική κατά των μεταναστών οδηγεί στην εισαγωγή συγκεκριμένων προτάσεων πολιτικής αποκλεισμού από τον Κ. Βελόπουλο και το κόμμα. Όπως είδαμε παραπάνω, προβάλλονται θέσεις υπέρ ενός προγράμματος «προνοιακού σοβινισμού», με την δημιουργία ενός κράτους πρόνοιας προσβάσιμου μόνο στον γηγενή πληθυσμό, αλλά και με τη θέσπιση μέτρων προστασίας και μίας πολιτικής μετανάστευσης, η οποία θα αδιαφορεί για τους κινδύνους κατά της ανθρώπινης ζωής αλλά και για τα δικαιώματα των μεταναστών. Τέτοιες προτάσεις αποτελούν η κατασκευή τείχους και ναρκοπεδίων στα σύνορα της χώρας και η δημιουργία κέντρων κράτησης μεταναστών σε πλοία, στα οποία θα υπάρχουν αυξημένες ομάδες φύλαξης (ΕΛ 2019α: 210). Η νομιμοποίηση των πολιτικών οχύρωσης των συνόρων γίνεται με μία υποτιθέμενη πρόθεση προστασίας των μεταναστών από τους «δουλεμπόρους», ενώ για τα προγράμματα προνοιακού σοβινισμού γίνεται επίκληση ενός «τόπου» με αναφορές στη διεθνή

εμπειρία και σε αντίστοιχες πολιτικές, οι οποίες προβάλλονται ως κατά κανόνα αποτελεσματικές.

Ο «εχθρός» μετανάστης συνδέεται στη ρητορική του κόμματος με τη δημιουργία ακόμα ενός «εχθρού», των ΜΚΟ και των οργανισμών που ασχολούνται με την προστασία των μεταναστών και τη διασφάλιση των δικαιωμάτων τους. Η προσφυγική κρίση του 2015 κινητοποίησε πλήθος μη κυβερνητικών οργανώσεων, ελληνικών και διεθνών, οι οποίες συνεργάστηκαν με τις ελληνικές αρχές σε προγράμματα περίθαλψης και ενημέρωσης των μεταναστών, ενώ ένα μέρος ευρωπαϊκών κονδυλίων για τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης διατίθενται απευθείας στις οργανώσεις αυτές. Το γεγονός αυτό, εκτός από την πολιτική αντιπαράθεση σχετικά με την υποκατάσταση του κράτους στην κοινωνική πολιτική από ιδιωτικούς οργανισμούς, τροφοδότησε σενάρια συνομοσίας και μία επιθετική στάση εκ μέρους της ακροδεξιάς απέναντι στις ΜΚΟ. Η στάση αυτή δεν αποτελεί μία ελληνική ιδιαιτερότητα. Στην Ιταλία, ο ακροδεξιός υπουργός Εσωτερικών και πρόεδρος του LN, Matteo Salvini, είχε χαρακτηρίσει τις ανθρωπιστικές οργανώσεις «συνεργάτες των διακινητών», γιατί «περισυνελλέγουν» όσους κινδυνεύουν να πνιγούν και τους μεταφέρουν στην Ιταλία (Παπαδημητρίου 2018). Ακολουθώντας την ίδια συλλογιστική, ο Κ. Βελόπουλος συνδέει τις ΜΚΟ με τα κυκλώματα δουλεμπόρων. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρεί να καλύψει τις ρατσιστικές διαθέσεις του λόγου του, υπερασπιζόμενος τους πρόσφυγες από τις εγκληματικές ενέργειες όσων επικαλούνται την προστασία τους, ενώ παράλληλα δαιμονοποιεί τον αγώνα και τις δράσεις υπέρ των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Δεν θα βγει ποτέ [από τη φυλακή] ούτε το κτήνος ο παιδεραστής, ούτε το κτήνος που μοιράζει ναρκωτικά, ούτε το κτήνος που είναι δουλέμπορος, παίρνει παιδάκια και τα φέρνει εδώ και οικονομάει δις μαζί με τις ΜΚΟ εδώ στην Ελλάδα, άλλοι δουλέμποροι και αυτοί. Και αυτοί ισόβια. Και δεν θα βγουν ποτέ από εκεί μέσα. (Βελόπουλος 28/5/2019γ)

Αναφορές στους εσωτερικούς εχθρούς

Στη βάση της σύνδεσης εθνικής ταυτότητας και Ορθοδοξίας, η ΕΛ δημιουργεί πολιτισμικούς εχθρούς στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας. Η προοδευτική ατζέντα της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ, σε συνδυασμό με τη διοργάνωση του Athens Pride λίγες εβδομάδες πριν τις εκλογές, χρησιμοποιήθηκαν ως αφορμή για να εκφράσει ο Κ. Βελόπουλο ακραίες θέσεις κατά των ΛΟΑΤΚΙ+. Η οπτική της ακροδεξιάς σε ζητήματα φύλου, σεξουαλικότητας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαμορφώνεται από το νατιβισμό και την ιδέα της εθνικής ταυτότητας. Ιδεολογικά, ο Mudde συνδέει τις θέσεις αυτές με την «οικογενειοκρατία» (familialism) του Kemper, μία μορφή βιοπολιτικής που βλέπει την παραδοσιακή, πατριαρχική οικογένεια ως θεμέλιο του έθνους (Mudde 2019: κεφ. 2.1).

Ο Κ. Βελόπουλος, αρχικά, προχωρά σε μία αναστροφή θύματος και θύτη, κατηγορώντας τους συμμετέχοντες στο Athens Pride και όσα εκπροσωπούν ως προσβολή για τα εθνικά σύμβολα και την εθνική ταυτότητα, γενικεύοντας ένα μεμονωμένο περιστατικό. Μέσω της επίκλησης του προγόνου που «πολέμησε στην Πίνδο» αλλά και των συλλαλητηρίων για το Μακεδονικό, ο Κ. Βελόπουλος σχηματίζει ένα δίπολο μεταξύ συμμετεχόντων στο Athens Pride και Ελλήνων πατριωτών, βέβηλων εναντίον

απογόνων ηρώων. Αφού δαιμονοποιήσει το «διαφορετικό», αναπτύσσει τις θέσεις του εναντίον της άρσης των διακρίσεων με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό, ενώ τοποθετεί το δικαίωμα της θρησκευτικής πίστης ενάντια του δικαιώματος της έκφρασης και της κοινωνικής ισότητας. Πέρα από την παραπάνω αναστροφή, επιχειρεί να αποποιηθεί την κατηγορία της ομοφοβίας και μέσω δηλώσεων υποτιθέμενης αποδοχής τους διαφορετικού («τι κάνει ο καθένας στο κρεβάτι του δεν μας απασχολεί»).

[Η ΝΔ] δεν μπορεί να μου στέλνει [εκπροσώπους] στο Gay Pride, που βγαίνουν οι τύποι με τις σημαίες στα αχαμνά επάνω, και να βγαίνουν στον Άγνωστο Στρατιώτη γυμνοί και να μην συλλαμβάνονται, ενώ στα συλλαλητήρια [για το Μακεδονικό] συλλαμβάνανε όποιον είχε ελληνική σημαία [...] Δεν έπρεπε να έχουν συλληφθεί για προσβολή της δημόσια αιδούς; Δεν μιλάω για το τι έκαναν παρακάτω, στο οποίο διαφωνώ, αλλά το να πας στο άγαλμα του Αγνώστου Στρατιώτη, του παππού μου που πολέμησε στην Πίνδο, και να βγάζεις τα αχαμνά σου; Έπρεπε να συλληφθούν πάραυτα! (Βελόπουλος 11/6/2019)

Δεν είναι ρατσισμός, το τι κάνει ο καθένας στο κρεβάτι του δεν μας απασχολεί. Μας απασχολεί όμως όταν προσβάλεις την δική μου θρησκευτική συνείδηση. (στο ίδιο)

Να παίρνει ο Μήτσος και ο Κίτσος ένα παιδί σε λίγο καιρό και να το υιοθετούν. Αυτά εμένα ως Ορθόδοξο με ενοχλούν. Το τι κάνει ο καθένας στο κρεβάτι του δικαίωμά του. Ας κάνει ότι θέλει. Δε μπορούν όμως να μου το κάνουν επιβολή και να το πιστέψω ότι είναι σωστό. (Βελόπουλος 11/6/2019)

Με τον ίδιο τρόπο, υπό το νατιβιστικό σύνθημα «να ξανακάνουμε την Ελλάδα Χριστιανική», ο πρόεδρος της ΕΛ προχωράει σε σύγκρουση και με τη μουσουλμανική κοινότητα της χώρας, την οποία συνδέει με τον εξωτερικό εχθρό της Τουρκίας, ως διαχρονικούς δυνάστες των Ελλήνων. Για τον Κ. Βελόπουλο η «Ελλάς είναι ανεκτική» αλλά δεν είναι ανεκτική στο δικαίωμα άλλης πίστης πέραν της Χριστιανικής.

Θα βγάλει μία ανακοίνωση ένας ιερωμένος κατά της ΝΔ που άφησε να γίνει τζαμί και 300 χρόνια μετά τη σκλαβιά από τους Τούρκους και την απελευθέρωση των Ελλήνων ξαναχτίζουμε τζαμιά; Εμείς θα χτίζουμε εκκλησίες όταν αυτοί θα επιχειρούν να χτίζουν τζαμιά! Τζαμιά και Ισλάμ στην Ελλάδα δεν πρόκειται να υπάρξουν. Θέλουμε να ξανακάνουμε την Ελλάδα Χριστιανική. Η Ελλάς είναι ανεκτική αλλά είναι Χριστιανική και Ορθόδοξη, θέλουν δεν θέλουν (Βελόπουλος 1/7/2019)

Επιπλέον, αναφερόμενος στους Τούρκους πολίτες και τον τουρκικό πολιτισμό, οι Μουσουλμάνοι συνδέονται κανονιστικά με το «θρησκευτικό φανατισμό», τον «ισλαμικό φονταμενταλισμό» και μία φιλοσοφική προσέγγιση της ζωής «εντελώς διαφορετική από την ευρωπαϊκή», η οποία διαμορφώνεται στη βάση στερεοτύπων. Όπως

αναφέρθηκε, το πλαίσιο σύγκρουσης μεταξύ ενός «ευρωπαϊκού πολιτισμού» με το Ισλάμ είναι διαχρονικό και επαναλαμβανόμενο ρητορικό μοτίβο για την ευρωπαϊκή ακροδεξιά, ιδιαίτερα δυναμικό μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 στις ΗΠΑ (Kallis 2013). Με τη χρήση δύο διαφορετικών τόπων, του «τόπου της κοινής ευρωπαϊκής κουλτούρας» και του «τόπου της απειλής», κατασκευάζεται ένα δίπολο μεταξύ Ευρώπης και Ισλάμ, το οποίο στη συνέχεια νομιμοποιεί μία πολεμική πολιτική απέναντι σε όσους εντάσσονται στον αντίπαλο πόλο. Η παντελής έλλειψη όμως θρησκευτικής τρομοκρατίας στην Ελλάδα, οδηγεί την εγχώρια ακροδεξιά να εκτονώνει την ισλαμοφοβία της συνδέοντάς την κυρίως με φόβους που προκύπτουν από τον αντιτουρκισμό και το παρελθόν.

Σε έναν λαό όπως η Τουρκία, που διέπεται από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό ή τον Ισλαμισμό, είναι δύσκολο να τον πείσεις με την πείνα. Πρώτον γιατί είναι συνηθισμένοι στα λίγα οι Τούρκοι, και δεύτερον γιατί ο θρησκευτικός φανατισμός είναι πάνω και από την πείνα. Γιατί αυτοί αν πεθάνουν θα πάνε στον παράδεισο και θα έχουν 52 παρθένες και θα περνάνε καλά. Δηλαδή, η λογική και φιλοσοφική προσέγγιση της ζωής είναι τελείως διαφορετική από του Ευρωπαίου. (Βελόπουλος 11/6/2019β)

Αναφορές στο εγχώριο «σύστημα»

Κεντρικό στοιχείο της ρητορικής της ΕΛ είναι ο αντισυστημικός λόγος, με τον οποίο κατασκευάζει μία «ελίτ» από την οποία απειλούνται τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας. Στο εγχώριο «σύστημα», το οποίο αντιμάχεται η ΕΛ, συμμετέχουν τα πολιτικά κόμματα, τα ΜΜΕ και οι δημοσιογράφοι, τα εθνικά οικονομικά κέντρα και, κατά περίπτωση, ιεράρχες της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδας. Η ΕΛ αποτελεί τον μοναδικό «οργανισμό», το μοναδικό «κίνημα» το οποίο βρίσκεται εκτός συστήματος, δεν δέχεται εντολές από αυτό και δεν το υπακούει. Έτσι, όπως κάνουν σε αντίστοιχες περιπτώσεις κόμματα της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς, κάθε αντίδραση απέναντι στον ακραίο κομματικό λόγο εργαλειοποιείται ως επιχείρημα σε μία προσπάθεια θυματοποίησης και θετικής αυτοπροβολής.

Εγώ χαίρομαι για ένα πράγμα, από την πρώτη στιγμή που κατεβήκαμε και είδαμε ότι το σύστημα άρχισε να μας πολεμάει έντονα [...] Επειδή είμαστε εκτός συστήματος ως κίνημα. Είναι άλλο να παίρνεις εντολές και να υπακούς το σύστημα και είναι άλλο να πολεμάς το σύστημα. (Βελόπουλος 28/5/2019α)

Η κύρια διαφοροποίηση της ΕΛ από το σύστημα, είναι ότι το δεύτερο εργάζεται για λογαριασμό των «ξένων» και όχι για τον «Έλληνα». Δημιουργείται έτσι μία πολωτική ρητορική, με βάση τον αποκλεισμό τόσο εσωτερικών όσο και εξωτερικών εχθρών, και την συγκρότηση ενός «λαού» ο οποίος αποτελεί την έκφραση του «έθνους». Στα πλαίσια του λαϊκισμού αυτού ενδιαφέρον έχει το γεγονός πως το «εμείς» ταυτίζεται με τους «Έλληνες», από τους οποίους όμως αποκλείονται οι εχθροί, είτε προέρχονται από το εσωτερικό είτε από το εξωτερικό.

Ή αυτοί ή εμείς. Ή αυτοί που δουλεύουν για τους ξένους ή εμείς, οι Έλληνες, που δουλεύουμε για τους Έλληνες! (Βελόπουλος 4/6/2019)

Ο Κ. Βελόπουλος, από την προσωπική του εκπομπή θα παρομοιάσει τους Έλληνες πολιτικούς με «γουρούνια» και την πολιτική ζωή της χώρας με έναν «βούρκο» (στο ίδιο). Παράλληλα, οι υποψήφιοι Πρωθυπουργοί της χώρας χαρακτηρίζονται ως «άβουλοι» εντολοδόχοι, από τους οποίους η χώρα μπορεί να οδηγηθεί σε μία εθνική καταστροφή. Ο Κ. Βελόπουλος εκμεταλλεύεται τις εξελίξεις στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, προκειμένου να παρουσιάσει το «σύστημα» ως έναν επικίνδυνο μηχανισμό εναντίον των εθνικών συμφερόντων και να εκλογικεύσει μέσω του φόβου την αντιπολιτική ρητορική του.

Γιατί έχουμε πτώχευση, γιατί έχουμε μία ηγεσία όπως αυτή του κ. Τσίπρα, ένα άβουλο πλάσμα, εγώ το λέω πολιτικά ζαβό, έρχεται [τώρα] ένα άλλο άβουλο πλάσμα [Κ. Μητσοτάκης], ο οποίος πολιτικά δεν ξέρω αν είναι ζαβό πάντως έξυπνος δεν είναι, που σημαίνει ότι είναι η κατάλληλη στιγμή για την Τουρκία να χτυπήσει. (Βελόπουλος 18/6/2019α)

Η ΝΔ, ως ο κύριος εκλογικός αντίπαλος της ΕΛ, στοχοποιείται με πολύ μεγαλύτερη σφοδρότητα και με συχνότερες αναφορές από τον Κ. Βελόπουλο, σε σχέση με τα υπόλοιπα κόμματα. Η ΝΔ παρουσιάζεται ως ένα αφερέγγυο και προδοτικό κόμμα απέναντι στην ατζέντα και τις επιδιώξεις της δεξιάς και του συντηρητισμού, ενώ κατηγορείται για την οικονομική πτώχευση της χώρας. Η κύρια κατηγορία κατά της ΝΔ είναι ότι δεν προέβαλε την πρόβουσα αντίσταση απέναντι στην προοδευτική πολιτική ατζέντα της κυβέρνησης του Α. Τσίπρα, η οποία συμπεριλάμβανε, εκτός από τη Συμφωνία των Πρεσπών, και μία σειρά μέτρων κοινωνικής ισότητας.

Απαντώντας σε ερώτηση σχετικά με μία κυβερνητική συνεργασία με τη ΝΔ: Ξαναλέω, με ένα κόμμα που ψήφισε ιθαγένεια στον Χασάν [...], είτε «ναι» για το τζαμί, «ναι» για τα σύμφωνα συμβίωσης, επίσης ένα κόμμα που κυβέρνησε 30 χρόνια και οδήγησε στην πτώχευση και τώρα ζητούν να ξανακυβερνήσουν για να μας σώσουν, διακρίνω μία αντίφαση. (Βελόπουλος 28/5/2019α)

Ο κύριος Μητσοτάκης είναι αυτός που όταν κάναμε συλλαλητήρια για τη Μακεδονία, εκείνος επέλεξε να κάνει σκι! (ΕΛ 9/6/2019)

Επιπλέον, η ΝΔ κατηγορείται ως ένα «ακρο-νεοφιλελεύθερο» κόμμα. Ο χαρακτηρισμός της πολιτικής ατζέντας του Κ. Μητσοτάκη ως «ακραία νεοφιλελεύθερης» κατά την προεκλογική περίοδο, γινόταν σχεδόν από το σύνολο των κοινοβουλευτικών δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένου του ΣΥΡΙΖΑ (Τσίπρας 2019). Στην περίπτωση όμως της ΕΛ είναι σαφές από το εκλογικό της πρόγραμμα ότι το υπόδειγμα οικονομίας που προτείνει δεν είναι καθόλου αντίθετο προς έναν φιλελεύθερο σχεδιασμό συρρίκνωσης του κράτους. Ενώ ο Κ. Βελόπουλος κατηγορεί τη ΝΔ για σχέδια αποκρατικοποιήσεων, στο πρόγραμμα του κόμματός του ζητάει την ιδιωτικοποίηση μέρους των κρατικών

επιχειρήσεων, ενώ για εκείνες που θα μείνουν υπό κρατικό έλεγχο, ζητάει την λειτουργία τους με «ιδιωτικοοικονομικά» κριτήρια.

Με αυτή τη ΝΔ, την ακρο-νεοφιλελευθερη, όχι, δεν είναι η ΝΔ αυτή. Δηλαδή όταν είναι να τα πουλήσουμε όλα, πουλήσαμε λιμάνια, αεροδρόμια, δρόμους, τα πουλήσαμε όλα. Τι μας έμεινε ως χώρα; (Βελόπουλος 28/5/2019β)

Η ΕΛ πιστεύει πως οι κοινωφελείς, οι στρατηγικές και οι μονοπωλιακές κερδοφόρες επιχειρήσεις πρέπει να ανήκουν στο δημόσιο, λειτουργώντας με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια, ενώ όλες οι άλλες στον ιδιωτικό τομέα. (ΕΛ 2019α: 10)

Ο Κ. Βελόπουλος παρουσιάζει τον εαυτό του ως έναν αντίπαλο που προκαλεί φόβο στον Κ. Μητσοτάκη, ενώ κατηγορεί τη ΝΔ ότι βρίσκεται πίσω από την προσπάθεια σύνδεσης της ΕΛ με την ακροδεξιά. Την ίδια στιγμή, χρησιμοποιεί βαρείς χαρακτηρισμούς κατά στελεχών της ΝΔ, όπως «αδέσποτα τομάρια» και «απολειψάδια». Επιπλέον, δεν διστάζει να καταφερθεί με σκληρούς χαρακτηρισμούς τόσο εναντίον του Κ. Μητσοτάκη όσο και μελών της οικογένειάς του. Προκειμένου η ρητορική αυτή να μην έρθει σε αντίθεση με την προσπάθεια θετικής αυτοπροβολής, ο Κ. Βελόπουλος πριν από κάθε προσωπική επίθεση θα επικαλείται μία αντίστοιχη στοχοποίηση του σε προσωπικό επίπεδο από τη ΝΔ ή γενικότερα από το «σύστημα».

Κάθε πικραμένος που διώχνουμε εμείς τον μαζεύει η ΝΔ, κάθε αδέσποτο τομάρι που το διώχνουν το μαζεύει η ΝΔ, πολιτικά μιλάω. (Βελόπουλος 4/6/2019)

Δηλαδή δεν κλιμάκωσα στο γεγονός ότι ο αρχηγός της ΝΔ βόλεψε την κόρη του στην Goldman Sasch. Προσωπική επίθεση είναι αυτή, δεν την έχω κάνει ποτέ, την κάνω τώρα όμως. Διότι όλη αυτή η υπόθεση η προσωπική ξεκινάει από τα τρoλ της ΝΔ, από τα οποία οι περισσότεροι είναι αγράμματοι [...] Σε μία εταιρεία που δολοφονεί οικονομικά χώρες όπως η Goldman Sasch, που κάνει swaps περίεργα και πλαστά και φεύγουν τα παιδιά μου στο εξωτερικό. (Βελόπουλος 28/5/2019γ)

Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν λιγότερες ρητές αναφορές στο ΣΥΡΙΖΑ, η ΕΛ διαμορφώνει την ατζέντα της αντιπολιτευτικά απέναντι στην κυβέρνηση του Α. Τσίπρα, τοποθετούμενη στο συντηρητικό πόλο και ριζοσπαστικοποιώντας περαιτέρω αφηγήσεις οι οποίες τον διαπερνούν. Το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ χαρακτηρίζεται ως «φοφίμι» (Βελόπουλος 4/6/2019α), ενώ ο Πρωθυπουργός και στελέχη της κυβέρνησης ως «προδότες» της χώρας, με αφορμή κυρίως την Συμφωνία των Πρεσπών. Επιπλέον, αναφερόμενος στην περίοδο που συνεργάστηκε με τον Α. Σαμαρά, ο Κ. Βελόπουλος θα υιοθετήσει την ρητορική της ΝΔ εναντίον του ΣΥΡΙΖΑ της περιόδου εκείνης.

Τη Δευτέρα λοιπόν που μας πέρασε [στα Σκόπια] χιλιάδες οπαδοί βγήκαν κάτω από το άγαλμα του Μ. Αλεξάνδρου, αυτό το τεράστιο άγαλμα των 20 και παραπάνω μέτρων που έχουν και που δεν τόλμησε να απαιτήσει ο προδότης, γιατί η

συμφωνία ήταν προδοτική, Κοτζιάς και ο Τσίπρας και η παρέα του να το κατεβάσουν οι Σκοπιανοί. (Βελόπουλος 5/6/2019)

Όταν έκανα τις δηλώσεις υπέρ του Α. Σαμαρά ήταν η εποχή στην οποία ο ΣΥΡΙΖΑ ήθελε να μας πάει στη δραχμή βίαια και είχα πει προκειμένου να πάμε στη δραχμή πρέπει να επιλέξουμε τη φωνή της λογικής. (Βελόπουλος 2/6/2019)

Και τα υπόλοιπα κόμματα μπαίνουν στο στόχαστρο του Κ. Βελόπουλου. Το «κέντρο» χαρακτηρίζεται ως ένας «ποлтός ανθρώπων», «απολιτικός» και «συμφεροντολόγος», ενώ το ΚΚΕ κατηγορείται για σχέδια «δικτατορίας του προλεταριάτου» (Βελόπουλος 4/6/2019β, 26/6/2019). Οι αναφορές στο ΚΚΕ υποκρύπτουν έναν αντικομμουνισμό, παρόλα αυτά δεν συνδέονται με παραδοσιακές αντικομμουνιστικές αφηγήσεις της ακροδεξιάς όσο με το αφήγημα των «δύο άκρων», το οποίο με την κομματική κρίση του 2012 εργαλειοποιήθηκε από τη ΝΔ και τα ΜΜΕ (Δοξιάδης 2013).

Εκτός από τους πολιτικούς, μέρος του «συστήματος» αποτελούν για την ΕΛ και οι επιχειρηματικές ελίτ της χώρας. Έλληνες επιχειρηματίες αποκαλούνται ως «άνθρωποι των Αμερικανών» και των ξένων δυνάμεων, οι οποίοι με προσωπικό όφελος λειτουργούν σε βάρος της εθνικής οικονομίας και των εθνικών συμφερόντων. Επιπλέον, οι Έλληνες τραπεζίτες μετατρέπονται σε εχθρούς του Έλληνα, μέσω μίας ακραίας ρητορικής που συνδέει τις δραστηριότητές τους με την απώλεια ανθρώπινων ζωών.

Πετρέλαιο και φυσικό αέριο στην Ελλάδα δεν έβγαινε για πολλούς λόγους. Πρώτος λόγος η Γερμανία, η οποία δεν θέλει να βγάλει η Ελλάδα φυσικό αέριο και να γίνει ενεργειακή χώρα. Δεύτερη η Αμερική, που δεν θέλει το ίδιο. Και τρίτον οι μεταπράτες, άνθρωποι των Αμερικανών στην Ελλάδα, ο κ. Βαρδινογιάννης, ο κ. Μελισσανίδης, αυτοί που ασχολούνται με το πετρέλαιο, οι οποίοι οικονομάνε από την μεταφορά του πετρελαίου. (Βελόπουλος 18/6/2019β)

Δεν μπορεί οι Έλληνες να είναι όμηροι των τραπεζιτών, τους οποίους τους ταΐσαμε με δισεκατομμύρια ευρώ και δεν μπορούν να βοηθήσουν τον Έλληνα. Αλλά, δεν πάνε στο ΠΑΣΟΚ και τη ΝΔ να κάνουν κατασχέσεις. Πάνε στον φτωχό τον Έλληνα να του πάρουν το σπίτι [...] Το δίνουν στο ξένο fund που έχει 2% αξία το δάνειο του Έλληνα. Γιατί; Γιατί πολλοί συγγενείς υπουργών του ΣΥΡΙΖΑ και της ΝΔ έχουν δικές τους εταιρείες που κερδίζουν δισεκατομμύρια από το αίμα και τις αυτοκτονίες του ελληνικού λαού. (Βελόπουλος 1/7/2019)

Η ρητορική αυτή περισσότερο χρησιμεύει στην ενίσχυση της λαϊκιστικής ρητορικής και στην προσπάθεια υιοθέτησης ενός φιλολαϊκού προφίλ. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ΕΛ κάθε άλλο παρά ενάντια στην αγορά, τους επιχειρηματίες και την εργοδοσία είναι. Στο πρόγραμμα του κόμματος, εκτός από τη γενικόλογη ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, γίνεται αναφορά και στην ανάγκη στήριξης των Ελλήνων εφοπλιστών, οι οποίοι αντιμετωπίζουν σήμερα μία «εχθρική» πολιτική ενώ ζητάει την δημιουργία ενός ευνοϊκού επενδυτικού περιβάλλοντος, μέσω μεταρρυθμίσεων στο

φορολογικό σύστημα αλλά και στους εργασιακούς κανονισμούς. Την ώρα, λοιπόν, που ο Κ. Βελόπουλος επιτίθεται στα οικονομικά κέντρα, επιζητά την περαιτέρω υποστήριξη της αγοράς από το κράτος, παρά προτείνει κάποια παρεμβατική κρατική πολιτική για την διαφύλαξη των εθνικών συμφερόντων (ΕΛ 2019α: 122).

Αναφερόμουν στα ΜΜΕ, τα οποία μας πολέμησαν και δεν μας κάλεσαν ποτέ. Και επαναλαμβάνω, ή αυτοί ή εμείς. Πιστέψτε μας. (Βελόπουλος 28/5/2019α)

Μέρος της στρατηγικής θετικής αυτοπροβολής του Κ. Βελόπουλου και της αυτο-θυματοποίησής του, είναι η παρουσίαση μίας «άδικης» μεταχείρισής από το υπόλοιπο «σύστημα». Στο πλαίσιο αυτό, τα ΜΜΕ και οι δημοσιογράφοι γίνονται μέρος του «άλλου». Ενώ ο ίδιος εμφανίζεται στα στούντιο των τηλεοπτικών σταθμών με φιλική διάθεση απέναντι στους «συναδέλφους» του, την ίδια ώρα τους κατηγορεί ότι «μποϊκοτάρουν» το κόμμα του και δεν του δίνουν τη δυνατότητα να μιλήσει στο κοινό. Βέβαια, η παρουσία του Κ. Βελόπουλου σε συγκεκριμένους τηλεοπτικούς σταθμούς κατά την προεκλογική περίοδο ήταν μάλλον προνομιακή. Επιπλέον, σε αντίθεση με την περίπτωση της ΧΑ, η ΕΛ δεν προέβη ποτέ σε καταγγελία προς το ΕΣΡ για την στέρηση του νόμιμου τηλεοπτικού χρόνου που δικαιούται σύμφωνα με την σχετική νομοθεσία.

Τα ΜΜΕ μας έχουν μποϊκοτάρει. Έπαθα ένα σοκ στην αρχή όταν πήρα ένα 4% και όλα τα κανάλια ήθελαν να βγω. Τέσσερις μέρες και μετά τέλος. Αυτό δείχνει κάτι. Ότι δεν μας δίνουν την δυνατότητα να μιλήσουμε στον τηλεθεατή και στο ψηφοφόρο. (Βελόπουλος 4/6/2019β)

Τέλος, παρά το γεγονός ότι η ΕΛ βασίζει την συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στην Ορθοδοξία, ο Κ. Βελόπουλος δεν αποφεύγει τη σύγκρουση με ιεράρχες. Συγκεκριμένα, κατηγορεί ιερωμένους και Μητροπολίτες για εκλεκτικές σχέσεις με τη ΝΔ αλλά και με την Αμερικανική Πρεσβεία (Βελόπουλος 3/6/2019β). Το ενδιαφέρον είναι πως παρά το γεγονός ότι η ΕΛ υποστηρίζει μία αντιπλουραλιστική πολιτική για την επιβολή μίας εθνικής θρησκείας, όταν η εκκλησία ασκήσει κριτική εναντίον της, τότε ο Κ. Βελόπουλος θα αρνηθεί τη συμμετοχή της στις πολιτικές διαδικασίες, μέσω μίας συνωμοσιολογικής αφήγησης.

Φοβούνται την ΕΛ. Ουδέποτε τα τελευταία χρονικά, λίγο πριν τις εκλογές, βγήκε η εκκλησία δια δύο-τριών ελαχίστων ιερωμένων, να επιτεθεί σε ένα κόμμα. Επιτέθηκαν σε ένα κόμμα. Ποιοι; Αυτοί που συναντιούνται καθημερινά με τους νεοδημοκράτες βουλευτές, αυτοί που παίρνουν εντολές από τον Μητσοτάκη, να τελειώσουν με την ΕΛ. Θα τους πω το εξής: Ωμή παρέμβαση σε εκλογές δεν δεχόμαστε από κανέναν. Ο παπάς, παπάς, ο ζευγάς, ζευγάς. Οι Έλληνες είναι πάνω από τον παπά και η Ορθοδοξία μας πάνω από όλους μας. (Βελόπουλος 1/7/2019)

Αναφορές σε ξένα κράτη και έθνη

Η αντιπολιτική, αντισυστημική και συνωμοσιολογική ρητορική του Κ. Βελόπουλου στηρίζεται κυρίως στην ύπαρξη ενός εξωτερικού εχθρού, ο οποίος απειλεί τα εθνικά συμφέροντα. Οι Έλληνες είναι θύματα από τη μία μιας διεθνούς συνωμοσίας εναντίον τους και από την άλλη της αδυναμίας του εγχώριου πολιτικού συστήματος να αναπτύξει μία δυναμική πολιτική εντός ενός πολεμικού διεθνούς καθεστώτος. Οι Έλληνες πολιτικοί λειτουργούν ως «γερμανόδουλοι», «γερμανοτσολιάδες» και «προδότες». Πρόκειται για την αντι-γερμανική ρητορική η οποία καλλιεργήθηκε τα πρώτα χρόνια της οικονομικής και πολιτικής κρίσης στη χώρα και συνδέεται με την τομή «μνημόνιο-αντιμνημόνιο» (Πανταζόπουλος 2012). Βέβαια, αντιλαμβανόμενος το ιστορικό φορτίο που φέρει η λέξη «γερμανοτσολιάδες», ο Κ. Βελόπουλος επιχειρεί να μετριάσει τον λόγο του αναφέροντας ότι δεν εννοεί πως οι Έλληνες πολιτικοί είναι πράγματι «προδότες υπέρ των Γερμανών» αλλά ότι κάνουν ότι τους «πουν οι Γερμανοί». Το πλαίσιο όμως παραμένει το ίδιο ενώ οι λέξεις με ιστορικό περιεχόμενο δύσκολα αποφορτίζονται.

Γιατί ο Σημίτης ανήκει στην ομάδα των γερμανόδουλων. Όπως και ο Μητσοτάκης, όπως και ο Τσίπρας πλέον. Όχι των Αμερικανών, αυτών της σφαίρας επιρροής των Αμερικανών. Ανήκουν στους γερμανοτσολιάδες, όπως το ακούτε. Όχι με την έννοια ότι είναι προδότες υπέρ των Γερμανών αλλά ότι τους πουν οι Γερμανοί κάνουν. (Βελόπουλος 18/6/2019β)

Ο Κ. Βελόπουλος παρόλο που δεν αρνείται την ύπαρξη μίας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας, την οποία χρησιμοποιεί προκειμένου να αναπτύξει τον αντι-ισλαμισμό του, παρουσιάζει δίπλα σε αυτή μία ιδιαίτερη ελληνική ταυτότητα, η οποία είναι ανώτερη. Πρόκειται για εκείνο που η Wodak (2015: κεφ. 3.6) αναφέρει ως «πλάνη σύγκρουσης» για την υπεροχή του ελληνικού έθνους έναντι των υπολοίπων, χαρακτηριστικό κάθε ακροδεξιού εθνικισμού. Με αυτόν τον τρόπο καταφέρνει να είναι όσο ευρωπαϊστής ή εθνικιστής χρειάζεται, αναλόγως το επιχείρημα το οποίο προσπαθεί να αναπτύξει.

Οι άλλοι μπορεί να είναι πρώτα Ευρωπαίοι, εμείς ήμαστε πρώτα Έλληνες. Δεν μπορεί να υπάρχει Ευρώπη, δεν μπορεί να υπάρχει η έννοια της Ευρώπης χωρίς τους Έλληνες. Δεν μπορεί να είσαι πρώτα Ευρωπαίος και μετά Έλληνας. (Βελόπουλος, 1/7/2019)

Πέραν όμως της ευρωπαϊκής ταυτότητας, ο Κ. Βελόπουλος καταφέρεται εναντίον της ΕΕ ως θεσμικής συγκρότησης. Η ΕΕ αποτελεί όχι έναν διακρατικό οργανισμό συνεργασίας αλλά μία διεθνή συμμαχία με στόχο την επιβολή ξένων συμφερόντων έναντι των εθνικών. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕ, όπως και κάθε δυτικός σύμμαχος της χώρας, προβάλλεται ως επικίνδυνη για τα ελληνικά συμφέροντα. Αποτελεί μία «δυναστεία», ενώ μέσω της προσωπικής του εκπομπής, ο Κ. Βελόπουλος καταφέρεται με μία ακραία ρητορική εναντίον των αξιωματούχων της, λόγος που εκφράζει τις «αυθεντικές» σκέψεις του «μέσου ανθρώπου», μετατρέποντας την πολιτική αντιπαράθεση σε «καυγά».

Έχω πει χίλιες φορές, εγώ θέλω να είμαι ισότιμος σύμμαχος των δυτικών, ως έθνος, ως Ελλάδα. Δεν μπορούν να μας λένε εκτέλεσε την Μακεδονία και να την εκτελούν ΣΥΡΙΖΑ και ΝΔ. Δεν μπορούν να μου λένε εκτέλεσε τη Βόρεια Ήπειρο, εκτέλεσε την οικονομία σου, γίνε ο Έλληνας ζητιάνος και να το εκτελώ. Δεν είναι φίλοι μου αυτοί. Πρέπει να αποφασίσουμε σε ποια σφαίρα επιρροής έχουμε μεγαλύτερο κέρδος [...] Σε μία συμμαχία πρέπει να υπάρχει μία κοινή ωφέλεια, ένα κοινό έδαφος. Όχι να κερδίζουν μόνο οι Γερμανοί και να χάνουν οι Έλληνες. (Βελόπουλος 28/5/2019δ)

Δεν μπορεί να μου μιλάει η ΝΔ εμένα για την Ευρώπη. Ποια Ευρώπη ρε σεις; Είμαστε ευρωπαϊστές, τον κακό σας τον φλάρο είσαστε ευρωπαϊστές. Όταν έχετε καλλιεργήσει ένα ψευτοδίλημμα στον Έλληνα για τον μπεκρούλιακα τον Juncker, τον μπεκρή με το μπουκάλι ούισκι στο χέρι όλη μέρα, που πηγαينوέρχεται στις Βρυξέλλες σουρωμένος, ότι είναι φιλέλληνας. Και βγαίνει χθες έξω, συναντώντας τον Ζαευ, και κάνει μία ανθελληνική δήλωση, μία δήλωση που θα έπρεπε να βγει η Ελληνική Κυβέρνηση και η αντιπολίτευση και όλα τα κόμματα εναντίον του Juncker. (Βελόπουλος 5/6/2019)

Ο ευρωσκεπτικισμός της ΕΛ στηρίζεται στον έντονο αντι-γερμανισμό, χαρακτηρίζει την ΕΕ ως «γερμανική» και την συνδέει με ένα «τέταρτο Ράιχ» το οποίο «θέλει να αφανίσει λαούς». Πρόκειται για μία εθνικιστική ρητορική, η οποία αποδίδει αρνητικά χαρακτηριστικά στο γερμανικό έθνος ως σύνολο, εργαλειοποιώντας μία ιστορική αφήγηση για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, σύμφωνα με την οποία πίσω από τα εγκλήματα του γερμανικού στρατού δεν βρισκόταν ο ναζισμός και η κατεστημένη εξουσία αλλά ο γερμανικός λαός, τον οποίο οι Έλληνες «ταπεινώσαν». Η «γερμανική Ευρώπη» κρύβεται σήμερα πίσω από κάθε εθνική «τραγωδία», όπως η Συμφωνία των Πρεσπών και οι «υποχωρήσεις» στις διπλωματικές σχέσεις με την Τουρκία, μετατρέπόμενη έτσι σε έναν κρίσιμο εχθρό των Ελλήνων.

Δεν θέλουμε την γερμανική Ευρώπη, θέλουμε μία Ευρώπη των λαών, μία Ευρώπη των εθνών, μία Ευρώπη της αλληλεγγύης. Έξω η γερμανική Ευρώπη από την Ευρώπη. Θα αντισταθούμε στην γερμανική μπότα, στο τέταρτο ράιχ που επιβάλλεται καθημερινά. Σε ένα τέταρτο Ράιχ που θέλει να αφανίσει λαούς και έθνη. [...] Τους στέλνω ένα μήνυμα: Οι Έλληνες το 1940-1945 ταπεινώσανε την Γερμανία, θα τους ξανα-ταπεινώσουμε και πάλι. (Βελόπουλος 1/7/2019)

Εκτός από τους δυτικούς συμμάχους της χώρας, η ΕΛ καταφέρεται με σφοδρότητα εναντίον των γειτονικών κρατών. Τα επίκαιρα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής που επηρέασαν την εκλογική ατζέντα των κομμάτων το 2019, διευκόλυναν την προβολή ενός αφηγήματος «καλοί Έλληνες εναντίον κακών γειτόνων» από την ακροδεξιά. Το συγκεκριμένο αφήγημα δεν αποτελεί φυσικά μία κατασκευή της ΕΛ ή της ΧΑ, αλλά κυριάρχησε στον ελληνικό ακροδεξιό λόγο καθ' όλη τη διάρκεια της

Μεταπολίτευσης. Η Τουρκία προβάλλεται ως ο άμεσος και πιο ισχυρός εχθρός της Ελλάδας. Εκμεταλλεζόμενος τα επίκαιρα γεγονότα στο Αιγαίο, ο Κ. Βελόπουλος αρχικά καλλιεργεί τον φόβο στο ακροατήριό του, σχετικά με το ενδεχόμενο μίας επικείμενης πολεμικής σύρραξης, στην οποία η Ελλάδα θα βρεθεί σε αδύναμη θέση. Επιπλέον, η Τουρκία συνδεόμενη με διαδεδομένες εθνικές αφηγήσεις, παρουσιάζεται ως έτοιμη να «σφάξει για ακόμα μία φορά τους Έλληνες».

Έχουμε ένα δεδομένο. Η Τουρκία τρυπάει. Θέλουμε δεν θέλουμε να το πιστέψουμε ή όχι τρυπάει. Στήθηκε για να τρυπήσει [...] Όταν μπαίνει στο σπίτι σου ο άλλος και τρυπάει στην περιοχή σου πρέπει να αμυνθείς. (Βελόπουλος 18/6/2019α)

Για να έχεις μία γεωπολιτική ισχύ, πρέπει να έχεις και μία οικονομική ισχύ. Η Ελλάς δυστυχώς στην παρούσα φάση δεν διαθέτει οικονομική ισχύ, το οποίο σημαίνει ότι είναι το εύκολο θύμα των όμορων κρατών. (Βελόπουλος 12/6/2019)

Και να πηγαίνουν οι Έλληνες εφοπλιστές στην Τουρκία για να κάνουν τα σκάφη τους. Αυτό είναι έγκλημα. Να ταϊζώ με χρήματα την Τουρκία, που θέλει να σφάξει ο Erdogan και η παρέα του ξανά για ακόμα μία φορά τους Έλληνες. Αυτό είναι εθνικό έγκλημα. (Βελόπουλος 1/7/2019)

Τόσο ο φόβος του αντι-γερμανισμού όσο και του αντι-τουρκισμού στηρίζονται σε έναν ιστορικό τόπο, ο οποίος βασίζεται στην ιδέα ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται πάντα (Wodak 2015: κεφ. 2). Έτσι, με την κατασκευή ή την προβολή ρεβιζιονιστικών αναγνώσεων της ιστορίας, ανασύρονται εχθροί από το παρελθόν, όπως η Τουρκία και η Γερμανία. Εάν οι Έλληνες «σφαγιάστηκαν» κάποτε από την Τουρκία, τότε η Τουρκία θα επιθυμεί για πάντα να κάνει το ίδιο. Εάν η Γερμανία υποδούλωσε κάποτε την Ελλάδα, τότε για πάντα θα επιθυμεί να την υποδουλώσει. Απέναντι στις εχθρικές αυτές προθέσεις, οι Έλληνες θα πρέπει να αναπτύσσουν αντίστοιχες πολιτικές που θα τους προστατεύσουν.

Με αφορμή τη Συμφωνία των Πρεσπών, ιδιαίτερη θέση στο λόγο του Κ. Βελόπουλου αποκτά και η Βόρεια Μακεδονία. Ο βόρειος γείτονας της χώρας αναφέρεται ως «κρατίδιο» ή «υβρίδιο κράτους», χαρακτηρισμοί που συνδέονται με ένα πλαίσιο λόγου το οποίο όχι μόνο αμφισβητεί την εθνική ταυτότητα των κατοίκων της χώρας αλλά και το δικαίωμα αυτοδιάθεσης και αναγνώρισής της ως κράτους. Οι κάτοικοι της Βόρειας Μακεδονίας, οι οποίοι αποκαλούνται ως «Σκοπιανοί», γεγονός που παρατηρείται στην πλειοψηφία των αναφορών που γίνονται από τα ελληνικά κόμματα και τον τύπο τις τελευταίες δεκαετίες, παρουσιάζονται ως ένας επικίνδυνος λαός, ο οποίος μισεί τους Έλληνες εκδηλώνοντάς το προκλητικά. Μάλιστα, από την προσωπική του εκπομπή, ο Κ. Βελόπουλος ανακαλεί «μαρτυρίες» τις οποίες γενικεύει προκειμένου να πιστοποιήσει το μίσος αυτό. Ο εχθρός Βόρεια Μακεδονία προβάλλεται παράλληλα και ως σύμμαχος με άλλες εχθρικές χώρες, όπως η Τουρκία, προκειμένου έτσι να μεγεθυνθεί η απειλή.

ΕΙΚΟΝΑ 6.4

KONTRA, Κόντρα & Ρήξη, 5 Ιουνίου 2019

Στην προσωπική του εκπομπή αναφερόμενος σε γεγονότα στην πόλη

των Σκοπίων: Για τους Σκοπιανούς, ένα υβρίδιο κράτους το οποίο δεν έχει πολλά χρόνια ζωής. Αυτό που βλέπετε εδώ ξέρετε τι είναι. Η υποδοχή της εθνικής ομάδας χάντμπολ των Σκοπίων που έγιναν πρωταθλητές Ευρώπης [...] Τι έλεγαν εκεί, τι κυριάρχησαν ως συνθήματα; Όχι μόνο κατά της Συμφωνίας των Πρεσπών αλλά και κατά των Αλβανών. Μιλάμε για το τι μίσος έχνουν κατά της Ελλάδας και κατά των Αλβανών [...] Ποια ήταν τα συνθήματα εκεί; «Θάνατος στους Σκιπτάρους», Σκιπτάροι είναι οι Αλβανοί [...], «Καθαρίστε τη Μακεδονία». Αυτά ήταν τα συνθήματα που φώναζαν οι οπαδοί της Βαρντάρ ή Βαρντάσκας. Σας τα λέω αυτά γιατί έρχεται η στιγμή που θα βάλουν κάποιος το φτιλί για να γίνει η έκρηξη. (Βελόπουλος 5/6/2019)

Το Καλοκαίρι στη Χαλκιδική θα πέφτει ξύλο στις παραλίες, γιατί είναι προκλητικότατοι. Πέρσι στη Χαλκιδική που είχα πάει εγώ, τον πήραν σηκωτό έναν Σκοπιανό και φεύγοντας είπε το εξής: Θα έρθουμε εδώ και θα πάρουμε αυτό το έδαφος, γιατί αυτό το έδαφος είναι δικό μας και θα σας σφάξουμε. Και τον προπηλάκισαν οι Έλληνες. (στο ίδιο)

Σε μία εχθρική ενέργεια το κρατίδιο των Σκοπίων, αν δεν είναι φιλειρηνικό, θα μπορούσε να μας δημιουργήσει πρόβλημα εάν ο τουρκικός παράγοντας το είχε ζητήσει. (Βελόπουλος 28/5/2019β)

Τέλος, ακολουθώντας πιστά τα μεταπολιτευτικά ακροδεξιά πλαίσια, και η Αλβανία προβάλλεται ως μία εξωτερική απειλή. Χαρακτηρίζεται ως το «μεγαλύτερο ναρκοκράτος της Ευρώπης» ενώ εμπλέκεται σε ένα σενάριο συνομοσίας των δυτικών δυνάμεων εναντίον της Ελλάδα.

Βγαίνει ο κάθε ηλίθιος στο twitter και μου λέει οι διεθνείς συνθήκες έχουν κυρώσεις [...] Ποιες είναι οι κυρώσεις για το μεγαλύτερο ναρκοκράτος της Ευρώπης, την Αλβανία; Καμία. Ποιες ήταν οι κυρώσεις της δολοφονίας του Κατσιόφα; (Βελόπουλος 5/6/2019)

Ο Κ. Βελόπουλος αναφέρεται στην υπόθεση του Κωνσταντίνου Κατσιόφα προκειμένου να ενδυναμώσει τον αντιαλβανικό του λόγο, χρησιμοποιώντας μία ήδη διαδεδομένη αφήγηση από τα ΜΜΕ. Ο θανάσιμος τραυματισμός του Έλληνα ομογενή τον Οκτώβριο του 2018, ύστερα από σοβαρό επεισόδιο ανταλλαγής πυροβολισμών με την αλβανική αστυνομία, από την πρώτη στιγμή πλαισιώθηκε από δημοφιλή ελληνικά ΜΜΕ με έναν έντονο εθνικισμό, κάτω από τίτλους όπως: «Νεκρός από αστυνομικά πυρά ο ομογενής που ύψωσε Ελληνικές σημαίες στο Αργυρόκαστρο» (Π. Θέμα 2018). Παρά το γεγονός ότι το θύμα φερόταν να είναι υποστηρικτής της παραστρατιωτικής εθνικιστικής οργάνωσης ΜΑΒΗ, η ΝΔ υιοθέτησε επισήμως την θέση πως ο Κ. Κατσιόφας δολοφονήθηκε επειδή ανάρτησε την ελληνική σημαία στο χωριό του (Τζιαντζή 2018), υποχωρώντας στην πίεση που δεχόταν από την ακροδεξιά και νομιμοποιώντας τα αντιαλβανικά πλαίσια λόγου (Ζαφειρόπουλος 2018).

Η ρητορική εναντίον των γειτονικών κρατών στηρίζεται σε μία στρατηγική φόβου και σε έναν τόπο της απειλής. Ο φόβος του πολέμου και της Τουρκίας χρησιμοποιούνται για την εκλογίκευση πολιτικών στα πλαίσια του εθνικισμού και του милитарισμού, ενώ μέσω αυτού εισάγονται αυταρχικές και αντιπλουραλιστικές πολιτικές εναντίον των πολιτικών δικαιωμάτων κοινωνικών και θρησκευτικών ομάδων. Στο πρόγραμμα της ΕΛ γίνεται αναφορά σε απαγόρευση κομμάτων τα οποία θα εκφράζουν απόψεις που «θίγουν την ιστορία και την εδαφική ακεραιότητα της χώρας» ή «ανακινούν μειονοτικά ζητήματα» (ΕΛ 2019α: 202). Πρόκειται για μία σαφή αναφορά στα «μειονοτικά» κόμμα ΚΙΕΦ και Ουράνιο Τόξο.

Το Ουράνιο Τόξο είναι πολιτικό κόμμα το οποίο ιδρύθηκε το 1995 προκειμένου να εκπροσωπήσει το δίγλωσσο πληθυσμό στις περιοχές της Μακεδονίας. Βασικός στόχος του κόμματος στο παρελθόν ήταν η αναγνώριση μίας εθνικής «μακεδονικής» μειονότητας στην Ελλάδα. Το κόμμα αποτέλεσε, ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990, βασικό εχθρό τόσο της ακροδεξιάς όσο και της δεξιάς στην Ελλάδα, έπειτα από την ριζοσπαστικοποίηση του μακεδονικού ζητήματος (Ιός 2003, 2004). Παρόλα αυτά, οι φτωχές εκλογικές επιδόσεις και η μείωση της δυναμικής του μετρίασαν τις αναφορές της ακροδεξιάς σε αυτό.

Από την άλλη πλευρά, το ΚΙΕΦ ιδρύθηκε το 1991 προκειμένου να εκπροσωπήσει ένα μέρος της μουσουλμανικής μειονότητας Θράκης, της μοναδικής αναγνωρισμένης μειονότητας στην Ελλάδα. Έως το 2012 το κόμμα συμμετείχε στις εκλογές συνεργαζόμενο με κεντροαριστερά ή κεντροδεξιά κόμματα. Στις Ευρωεκλογές του 2014 αποφάσισε την αυτόνομη κάθοδο και αναδείχθηκε πρώτη εκλογική δύναμη στις εκλογικές περιφέρειες Ξάνθης και Ροδόπης, με ποσοστό 25,9% και 42% αντίστοιχα, μία επιτυχία που επαναλήφθηκε στις Ευρωεκλογές του 2019, με ποσοστό 25,2% και 38%. Η εκλογική επίδοση του κόμματος στη Θράκη, αντί να πυροδοτήσει έναν διάλογο σχετικά με τα αιτήματα της μουσουλμανικής μειονότητας, η οποία για πολλά χρόνια οδήγησε τόσο τα κόμματα της ακροδεξιάς όσο και τις μετριοπαθείς πολιτικές δυνάμεις, στη στοχοποίηση της, με το μετριοπαθή τύπο να μιλάει για «Δούρειο Ιππο του Ερντογάν στη Θράκη» (Γαλάτσιου 2019).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Κ. Βελόπουλος απορρίπτει την ύπαρξη μειονότητας στη Θράκη, επιχειρώντας να συμπεριλάβει τους μουσουλμάνους της περιοχής στο ενιαίο ελληνικό εθνικό σύνολο, το οποίο όμως στρέφεται ταυτόχρονα εναντίον της θρησκευτικής τους ταυτότητας. Πέραν αυτού, τόσο το ΚΙΕΦ όσο και κάθε πολιτική έκφραση της μειονότητας εντάσσεται σε ένα συνωμοσιολογικό πλαίσιο περί τουρκικού παρεμβατισμού στο εσωτερικό της χώρας, με επίκεντρο το Τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής.

Ο κύριος αυτός [Μητσοτάκης] και η παρέα του [...] τι έκαναν για τη Θράκη μας; Αντί να βρουν τρόπους να ξηλώσουν το Προξενείο, σήμερα γεννήθηκε ένα τουρκικό κόμμα στη Θράκη το οποίο παίζει ένα βρώμικο παιχνίδι εναντίον της Ελλάδας. Το γέννησε το κόμμα, και αντί να απαιτήσει η ΝΔ να πάει στον Άρειο Πάγο και να πει το κόμμα αυτό να βγει εκτός νόμου γιατί δηλώνει τουρκικό κόμμα, στην Ελλάδα δεν υπάρχουν εθνικά κόμματα υπάρχουν μόνο ελληνικά κόμματα, κάνει την πάπια. Γιατί η εντολή των Αμερικανών είναι αυτή, να μην πειράζουμε το τουρκικό κόμμα. (Βελόπουλος 4/6/2019α)

Δημοκρατία και Ασφάλεια

Το τρίπτυχο που χαρακτηρίζει τη νέα ευρωπαϊκή ακροδεξιά, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια, είναι ο εθνικισμός, ο αντιπλουραλισμός και τέλος η ρητή ή άρρητη αντίδραση στη δημοκρατία. Στα σημεία λόγου που παρουσιάστηκαν μέχρι τώρα καλύφθηκε τόσο ο εθνικισμός όσο και αρκετοί τρόποι με τους οποίους εκφράζεται ο αντιπλουραλισμός μέσω του λόγου της ΕΛ. Παρόλα αυτά, δεν αποτελεί ένα κόμμα που ρητά προβάλλει την επιθυμία για ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος. Παρόλα αυτά, οι αναφορές στην κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι μάλλον αρνητικά φορτισμένες.

Στο πρόγραμμα του κόμματος ο αντιπολιτικός τόνος γίνεται εμφανής από τις τοποθετήσεις απέναντι στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Η θεσμική συγκρότηση της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας προβάλλεται ως αιτία για μία «παρακμιακή πορεία» που έχει πάρει η χώρα, ενώ σε διεθνές επίπεδο για την ΕΛ οι πολιτικές που έχουν δημιουργηθεί από την αντιπροσώπευση και καθοδηγούν την παγκοσμιοποίηση, αποτελούν πολιτικές «ερήμην των λαών». Απέναντι σε αυτόν τον κοινοβουλευτισμό, το κόμμα προτείνει μια εναλλακτική «δυναμική δημοκρατία» (ΕΛ 2019α: 198-199). Η μορφή της «δημοκρατίας» την οποία επιθυμεί η ΕΛ συνοψίζεται σε μέτρα όπως η απαγόρευση του συνδικαλισμού στα σώματα ασφαλείας (ΕΛ 2019α: 201), η απαγόρευση κοινοβουλευτικών κομμάτων που «δεν αποτελούνται από Έλληνες» (όπως το ΚΙΕΦ) και η θεσμοθέτηση της θανατικής ποινής, παρά το γεγονός ότι κάτι τέτοιο απαγορεύεται από την ΕΣΔΑ. Πρόκειται λοιπόν για μία «δημοκρατία» αντίθετη τόσο στον πλουραλισμό όσο και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η νομιμοποίηση μίας τέτοιας δημοκρατίας γίνεται μέσω της επίκλησης του λαού και της ακηδεμόνευτης βούλησής του. Ο λαός αυτός δεν αποτελείται παρά από ένα ομοιόμορφο σώμα γηγενών πολιτών της Ελλάδας, το οποίο κατασκευάζεται μέσα από τις εθνικές αφηγήσεις που προβάλλει το κόμμα και το βοηθούν να προωθεί την πολιτική του ατζέντα. Έτσι, δεν πρόκειται για κάποια πραγματική βούληση του λαού

αλλά για την επιβολή των θέσεων του κόμματος με την πρόφαση ότι αυτές είναι σύμφωνες με τον «Έλληνα». Σε προεκλογική συγκέντρωση, ο Κ. Βελόπουλος θα παραδεχτεί πως η ατζέντα που προτείνει το κόμμα του μπορεί να είναι αυστηρή αλλά το προτέρημά του είναι ότι «θα κάνει δημοψήφισμα», γιατί «εσείς είστε ο λαός, εσείς οι Έλληνες είστε τα πάντα». Έτσι, η «δυναμική δημοκρατία» της ΕΛ αποτελεί το όχημα της άμεσης λαϊκής έκφρασης των «Ελλήνων», η οποία θεωρείται ανώτερη των δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών, μία ανωτερότητα που προκύπτει από την ηρωοποίηση του ελληνικού έθνους.

Πολλοί αναρωτιούνται, γιατί είμαστε τόσο αυστηροί, στα πλαίσια της νομοθεσίας. Μπορεί να είμαστε αυστηροί, μπορεί να επιβάλουμε δρακόντειους νόμους αλλά έχουμε ένα προτέρημα. Θα ρωτήσουμε εσάς, θα κάνουμε δημοψήφισμα. Η προσωπική μου άποψη είναι η εξής: Δεν μπορεί αυτός που θα βιάσει ένα εξάχρονο, ένα επτάχρονο κοριτσάκι ή αγοράκι, ο παιδευαστής, να κυκλοφορεί σε πέντε χρόνια έξω. Ο παιδευαστής μία ποινή έχει: Θάνατος! Αυτή είναι η άποψη η δική μου, θάνατος! Ο έμπορος ναρκωτικών, μία ποινή έχει: Θάνατος! Δολοφονεί τα παιδιά μου. Ο δουλέμπορος, που μεταφέρει επτάχρονα, οκτάχρονα παιδάκια, για να βγάλει χρήμα, μία ποινή έχει: Θάνατος! Αυτές είναι οι ποινές που αξίζουν σε τέρατα όπως αυτούς. Όμως, θα ρωτήσω εσάς. Θα πάμε σε δημοψήφισμα. Αυτό σημαίνει Δημοκρατία, αυτό σημαίνει μιλάει ο λαός. Και έχουμε ήδη νομοθετική ρύθμιση έτοιμη για να κάνουμε δημοψηφίσματα με χιλιάδες υπογραφές. Για να αποφασίζετε εσείς. Γιατί εσείς είστε ο λαός, εσείς είστε ο δήμος, εσείς είστε η ψυχή, εσείς είστε το μυαλό, εσείς είστε το σώμα, εσείς οι Έλληνες είστε τα πάντα. (Βελόπουλος 1/7/2019)

Επίσης, εκμεταλλευόμενος το αίσθημα κοινωνικής ανασφάλειας, ο Κ. Βελόπουλος προτείνει συγκεκριμένα μέτρα αυξημένης επιτήρησης και καταστολής, όπως η δημιουργία πολιτοφυλακής και ο οπλισμός της Δημοτικής Αστυνομίας, τα οποία θα «επιβάλουν» την ασφάλεια του πολίτη. Προκειμένου να εξορθολογήσει το δόγμα «νόμος και τάξη», αναφέρεται στα αυξημένα μέτρα που έλαβαν άλλες ευρωπαϊκές χώρες υπό την κοινωνική πίεση που προκάλεσαν οι τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία το 2015. Φυσικά, οι αναφορές του Κ. Βελόπουλου στην «ασφάλεια» πολλές φορές συνδέονται με πλαίσια λόγου που χρησιμοποιεί και η ΝΔ και σχετίζονται με την μεταρρύθμιση του Ποινικού Κώδικα από την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, την αυξημένη εγκληματικότητα σε περιοχές του κέντρου και ιδιαίτερα στα Εξάρχεια και γεγονότα αναταραχής στο εσωτερικό των ελληνικών φυλακών (ΝΔ 2018: 20, 2019: 9).

Δηλαδή μίλησα με ένα κάτοικο Εξαρχείων χθες στο γραφείο μου και μου είπε, εγώ μετά τις οχτώ δεν μπορώ να κυκλοφορήσω. Τι λέμε εμείς; Θα μπουν οι ειδικές δυνάμεις, η αντιτρομοκρατική, μέσα στα Εξάρχεια, θα καθαρίσουν τον χώρο, να τελειώνει το παραμύθι. Και είναι εύκολο, δεν είναι δύσκολο. Αλλά ταυτοχρόνως θα κάνουμε ότι κάνουν οι Ιταλοί, οι Αμερικανοί και οι Γάλλοι. Θα έχουμε

ένστολους με όπλα στους δρόμους. Δεν γίνεται διαφορετικά. Πολιτοφυλακή θέλετε; Αστυνομία θέλετε; (Βελόπουλος 26/6/2019)

Αναφερόμενος σε περιστατικό βίας σε ελληνικές φυλακές: *Τώρα αυτό εδώ που είδαμε και είδατε κ. Παπαδόπουλε, αυτοί οι άνθρωποι που έχουν μαχαίρια και σφάζονται μεταξύ τους, σε ένα μήνα θα βγουν έξω οι περισσότεροι. Με το νέο ποινικό κώδικα θα βγουν έξω. Αυτό σημαίνει ότι θα κλιμακωθεί περαιτέρω η εγκληματικότητα, πρέπει να παρθούν αυστηρά μέτρα. (στο ίδιο)*

6.2 Η περίπτωση του Νικόλαου Μιχαλολιάκου και της ΧΑ

Αναφορές στον ηγέτη και το «κίνημα»

Ο Ν. Μιχαλολιάκος δεν αποτελεί έναν σύγχρονο ακροδεξιό ηγέτη. Είναι ο «αρχηγός» μίας οργάνωσης συγκροτημένης απολύτως ιεραρχικά, δίχως ουσιαστικά συλλογικά όργανα ή κάποιο σύστημα εσωτερικής διαβούλευσης, στα πρότυπα των παραδοσιακών φασιστικών οργανώσεων. Έτσι, η προσωπική του προβολή γίνεται με βάση τη θέση του στην οργάνωση. Χρησιμοποιώντας την υπόθεση της δικαστικής δίωξης εναντίον του και εναντίον του ηγετικού πυρήνα της ΧΑ, επιχειρεί την κατασκευή μιας ηρωικής φιγούρας για το «κίνημα» μέσω της αυτοθυματοποίησης. Είναι ο άνθρωπος που δημιούργησε προσωπικά μία «πολιτική πραγματικότητα» από το μηδέν, αφού η ιδεολογία του κόμματος δεν επιτρέπει αναφορές στη συλλογικότητα, ο οποίος σαν ήρωας «δεν έσκυψε το κεφάλι» όταν του πέρασαν χειροπέδες. Η «θυσία» του αρχηγού δεν αποτελεί μία προσωπική υπόθεση αλλά μία θυσία για λογαριασμό των Ελλήνων, ενός ανώτερου σκοπού και ιδανικού.

Όμως, εγώ Συναγωνιστές και Συναγωνίστριες, δεν έσκυφα το κεφάλι όταν στα χέρια μου είχα χειροπέδες, είναι δυνατόν λοιπόν να το σκύψω όταν έχω δίπλα μου σχεδόν 300.000 Έλληνες, που έφτυσαν στα μούτρα ένα ολόκληρο σύστημα, που γύρισαν την πλάτη σε πολιτικά κόμματα και ΜΜΕ αμαρτωλά και στάθηκαν με υπερηφάνεια κάτω από τα τιμημένα λάβαρα της ΧΑ; (Μιχαλολιάκος 8/6/2019)

Και για να κτυπήσουν πιο αποφασιστικά την ΧΑ τι πιο φυσικό από το να κτυπούν την ηγεσία της, δηλαδή εμένα όχι μόνο τον Γενικό Γραμματέα, αλλά και τον ιδρυτή του Λαϊκού Εθνικιστικού Κινήματος, που δημιούργησα μία πολιτική πραγματικότητα κυριολεκτικά από το μηδέν, ένα Κίνημα ενάντια στην ξενοκρατία σε μια χώρα που ήταν και είναι προτεκτοράτο. (Μιχαλολιάκος 27/6/2019δ)

Η ηρωική αυτή αυτοπροβολή δεν στηρίζεται βέβαια στα πραγματικά γεγονότα και την προσωπική πορεία του Ν. Μιχαλολιάκου, ο οποίος ως επικεφαλής της ΧΑ ουδέποτε προχώρησε σε κάποια προσωπική θυσία αλλά μάλλον σε θυσίες μελών και

ακολουθών του κόμματος, προκειμένου ο ίδιος να συνεχίσει να ασκεί τα καθήκοντά του. Την πρώτη φορά που η οργάνωση βρέθηκε απέναντι από τη δικαιοσύνη ήταν το 1998 έπειτα από την επίθεση μελών της οργάνωσης εναντίον φοιτητών με συνδικαλιστική και αντιρατσιστική δράση. Στις δίκες που θα ακολουθήσουν εναντίον του στελέχους της ΧΑ, Α. Ανδρουτσόπουλου, παρά το γεγονός ότι το Δικαστήριο θα συσχετίσει το έγκλημα με την οργάνωση, η ηγεσία της θα επιλέξει να αποστασιοποιηθεί πλήρως. Μετά την αποφυλάκισή του, ο Α. Ανδρουτσόπουλος θα κατηγορήσει την ηγεσία ότι τον εγκατέλειψε (Ψαρράς 2012: 133-135). Με τον ίδιο τρόπο, κατά την διάρκεια της πρόσφατης δίκης της ΧΑ, ο Ν. Μιχαλολιάκος επέλεξε να αποστασιοποιηθεί από όλους τους κατηγορούμενους, να αναρρέσει τις μαρτυρίες των στελεχών του αλλά και να υποδείξει την ενοχή πρώην «συναγωνιστών» (Μπασκάκης κ' Τέσση 2019).

Τα νεοφασιστικά ευρωπαϊκά κόμματα συχνά επιχειρούν την καλλιέργεια του μύθου μίας συννομωσίας εναντίον τους (Richardson 2018). Στην περίπτωση της ΧΑ τη συννομωσία αυτή αποτελεί η ποινική δίωξη για σύσταση εγκληματικής οργάνωσης, η οποία οδήγησε στην προφυλάκιση των ηγετικών στελεχών της, στην περιθωριοποίηση της από τον τύπο και το πολιτικό σύστημα της χώρας και στη στέρηση των δικαιωμάτων της στις κρατικές παροχές προς τα κοινοβουλευτικά κόμματα. Εκτός όμως από το κλίμα αυτό, εν όψει των εκλογών του 2019, ο Ν. Μιχαλολιάκος έπρεπε να αντιμετωπίσει και την πτώση των ποσοστών του κόμματος στις Ευρωεκλογές του ίδιου έτους. Προσπάθησε λοιπόν, να δημιουργήσει την εικόνα ενός κόμματος ισχυρού, που αντέχει τις «συννομωσίες» εναντίον του, ενώ παράλληλα επιχείρησε να ανυψώσει το ηθικό των κομματικών μελών, ισχυριζόμενος πως η ΧΑ δεν είναι «εκλογές και ποσοστά» αλλά η «εθνική φρουρά του γένους». Πρόκειται για τη διττή στάση άρνησης της εκλογικής διαδικασίας, παρά τη συμμετοχή του κόμματος σε αυτή, που σταθερά ακολουθούσε η οργάνωση από το 1994.

Και να σας πω και κάτι άλλο, εάν στη θέση της ΧΑ υπήρχε το οποιοδήποτε πολιτικό κόμμα και είχε φυλακιστεί η ηγεσία του, ήταν υπόδικη η ηγεσία του, δεν έπαιρνε ούτε ένα ευρώ χρηματοδότηση, εάν συνέβαιναν όλα αυτά τα πράγματα, δεν θα είχε αντέξει κανένας. Θα είχαν πάει όλοι στα σπίτια τους. Εμείς παραμένουμε μαχόμενοι και θα συνεχίσουμε να αγωνιζόμαστε μέχρι το τέλος. (Μιχαλολιάκος 27/6/2019)

Η ΧΑ αυτό νομίζετε ότι είναι; Εκλογές και ποσοστά; Όχι! Είναι η εθνική φρουρά, η φρουρά του Γένους που αντιστέκεται και πολεμά. Για μια Νέα Ελλάδα, για τη Μεγάλη Ελλάδα! (Μιχαλολιάκος 29/6/2019α)

Στην προσπάθεια κατασκευής μίας αφήγησης συννομωσίας εναντίον του, ο αρχηγός της οργάνωσης όχι απλά δεν προχωράει στον οποιοδήποτε σχολιασμό σχετικά με το περιεχόμενο της δικογραφίας αλλά μπροστά στο κομματικό ακροατήριο παρουσιάζεται αμετανόητος για τη δράση της ΧΑ κατά το παρελθόν. Αναφέρεται εμμέσως στις «ακτιβιστικές», βίαιες δράσεις μελών του κόμματος, ενώ δίνει την υπόσχεση πως θα έρθει η ώρα η ΧΑ να «ξαναβγεί στους δρόμους» για να ξαναπάρει πίσω τις πόλεις, τις γειτονιές και την πατρίδα «μας». Με ποιόν τρόπο «έβγαινε» κατά το παρελθόν η

οργάνωση στο δρόμο είναι γνωστό ενώ το ποιοι συμμετέχουν στο «μας» θα αποσαφηνιστεί παρακάτω.

Θα έρθει η ώρα που θα τελειώσει αυτή η δίκη. Θα έρθει η ώρα που η ΧΑ εντελώς ελεύθερη θα ξαναβγεί στους δρόμους, σας το υπόσχομαι. Με τις σημαίες ψηλά, να ξαναπάρουμε πίσω τις πόλεις μας, τις γειτονιές μας, την πατρίδα μας. (Μιχαλολιάκος 4/7/2019)

Αναφορές στην εθνική ταυτότητα

Στα κείμενα του 8^{ου} Συνεδρίου της ΧΑ δηλώνεται η πίστη της οργάνωσης στον «Εθνικισμό», έναντι του φιλελευθερισμού και του μαρξισμού. Πηγή του Εθνικισμού αυτού είναι το «μεγάλο έθνος» των Ελλήνων, το οποίο βρίσκεται υπό μία «ζοφερή και δυσώδη παρακμή» (ΧΑ 2016β). Η κατασκευή της ελληνικής εθνικής ταυτότητας από τη ΧΑ δεν διαφέρει από εκείνη της υπόλοιπης ελληνικής ακροδεξιάς και της εθνοκροσύνης των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Οι κάτοικοι της χώρας αποκαλούνται ως «γνήσιοι Έλληνες», «αυθεντική, φυσική» συνέχεια των Αρχαίων Ελλήνων, μία συνέχεια την οποία το κόμμα αποδίδει πέραν από την ιστορία και την ανθρωπολογία, στην «γενετική επιστήμη» (στο ίδιο). Η γενετική σύνδεση ανθρώπων του 21^{ου} αιώνα με ελληνικά φύλα της αρχαιότητας δεν στηρίζεται παρά σε μία ψευδοεπιστημονική ιδεολογική κατασκευή η οποία παραπέμπει στον κλασικό ρατσιστικό φυλετισμό.

Η σύνδεση της σύγχρονης Ελλάδας με το ένδοξο παρελθόν της γίνεται μέσω της συνεχούς αναφοράς σε αφηγήσεις για την αρχαιότητα, τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία ή την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Είναι πλέον διάσημες οι εθνικιστικές γιορτές της οργάνωσης μπροστά από το άγαλμα του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, στην πλατεία του Μητροπολιτικού Ναού Αθηνών, κάθε χρόνο την 29^η Μαΐου. Στη γιορτή αυτή κυριαρχούν εθνικιστικά συνθήματα, τα οποία συνδέουν τη σύγχρονη Ελλάδα αλλά και τον αγώνα της ΧΑ με την «ελληνική Κωνσταντινούπολη», προβάλλοντας έτσι εμμέσως έναν ρεβιζιονιστικό αλυτρωτισμό. Επιπλέον, συχνά ο Ν. Μιχαλολιάκος ξεκινάει ή ολοκληρώνει τα άρθρα του στον κομματικό τύπο με αναφορές στην αρχαιοελληνική μυθολογία ή την σύγχρονη ελληνική ιστορία, τα οποία φέρουν από πίσω τους ένα «ηρωικό» φορτίο, με πρωταγωνιστή κάποιον ιδανικό ήρωα, ο οποίος θα πρέπει να αποτελεί το πρότυπο του σύγχρονου Έλληνα (Μιχαλολιάκος 27/6/2019δ).

Η δική μας Ελλάδα έρχεται μέσα από την Ιστορία και δεν έχει καμία σχέση με το ψευτο-ρωμαίικο των διαχειριστών της Ξενοκρατίας, είτε αριστερών, είτε φιλελεύθερων. Είναι η δική μας Ελλάδα, μια Πατρίδα Αιώνια με χιλιάδες χρόνια Παράδοσης Ιερής και ΟΧΙ ένα μέγεθος «δημοσιονομικό», ένα κράτος κατ' ουσίαν αντεθνικό, το οποίο υπηρετεί δουλικά τα συμφέροντα των ξένων, που δεν θέλουν την Ελλάδα Ελεύθερη και γι' αυτό ο Αγώνας είναι πρώτα απ' όλα Εθνικός και κατά δεύτερον λόγο πολιτικός. (Μιχαλολιάκος 29/6/2019α)

Εκείνη την ημέρα, την 29η Μαΐου του 1453, μία χούφτα γενναίων πολεμιστών, με ηγέτη έναν ξεχωριστό άνδρα, έναν ημίθεο, τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, έχυσαν το αίμα τους για να παραμείνει η Κωνσταντινούπολη ελληνική, για να παραμείνει

η αυτοκρατορία μας ζωντανή. Σήμερα, θέλουν να μην τους θυμάται κανένας. Τους θυμόμαστε όμως εμείς, η ΧΑ, μαζί με 275.000 Έλληνες και Ελληνίδες που θα γίνουν ένα ποτάμι που θα σωριάσει τα πάντα στο διάβα του. (Μιχαλολιάκος 29/5/2019)

Η κληρονομιά όμως της «εθνικής ταυτότητας» δεν αποτελεί μοναδικό εχέγγυο για τη συμμετοχή κάποιου στην εθνική κοινότητα των Ελλήνων. Στον κομματικό λόγο της ΧΑ και του Ν. Μιχαλολιάκου γίνονται συνεχείς αναφορές στον «ραγιαδισμό», τον εκφυλισμό των Ελλήνων, ο οποίος ως πλαίσιο βοηθάει στο συνεχή αποκλεισμό κοινωνικών ομάδων με βάση κοινωνικά και πολιτικά κριτήρια, υπό το σύνθημα: «Εθνικιστές όλοι μαζί με τη ΧΑ στη μάχη ενάντια σε Ραγιάδες και προσκυνημένους» (Μιχαλολιάκος 19/6/2019).

Αν και περιορισμένες, δεν λείπουν οι αναφορές στην Ορθοδοξία ως μέρος της εθνικής ταυτότητας. Στο πολιτικό της πρόγραμμα η ΧΑ αντιτίθεται στο διαχωρισμό κράτους-εκκλησίας, ενώ δηλώνει την επιδίωξη της για την «αποκατάσταση του κύρους της εκκλησίας» (ΧΑ 2016). Μετά την είσοδο της οργάνωσης στο ελληνικό κοινοβούλιο, ήρθαν στην επιφάνεια οι σχέσεις που διατηρούσε με ιεράρχες της ορθόδοξης εκκλησίας, οι οποίοι και κατά το παρελθόν συνδέονταν με ακροδεξιούς πολιτικούς (Σακελλαρίου 2014). Ο Ν. Μιχαλολιάκος κάνει στα γραπτά του αρκετές αναφορές στην Καινή Διαθήκη και τα διδάγματα της, ενώ κατά τη διάρκεια κομματικών εκδηλώσεων αναφέρεται στα «τιμημένα ράσα του Ελληνισμού», συνδέοντας το ηρωικό παρελθόν του έθνους με την Ορθόδοξη Εκκλησία.

Προηγουμένως όμως με σεβασμό θα χαιρετήσω τον εκπρόσωπο των τιμημένων ράσων του Ελληνισμού, τον κληρικό που βρίσκεται ανάμεσά μας, που συμβολίζει τον Θεοδώρητο Βρεσθένης, δεν τον ξέρει κανένας, μόνο όσοι μελετούν, που ήταν στην πολιορκία της Τριπολιτσάς στην πρώτη γραμμή και πολεμούσε, τον Ησαΐα Σαλώνων, τον Αθανάσιο Διάκο, όλους αυτούς, τα τιμημένα ράσα του Ελληνισμού. (Μιχαλολιάκος 4/7/2019)

Οι σχέσεις όμως της οργάνωσης με την ορθόδοξη πίστη δεν είναι οι σχέσεις που παρατηρούνται στα υπόλοιπα κόμματα της μεταπολιτευτικής και νέας ελληνικής ακροδεξιάς. Στο πρόγραμμα της ΧΑ διαβάζει κανείς πως η ανεξιθρησκεία είναι αποδεκτή για τα δόγματα που «δεν θίγουν την ελληνική παράδοση και ιστορία και δεν φθείρουν τη δύναμη του Έθνους», ενώ υπάρχει και ρητή αναφορά στο «ασυμβίβαστο» του ελληνορθόδοξου δόγματος με «οποιοδήποτε είδος οργανώσεων ή μυστικών εταιρειών» ή «την άσκηση αποκρυφιστικών και αντιχριστιανικών πρακτικών» (ΧΑ 2016). Στα αποσπάσματα αυτά διακρίνονται τέσσερις δηλώσεις: Πρώτον, μία δήλωση πίστης στην Ορθοδοξία, δεύτερον, η αναφορά σε σενάρια συνομωσίας σχετικά με την ύπαρξη μυστικών οργανώσεων που παρεμβαίνουν στην πολιτική και την κοινωνία, τρίτον, η δήλωση «ανοχής» σε θρησκείες με βάση τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό και, τέταρτον, η αποκήρυξη του παγανισμού.

Αρχικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η τρίτη και η τέταρτη δήλωση έρχονται σε αντίφαση μεταξύ τους ελλείψει περαιτέρω αποσαφήνισης. Ενδεχομένως, η αντίφαση αυτή να οφείλεται στο γεγονός ότι η τελευταία δήλωση βρίσκεται εκεί προσχηματικά

προκειμένου η οργάνωση να αποστασιοποιηθεί από τις κατηγορίες εναντίον της για σχέσεις με τον παγανισμό, οι οποίες έγιναν ευρέως γνωστές μετά την εκλογική της απογείωση. Όπως αναφέρει ο Ψαρράς, «μέχρι το 1990, θέση της οργάνωσης ήταν πως η διαχωριστική γραμμή φίλων και εχθρών περνά από τη διάκριση παγανισμού και Ιουδαιοχριστιανισμού» (Ψαρράς 2012: 217). Η θέση αυτή, παρά το γεγονός ότι μεταβλήθηκε στον δημόσιο λόγο της οργάνωσης μετά την δεκαετία του 1990 και την μετατροπή της σε πολιτικό κόμμα, στο εσωτερικό της συνέχισε να καλλιεργείται. Έτσι, η σχέση της οργάνωσης με την Ορθοδοξία αποτέλεσε περισσότερο μία στρατηγική παρά ιδεολογική επιλογή.

Βασικός πυλώνας καλλιέργειας της εθνικής ταυτότητας του Έλληνα αποτελεί το σχολείο, το οποίο σήμερα βρίσκεται και αυτό σε ένα καταστροφικό στάδιο όπου «ο μαθητής δεν σέβεται πλέον τον δάσκαλο και ο δάσκαλος δεν θέλει να τον σέβεται ο μαθητής του» (ΧΑ 2016β), κριτική που συνδέεται με το γενικότερο όραμα μίας αυστηρά ιεραρχημένης κοινωνίας. Τα σχολικά προγράμματα θα πρέπει να δίνουν έμφαση στο μάθημα της Ελληνικής Ιστορίας και την διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας (ΧΑ 2016), τα οποία συνδέονται με την αφηγηματική κατασκευή του έθνους. Σχετικά με το περιεχόμενο του μαθήματος της Ιστορίας, η ΧΑ κατηγορεί το υπάρχον σύστημα για τη διδασκαλία μίας «ψευδολογίας», προβάλλοντας έναν αντιδιανοουμενισμό, ο οποίος αντανάκλα την αντίδραση στον κοινωνικό εκδημοκρατισμό της Μεταπολίτευσης αλλά και μία πρόθεση υπεράσπισης του ιστορικού αναθεωρητισμού. Τα όσα αναφέρονται στο ιδεολογικό κείμενο του 8ου Συνεδρίου της οργάνωσης είναι ενδεικτικά όχι μόνο για το πως επιθυμεί η ΧΑ τη συγκρότηση του μαθήματος της Ιστορίας αλλά και για τον τρόπο με τον οποίο δημιουργεί το κοινό παρελθόν των Ελλήνων. Μία αφήγηση ηρωοποίησης του ελληνικού έθνους, είτε μέσω της παρουσίας του ως το θύμα των εχθρών γειτόνων και «συμμάχων», είτε μέσω της παρουσίασης της «θυσίας» για την συγκρότηση του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει το μέρος της αφήγησης σχετικά με τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και όσα ακολούθησαν. Ο εμφύλιος πόλεμος αναφέρεται ως ένα βρόμικο σχέδιο των «συμμάχων» της χώρας, οι οποίοι την πρόδωσαν, συγκροτώντας ένα κράτος «υποχείριο στους ξένους». Αυτό που απουσιάζει εντελώς είναι κάποια αναφορά στους «εχθρούς» του πολέμου, στην κατοχή της χώρας από τις ιταλικές και γερμανικές δυνάμεις και στην αντίσταση των Ελλήνων απέναντι στο φασισμό. Αναφορές οι οποίες, μέσα στην αναλυτική αφήγηση του 20^{ου} αιώνα, μάλλον παραλήφθηκαν στα πλαίσια κάποιας στρατηγικής που συνδέεται με την αποποίηση του φασισμού¹⁵.

Στα σχολεία τα παιδιά μας, στο κρίσιμο για την Εθνική και πολιτική τους ταυτότητα τομέα της Ιστορίας, διδάσκονται τερατώδη ψέματα! Ιδίως δε από την διαβόητη μεταπολίτευση του 1974 και ύστερα, η ψευδολογία αυτή και η διαστρέβλωση της Ιστορικής Αλήθειας έχει υπερβεί κάθε όριο. Τα παιδιά μας μαθαίνουν ατέλειωτες ψευδολογίες για ανύπαρκτους ήρωες και ανύπαρκτους δήθεν εθνικούς αγώνες. Αντίθετα δεν μαθαίνουν τίποτε στα σχολεία για τις φρικαλέες σφαγές των Τούρκων εις βάρος του Έθνους στην διάρκεια της σκλαβιάς 400 χρόνων

¹⁵ Ίσως αυτή η παράληψη να συνδέεται με την παλαιότερη θέση της οργάνωσης περί άρνησης του ιστορικού «ψεύδους των καλών δημοκρατικών συμμάχων και των κακών φασιστών». Εξάλλου, όπως εξήγησε ανυπόγραφο άρθρο στην εφημερίδα Χρυσή Αυγή το μακρινό 2006, «σε έναν πόλεμο γίνονται πάντα εγκλήματα και εγκλήματα δεν έκανε μόνο η Γερμανία» (ΧΑ 2006).

και της Επανάστασης του 1821, δεν μαθαίνουν για τους Μακεδονομάχους, για τις θυσίες χιλιάδων παλληκαριών τον 19ο αιώνα για την πραγμάτωση της Μεγάλης Ιδέας, για την καταστροφή της Σμύρνης και την γενοκτονία του Ελληνισμού σε Ιωνία και Πόντο! Δεν μαθαίνουν τίποτε για το βρώμικο ρόλο των «συμμάχων» μας στην αλληλοσφαγή των Ελλήνων και για το μεταπολεμικό κράτος του ψυχρού πολέμου, τραγικό υποχείριο στους ξένους. Δεν μαθαίνουν τίποτε για τους Αγωνιστές του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ, για τους πολεμιστές της Κύπρου μας το 1974. (ΧΑ 2016β)

Αναφορές στους εσωτερικούς εχθρούς και τους μετανάστες

Όπως αναφέρθηκε, η ιστορία της ΧΑ σημαδεύτηκε από την εγκληματική δράση εναντίον των εσωτερικών εχθρών. Μετά τη δεκαετία του 1990 και ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της οικονομικής κρίσης, τον εχθρό αυτό αποτελούσαν κυρίως μετανάστες και πρόσφυγες, γεγονός στο οποίο συνέβαλε τόσο η αύξηση των μεταναστευτικών ροών όσο και η καλλιέργεια ενός ξενοφοβικού κλίματος στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας, τόσο από τις mainstream πολιτικές δυνάμεις όσο και από τα ΜΜΕ. Η σταδιακή εκλογική ενδυνάμωση της ΧΑ συνδέθηκε με τις βίαιες δράσεις της σε αστικές γειτονιές. Ο Ν. Μιχαλολιάκος διεκδικεί την κυριότητα της αντιμεταναστευτικής ατζέντας, υπενθυμίζοντας το γεγονός πως από τη δεκαετία του 1990 ο στόχος της ΧΑ ήταν να «δοθεί ένα τέλος στη λαθρομετανάστευση», την περίοδο που τα υπόλοιπα κόμματα ευνοούσαν τις μεταναστευτικές ροές.

Έχουν το θράσος και μιλάνε οι Νεοδημοκράτες για τους λαθρομετανάστες... Ποιοι τους φέρανε; Πρώτος ο Σαμαράς το '90 και επί των ημερών τους θεριέψανε και οι ροές των λαθρομεταναστών και από Έβρο και από τα νησιά. Για την ΧΑ από την δεκαετία του '90 ακόμη ο στόχος ήταν σαφής: Να δοθεί ένα τέλος στην λαθρομετανάστευση! Και παραμένουμε σταθεροί στη θέση μας. Γιατί πιστεύουμε ότι η Ελλάδα πρέπει να ανήκει στους Έλληνες. Τους έδωσαν ακόμη μέχρι και δικαίωμα ψήφου. (Μιχαλολιάκος 29/6/2019α)

Για τη ΧΑ η μετανάστευση αποτελεί μία «ύπουλη διαδικασία διάβρωσης της εθνικής ταυτότητας» (ΧΑ 2016). Οι μετανάστες αποτελούν έναν θανάσιμο κίνδυνο για την κοινωνική συνοχή, τη δημόσια και εθνική ασφάλεια αλλά και ένας αθέμιτος ανταγωνιστής στην αγορά εργασίας και την πρόσβαση στο κοινωνικό κράτος. Πρόκειται για την αναπαραγωγή των ακροδεξιών πλαισίων που χρησιμοποιεί σήμερα η ευρωπαϊκή ακροδεξιά, δίνοντας όμως ιδιαίτερη έμφαση στην «πολιτισμική απειλή». Δημιουργείται ένα δίπολο μεταξύ των «λαθρομεταναστών» και των Ελλήνων, με τους πρώτους να ζουν παρασιτικά και εις βάρος των δεύτερων. Δεν έχουμε εδώ μόνο την αναστροφή του θύματος του ρατσισμού αλλά και την υποτίμηση των ατόμων που συγκροτούν ένα σύνολο «διαφόρων», αδιαφορώντας για τους πραγματικούς παράγοντες που ενισχύουν την προσφυγική κρίση και τις μεταναστευτικές ροές.

Είναι τραγικό πραγματικά να πένονται ελληνικές οικογένειες, να ξενιτεύονται ελληνόπουλα και να πηγαίνουν σε άλλες χώρες για να κερδίσουν ένα κομμάτι φωμί και το ελληνικό κράτος να μοιράζει λεφτά σε διάφορους οι οποίοι ήρθαν στην πατρίδα μας χωρίς να μας ρωτήσουν. (Μιχαλολιάκος 20/6/2019)

Στην Πατρίδα μας ήδη ζει τεράστιος αριθμός λαθρομεταναστών, η παρουσία των οποίων εγκυμονεί θανάσιμους κινδύνους για την κοινωνική συνοχή, για την δημόσια και εθνική ασφάλεια. (ΧΑ 2016)

Η πολιτική κατά των μεταναστών χωρίζεται σε δύο επίπεδα, τα οποία αντανακλούν μία διπλή ρητορική της οργάνωσης μεταξύ μετριοπαθούς και ακραίου ρατσιστικού λόγου. Από τη μία, προβάλλονται μέτρα που εντάσσονται στην ατζέντα της νέας ακροδεξιάς, όπως η στρατιωτική θωράκιση των συνόρων, οι μαζικές απελάσεις και η φυλάκιση των παράνομων μεταναστών σε κέντρα κράτησης εκτός αστικού ιστού (Μιχαλολιάκος 20/6/2019, 2/6/2019α). Επιπλέον, υποστηρίζεται ο αποκλεισμός των μεταναστών από το δημόσιο σύστημα πρόνοιας και εκπαίδευσης αλλά και από την αγορά εργασίας, προκειμένου να ευνοηθούν οι «Έλληνες» (Μιχαλολιάκος 2/7/2019). Πέραν όμως αυτής της «τυπικής» ατζέντας ρατσιστικής πολιτικής, ο Ν. Μιχαλολιάκος «κλείνει το μάτι» στα κομματικά μέλη, προαναγγέλλοντας την επιστροφή στη δράση της οργάνωσης στο δρόμο, με σύνθημα «οι δρόμοι και οι γειτονιές ανήκουν στους Έλληνες και του εθνικιστές». Έτσι, παρά την προσπάθειά του να αρνηθεί το βίαιο χαρακτήρα της οργάνωσής του κατά τη διάρκεια της δίκης, εξαγγέλλει με έμμεσο τρόπο την παράνομη δράση κατά των μεταναστών αλλά και γενικότερα των εσωτερικών εχθρών, από τη στιγμή που οι δρόμοι δεν επιστρέφουν απλά στους Έλληνες αλλά στους «εθνικιστές». Το ξενοφοβικό αφήγημα κατασκευάζει έναν τόπο του φόβου και η εγκληματική δράση των ταγμάτων εφόδου εξαγνίζεται ηθικά αφού προβάλλεται ως έσχατη λύση εναντίον των εχθρών και της «εγκληματικότητας των λαθρομεταναστών», η οποία δεν τεκμαίρεται από κάποιο γεγονός αλλά μόνο μέσω του λόγου και την σύνδεση με προϋπάρχουσες αφηγήσεις που μοιράζεται το κομματικό κοινό.

Ήμασταν οι πρωτοπόροι στον αγώνα των κατοίκων αυτής της πόλης [Αθήνα] και της Θεσσαλονίκης αλλά και άλλων περιοχών της Ελλάδα, να υπάρξει μία εθνική αντίσταση και άμυνα ενάντια στην εγκληματικότητα των λαθρομεταναστών. Εμείς ήμασταν που περνούσαμε στους δρόμους και στις πλατείες με τις γαλανόλευκες ψηλά και τα λάβαρα τα εθνικιστικά και λέγαμε «αυτοί οι δρόμοι, αυτές οι γειτονιές ανήκουν στους Έλληνες και τους εθνικιστές» (Μιχαλολιάκος 4/7/2019)

Ποιοι είναι όμως οι λοιποί εχθροί των εθνικιστών; Όπως θα αναφερθεί και παρακάτω, ο λόγος της ΧΑ χαρακτηρίζεται από τον έντονο αντικομμουνισμό. Ο Ν. Μιχαλολιάκος κατά τη διάρκεια προεκλογικής συγκέντρωσης θα φωνάξει προς το ακροατήριό του «Αναρχικοί και Μπολσεβίκοι αυτή η γη δεν σαν ανήκει» (Μιχαλολιάκος 4/7/2019), ένα σύνθημα που συμπυκνώνει τον ακραίο αντιμαρξισμό του σύγχρονου φασιστικού λόγου. Ο αντιμαρξισμός αυτός συχνά συνδέεται με τη λεγόμενη «συνωμοσία του πολιτισμικού μαρξισμού», η οποία προέρχεται από τα βορειοαμερικανικά ρατσιστικά κινήματα, στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν την άνοδο της πολιτικής

ορθότητας και των αντιρατσιστικών πεποιθήσεων καθώς και την έλευση της πολυπολιτισμικότητας. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, ο μαρξισμός μετατρέπεται από πολιτικός εχθρός και σε έναν πολιτισμικό εχθρό που στόχο έχει την καταστροφή των πυλώνων της δυτικής κοινωνίας (Richardson 2018).

Με αφορμή τα γεγονότα του Athens Pride 2019 και εκμεταλλευόμενος την προεκλογική πόλωση στη βάση μίας αξιακής σύγκρουσης, ο Ν. Μιχαλολιάκος στρέφεται ενάντια στα ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματα, με επίκεντρο το σύνθημα της προπολεμικής εθνικοφροσύνης «Πατρίς, Θρησκεία, Οικογένεια» και τη διακηρυγμένη πίστη της οργάνωσης στο «πρότυπο της φυσικής οικογένειας» (ΧΑ 2016). Οι υποστηρικτές των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων αποκλείονται από την ομάδα των «εθνικοφρόνων» ή των «εθνικιστών», μετατρέπόμενοι σύμφωνα με την ρητορική που αναλύθηκε παραπάνω, σε εχθρούς του Έθνους και της ΧΑ. Επιπλέον, εκμεταλλευόμενος την έκταση που έδωσε ο τύπος της περιόδου σε μεμονωμένα περιστατικά, όπως και ο Κ. Βελόπουλος, ο Ν. Μιχαλολιάκος τοποθετεί τους συμμετέχοντες στο Athens Pride σε μία θέση επιθετική προς τα εθνικά σύμβολα και κατ' επέκταση προς το Έθνος και όσους ανήκουν σε αυτό¹⁶. Οι «πραγματικοί» Έλληνες θα πρέπει να ντρέπονται με όσα συνέβησαν και να στραφούν εναντίον της διοργάνωσης ανάλογων φεστιβάλ αλλά και της πολιτικής ατζέντας που προβάλλουν.

Και προγραμματικά μας προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι κάποιοι άνθρωποι που θέλουν να αυτοχαρακτηρίζονται εθνικόφρονες παλαιάς κοπής, πατριώτες που πιστεύουν στο «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια», ψηφίζουν με άνεση τη ΝΔ χωρίς να υπολογίζουν τα έργα της, τον βίο και την πολιτεία της. Χωρίς να σκέφτονται αυτά που συνέβησαν μόλις εχθές, όταν η ΝΔ υπερήφανα συμμετείχε στο Gay Pride στην Αθήνα, όπου εξευτελίστηκε το μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη από κάποιους ανθρώπους οι οποίοι περιφέρονταν γυμνοί με μία ελληνική σημαία. Και είναι πράγματι θλιβερό και θα πρέπει να ντρεπόμαστε όλοι οι Έλληνες με αυτό που συνέβη. (Μιχαλολιάκος 20/6/2019).

Αναφορές στο εγχώριο «σύστημα»

Για τον Ν. Μιχαλολιάκο ο ρόλος του «λαϊκού κινήματος» είναι να «ξεσηκώσει τους ραγιάδες και να τους κάνει πάλι ανθρώπους ελεύθερους» (Μιχαλολιάκος 6/7/2019), συνδέοντας τη ψήφο στη ΧΑ με μία «πράξη εθνικής αντίστασης» (Μιχαλολιάκος 2/7/2019) η οποία στρέφεται πρώτα και κύρια ενάντια σε ένα εσωτερικό κυρίαρχο

¹⁶ Η χρήση των εθνικών συμβόλων από την ακροδεξιά και τον εθνικιστικό λόγο εξυπηρετεί κυρίως δύο στόχους: Τη διατήρηση της κυριαρχίας ή τη διάδοση της εθνικής κατασκευής και τη χρήση τους ως εμπορικά σύμβολα, τα οποία εξασφαλίζουν αναγνωρισιμότητα και κινητοποιούν (Wodak 2015). Μεταξύ των δύο λειτουργιών αυτών, οι οποίες στηρίζονται σε μία «φειτοποίηση», μπορεί να προστεθεί και η λειτουργία τους στη στοχοποίηση του εχθρού και τη σχηματοποίηση του δίπολου «εμείς-αυτοί». Για παράδειγμα, στις εθνικές εκλογές του 2007 το σουηδικό SVP κυκλοφόρησε μία αφίσα η οποία εικόνιζε τρία λευκά πρόβατα να στέκονται πάνω στη σουηδική σημαία και ένα από αυτά να κλοτσάει εκτός ένα τέταρτο μαύρο πρόβατο (Wodak 2015: εικ. 4.2). Στην ελληνική περίπτωση, ήδη από τη δεκαετία του 1940 συναντάμε σε αφίσες ακροδεξιού-αντιεαμικού λόγου τη λειτουργία αυτή, στις οποίες καταγγέλλεται η βεβήλωση εθνικών συμβόλων από τους «ληστοσυμμορίτες» (Κωστόπουλος 2005: εικ. 9).

σύστημα, το οποίο αποτελούν πολιτικοί, δημοσιογράφοι, ΜΜΕ και τα εθνικά οικονομικά κέντρα. Ο λόγος της ΧΑ τόσο προεκλογικά όσο και σε όλη την διάρκεια της κοινοβουλευτικής της θητείας, είχε έντονα αντιπολιτικά και αντισυστημικά στοιχεία, τα οποία στηρίζονται στην κατασκευή μίας απειλής για το Έθνος μέσα από σενάρια συννομωσίας αλλά κυρίως από τον αντικομμουνισμό της μετεμφυλιακής ακροδεξιάς. Ο Ν. Μιχαλολιάκος χαρακτηρίζει την αριστερά ως «ξεφτυλισμένη», «δολοφονική» και «εγκληματική», ενώ παρουσιάζει τη ΧΑ ως το μοναδικό εχθρό του Κομμουνισμού και της αριστεράς.

Ο Τσίπρας έφυγε εξευτελίζοντας την αριστερά. Πάντα ξεφτυλισμένη και δολοφονική και εγκληματική ήταν η αριστερά, δεν ήταν τίποτα άλλο. Όμως αυτό που θα ακολουθήσει, η ΝΔ, δεν θα διώξει τον Τσίπρα, θα ξαναφέρει τον Τσίπρα αν δεν υπάρχει μία δυνατή ΧΑ για την φοβούνται και να την υπολογίζουν. (στο ίδιο)

Αρχικά, ο αντικομμουνισμός αυτός στρέφεται εναντίον της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ, η οποία έχει επιβάλει μία «κόκκινη χούντα» στη δημόσια τηλεόραση (ΕΡΤ) (Μιχαλολιάκος 5/7/2019α), ενώ υποθάλλει την «τρομοκρατία» εναντίον της ΧΑ. Στη συνέχεια όμως, στρέφεται και εναντίον της ΝΔ, η οποία χαρακτηρίζεται ως το «μεγαλύτερο εκτροφείο κομμουνιστών από το 1974». Πρόκειται για την επαναφορά στο δημόσιο λόγο του αντι-καραμανλισμού που αντιμετώπισε η ΝΔ ως κριτική από τα δεξιά την πρώτη περίοδο της Μεταπολίτευσης, μετά τις αλλαγές στο πολιτειακό σύστημα και τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ. Η σημερινή ηγεσία της ΝΔ κατηγορείται ως συνεργός του ΣΥΡΙΖΑ σε μία «εθνο-μηδενιστική» πολιτική ατζέντα, όπως η ψήφιση του Μνημονίου, η ανέγερση ισλαμικού τεμένους, ο νόμος για την ιθαγένεια, το σύμφωνο κοινωνικής συμβίωσης και η Συμφωνία των Πρεσπών. Το κομματικό σύστημα μετατρέπεται σε υποστηρικτής όλων εκείνων που η ΧΑ θεωρεί εχθρούς.

Από τη μία πλευρά, ήταν η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, η οποία από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε την εξουσία χτύπησε με κάθε τρόπο την ΧΑ, με αποκλεισμούς διώξεις, απαγορεύσεις. Πλήθος οι επιθέσεις κατά των γραφείων μας, χωρίς ποτέ να συλλάβουν κανέναν. Τρομοκρατία στους ιδιοκτήτες χώρων ομιλιών, σε αίθουσες και ξενοδοχεία, και πλήρης αποκλεισμός της ΧΑ! Όπου αναγγέλλαμε συγκέντρωση, υπήρχε αντισυγκέντρωση με τις ευλογίες του κράτους και των αρχών. (Μιχαλολιάκος 31/5/2019)

Μεγαλύτερο εκτροφείο κομμουνιστών από το 1974 από τη ΝΔ δεν υπάρχει. Αγκαλιά με τους κομμουνιστές είναι εδώ και 45 χρόνια. Αυτοί έφεραν την αριστερά στην εξουσία. (Μιχαλολιάκος 29/6/2019α)

Αυτό την ίδια στιγμή που η ΝΔ μαζί με τον ΣΥΡΙΖΑ ψήφισε όλα τα εθνομηδενιστικά νομοθετήματα, από το τρίτο Μνημόνιο μέχρι την ανέγερση του ισλαμικού τεμένους και από την ιθαγένεια και την παροχή δικαιώματος ψήφου σε ανθρώπους που ήλθαν παράνομα στην Πατρίδα μας μέχρι το περίφημο σύμφωνο κοινωνικής συμβίωσης. (Μιχαλολιάκος 29/6/2019γ)

Τέλος, όπως είναι αναμενόμενο, ο αντικομμουνισμός της ΧΑ στρέφεται και εναντίον του ΚΚΕ, η σύμπραξη του οποίου με το πολιτικό μέτωπο εναντίον της οργάνωσης αποτελεί την απόδειξη επικράτησης του Κομμουνισμού σε όλο το σημερινό πολιτικό σύστημα. Το ΚΚΕ χαρακτηρίζεται ως κόμμα «τοκογλύφος», κόμμα «εγκλήματος και προδοσίας» (Μιχαλολιάκος 2/6/2019), αναφορές που στηρίζονται τόσο στον αντικομμουνιστικό λόγο της μετεμφυλιακής εθνοπροσύνης, όσο και της μεταπολιτευτικής ακροδεξιάς.

Και βεβαίως απέναντί μας το κόμμα του εγκλήματος και της προδοσίας, όπως το είχε αποκαλέσει ο Γεώργιος Παπανδρέου, το ΚΚΕ, που μαζί με τη ΝΔ έχουν κηρύξει ολοκληρωτικό πόλεμο κατά της ΧΑ. (Μιχαλολιάκος 27/6/2019δ)

Η παραπάνω αναφορά στον Γ. Παπανδρέου, Πρωθυπουργού της μετεμφυλιακής Ελλάδας, προέρχεται από απόσπασμα ομιλίας του στο Κοινοβούλιο στις 14 Μαΐου του 1964, σχετικά με το ενδεχόμενο επαναπατρισμού και απόδοσης χάρις σε στελέχη και μέλη του ΚΚΕ (Κατσιγέρας 2013). Το εθνικόφρον κέντρο της ΕΚ, το οποίο συγκροτήθηκε ως ανάχωμα στην ΕΔΑ το 1958, παρέμεινε πιστό έως και το τέλος της καχεκτικής δημοκρατίας στον αντικομμουνισμό. Παρόλα αυτά, σύντομα κατατάχθηκε από το παρακράτος της περιόδου στις «μη εθνικόφρονες» δυνάμεις, ενώ ήταν το κόμμα εναντίον του οποίο οργανώθηκε η «αποστασία» του 1968 που οδήγησε στο στρατιωτικό πραξικόπημα (Νικολακόπουλος 2011). Οι αναφορές του Ν. Μιχαλολιάκου στον αντικομμουνισμό του Γ. Παπανδρέου αποτελεί ένα παράδειγμα της στρατηγικής που η Wodak ονομάζει «επαναπλαισίωση», σύμφωνα με την οποία όταν ένα κείμενο ενσωματώνεται σε ένα άλλο χειραγωγείται και αναπόφευκτα δημιουργεί μία νέα έννοια (Flowerdew κ' Richardson 2018). Στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτή η «επαναπλαισίωση» διευκολύνει στην επικαιροποίηση της κομμουνιστικής απειλής, ενώ το μόνο που εν' τέλει αποδεικνύει είναι η ιστορική δεξαμενή που τροφοδοτεί την ιδεολογία της ΧΑ.

Πέραν από τα παραδοσιακά πολιτικά κόμματα, ο Ν. Μιχαλολιάκος εντάσσει στο πολιτικό σύστημα και το σύνολο της λοιπής ελληνικής ακροδεξιάς, συμπεριλαμβανομένων πρώην συνεργατών του, οι οποίοι αυτονομήθηκαν δημιουργώντας ή συμμετέχοντας σε νέους πολιτικούς σχηματισμούς. Ο Κ. Βελόπουλος χαρακτηρίζεται ως «τυχοδιώκτης», με ύποπτη πρόσβαση στα ΜΜΕ (Μιχαλολιάκος 2/6/2019β), ενώ οι υπόλοιπες δυνάμεις του χώρου χαρακτηρίζονται ως «λακέδες του συστήματος», οι οποίοι «φόρεσαν τη μάσκα του πατριώτη». Δημιουργείται έτσι το σχήμα «ΧΑ εναντίον όλων», συμπεριλαμβανομένης της δεξιάς και της ακροδεξιάς.

Μέρος του συστήματος πρέπει να τονίσουμε ότι είναι και κάποιοι τυχοδιώκτες, οι οποίοι φόρεσαν την μάσκα του πατριώτη, του εθνικιστή ή ακόμη και του εθνοσωτήρα με προφανή σκοπό, υπηρετώντας το σύστημα, για να γίνουν το ανάχωμα κατά της ΧΑ, όπως και οι ίδιοι πλέον ομολογούν. (Μιχαλολιάκος 15/6/2019)

Είχαμε επίσης εναντίον μας απόλυτα συντεταγμένο το χώρο όλων αυτών οι οποίοι ισχυρίζονται ότι είναι «εθνικιστές» και οι οποίοι συκοφάντησαν και πολέμησαν με βρώμικο τρόπο τη ΧΑ. Και μάλιστα έδωσαν μια μάχη για το τίποτε,

κόβοντας ψήφους από τη ΧΑ για να δώσουν την ευκαιρία στο ΚΚΕ να πανηγυρίσει και να λέει ότι πέρασε το Κίνημα των Ελλήνων Εθνικιστών. Πίστευαν ότι θα «τελειώσουν» τη ΧΑ. Δεν τα κατάφεραν και αποδείξανε για μια ακόμη φορά ότι είναι λακέδες του συστήματος, που παριστάνουν τους «επαναστάτες» και τίποτε άλλο. (Μιχαλολιάκος 31/5/2019)

Τέλος, η ΧΑ παρουσιάζεται ως αντίπαλος τόσο του «μιντιακού» κατεστημένου όσο και των «ολιγαρχών», οι οποίοι βρίσκονται πίσω από αυτό. Το γεγονός του αποκλεισμού της από τους πανελλαδικούς και ένα μεγάλο μέρος των περιφερειακών τηλεοπτικών σταθμών, προβάλλεται ως απόδειξη της συνωμοσίας εναντίον της και της μάχης που δίνει ενάντια στους «πλουτοκράτες», από τους οποίους εκπορεύονται «ανθελληνικές» μεθοδεύσεις. Το αφήγημα αυτό αγνοεί φυσικά την περίοδο που μέρος του mainstream τύπου βοήθουσε την οργάνωση να προβάλλει τη «φιλανθρωπική» της δραστηριότητα, μέσω της οργάνωσης συσσιτίων και τράπεζας αίματος «μόνο για Έλληνες» ή την παροχή βοήθειας σε ηλικιωμένους πολίτες, στα πρότυπα που είχε ακολουθήσει το γερμανικό NPD, διευκολύνοντάς την να «διασκεδάσει την εικόνα ενός βίαιου ναζιστικού κόμματος» (Ψαρράς 2012: 378).

Έλληνες και Ελληνίδες, όλοι χτυπούν τη ΧΑ, όλα τα ΜΜΕ έχουν αποκλείσει τη ΧΑ, αναρωτηθείτε γιατί. Αναρωτηθείτε για ποιο λόγο ένα ολόκληρο σύστημα πολεμάει τη ΧΑ. Η απάντηση είναι προφανής: Γιατί εκπροσωπεί τα πραγματικά σου συμφέροντα ελληνικό λαέ, ενάντια στους ολιγάρχες, ενάντια στους πλουτοκράτες που κρατούν στα χέρια τους ΜΜΕ και τράπεζες. Δεν θέλουν τη ΧΑ γιατί είναι το μόνο κόμμα που αντιστέκεται στα αντιεθνικά τους σχέδια. Δεν θέλουν τη ΧΑ γιατί είναι το μόνο κόμμα που όλα αυτά τα χρόνια του Μνημονίου αντιστάθηκε σθεναρά σε όλες τις ανθελληνικές μεθοδεύσεις. (Μιχαλολιάκος 2/6/2019)

Η σύγκρουση της οργάνωσης με την πλουτοκρατία είναι αμφίβολη. Ως φασιστικό κόμμα, η ΧΑ υποστηρίζει την ύπαρξη μίας καπιταλιστικής αγοράς με εθνικό όμως χαρακτήρα (ΧΑ 2016). Επιπλέον, η δράση του κομματικού σωματείου στη Ναυπηγοεπισκευαστική Ζώνη του Περάματος, η οποία αποκαλύφθηκε κατά τη διάρκεια της δίκης, αποδεικνύει την ευνοϊκή της στάση απέναντι στο κεφάλαιο. Οι συνδικαλιστές της ΧΑ υπερασπίζονταν μειώσεις μισθών, την απεργοσπασία και άλλες αντι-εργατικές πρακτικές, προς όφελος των Ελλήνων εφοπλιστών (Στρατής 2020). Εμμένοντας στην αντιμνημονιακή ρητορική, την περίοδο που η σχετική τομή έχει πλέον υποχωρήσει, και σε ρητορικά μοτίβα κατά της πλουτοκρατίας, η οργάνωση προσπαθεί να προβάλλει μία φιλολαϊκή εικόνα, ενάντια στις πραγματικές πολιτικές της επιδιώξεις, που προκύπτουν από τον ιδεολογικό της πυρήνα.

Αναφορές σε ξένα κράτη και έθνη

Το νατιβιστικό όραμα της ΧΑ αποτελεί μία Ελλάδα «που ανήκει στους Έλληνες», ενάντια στην «ξενόδοουλη εξουσία» (Μιχαλολιάκος 22/6/2019). Ο Ν. Μιχαλολιάκος,

χρησιμοποιώντας τα αντιμνημονιακά συντηρητικά πλαίσια λόγου, συνδέει το εγχώριο σύστημα εξουσίας με την «ξενοκρατία».

Το σίγουρο είναι ότι ο Μητσοτάκης θα συνεχίσει την πολιτική των Μνημονίων με απολύσεις και λιτότητα. Η μόνη Εθνική λύση ενάντια στην ξενοκρατία είναι η ΧΑ! (Μιχαλολιάκος 11/6/2019)

Ποια Ελλάδα θα είναι αυτοδύναμη; Με την επιτροπεία των τοκογλόφων της ΕΕ, του ΔΝΤ και των δανειστών; Αυτοδύναμη Ελλάδα με αυτούς τους όρους και με συνέχιση της πολιτικής των Μνημονίων δεν υπάρχει. (Μιχαλολιάκος 3/7/2019)

Η ΧΑ αναγνωρίζει μία «ευρωπαϊκή» διάσταση του Ελληνισμού, την οποία χρησιμοποιεί μάλλον στα πλαίσια μίας φυλετικής αντίληψης για τον κόσμο, οικοδομώντας παράλληλα έναν έντονο ευρωσκεπτικισμό με βάση την οικονομική ατζέντα. Στο πολιτικό του πρόγραμμα, το κόμμα συνδέει την ΕΕ με τον «σταδιακό θάνατο» του πρωτογενούς τομέα στην Ελλάδα, ενώ υποστηρίζει τη δημιουργία εθνικού νομίσιματος και την έξοδο από το ευρώ (ΧΑ 2016). Και πάλι, όμως, δεν είναι ξεκάθαρο εάν αυτές αποτελούν ειλικρινείς προτάσεις της οργάνωσης ή μία προσπάθεια να υιοθετήσει ένα φιλολαϊκό και φιλεργατικό προφίλ, προκειμένου να προσελκύσει ψήφους από τα φτωχά και τα πρώην μεσαία στρώματα, που είδαν το εισόδημά τους να καταρρέει κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και της λιτότητας.

Τώρα όσο ποτέ άλλοτε απαιτείται η ταχεία διαδικασία της Ελληνικής σύνθεσης, όπου ιστορικό παρελθόν - πολιτιστική παραγωγή - έμφυχο υλικό κι Ευρωπαϊκή διάσταση του Ελληνισμού θα συναρθρωθούν και θ' αποτελέσουν ένα αυθεντικό δημιουργικό σύνολο αξιών (ΧΑ 2016).

Αυτό που χαρακτηρίζει περισσότερο τόσο τον προεκλογικό όσο και τον διαχρονικό λόγο της οργάνωσης, είναι ο αντι-τουρκισμός. Η Τουρκία, παρουσιάζεται ως ο αιώνιος εχθρός του Ελληνισμού, απορρίπτοντας το «ιδεολόγημα» της «ελληνοτουρκικής φιλίας». Μέσω του αφηγήματος αυτού ο Ν. Μιχαλολιάκος αναπτύσσει ένα πρόγραμμα μιλιταρισμού, με πρότυπο το κράτος του Ισραήλ. Διαπιστώνοντας μάλιστα ότι οι «νόμοι της γεωπολιτικής» δεν ευνοούν τις ελληνικές θέσεις, καλλιεργεί το φόβο και ζητάει ένα γενναίο πρόγραμμα εξοπλισμού της χώρας, το οποίο θα υποστηριχθεί από ανάλογες «θυσίες» του ελληνικού λαού. Έτσι, την ίδια στιγμή που η ΧΑ απορρίπτει την ιδέα της ΕΕ με ένα φιλολαϊκό αφήγημα, ο μιλιταρισμός της στηρίζεται στις θυσίες κυρίως των κατώτερων στρωμάτων για την υποστήριξη των εθνικιστικών επιδιώξεων.

Η Τουρκία από τη μάχη του Μαντζικέρτ εδώ και 1000 χρόνια μέχρι και σήμερα μας απειλεί. Και ο μόνος τρόπος να επιβιώσουμε απέναντί στην Τουρκία είναι να γίνουμε πανίσχυροι. (Μιχαλολιάκος 27/6/2019α)

Είναι μεγάλο ιδεολόγημα, εθνικά επικίνδυνο, η ελληνοτουρκική φιλία. Και είναι ντροπή, θα το ξαναπώ, μέσα στη Θεσσαλονίκη την προσφυγομάνα να υπάρχει

μουσείο του Μουσταφά Κεμάλ, του σφαγέα των Ελλήνων και να μη ντρέπεται κανένας για αυτό. Εγώ σαν Έλληνας ντρέπομαι. (Μιχαλολιάκος 3/7/2019)

Και πολύ σωστά ένας συμπατριώτης μου στρατηγός δήλωσε πρόσφατα ότι η μόνη γλώσσα που καταλαβαίνουν οι Τούρκοι είναι η γλώσσα των όπλων. Αυτό είχε πει και αιώνες ολόκληρους ο Θ. Κολοκοτρώνης και αυτή είναι η σκληρή πραγματικότητα. Η πολιτική της αποτροπής της τουρκικής απειλής θέλει ισχυρές ένοπλες δυνάμεις, θέλει καλές συμμαχίες, πρέπει να γίνουμε το Ισραήλ της περιοχής, να θυσιάσουμε αν χρειαστεί από τον ιδρώτα του ελληνικού λαού, κεφάλαια μεγάλα, για να έχουμε ισχυρές ένοπλες δυνάμεις, είναι ο μόνος τρόπος για να επιβιώσουμε ως έθνος, οι νόμοι της γεωπολιτικής δεν μας ευνοούν. (Μιχαλολιάκος 27/6/2019α)

Το τελευταίο απόσπασμα αντανακλά τη χρήση ενός «ιστορικού τόπου» από την οργάνωση αλλά και την επιχείρηση νομιμοποίησης της πολιτικής της με την παράθεση φράσεων του Θ. Κολοκοτρώνη που πιστοποιούν την ύπαρξη του εξωτερικού εχθρού. Εάν οι Τούρκοι ήταν κάποτε εχθροί της χώρας είναι και σήμερα. Εάν το 1821 «η μόνη γλώσσα που καταλαβαίνουν οι Τούρκοι είναι η γλώσσα των όπλων», το ίδιο ισχύει και σήμερα και αφού τότε η λύση ήταν μία επανάσταση δια των όπλων, το ίδιο θα πρέπει να συμβεί και τώρα.

Ο εξωτερικός εχθρός της Τουρκίας συνδέεται με τον εσωτερικό εχθρό της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης. Ο Ν. Μιχαλολιάκος επιτίθεται στο ΚΙΕΦ και σε αντίστοιχα κόμματα, ενώ στόχο αποτελεί και το Τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής, το οποίο «δημιουργεί προβλήματα», αναπτύσσοντας κοινή ρητορική με εκείνη του Κ. Βελόπουλου, όπως παρουσιάστηκε και αναλύθηκε παραπάνω. Η πολιτική κατά τον «μειονοτικών» κομμάτων επιχειρείται να νομιμοποιηθεί μέσω μίας θεσμικής διάστασης¹⁷, με την αναφορά στη Συνθήκη της Λοζάνης, η οποία φυσικά δεν σχετίζεται επί της ουσίας με καμία απαίτηση περί κατάργησης κομμάτων.

Θα πρέπει να απαγορευτούν τα κόμματα που έχουν χαρακτήρα αντεθνικό και αντεθνικό είναι ένα κόμμα το οποίο λέει εμείς είμαστε Τούρκοι και όχι Έλληνες μουσουλμάνοι όπως προβλέπει η Συνθήκη της Λοζάνης. Ακόμα, μέσα στις προτάσεις της ΧΑ, όχι τώρα αλλά εδώ και πολλά χρόνια, είναι να κλείσει το Προξενείο της Κομοτηνής το οποίο δημιουργεί προβλήματα. (Μιχαλολιάκος 20/6/2019)

Στο πολιτικό πρόγραμμα της ΧΑ εντοπίζονται, παράλληλα με τον αντι-τουρκισμό, αναφορές εναντίον τόσο της Αλβανίας όσο και της Βόρειας Μακεδονίας. Οι βόρειοι γείτονες της χώρας παρουσιάζονται ως «ανθέλληνες», με απροκάλυπτα αναθεωρητικές βλέψεις προς την Ελλάδα (ΧΑ 2016), αποκτώντας μέσω του λόγου την

¹⁷ Οι van Leeuwen και Wodak (1999) εισήγαγαν ένα πλαίσιο ανάλυσης της γλώσσας νομιμοποίησης των διακρίσεων το οποίο διακρίνεται σε τέσσερις κύριες κατηγορίες, μεταξύ των οποίων και η «θεσμική εξουσιοδότηση» που αφορά στη νομιμοποίηση μέσω της αναφοράς σε κάποια εξουσία ή στο θεσμικό σύστημα της χώρας.

ιδιότητα του εχθρού. Αυτό βέβαια στο οποίο δεν γίνεται αναφορά, είναι το γεγονός πως και η ΧΑ υποστηρίζει αντίστοιχες «αναθεωρητικές» βλέψεις της Ελλάδας, αναφερόμενη στην «πανάρχαια Ελληνική Πατρίδα της Βορείου Ηπείρου» (Μιχαλολιάκος 2018). Με αφορμή τη Συμφωνία των Πρεσπών και την επαναριζοσπαστικοποίηση του Μακεδονικού μετά το 2018, η προεκλογική ρητορική του Ν. Μιχαλολιάκου στρέφεται κυρίως εναντίον της Βόρειας Μακεδονίας.

Όπως αναφέρθηκε, η ΧΑ βρήκε πολύτιμο ζωτικό χώρο κατά τις κινητοποιήσεις για το θέμα, τόσο τη δεκαετία του 1990 όσο και τη διετία 2018-2019. Τον Γενάρη του 2019, μάλιστα, λίγους μήνες πριν τις εκλογές, ο τύπος είχε φέρει στη δημοσιότητα έρευνα της ΕΛ.ΑΣ. σύμφωνα με την οποία ηγετικά στελέχη και μέλη της ΧΑ είχαν συμμετάσχει σε συγκρούσεις με τις αστυνομικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια συλλαλητηρίου στην Αθήνα, επιχειρώντας να εισβάλουν στο ελληνικό κοινοβούλιο (Έθνος 2019). Ο Ν. Μιχαλολιάκος χαρακτηρίζει ως «επονεϊδίστη» τη Συμφωνία των Πρεσπών (Μιχαλολιάκος 20/6/2019), καταγγέλλει την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ πως «ξεπούλησε τη Μακεδονία» (Μιχαλολιάκος 23/6/2019β), ενώ αρνείται το δικαίωμα του γειτονικού κράτους στην ονομασία «Μακεδονία», την οποία συνδέει με την ελληνική εθνική ταυτότητα.

Στο φυλάκιο των Ευζώνων στα σύνορα της Ελλάδος με τα Σκόπια, τα Σκόπια που για εμάς θα είναι πάντα Σκόπια και δεν υπάρχει περίπτωση να αναγνωρίσουμε κράτος με την ονομασία «Βόρειος Μακεδονία». Η Μακεδονία είναι μία και μόνο Ελληνική! (Μιχαλολιάκος 1/7/2019)

Δημοκρατία και Δικαιώματα

Κατά την προεκλογική περίοδο, ο Ν. Μιχαλολιάκος, στα πλαίσια της στρατηγικής θετικής αυτοπροβολής, θα συνεχίσει να αποποιείται τη φασιστική ταυτότητα της οργάνωσης, δηλώνοντας «είμαστε Έλληνες Εθνικιστές και όχι ναζιστές» (Μιχαλολιάκος 16/6/2019). Όπως διαπιστώνει ο Richardson (2018), αποτέλεσμα της αποποίησης αυτής εκ μέρους των ευρωπαϊκών ακροδεξιών κομμάτων, είναι μία ενδιαφέρουσα αντιφατική σύνθεση λόγου που περιλαμβάνει από τη μία ρητές λεκτικές αρνήσεις του φασισμού και από την άλλη μία πολιτική ατζέντα που τον αντανακλούν.

Στις ιδεολογικές θέσεις του 8^{ου} Συνεδρίου, η ΧΑ απορρίπτει τη σχέση της με την ιδεολογία του φασισμού ή του ναζισμού, καθώς επικεντρώνονται στο «κράτος», εν αντιθέσει με την «πίστη» της ΧΑ που είναι ο «αιώνιος Ελληνισμός» και όχι ένα κρατικό σύστημα (ΧΑ 2016β). Παρόλα αυτά, λίγες ημέρες πριν τις εκλογές, στην επίσημη ιστοσελίδα της οργάνωσης θα αναρτηθεί ιδεολογικό κείμενο το οποίο θα αναφέρει χαρακτηριστικά: «Μακριά από ρηχούς πατριωτισμούς και θολούς ορισμούς του Εθνικισμού, ορθώνεται ο δικός μας Λαϊκός Εθνικισμός» (Αλεξανδράκης 2019). Ο Λαϊκός Εθνικισμός ως εθνικιστική «βιοθεωρία», όπως παρουσιάζεται σύμφωνα με τον συντάκτη του συγκεκριμένου άρθρου, έχει όλα τα χαρακτηριστικά του εθνικοσοσιαλισμού¹⁸.

¹⁸ Το 2006, πριν την είσοδο στο ελληνικό κοινοβούλιο, στο επίσημο έντυπο της οργάνωσης ανυπόγραφο άρθρο εξηγούσε ότι οι όροι «λαϊκός εθνικισμός» και «κοινωνικός εθνικισμός» είχαν ταυτόσημο περιεχόμενο με τον «εθνικοσοσιαλισμό», η χρήση του οποίου αποφευγόταν διότι συνδεόταν με «παρανοήσεις» και ένα «ωκεανό προπαγάνδας» (ΧΑ 2006).

Ο λόγος του Ν. Μιχαλολιάκου είναι φορτισμένος με ιδεολογικά στοιχεία των μεσοπολεμικών φασιστικών ιδεολογιών, όπως η προβολή μίας «Νέας Τάξης» πέρα από το μαρξισμό και το φιλελευθερισμό αλλά και η αποστροφή για τη «μάζα» και τον «άνθρωπο κτήνος».

Μισούν την ΧΑ γιατί σε μια Πατρίδα που πιστεύουν τελειωμένη, δίνει ένα όραμα για μια Νέα Ελλάδα, την Ελλάδα των ονείρων μας, ενάντια σε προδότες και προσκυνημένους, σε μαρξιστές και φιλελεύθερους αρνητές της Μεγάλης Ιδέας του Έθνους. (Μιχαλολιάκος 15/6/2019)

Αγώνας ενάντια στην μάζα και την αγέλη, ενάντια στον άνθρωπο-κτήνος του συμφέροντος, αγώνας για Ιδέες και Ιδανικά! (Μιχαλολιάκος 22/6/2019)

Στα κομματικά κείμενα του 8^{ου} Συνεδρίου οι αναφορές στον κοινοβουλευτισμό και τη δημοκρατία είναι εξαιρετικά αντιφατικές. Σύμφωνα με το πολιτικό πρόγραμμα της οργάνωσης, θα πρέπει στη χώρα να εφαρμοστεί ένας εκλογικός νόμος απλής αναλογικής, ο οποίος θα είναι σύμφωνος με το υπάρχον Σύνταγμα και με το σεβασμό στη «λαϊκή κυριαρχία» (ΧΑ 2016). Στο ιδεολογικό κείμενο όμως του Συνεδρίου, αναφέρεται πως «ο τρόπος επιλογής των αρχόντων της [εθνικιστικής] πολιτείας πρέπει να είναι αξιοκρατικός» (ΧΑ 2016β). Δημιουργείται η εικόνα του σεβασμού, από τη μία, στο υπάρχον Σύνταγμα και τη λαϊκή κυριαρχία, και από την άλλη ένα πολιτικό όραμα για μία «Λαοκρατική Εθνικιστική Πολιτεία των Ελλήνων, με μορφοποιό λειτουργία της τον Αριστοκρατικό Συμμετοχικό Κοινοτισμό», μίας «κοινωνίας ιεραρχημένης όχι με κριτήρια υλικά, αλλά με βάση την Αξία» (στο ίδιο).

Η στάση της ΧΑ απέναντι στο συνταγματικό καθεστώς, γίνεται ακόμα πιο εμφανής μελετώντας τον προεκλογικό λόγο του Ν. Μιχαλολιάκου. Ο αρχηγός της ΧΑ δηλώνει ενώπιον των υποστηρικτών του πως το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο δεν αποτελεί μία πραγματική «δημοκρατία», για αυτό και θα πρέπει να το «τσακίσουμε». Ως το μεγαλύτερο πρόβλημα του σημερινού καθεστώτος παρουσιάζεται το γεγονός ότι «δικαίωμα ψήφου έχουν άπαντες», απορρίπτοντας μέσω της επίκλησης σε κάποια κοινή λογική την καθολικότητα των πολιτικών δικαιωμάτων, υποστηρίζοντας ανοιχτά πως οι «βλάκες» ή οι «ψυχασθενείς» θα πρέπει να τα στερηθούν. Πίσω από τους παραπάνω χαρακτηρισμούς βρίσκονται οι εχθροί και οι αποκλεισμένοι από το εθνικό σύνολο, ως οι «μη φυσιολογικοί».

Δεν έχουμε όμως δημοκρατία και για αυτό θα το τσακίσουμε αυτό το πολίτευμα, θα το αλλάξουμε για να γίνει αληθινή δημοκρατία, θα κάνουμε κράτος εθνικό, πολιτεία εθνικιστική και λαϊκή! (Μιχαλολιάκος 4/7/2019)

Το δικαίωμα του ψήφου λοιπόν το έχουν άπαντες, και οι βλάκες, και οι ψυχασθενείς στα ψυχιατρεία. Δεν προβλέπεται διαδικασία ένας ψυχοπαθής να χάσει το δικαίωμα της ψήφου. Βεβαίως οι σοφοί είχαν πει ότι οι ψήφοι πρέπει να ζυγίζονται και όχι να μετριοούνται. Όσο μετριοούνται οι ψήφοι θα συμβαίνουν και αυτά τα πράγματα. (στο ίδιο)

Αντιφατικά σε σχέση με το πολιτικό πρόγραμμα της οργάνωσης είναι και τα όσα αναφέρει ο Ν. Μιχαλολιάκος για το εκλογικό σύστημα της απλής αναλογικής. Οι πραγματικές προθέσεις της οργάνωσης παίρνουν σαφώς μία αντιδημοκρατική και αντικοινοβουλευτική διάσταση, στο πλαίσιο ενός σχεδίου αποκλεισμών από την πολιτική κοινότητα. Σύμφωνα με τον Ν. Μιχαλολιάκο, η ΧΑ θα στήριζε ένα σύστημα απλής αναλογικής εκπροσώπησης μόνο εάν επικρατούσε στη χώρα ένα «εθνικό» και «αντιμαρξιστικό» ρεύμα. Μέχρι όμως τότε, τάσσεται υπέρ ενός πλειοψηφικού συστήματος ως ανάχωμα στην κοινοβουλευτική εκπροσώπηση των εσωτερικών εχθρών της Ελλάδας.

Αν δούμε ότι είναι πλειοψηφικό ρεύμα οι εθνικές, αντιμαρξιστικές δυνάμεις, τότε δεν θα μας ενοχλούσε και μία απλή αναλογική [...] Εάν δούμε όμως ότι υπάρχει μία κοινωνική πλειοψηφία αριστερή, τότε σίγουρα θα είμαστε υπέρ ενός εκλογικού νόμου που θα δίνει ένα πλεονέκτημα στο πρώτο κόμμα [...] [Κάποτε] η αριστερά, μαζί με τις παραφυάδες της στο κέντρο, έφτανε στο 60%. Τότε, σε μία τέτοια περίπτωση, εάν γίνει απλή αναλογική, η αριστερά θα κυβερνά για πάντα την Ελλάδα και αυτό δεν το θέλουμε. (Μιχαλολιάκος 27/6/2019α)

Εν τέλει, παρά τις προσπάθειες μετριασμού και τις αντιφάσεις του πολιτικού λόγου της ΧΑ, γίνεται αρκετά σαφές ποιος είναι ο χαρακτήρας της «εθνικιστικής πολιτείας» που οραματίζεται. Ένα κοινωνικό σύστημα ελιτιστικό, ενάντια στην καθολικότητα των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, ιεραρχικά δομημένο, στο οποίο επικρατεί η «τάξη» και ο «σεβασμός» προς τους «άξιους». Εξάλλου, στο ιδεολογικό κείμενο του 8^{ου} Συνεδρίου είναι σαφής η αποστροφή προς την «αρρωστημένη λατρεία της τάχα βούλησης της πλειοψηφίας» (ΧΑ 2016β) ενώ για τον Ν. Μιχαλολιάκο είναι ξεκάθαρο πως «ο λαός είναι άτιμο πράγμα» (Μιχαλολιάκος 2/6/2019β).

6.3 Συμπεράσματα ανάλυσης λόγου

Από τα παραπάνω ευρήματα γίνεται εμφανής ο τρόπος με τον οποίο η ελληνική ακροδεξιά αξιοποιεί στον προεκλογικό της λόγο διαδεδομένες αφηγήσεις ερμηνείας για το μεταναστευτικό, τη διεθνή πολιτική της χώρας, τα κοινωνικά ζητήματα, την οικονομία και τη Συμφωνία των Πρεσπών, τις οποίες μοιράζεται είτε με προηγούμενες κομματικές εκδοχές της είτε με τα κατεστημένα μετριοπαθή κόμματα και τον τύπο. Μέσω των αφηγήσεων αυτών δημιουργεί δίπολα τα οποία φορτίζονται πάντοτε αξιακά μέσω μυθικών ή συνωμοσιολογικών κατασκευών και αξιοποιούνται στην ανάπτυξη ενός ακροδεξιού λαϊκισμού. Επιπλέον, αναπτύσσονται στρατηγικές που συνδέονται με την αποποίηση του φασισμού και του ρατσισμού, ενώ με τη χρήση ιστορικών τόπων, τόπων του λαού, της απειλής, της κοινής κουλτούρας ή της αναλογίας, ο Κ. Βελόπουλος και ο Ν. Μιχαλολιάκος ανασύρουν εχθρούς από το παρελθόν ή κατασκευάζουν νέους και επιχειρούν τη νομιμοποίηση ακραίων πολιτικών που στρέφονται κατά των πολιτικών δικαιωμάτων και των ανθρώπινων ελευθεριών (Πίνακας 6.1). Ο ακροδεξιός λόγος

στηρίζεται κυρίως σε υπαινιγμούς και υπονοούμενα παρά σε σαφείς θέσεις, επιδιώκει τον σκανδαλισμό μέσω της ακραίας ρητορικής, ενώ παραμένει πάντα αμφίσημος, δίχως ρητό πολιτικό και ιδεολογικό στίγμα.

Βασική μέριμνα της ακροδεξιάς είναι η παρουσίαση μίας εξιδανικευμένης εικόνας για τον εαυτό της και όσα υποστηρίζει και η οικοδόμηση θετικών συλλογικών ταυτοτήτων, οι οποίες τη βοηθούν στον εξορθολογισμό του πολιτικού της προγράμματος (Flowerdew κ' Richardson 2018). Σημαντικό μέρος του λόγου της ΕΛ και της ΧΑ αφιερώνεται στην κατασκευή μίας εθνικής ταυτότητας για τους Έλληνες, η οποία βρίσκεται συνεχώς υπό απειλή. Η ταυτότητα αυτή στηρίζεται στην ύπαρξη ενός λαού, συνδεδεμένου με μία εδαφική επικράτεια, τη σημερινή Ελλάδα αλλά και περιοχές εκτός αυτής, τα μέλη του οποίου μοιράζονται ένα κοινό μυθικό παρελθόν, το οποίο ξεκινάει από τους αρχαίους χρόνους και φτάνει έως τις μέρες μας. Μέσα από την αφήγηση αυτή, οι Έλληνες παρουσιάζονται ως ο «καλύτερος άνθρωπος του κόσμου» και συνδέονται με σημαντικά και ηρωικά κατορθώματα. Η εθνική ταυτότητα που προβάλλουν η ΕΛ και η ΧΑ δεν έρχεται σε αντίθεση με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, αλλά θεωρείται ανώτερη ή/και πηγή μίας πιθανής κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Αφού «εξαγνίσουν» ηθικά τους Έλληνες, μέσα από τον παραδοσιακό εθνικό μύθο, αναπτύσσουν μία στρατηγική φόβου και καλλιεργούν την απειλή της «παρακμής» (ηθικής και φυσικής) η οποία συνδέεται με εξωτερικούς παράγοντες.

Συγκροτείται με αυτόν τον τρόπο, μέσω μίας αϊστορικής αφήγησης και ενός «ιστορικού τόπου», ένα ανώτερο ηθικά χρέος, η ανασύσταση μίας ιδεατής «ενδοχώρας» (Taggart 2002). Στη βάση αυτή αναπτύσσεται μία νατιβιστική πολιτική εναλλακτική, η οποία συμπυκνώνεται στο σύνθημα «πρώτα οι Έλληνες, πρώτα η Ελλάδα» και «πάνω απ' όλα η Ορθοδοξία». Ο στόχος αυτός κινητοποιεί κάθε ρητορική στρατηγική των κομμάτων που μελετώνται σε αυτή την εργασία. Η εθνική κατασκευή συνδέεται με την κατασκευή εχθρών, οι οποίοι παρουσιάζονται ως οι υπεύθυνοι για όλα τα προβλήματα των Ελλήνων και οι οποίοι εκλογικεύουν και νομιμοποιούν κάθε μέτρο ενάντια στον πλουραλισμό και την ελευθερία μέσα από τόπους παρουσίασης απειλών.

Σε περιόδους όπου ο φόβος μετατρέπεται από τα ΜΜΕ και τον πολιτικό λόγο σε κυρίαρχο τρόπο πρόσληψης της πραγματικότητας (Altheide 2002), η ακροδεξιά δημιουργεί ή εκμεταλλεύεται αυτόν τον φόβο προκειμένου να νομιμοποιήσει και να εξορθολογήσει την πολιτική της ατζέντα, κάνοντας έκκληση στο αίσθημα ασφάλειας. Πρόκειται για αυτό που η Wodak (2015) ονομάζει «πολιτική του φόβου», η οποία συχνά συνοδεύεται από την κατασκευή ενός «αποδιοπομπαίου τράγου» από τον οποίο προέρχεται η απειλή. Ο «αποδιοπομπαίος τράγος» στην ελληνική περίπτωση άλλοτε είναι οι μετανάστες και οι μειονότητες, άλλοτε το πολιτικό σύστημα και συχνά κάποιο ξένο έθνος, όπως οι Τούρκοι ή οι Γερμανοί. Σε άλλες περιπτώσεις, ο φόβος που καλλιεργούν οι ακροδεξιοί αρχηγοί εδράζεται στην παρουσίαση μίας εικόνας αναρχίας και εγκληματικότητας στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας, η οποία προέρχεται είτε από τον πολιτικό εχθρό (αριστερά) είτε από τον πολιτισμικά ξένο (μετανάστες/μειονότητες). Συνδέεται έτσι με μία γενικότερη «κουλτούρα φόβου» και τη «λατρεία της ασφάλειας», η οποία επιδιώκει τη νομιμοποίηση και τη συναίνεση των πολιτών στο δόγμα «νόμος και τάξη» και την ένταση της καταστολής και της επιτήρησης (Καρύδης 2016).

Οι ακροδεξιοί ηγέτες παρουσιάζουν τους εαυτούς τους και τα «κινήματά» τους ως αυθεντικούς υπερασπιστές της εθνικής ταυτότητας. Η ΕΛ είναι κόμμα του οποίου η προβολή στηρίζεται αποκλειστικά στην κατασκευή της εικόνας του επικεφαλής της.

Ο Κ. Βελόπουλος αποτελεί στην ουσία ένα πρότυπο σύγχρονου ακροδεξιού πολιτικού. Καλλιεργεί για τον εαυτό του την εικόνα ενός μη-πολιτικού, ο οποίος απορρίπτει την πολιτική ως μία «βρόμικη» διαδικασία αλλά στην οποία αναγκάζεται να εμπλακεί εξαιτίας της επικράτησης μίας έκτακτης συνθήκης. Αποστασιοποιείται τόσο από το υπάρχον πολιτικό σύστημα όσο όμως και από την υπόλοιπη ακροδεξιά, χρησιμοποιεί έναν προκλητικά ακραίο και ρατσιστικό λόγο, μιμούμενος κάποιον «μέσο άνθρωπο», ενώ παράλληλα υιοθετεί την ταυτότητα του «επαρχιώτη», για να κατασκευάσει ένα λαϊκό προφίλ αλλά και μία τομή «Αθήνα εναντίον Μακεδονίας», εκμεταλλευόμενος τα τοπικιστικά και εθνικιστικά αισθήματα που πυροδότησε η ριζοσπαστικοποίηση του Μακεδονικού. Απορρίπτει την πολιτική διάκριση «δεξιά-αριστερά» και την ταξική διαίρεση, υιοθετώντας την πολιτική του νατιβισμού υπό το σύνθημα «πάνω απ' όλα είναι η Ελλάδα μας».

Η ΧΑ είναι μία οργάνωση «παλαιάς ακροδεξιάς», με τον πολιτικό της λόγο να είναι διάσπαρτος από αναφορές στα ευρωπαϊκά ιδεολογικά ρεύματα του μεσοπολέμου. Ο Ν. Μιχαλολιάκος παρουσιάζεται ως ο «Αρχηγός» μίας οργάνωσης που λειτουργεί παράλληλα εντός και εκτός πολιτικού συστήματος. Εκμεταλλευόμενος την υπόθεση της δίκης επιχειρεί να θυματοποιηθεί και να ηρωοποιήσει τόσο τον ίδιο όσο και το «κίνημά» του. Η ΧΑ και τα μέλη της ενώνονται κάτω από έναν εθνικό και πολιτικό σκοπό, ηθικά ανώτερο, αποτελώντας τους «πραγματικούς Έλληνες», μία «εθνική φρουρά», η οποία με κάθε τρόπο θα «απελευθερώσει» το έθνος. Τόσο η κατασκευή του έθνους όσο και το πλαίσιο κινήτρου, στηρίζονται σε έναν «ιστορικό τόπο» που συνδέει τη σύγχρονη Ελλάδα με ιστορικές στιγμές από την αρχαία και βυζαντινή εποχή.

Τα δύο κεντρικά στοιχεία της εθνικής ταυτότητας, η ελληνική κληρονομιά και η ορθόδοξη πίστη, αντικατοπτρίζουν και τα βασικά στοιχεία των αποκλεισμών μέσω των οποίων αυτή συγκροτείται. Ο λόγος της ΕΛ και της ΧΑ είναι διάχυτος από στοιχεία αντιπλουραλισμού, τα οποία στρέφονται εναντίων εθνοτικών, θρησκευτικών και κοινωνικών ομάδων, στα πλαίσια του δόγματος «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια». Ο Έλληνας συνδέεται με συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες, οι οποίες πηγάζουν από την ιδέα της «παραδοσιακής» πατριαρχικής οικογένειας και τη θρησκεία και οι οποίες θα πρέπει καθολικά να επιβληθούν στο κοινωνικό σύνολο, συνδέοντας το στόχο αυτό με κάποια αναγκαιότητα. Έτσι, απορρίπτεται κάθε δικαιωματική πολιτική υπέρ κοινωνικών ομάδων που κινούνται εκτός του εθνικού προτύπου, στοχοποιώντας τις πολιτισμικές-εθνοτικές μειονότητες και τα δικαιώματά τους. Αναπτύσσεται, λοιπόν, μία πολιτική ατζέντα ρατσιστική, σεξιστική, ομοφοβική και αντι-ισλαμική, η οποία στηρίζεται σε συντηρητικά πλαίσια λόγου, με αφορμή τη δικαιωματική πολιτική που εισήγαγε ο ΣΥΡΙΖΑ, τη διοργάνωση του Athens Pride λίγες ημέρες πριν τις εκλογές και τον ισλαμιστικό κίνδυνο, ο οποίος κυρίως βασίζεται στον αντιτουρκισμό. Κάθε πολιτική αποκλεισμού ακολουθείται από μία στρατηγική μετριασμού και εκλογίκευσης, κυρίως μέσω της αναστροφής «θύματος και θύτη» και την παρουσίαση κάθε αποκλεισμένης κοινωνικά ομάδας ως εχθρού του γηγενή πληθυσμού και της κοινωνικής-πολιτισμικής ομαλότητας. Επιπλέον, κατασκευάζοντας την ηθική ανωτερότητα του Έλληνα, η ακροδεξιά προσπαθεί να υπονομεύσει κάθε κατηγορία εναντίον της περί ρατσισμού. Όπως «προειδοποιεί» ο van Dijk (1992), η υπερβολική άρνηση του ρατσισμού μέσω διαφορετικών στρατηγικών είναι αυτή που υποδηλώνει την ύπαρξη πραγματικών προκαταλήψεων και μίας αντίστοιχης ιδεολογίας που τροφοδοτεί τον πολιτικό λόγο.

Η μετανάστευση αποτελεί σημαντικό κομμάτι του πολιτικού λόγου και του προγράμματος των κομμάτων. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η άνοδος της ελληνικής ακροδεξιάς από τη δεκαετία του 2000 συνοδεύτηκε από την καλλιέργεια της ξενοφοβίας από τον ελληνικό τύπο και από την υιοθέτηση, ιδίως μετά το 2012, αντι-μεταναστευτικών πλαισίων λόγου τόσο από τη συντηρητική ΝΔ όσο όμως και από την τελευταία κεντροαριστερή κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Η μεταναστευτική πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ και η δραματική αύξηση των μεταναστευτικών ροών μετά το 2015, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός αντικυβερνητικού μετώπου, στο οποίο πρωτοστατούσε η ηγεσία της ΝΔ και το οποίο συνέχισε να νομιμοποιεί πλαίσια λόγου τα οποία αντιμετώπιζαν τους μετανάστες ως πρόβλημα. Η ΧΑ και η ΕΛ συνδέουν τη μετανάστευση με την ασφάλεια, την οικονομία και την εθνική ταυτότητα. Οι μετανάστες, εκτός από μία πολιτισμική απειλή, προβάλλονται ως αθέμιτοι ανταγωνιστές στην αγορά εργασίας και στις δομές του κοινωνικού κράτους, ως πηγή δυσχερειών για την οικονομία και τους εργοδότες, ενώ συνδέονται και με την εξάπλωση μολυσματικών ασθενειών. Τα πλαίσια αυτά δεν κατασκευάζονται μέσω μιας ολοκληρωμένης επιχειρηματολογίας αλλά κυρίως με την επίκληση «εμπειριών», μίας «κοινής λογικής» και τόπων σχετικών με την απειλή, την οικονομία και την ιστορία. Στην περίπτωση του Κ. Βελόπουλου, η ένταση με την οποία εκφράζονται οι αντι-μεταναστευτικές και ρατσιστικές θέσεις διαφέρει ανάλογα το περιβάλλον του ομιλητή. Ακολουθεί μία περισσότερο μετριοπαθή ρητορική όταν βρίσκεται σε τηλεοπτικούς σταθμούς εθνικής εμβέλειας, ενώ ο ρατσισμός του εντείνεται στα κηρύγματά του από την προσωπική του τηλεοπτική εκπομπή ή στις προεκλογικές του ομιλίες.

Η ΧΑ και η ΕΛ προβάλλουν κοινά προγνωστικά πλαίσια απέναντι στη μετανάστευση (Πίνακας 6.2). Υποστηρίζουν τη δημιουργία ενός συστήματος «προνοιακού σοβινισμού», στα πρότυπα ακροδεξιάς τρίτου κύματος, ενώ παράλληλα στηρίζουν πολιτικές οι οποίες θα αποκλείουν τους μετανάστες τόσο από την αγορά εργασίας όσο και γενικότερα από την οικονομική σφαίρα (π.χ. μέσω της πληρωμής τους με κουπόνια αντί για χρήματα). Έτσι, το κράτος και η αγορά μετατρέπονται σε μηχανισμούς προστασίας και διαφύλαξης του ελληνικού έθνους. Παράλληλα, προωθούνται σκληρές θέσεις σχετικά με την προστασία των συνόρων, όπως η εγκατάσταση ναρκοπεδίων στους προσφυγικούς «διαδρόμους» ή ο εγκλεισμός των αιτούντων ασύλου σε κλειστές δομές εκτός αστικού ιστού ή εντός πλοίων. Πρόκειται για μέτρα τα οποία αγνοούν τα ανθρώπινα δικαιώματα ή θέτουν ανθρώπινες ζωές σε κίνδυνο και εξορθολογίζονται από τη συγκεκριμένη πλαισίωση του μεταναστευτικού.

Σε αντίθεση με τον Κ. Βελόπουλο, ο Ν. Μιχαολιάκος δεν έχει πρόσβαση σε mainstream τηλεοπτικούς ή ραδιοφωνικούς σταθμούς. Ο λόγος του απευθύνεται πάντα μέσω κομματικών ή φιλικών μέσων προς ένα συγκεκριμένο κομματικό ακροατήριο. Έτσι, είναι δύσκολο να διακριθεί η ύπαρξη μίας διπλής στρατηγικής λόγου κατά την διάρκεια της προεκλογικής περιόδου. Αυτό όμως που είναι εμφανές είναι το γεγονός ότι δεν αποκηρύσσει το βίαιο παρελθόν (και παρόν) της οργάνωσής του. Δίπλα, λοιπόν, από το παραπάνω κοινό πλαίσιο δράσης υπάρχει πάντα η υπόνοια μίας μελλοντικής επιστροφής των ταγμάτων εφόδου στις γειτονιές.

Πέρα από τους εσωτερικούς εχθρούς, ο ακροδεξιός λόγος στηρίζεται στην ύπαρξη μίας εξωτερικής απειλής η οποία προέρχεται από ξένα κράτη με «ανθελληνικές» διαθέσεις, όπως το «ναρκοκράτος» της Αλβανίας, οι «Σκοπιανοί», το γερμανικό «4^ο Ράιχ» και κυρίως ο «αιώνιος εχθρός» του Τούρκου. Γενικότερα, αναπτύσσεται και από τα δύο κόμματα ένας έντονα φορτισμένος λόγος εναντίον τόσο των γειτονικών

κρατών όσο και χωρών της ΕΕ, στα πλαίσια παρουσίασης ενός πολεμικού διεθνούς κλίματος. Πηγή της επιχειρηματολογίας αυτής είναι η αίσθηση ανωτερότητας του ελληνικού έθνους και η θυματοποίησή του, μέσα από την παρουσίαση σεναρίων συνομοσίας και υπεραπλουστευτικών εξηγήσεων σχετικά με τη διεθνή πολιτική. Με τον τρόπο αυτό, τροφοδοτείται ο φόβος μίας ενδεχόμενης πολεμικής ή διπλωματικής ήττας, ο οποίος βοηθάει την ακροδεξιά να συσπειρώνει το ακροατήριό της κάτω από την εθνική ταυτότητα και να προωθεί μία μιλιταριστική, εθνικιστική και ρεβιζιονιστική πολιτική. Τόσο τα γεγονότα που ακολούθησαν τη Συμφωνία των Πρεσπών όσο και η ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις κατά την προεκλογική περίοδο, τροφοδοτούν τον έντονο αντιτουρκισμό της ελληνικής ακροδεξιάς αλλά και την εχθρική στάση απέναντι στη Βόρεια Μακεδονία. Επιπλέον, ο αντιγερμανισμός που αναπτύχθηκε κατά τα πρώτα χρόνια των Μνημονίων συνεχίζει να επιβιώνει, με τη Γερμανία να πρωταγωνιστεί στα περισσότερα σενάρια συνομοσίας που στρέφονται κατά της Ελλάδας.

Τέλος, βασικό χαρακτηριστικό του ακροδεξιού λόγου είναι η αντι-συστημικότητα. Κατασκευάζεται ένας εχθρός των εθνικών επιδιώξεων, πίσω από τον οποίο συσπειρώνονται οι πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές ελίτ. Με την προβολή σεναρίων συνομοσίας, ενός απλοϊκού λόγου και «γενικών διαπιστώσεων» με τις οποίες θα συμφωνούσε κάποιος «μέσος άνθρωπος» (τόπος του λαού), η ακροδεξιά κατασκευάζει ένα παρασιτικό «σύστημα» σε βάρος του γηγενή ελληνικού πληθυσμού. Δεδομένου ότι τόσο η ΕΛ όσο και η ΧΑ είναι πλήρως συμβιβασμένες με το επικρατούν οικονομικό καθεστώς, παρά τον αντι-μνημονιακό λόγο που αναπτύσσει η δεύτερη, η αντισυστημικότητα τους στρέφεται κυρίως εναντίον του πολιτικού και θεσμικού καθεστώτος, με την πολιτική να παρουσιάζεται ως μία εκφυλιστική διαδικασία, τον κοινοβουλευτισμό ως ένα παρηκμασμένο σύστημα που λειτουργεί ενάντια στα συμφέροντα του λαού και του έθνους, και την παγκοσμιοποίηση ως πολιτική διαδικασία εξάλειψης των εθνικών κοινοτήτων. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζουν τα δύο κόμματα το δημοκρατικό καθεστώς και τοποθετούνται απέναντι από το «σύστημα», αντανακλά τις κύριες διαφορές του πολιτικού τους λόγου αλλά και της ιδεολογίας τους.

Ο Κ. Βελόπουλος ακολουθεί τα πρότυπα λόγου της νέας ακροδεξιάς και της λαϊκιστικής ριζοσπαστικής δεξιάς. Ο πολιτικός του λόγος σχηματίζει ένα λαϊκιστικό δίπολο, όπου στη μία πλευρά βρίσκεται ο «λαός» και στην άλλη οι «ελίτ», στις οποίες συμμετέχουν τόσο το εγχώριο όσο και το διεθνές σύστημα. Πίσω από το δίπολο αυτό βρίσκεται μία επίκληση στη λαϊκή βούληση, στη βάση της οποίας νομιμοποιούνται πολιτικές κοινωνικών αποκλεισμών και μέτρων κοινωνικής επιτήρησης και καταστολής. Η «δυναμική δημοκρατία», την οποία αντιπαραβάλλει ως εναλλακτική λύση απέναντι στην αντιλαϊκή «δυναστεία» του κοινοβουλευτισμού, αποτελεί στην ουσία μία «λαϊκιστική δημοκρατία». Ένα πολιτικό σύστημα το οποίο θα βασίζεται στην πολιτική των δημοψηφισμάτων, προκειμένου να εκφράζεται δίχως προστατευτικούς μηχανισμούς η λαϊκή θέληση. Σε αντίθεση βέβαια με άλλες εκδοχές νέας ακροδεξιάς, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, αυτή η πολιτική δεν συνοδεύεται από μία καθαρή πρόταση για την παραχώρηση υπερεξουσιών σε κάποια προσωποπαγή αρχή, όπως συνέβαινε στο πολιτικό πρόγραμμα του ΛΑΟΣ (Τσιράς 2012), αλλά στρέφεται ξεκάθαρα εναντίον του πολιτικού πλουραλισμού και υπέρ της κοινωνικής πειθαρχίας. Κρίσιμο για να κατανοήσουμε τη θέση της ΕΛ απέναντι στη δημοκρατία, είναι ο τρόπος με τον οποίο συγκροτεί την έννοια «λαός», μέσω των συνεχών πολιτισμικών και πολιτικών αποκλεισμών. Ο «λαός» στο λόγο του Κ. Βελόπουλου δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση ένα «κενόν σημαίνον», προϊόν κοινωνικής συμπερίληψης, αλλά απορρίπτοντας την ταξική

διαίρεση συγκροτείται μέσω μίας πολύ συγκεκριμένης εθνικής ταυτότητας και αναφέρεται σε ένα νατιβιστικό πολιτικό σώμα. Έτσι, ο λόγος της ΕΛ είναι πρώτα απ' όλα εθνικιστικός/σοβινιστικός και ρατσιστικός και ο λαϊκισμός της αντιδημοκρατικός, επιχειρώντας την επιβολή μίας κοινωνικής ομοιομορφίας από τα πάνω, ενάντια στα ανθρώπινα δικαιώματα, τις δημοκρατικές ελευθερίες και γενικότερα την αρχή της ισότητας.

Από την άλλη πλευρά, στην περίπτωση της ΧΑ αναπτύσσεται ένας ανοιχτά αντιδημοκρατικός λόγος, ο οποίος στηρίζεται στις ιδεολογίες της «παλιάς ακροδεξιάς». Ο Ν. Μιχαλολιάκος κάνει σαφείς αναφορές στις μεσοπολεμικές φασιστικές ιδεολογίες, τις οποίες αναμιγνύει με στοιχεία της ελληνικής μετεμφυλιακής εθνοφοροσύνης. Πληροί και τα τέσσερα βασικά κριτήρια που θέτει ο Billig για τον φασιστικό λόγο: Τον ακραίο εθνικισμό, τον αντι-μαρξισμό και την αντίδραση σε οτιδήποτε μπορεί να κινητοποιήσει την εργατική τάξη, την υποστήριξη μίας εθνικής καπιταλιστικής οικονομίας και την επιδίωξη πολιτικής αλλά και φυσικής εξάλειψης των εσωτερικών και εξωτερικών εχθρών (Richardson 2018). Στην περίπτωση αυτή, δεν μπορούν να εντοπιστούν σημεία οποιουδήποτε λαϊκισμού, διότι το κόμμα στρέφεται ανοιχτά εναντίον της λαϊκής βούλησης. Ακόμα και όταν ο Ν. Μιχαλολιάκος κάνει αναφορές σε έναν «λαό», πίσω από αυτόν δεν υπάρχει κάποια κοινωνική ή εθνική ομάδα συγκροτημένη δια του αποκλεισμού, αλλά υπάρχει μόνο ο Χρυσουγίτης, ο ακόλουθος της κομματικής ιδεολογίας, ο «πολεμιστής» του αρχηγού και ο πειθαρχημένος, τόσο ιδεολογικά όσο και φυσικά, σε μία αυστηρά ιεραρχική και ελιτιστική δομή. Το σύστημα συγκροτείται στη βάση ενός παλαιάς κοπής αντικομμουνισμού, μίας νεκρής στο μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας ιδεολογίας, μέσω της οποίας κατασκευάζεται ο πολιτικός αλλά και ο πολιτισμικός εχθρός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΠΩΝ ΣΤΟΝ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟ ΛΟΓΟ**

ΤΟΠΟΣ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ
Ιστορικός τόπος	<ul style="list-style-type: none"> • Εάν στο παρελθόν οι Έλληνες ήταν ένα «ένδοξο» έθνος, τότε το ίδιο παραμένουν και σήμερα • Εάν οι Τούρκοι στο παρελθόν βρίσκονταν σε πόλεμο με τους Έλληνες, τότε είναι εξαιρετικά πιθανή η επανάληψη ενός πολέμου • Εάν οι Γερμανοί ήταν ναζιστές στον 20^ο αιώνα, το ίδιο ναζιστές συνεχίζουν να είναι και σήμερα* • Εάν οι Έλληνες στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο «ταπεινώσαν» τους Γερμανούς, τότε το ίδιο θα πρέπει να κάνουν και σήμερα* • Εάν οι Κομμουνιστές αναγνωρίζονταν από το κράτος και τις εθνικόφρονες πολιτικές δυνάμεις ως «προδότες» και «δολοφόνοι» στη μετεμφυλιακή Ελλάδα, το ίδιο θα πρέπει να θεωρούνται και σήμερα**
Τόπος της κοινής κουλτούρας	<ul style="list-style-type: none"> • Εάν όλοι «εμείς» μοιραζόμαστε μία κοινή κουλτούρα, τότε θα πρέπει να τη διαφυλάξουμε από τους «άλλους» που δεν την ασπάζονται και προσπαθούν να την αλλοιώσουν
Τόπος της απειλής	<ul style="list-style-type: none"> • Εάν οι μετανάστες, οι ξένες χώρες, οι Τούρκοι, το Ισλάμ, οι Κομμουνιστές**, οι εθνοτικές και πολιτισμικές μειονότητες και τα κινήματα για τα δικαιώματα είναι εχθροί μας, τότε θα πρέπει να λάβουμε μέτρα εναντίον τους, όσο σκληρά και αν είναι αυτά
Τόπος της αναλογίας	<ul style="list-style-type: none"> • Εάν σε άλλες χώρες έχουν ληφθεί συγκεκριμένα μέτρα κατά της μετανάστευσης και υπέρ της δημόσιας ασφάλειας, τότε τα ίδια μέτρα θα πρέπει να λάβουμε και εμείς, ανεξαρτήτως της επικράτησης διαφορετικών συνθηκών
Τόπος του «λαού»	<ul style="list-style-type: none"> • Εάν ο «λαός» πιστεύει ότι κάτι αποτελεί πραγματική απειλή, τότε θα πρέπει να αναλάβουμε μέτρα για να το καταπολεμήσουμε* • Εάν ο «λαός» πιστεύει ότι πρέπει να εφαρμοστεί μία συγκεκριμένη πολιτική, τότε πρέπει να την εφαρμόσουμε χωρίς κανέναν περιορισμό*
Οικονομικός τόπος	<ul style="list-style-type: none"> • Εάν οι μετανάστες έχουν οικονομικό κόστος για «εμάς», θα πρέπει να λάβουμε μέτρα εναντίον τους

* Σημεία που εντοπίζονται μόνο στο λόγο του Κ. Βελόπουλου και της ΕΛ

** Σημεία που εντοπίζονται μόνο στο λόγο του Ν. Μιχαολιάκου και της ΧΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2**ΒΑΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗΣ ΣΤΟΝ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟ ΛΟΓΟ**

ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΙΝΗΤΡΟΥ	ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
<p>Κοινά σημεία:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το ελληνικό έθνος κινδυνεύει από την παρακμή και τον αφανισμό του • Αιτίες και βασικές απειλές: Μετανάστευση, Τουρκία και γειτονικές χώρες, Ισλάμ, Πολιτισμικές και εθνοτικές μειονότητες, ΔΟΑΤΚΙ+, Πολιτικά κόμματα, Πολίτικο σύστημα και λειτουργία θεσμών, Οικονομικές ελίτ, ΜΜΕ και δημοσιογράφοι, ΕΕ και δυτικοί σύμμαχοι <p>Ν. Μιχαολιάκος, ΧΑ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αιτίες και βασικές απειλές: Δημοκρατία, Κομμουνισμός και Αριστερά 	<p>Κοινά σημεία:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κατάργηση ταξικών και ιδεολογικών διακρίσεων και κατασκευή ενός ομοιογενούς εθνικού συνόλου • Καλλιέργεια του φόβου και προβολή μίας αναγκαιότητας για γρήγορες λύσεις (ενδεχόμενο πολέμου, εγκληματικότητα, θέματα δημόσιας υγείας, οικονομική ανασφάλεια, σενάρια συνομοσίας) • Προβολή ενός ανώτερου ηθικά χρέους, προερχόμενου από μία εθνική αφήγηση • Αποποίηση ρατσισμού, σεξισμού, ομοφοβίας και πρόθεσης πολιτικών αποκλεισμού • Σχηματισμός δίπολου «Έλληνες εναντίον των άλλων» <p>Κ. Βελόπουλος, ΕΛ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κατασκευή μίας εναλλακτικής εικόνας πολιτικού και ηγέτη <p>Ν. Μιχαολιάκος, ΧΑ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Προβολή μίας συνομοσίας για την ηρωοποίηση του «κινήματος» • Προβολή οραμάτων του κλασικού φασισμού • Σχηματισμός δίπολου «εμείς εναντίον όλων» 	<p>Κοινά σημεία:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εκλογική στήριξη των ακροδεξιών κομμάτων • Προνοιακός σοβινισμός και αποκλεισμός του «άλλου» από την κοινωνική, πολιτική και οικονομική ζωή • Επιβολή δόγματος «νόμος και τάξη» και αύξηση των στρατιωτικών εξοπλισμών • Επιβολή κοινωνικών προτύπων ζωής • Απαγόρευση/καταπολέμηση θρησκευτικών και εθνοτικών μειονοτήτων • Ανατροπή των πολιτικών υπέρ της ισότητας και των δικαιωμάτων • Αποτροπή μεταναστευτικών ροών και αυστηροποίηση των ποινών και της επιτήρησης για τους μετανάστες <p>Κ. Βελόπουλος, ΕΛ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δημοψηφισματική δημοκρατία <p>Ν. Μιχαολιάκος, ΧΑ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Βίαιη δράση εναντίον των εσωτερικών εχθρών • Ανατροπή του κοινοβουλευτισμού

7.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες η επιτυχία του τρίτου και τέταρτου κύματος ευρωπαϊκής ακροδεξιάς αποτυπώθηκε όχι μόνο στην υπεροχή της στο πολιτικό πεδίο αλλά και στο ακαδημαϊκό, οδηγώντας σε μία ξαφνική αύξηση των σχετικών μελετών. Η κατανόηση του φαινομένου απαιτεί αρχικά την αποκρυστάλλωση της «ταυτότητας» του ακροδεξιού κόμματος. Το μεγαλύτερο μέρος των αναλύσεων έως και τις μέρες μας ξεκινούν με την προσπάθεια ενός ορισμού που θα μπορεί να αντέξει και να περικλύσει ένα ανομοιογενές σύνολο εθνικών και υπερεθνικών-συμμαχικών κομμάτων. Το εγχείρημα αυτό εμφανίζει μία εξαιρετική περιπλοκότητα λόγω των μεταλλάξεων του ακροδεξιού λόγου από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την κατάρρευση του ιστορικού φασισμού έως και σήμερα.

Για να παραμείνει ζωντανή στο πέρασμα αυτών των δεκαετιών, η ευρωπαϊκή ακροδεξιά αναγκάστηκε να προσαρμόσει τον πολιτικό της λόγο, το ρεπερτόριο δράσης της και την πολιτική της ατζέντα. Αυτές οι προσαρμογές, οι οποίες έκαναν τη μία εκδοχή της να φαντάζει πολλές φορές αντιφατική ως προς την προηγούμενη, κάνουν την αναζήτηση του ιδεολογικού της πυρήνα αρκετά δύσκολη. Παρά το γεγονός πως η ακροδεξιά δεν βασιζόταν ποτέ σε μία απόλυτα αποκρυσταλλωμένη ιδεολογία, αυτό που την χαρακτηρίζει διαχρονικά είναι η πίστη στην φυσική ανισότητα, η αντίθεση στον κοινοβουλευτισμό και η υιοθέτηση ενός μοντέλου οργανωτικής ομοιομορφίας της κοινωνίας. Τα παραπάνω ιδεολογικά στοιχεία εκφράζονταν διαχρονικά μέσα από διαφορετικά πολιτικά προγράμματα και πολιτικές θέσεις. Σήμερα, η ευρωπαϊκή ακροδεξιά εμφανίζεται ως μία πολιτική δύναμη ενάντια στις διεθνείς αγορές και τους διακρατικούς οργανισμούς της παγκοσμιοποίησης. Επιπλέον, αρκετές φορές τάσσεται υπέρ πολιτικών αναδιανομής, προκειμένου να τις αξιοποιήσει στην πολιτική του αποκλεισμού, εκμεταλλεύεται τις ταυτοτικές ανασφάλειες που γεννάει η παγκοσμιοποίηση και η εξέλιξη των κοινωνιών, και αντιμετωπίζει ως εχθρούς τους μετανάστες, τους αλλοδαπούς, το Ισλάμ και τα κινήματα υπέρ των δικαιωμάτων. Συνεχίζοντας η διαδικασία της «αναγνώρισης» να παραμένει δύσκολη και το μείγμα των κομμάτων ιδιαίτερα αντιφατικό, κριτήριο διαχωρισμού των κομμάτων στα δεξιά της κατεστημένης δεξιάς αποτελεί κυρίως ο βαθμός ρητής ή άρρητης αμφισβήτησης του κοινοβουλευτισμού και της δημοκρατίας.

Σκοπός της εργασίας αυτής ήταν να εξετάσει την παρουσία των κομμάτων της ελληνικής ακροδεξιάς στις Εθνικές Εκλογές του 2019, σε μία προσπάθεια να παρουσιάσει τα χαρακτηριστικά του ακροδεξιού λόγου στην ελληνική περίπτωση. Επιπλέον, η εργασία προσπάθησε μέσω των διαφορετικών λόγων να κατανοήσει τις βαθύτερες ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές μεταξύ των δύο κύριων ακροδεξιών κομμάτων, της ΕΛ και της ΧΑ. Τα γεγονότα που ακολούθησαν από τις εκλογές του 2019 έως και σήμερα δίνουν σε αυτόν το δεύτερο στόχο μία ιδιαίτερη βαρύτητα, με την ηγεσία της ΧΑ

να έχει καταδικαστεί και φυλακιστεί¹⁹ και την ΕΛ να είναι πια ο μοναδικός φορέας του χώρου με κοινοβουλευτική παρουσία και πρόσβαση στα ΜΜΕ, αποτελώντας την (προσωρινή) ηγεμονική ακροδεξιά δύναμη σε μία νέα πολιτική περίοδο.

Μετά το 2012 και την είσοδο στο ελληνικό κοινοβούλιο μίας ανοιχτά νεοφασιστικής οργάνωσης, η ελληνική ακροδεξιά τράβηξε το ενδιαφέρον αρκετών μελετητών διεθνώς. Παρόλα αυτά, η ΧΑ ήταν απλά μία στιγμή στη μακρά ιστορία της ακροδεξιάς στη χώρα. Η μελέτη του φαινομένου δεν μπορεί να γίνεται αποκομμένη από το ιστορικό και το πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου εκδηλώνεται. Μέσα στο πέρασμα τεσσάρων και πλέον δεκαετιών Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας τόσο το πολιτικό πρόγραμμα όσο και οι στρατηγικές της ελληνικής ακροδεξιάς μεταβάλλονταν συνεχώς. Λειτουργώντας τότε εντός των κατεστημένων κομμάτων, τότε στο πολιτικό περιθώριο και τότε ως μία υπολογίσιμη ανταγωνιστική δύναμη, κατάφερε να μετατραπεί σε μία σταθερά του πολιτικού συστήματος της χώρας, κυρίως με την άσκηση μίας έμμεσης επιρροής στον καθορισμό της πολιτικής ατζέντας και του πολιτικού λόγου του συντηρητισμού.

Η «μεταπολιτευτική ακροδεξιά», όπως την ορίζει ο Έλληνας (2012), μέχρι και τη δεκαετία του 1990, μπορεί να μην κατάφερε να γίνει εκλογικά ορατή, παρόλα αυτά εκμεταλλεύομενη τις αντιδράσεις που δημιουργούσε στο συντηρητικό χώρο ο εκδημοκρατισμός και ο εκσυγχρονισμός, κατάφερε να ενσωματωθεί στη ΝΔ και να επηρεάσει την πολιτική της ατζέντα, παρεμβαίνοντας στους εσωτερικούς κομματικούς συσχετισμούς. Τη δεκαετία του 1990, η αύξηση της ξеноφοβίας και της εθνικιστικής ανασφάλειας, λειτούργησαν ως καταλύτης για την εμφάνιση στη χώρα του τρίτου κύματος ακροδεξιάς. Η νέα ακροδεξιά στην Ελλάδα θα καταφέρει, κυρίως με την καλλιέργεια της αντιμεταναστευτικής ατζέντας, να εδραιώσει την πολιτική της παρουσία στο ελληνικό κοινοβούλιο, μέσα από διάφορους κομματικούς σχηματισμούς, και να ριζοσπαστικοποιηθεί περαιτέρω μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του αιώνα.

Η επιτυχία της ακροδεξιάς μετά το 2000 θα μπορούσε να οφείλεται στη δυνατότητά της να αναπτύξει έναν ανταγωνιστικό λόγο απέναντι στο κυρίαρχο αφήγημα που καθοδηγούσε τον κεντρομόλο δικομματισμό της ύστερης μεταπολίτευσης. Μέσω της στρατηγικής της αυτής, κατάφερε να γίνει αρχικά ορατή εκλογικά και στη συνέχεια, εκμεταλλεύομενη την κοινοβουλευτική της παρουσία, να επιβάλει την ατζέντα της στο δημόσιο λόγο. Με την επαναφορά της πόλωσης την περίοδο της κρίσης μετά το 2010 και την κυριαρχία της τομής «μνημόνιο-αντιμνημόνιο», στο χώρο θα αναδειχθούν νέες πολιτικές δυνάμεις που θα δώσουν συνέχεια στη δυναμική του έως και το 2015. Στις εκλογές του 2019 οι συσχετισμοί και οι πολιτικές εξελίξεις είχαν οδηγήσει την ελληνική ακροδεξιά σε μία δεύτερη κρίση μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, με τα δύο κοινοβουλευτικά κόμματα να έχουν οδηγηθεί σε αδιέξοδα. Παρόλα αυτά, το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο διευκόλυνε στην ανάδειξη μία νέας κοινοβουλευτικής δύναμης στα δεξιά της ΝΔ.

¹⁹ Τον Οκτώβριο του 2020 η ΧΑ κρίθηκε ομόφωνα ως εγκληματική οργάνωση από το Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων, το οποίο επέβαλε ποινές φυλάκισης σε όλη την ηγεσία της οργάνωσης, πρώην βουλευτές και αρκετά στελέχη της. Μετά την ολοκλήρωση της ποινικής δίωξης, η οποία είχε ξεκινήσει από το 2013, φαίνεται πως τίθενται οριστικά στο περιθώριο τόσο η ΧΑ όσο και άλλοι κομματικοί σχηματισμοί που είχαν επιχειρήσει μετά τις εκλογές του 2019 να συγκροτήσουν ηγετικά στελέχη που είχαν αποχωρήσει από αυτή.

Δέκα χρόνια μετά τη συνειδητοποίηση της κρίσης χρέους και μετά την έξοδο της χώρας από τα προγράμματα διάσωσης (Μνημόνια), παρά την επιστροφή μίας σχετικής πολιτικής ομαλότητας, ο νέος δικομματισμός παρέμενε πολωμένος. Οι Εθνικές Εκλογές του 2019 διενεργήθηκαν σε ένα ιδιαίτερα πολωμένο κλίμα στη βάση μίας αξιακής, κοινωνική πολιτικής ατζέντας. Σε αυτό το πλαίσιο, ιδιαίτερη σημασία στην διαμόρφωση του εκλογικού λόγου των κομμάτων είχε η κυβερνητική πολιτική κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας, το Μακεδονικό ζήτημα, η εξωτερική πολιτική της χώρας και ιδιαίτερα οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, το μεταναστευτικό και η κοινωνική ασφάλεια. Η ακροδεξιά, η οποία εγκατέλειπε σταδιακά και αυτή τη ρήξη στο οικονομικό πεδίο, είδε την κοινωνική της ατζέντα να αποκτά κεντρική θέση στην πολιτική διαμάχη. Τα ακροδεξιά κόμματα ΕΛ και ΧΑ σαφώς και συντάχθηκαν στο συντηρητικό πόλο, ριζοσπαστικοποιώντας περαιτέρω πλαίσια ερμηνείας και αφηγήσεις οι οποίες είχαν ήδη διαδοθεί στην ελληνική κοινωνία. Μέσα από αυτές, κατασκεύασαν κοινούς εχθρούς και παρόμοιες πολιτικές αντιμετώπισής τους. Η κύρια διαφορά μεταξύ του Κ. Βελόπουλου και του Ν. Μιχαολιάκου δεν βρίσκεται στον ρατσισμό, στον εθνικισμό ή στο νατιβισμό που αναπτύσσουν αλλά στην πολιτική προοπτική εντός της οποίας εντάσσονται αυτά.

Η ΧΑ, παρά τη δικαστική δίωξη εναντίον της και τις αποκαλύψεις σχετικά με την εγκληματική της δράση, δεν προσπάθησε να λειάνει τον πολιτικό της λόγο ενόψει των εκλογών. Τα αποτελέσματα των Ευρωεκλογών του ίδιου έτους, στα οποία για πρώτη φορά μετά το 2012 αποτυπώθηκε η αποδυνάμωση της εκλογικής της βάσης, αντί για αναθεώρηση στρατηγικής οδήγησαν σε μία περαιτέρω επιθετική και ακραία στάση απέναντι στο «σύστημα» και το δημοκρατικό καθεστώς. Η δίωξη εναντίον της ηγεσίας και μελών της οργάνωσης εργαλειοποιήθηκε ως ο κεντρικός μύθος που κινητοποιούσε τη συνωμοσιολογία, την αντισυστημικότητα αλλά και τον αντικομμουνισμό στο λόγο της.

Όπως συμβαίνει με αντίστοιχες περιπτώσεις νεοφασιστικών κομμάτων «παλαιάς ακροδεξιάς», ο λόγος της ΧΑ εμφανίζει δυσκολίες στην μελέτη και την κατανόησή του. Το κόμμα ακολουθεί μία διπλή στρατηγική σχετικά με τη συμμετοχή του στο κομματικό σύστημα αλλά και μία διπλή ρητορική. Οι διαφορετικοί λόγοι που εμφανίζονται συνθέτουν ένα απολύτως αντιφατικό σύνολο, το οποίο κινείται μεταξύ νομιμοφροσύνης και αντιδημοκρατικών οραμάτων, γεμάτο από συμβολισμούς και υπαινιγμούς. Όταν όμως η μελέτη αυτού του αντιφατικού συνόλου τοποθετηθεί εντός του ιστορικού και πολιτικού πλαισίου, τότε γίνεται εμφανές ότι η ΧΑ συνεχίζει έως και το 2019 να αποτελεί το ίδιο νεοφασιστικό κόμμα που ήταν και όταν ξεκινούσε πριν από δεκαετίες, με σαφείς αναφορές στον ιστορικό ναζισμό και τον ακροδεξιό αντικομμουνισμό του ελληνικού μεσοπολέμου.

Η οργάνωση παρέμεινε πιστή σε έναν ελιτιστικό συγκεντρωτισμό και στον εθνικοσοσιαλισμό, στηρίζοντας την ιδεολογία της στην ιδέα ύπαρξης ενός ανώτερου αρχαίου έθνους και πολιτισμού, ο οποίος θα πρέπει να διαφυλαχθεί, αμφισβητώντας τη δημοκρατική αρχή της λαϊκής βούλησης. Ο αντικομμουνισμός, ο φυλετικός ρατσισμός και το όραμα μίας «νέας τάξης» πέρα από τον φιλελευθερισμό και τον Μαρξισμό συνέχισαν να προβάλλονται, ως μία ιδιαιτερότητα για κοινοβουλευτικό κόμμα της Ευρώπης. Ο ιδεολογικός πυρήνας αυτός πλαισιωνόταν από επίκαιρα αφηγήματα σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα, και ιδιαίτερα σχετικά με τη μεταναστευτική κρίση, τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και τη Συμφωνία των Πρεσπών. Η ριζοσπαστικότητα και ο φασισμός του κόμματος παρέμεναν το ίδιο επικίνδυνα, συνεχίζοντας

να κατασκευάζει εσωτερικούς εχθρούς και να κινητοποιεί ρητά ή άρρητα σε πράξεις φυσικής τρομοκράτησης και εξόντωσής τους. Παρά την απόσυρση των οργανωμένων ταγμάτων εφόδου από τους δρόμους μετά την έναρξη της δικαστικής δίωξης εναντίον του, ο Ν. Μιχαλολιάκος κατά την προεκλογική περίοδο έκανε αναφορές στη δράση της οργάνωσης κατά το παρελθόν, ενώ προανήγγειλε την επιστροφή σε αυτή μετά το τέλος της δίκης.

Από την άλλη πλευρά, η ΕΛ προέκυψε από την ανάγκη του ακροδεξιού χώρου να διαχωρίσει τη θέση του από τη ΧΑ, τόσο προκειμένου να αποφύγει τον «στιγματισμό» όσο και για να αμφισβητήσει την ηγεμονία μίας κλειστής οργάνωσης με αυστηρή ιεραρχία, η οποία απειλούσε την πολιτική ανάδειξη στελεχών του χώρου που δεν ήταν ενταγμένα σε αυτή. Ο Κ. Βελόπουλος, λόγω συγκυριών και συνθηκών, πρόλαβε να καλύψει την ανάγκη αυτή. Δημιούργησε το κόμμα του στη βάση μίας στρατηγικής αποστασιοποίησης από το φασισμό αλλά και από τη ΝΔ, εκμεταλλευόμενος την ιστορική εμπειρία της ελληνικής ακροδεξιάς. Διαμόρφωσε ένα πρότυπο κόμματος «λαϊκιστικής ριζοσπαστικής δεξιάς», προκειμένου να αναπτύξει τον αντιδημοκρατικό αντιπλουραλισμό του παράλληλα με ένα φαινομενικό αντιελιτισμό. Όπως είχε κάνει στις αρχές του 2000 το ΛΑΟΣ, αναθεωρώντας τη στρατηγική των περιθωριοποιημένων προκατόχων του, με τον ίδιο τρόπο που η ΧΑ και οι ΑΝΕΛ κατάφεραν την περίοδο της κρίσης να καλύψουν το χώρο που άφηγε πίσω της η «μνημονιακή» ακροδεξιά, έτσι και η ΕΛ κατάφερε να αναδιαμορφώσει τον ακροδεξιό λόγο σύμφωνα με τις νέες συνθήκες που επικρατούσαν μετά τη σταθεροποίηση ενός νέου κομματικού τοπίου.

Η εκλογική ατζέντα της ΕΛ ακολουθεί τα ιδεολογικά και προγραμματικά πρότυπα του τρίτου και τέταρτου κύματος ακροδεξιάς, θέτοντας εθνικά αναχώματα στην αναγνώριση της ιδιότητας του πολίτη και βάζοντας στο επίκεντρο του πολιτικού της λόγου το ζήτημα της μετανάστευσης. Σε αντίθεση με τη ΧΑ, δεν εμφανίζει άμεσες σχέσεις με κάποια από τις κλασικές φασιστικές ιδεολογίες, ενώ ανασύροντας μνήμες από το παρελθόν, ο Κ. Βελόπουλος προσπαθεί να εμφανιστεί ως αντιναζιστής. Έτσι, διατηρεί μία ρητή απόσταση από το φασισμό, παρόλο που την ίδια στιγμή αμφισβητεί ανοιχτά τον κοινοβουλευτισμό και την πλουραλιστική, φιλελεύθερη δημοκρατία. Μέσω της ιδέας μίας «δυναμικής δημοκρατίας», παρουσιάζει μια λαϊκιστική-δημοψηφισματική μορφή της, η οποία δεν υποκρύπτει παρά μία επιθετική στάση απέναντι στο «άλλο», τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα και την ισότητα.

Σε αντίθεση με προηγούμενες μορφές ακροδεξιάς ή ριζοσπαστικής δεξιάς (νέας ή παλιάς ακροδεξιάς), η ΕΛ δεν αναπτύσσει κάποιον εμφανή αλτρωτισμό, ακολουθώντας τον ευρωπαϊκό κανόνα, δίχως βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν προβάλλει ρεβιζιονιστικές αναγνώσεις της ιστορίας. Επιπλέον, αποφεύγει στο πρόγραμμά της αναφορές σχετικά με μία συγκεντρωτική, προσωποκεντρική διάρθρωση της πολιτείας. Την ίδια στιγμή όμως, αναπτύσσει έναν ακραίο εθνικιστικό λόγο, ανασύροντας μέσω ιστορικών αφηγήσεων εχθρούς, και μέσω μίας στρατηγικής φόβου επιχειρεί να νομιμοποιήσει και να εξορθολογήσει ένα πρόγραμμα στηριγμένο στο δόγμα «νόμος και τάξη», για την ενίσχυση της επιτήρησης και της καταστολής στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας, και την επιβολή μίας κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης από τα πάνω, για την εξυπηρέτηση των «εθνικών στόχων». Τέλος, ο Κ. Βελόπουλος εκφράζει τον ρατσισμό του στα πρότυπα που έθεσε η Νέα Δεξιά, επιχειρώντας να αποστασιοποιηθεί από τον ρατσιστικό φυλετισμό του νεοναζισμού. Δεν διεκδικεί την επιβολή μίας ανώτερης φυλής έναντι των άλλων αλλά περισσότερο την υπεράσπιση των «καθάρων» εθνικών συνόλων έναντι της πολυπολιτισμικότητας. Παρόλα αυτά, οι

αναφορές του στο Ισλάμ και τα γειτονικά κράτη, η αμφισβήτηση άλλων εθνικών ταυτοτήτων και η ρητή πίστη στην ανωτερότητα των ευρωπαϊκών πολιτισμών, στην κορυφή των οποίων βρίσκεται το ελληνικό έθνος, είναι ενδεικτικά σχετικά με μία συνολικότερη αντίληψη για τον κόσμο.

Ο Κ. Βελόπουλος έχει αναφορές στη «λεπενική» ακροδεξιά, ενώ δείχνει να προσπαθεί να κατασκευάσει την εικόνα του βασισμένος στο πρότυπο του Jorg Haider ή του Ολλανδού Geert Wilders. Η μεταφορά της σύγκρουσης από το πεδίο της οικονομίας και του κοινωνικού κράτους στον ευρωσκεπτικισμό, τον αντι-ισλαμισμό και το πεδίο των αξιών, αποτελεί την κοινή βάση στην οποία αναπτύσσουν την ατζέντα τους τα ισχυρότερα ευρωπαϊκά κόμματα του χώρου σήμερα. Παρόλα αυτά, ο ίδιος θα απορρίψει τη σχέση του με κόμματα όπως το RN ή το FPÖ και θα επιλέξει να ενταχθεί στην ομάδα των ευρωπαϊκών συντηρητικών του ECR, όπου θα συνυπάρχει με άλλα μικρότερα σύγχρονα ακροδεξιά κόμματα όπως το ισπανικό Vox (βλ. σχετικά Rubio-Pueyo 2019).

Η ΕΛ και το Vox, εξαιτίας της ιστορικής συγκυρίας στην οποία αναδείχθηκαν, μοιράζονται αρκετά στοιχεία τόσο στην πολιτική τους ατζέντα όσο και στο λόγο τους, παρά το γεγονός ότι το δεύτερο καταφέρνει να προβάλει μία περισσότερο «νεανική» εικόνα. Τα δύο κόμματα αναπτύχθηκαν εκμεταλλευόμενα όχι μόνο τις ανασφάλειες που συνδέονταν με την οικονομία ή τη μετανάστευση αλλά και μία ριζοσπαστικοποίηση ζητημάτων που συνδέονταν ιστορικά με την εθνική ταυτότητα. Επηρεασμένα από τον αμερικανικό «τραμπισμό» και εντός πλαισίου τέταρτου κύματος, επιχειρούν να επαναπλαισιώσουν τον εθνικισμό και το ρατσισμό, επενδύουν στο φόβο και τη συνωμοσιολογία, ενώ επιδιώκουν την πρόκληση μέσω ενός ακραίου και κυνικού λόγου, ως απελευθερωτές από το καθεστώς της «πολιτικής ορθότητας», ενάντια στην ατζέντα για την άρση έμφυλων διακρίσεων, στερεοτύπων και ανισοτήτων. Μέσα από την στρατηγική αυτή επιχειρούν να αφυπνίσουν ή να επανανοηματοδοτήσουν έναν κοινωνικό συντηρητισμό και αντιδραστησμό, ο οποίος είτε παρέμενε σιωπηλός είτε βρισκόταν σε μία κρίση κομματικής ταύτισης.

Η περίπτωση της ΕΛ υποτιμήθηκε την πρώτη περίοδο εμφάνισής της εξαιτίας της «γραφικής» παρουσίας του αρχηγού της. Το ενδιαφέρον τόσο των ΜΜΕ όσο και των μελετητών του ακροδεξιού φαινομένου είχε εστιάσει στη ΧΑ και την προσπάθεια απονομιμοποίησης και καταδίκης της. Παρόλα αυτά, ο Κ. Βελόπουλος κατάφερε να δημιουργήσει ένα νέο λόγο και να λειτουργήσει με τέτοιο τρόπο εντός της ιδιαίτερης πολιτικής και κοινωνικής συγκυρίας, καταφέροντας να διασώσει την κοινοβουλευτική παρουσία της ακροδεξιάς αλλά και να αποδείξει ότι η ατζέντα της συνεχίζει να βρίσκει γόνιμο έδαφος στο εκλογικό σώμα. Κράτησε τις αποστάσεις από τη ΧΑ που χρειαζόνταν, για να μην γίνεται απωθητικός στο πιο μετριοπαθές συντηρητικό ακροατήριο αλλά την ίδια στιγμή να εκφράζει τα ίδια ακροδεξιά αιτήματα. Εκμεταλλευόμενος την προσφυγική κρίση, το Μακεδονικό και άλλα κεντρικά ζητήματα του πολιτικού ανταγωνισμού, επένδυσε στη δημιουργία δίπολων και σε έναν αντιπλουραλιστικό λαϊκισμό, ελκυστικό για τους ψηφοφόρους του χώρου που κινούνταν μεταξύ ΝΔ και ΧΑ.

Σύμφωνα με την τελευταία συμβολή του Mudde (2019), η ευρωπαϊκή ακροδεξιά είναι εδώ για να μείνει. Η εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών απέδειξε πως δεν αποτελεί ένα «επίκαιρο» μόνο πρόβλημα αλλά έχει ριζώσει για τα καλά στην ευρωπαϊκή κοινωνία και το πολιτικό σύστημα. Η έξοδος της ΧΑ από το ελληνικό κοινοβούλιο προβλήθηκε από τα ελληνικά ΜΜΕ και τα πολιτικά κόμματα ως μία καθοριστική νίκη

απέναντι στο φασισμό. Σαφώς, η επιστροφή μίας ακροδεξιάς εξτρεμιστικής οργάνωσης στο περιθώριο, όπως και η μετέπειτα καταδίκη της ως εγκληματική οργάνωση, αποτελούν μία νίκη των δημοκρατικών και αντιφασιστικών δυνάμεων. Παρόλα αυτά, ο ακροδεξιός λόγος συνέχισε και μετά το 2019 να επιβιώνει μέσα από νέα κοινοβουλευτικά σχήματα, έχοντας τη δυνατότητα να ασκεί την επιρροή του στην πολιτική και την κοινωνία.

Η πολιτική συγκυρία κατά την οποία ολοκληρώνεται η παρούσα εργασία είναι εξαιρετικά θολή. Το μέλλον της ΕΛ είναι εξαιρετικά αβέβαιο, όπως και η συνολικότερη πορεία του κομματικού ανταγωνισμού. Όσοι είχαν προβλέψει πως το τέλος της οικονομικής και πολιτικής κρίσης της περασμένης δεκαετίας θα έφερνε και το τέλος της κοινοβουλευτικής ακροδεξιάς, αναμένουν ακόμα την επιβεβαίωσή τους. Η πτώση της συνολικής εκλογικής δύναμης των κομμάτων του χώρου σε ποσοστά χαμηλότερα από εκείνα του 2007, καλλιεργούν την αισιοδοξία των κατεστημένων κομμάτων ότι μπορούν να επιτύχουν τον επαναπατρισμό των ψηφοφόρων τους. Η νέα κυβέρνηση της ΝΔ, που συγκροτήθηκε μετά τις εκλογές του 2019, συνέχισε να ακολουθεί τη στρατηγική συμπερίληψης απέναντι στους δεξιούς ανταγωνιστές της, ιδιαίτερα σχετικά με την πολιτική διαχείριση του μεταναστευτικού και την υπεράσπιση του «νόμου» και της «τάξης». Ωστόσο, οι τελευταίες δεκαετίες στην Ευρώπη έδειξαν ότι η νομιμοποίηση της ακροδεξιάς ατζέντας μπορεί μακροπρόθεσμα να αποδειχθεί αναποτελεσματική και αντιπαραγωγική (Έλληνας 2012). Εκείνο που διαφάνηκε από την ανάλυση που προηγήθηκε, είναι ότι η ακροδεξιά «μεταλλάχθηκε» και διατήρησε την κοινοβουλευτική της παρουσία εκμεταλλευόμενη αφηγήσεις και πλαίσια λόγου τα οποία κυριαρχούσαν στον κομματικό ανταγωνισμό και τον πολιτικό λόγο, διαμορφώνοντας μία ευνοϊκή για εκείνη συγκυρία. Επιπλέον, ο ρατσισμός, ο εθνικισμός και ο λόγος που εισάγει διακρίσεις παραμένει μία απειλή για τη δημοκρατία από όπου και αν προέρχεται.

Η εργασία αυτή προσπάθησε να μελετήσει τον ακροδεξιό λόγο στην Ελλάδα, σε μία μόνο συγκεκριμένη χρονική περίοδο, προκειμένου να εντοπίσει τις διαφορές μεταξύ των κομματικών της φορέων αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί κατασκεύασαν το πολιτικό τους μήνυμα. Στα πλαίσια μίας διπλωματικής εργασίας και σύμφωνα με τους διαθέσιμους πόρους, τα ερωτήματα που έθεσε επιχειρήθηκαν να απαντηθούν με πληρότητα. Ο επικαιρικός χαρακτήρας της έρευνας δεν επιτρέπει μία ολοκληρωμένη αποτύπωση του ζητήματος. Τα ερωτήματα που γεννούνται σχετικά με την αποτελεσματικότητα του ακροδεξιού μηνύματος, τον τρόπο με τον οποίο λειτουργείται και διαμορφώνει τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις, και το μέλλον των κομμάτων της ακροδεξιάς στην Ελλάδα και την Ευρώπη, απαιτούν μία ευρύτερη διεπιστημονική μελέτη, εντός ενός πλουραλιστικού θεωρητικού και μεθοδολογικού μοντέλου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

- Abubakar, I., Aldridge, R., Devakumar, D. κ.α. (2018), «The UCL–Lancet Commission on Migration and Health: The health of a world on the move». *Lancet*, 392 (10164). [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32935-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32935-0) [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]
- Akkerman, T. (2018), *The Impact of Populist Radical-Right Parties on Immigration Policy Agendas: A Look at the Netherlands*. Washington DC: Migration Policy Institute.
- Amnesty International (2017), *A Blueprint for Despair - Human rights impact of the EU-Turkey deal*. <https://bit.ly/3krxjuV> [Τελευταία πρόσβαση: 11 Νοεμβρίου 2020]
- Andersen, J. G., Bjorklund, T. (2004), «Ριζοσπαστικός δεξιός λαϊκισμός στη Σκανδιναβία: από τη φορολογική εξέγερση στον νεοφιλευθερισμό και την ξενοφοβία», στο Hainsworth, P. (επιμ.) *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα* (μτφρ. Θ. Αθανασίου, επιμ. Β. Γεωργιάδου). Αθήνα: Παπαζήση.
- Backer, S. (2004), «Ο δεξιός εξτρεμισμός στην ενωμένη Γερμανία», στο Hainsworth, P. (επιμ.) *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα* (μτφρ. Θ. Αθανασίου, επιμ. Β. Γεωργιάδου). Αθήνα: Παπαζήση.
- Benford, R., Snow, D. (2000), «Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment». *Annual Review of Sociology*, 26.
- Betz, H. G. (1994), *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. Basingstoke: Macmillan.
- Betz, H. G. (2002), «Xenophobia, Identity Politics and Eclusionary Populism in Western Europe», στο Panitch, L., Leys, C. (επιμ.) *Socialist register 2003: Fighting Identities : Race, Religion and Ethno-Nationalism*. London: The Merlin Press.
- Camus, J. Y. (2011), «Νέες όψεις της ριζοσπαστικής Δεξιάς» (μτφρ. Μ. Λαλιώτης). *Transform*, 8. <http://bit.ly/2ZO4kYl> [Τελευταία πρόσβαση: 20 Οκτωβρίου 2020]
- Christopoulos, D. (2017), «An unexpected reform in the maelstrom of the crisis: Greek nationality in the times of the memoranda (2010–2015)». *Citizenship Studies*, 21:4.
- Conovan, M. (1981), *Populism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Canovan, M. (1999), «Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy». *Political Studies*, 47:1.
- Elgenius, G., Rydgren, J. (2018), «Frames of nostalgia and belonging: the resurgence of ethno-nationalism in Sweden». *European Societies*, 21:4.
- Fairclough, N. (2010), *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language - Second edition*. London, NY: Routledge.

- Fairclough, N. (2012), «Critical Discourse Analysis». *International Advances in Engineering and Technology*, 7.
- Flowerdew, J., Richardson, J. E. (2018), «Introduction», στο Flowerdew, J., Richardson, E. (επιμ.) *The Routledge Handbook of critical discourse studies*. New York: Routledge.
- Georgiadou, V., Rori, L. (2019), «Low-intensity violence in crisis-ridden Greece: Evidence from the far right and the far left». Hellenic Observatory Research Programme. Hellenic Observatory European Institute. <https://bit.ly/3pLHoDR> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]
- Gerodimos, R. (2019), «Greece beyond the crisis», στο Manoli, P. (επιμ.) *First Thoughts on the 7 July 2019 Election in Greece*. GPSG Pamphlet No 6, Greek Politics Specialist Group. <http://bit.ly/2MnawUo> [Τελευταία πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2020]
- Gerstlé, J. (2014), *Η πολιτική επικοινωνία* (μτφρ. Φ. Κουντούρη, επιμ. Μ. Ψύλλα). Αθήνα: Τυπωθήτω - Γ. Δαρδαλιάνος.
- Hainsworth, P. (επιμ.) (2004), *Η Ακροδεξιά. Ιδεολογία-Πολιτική-Κόμματα* (μτφρ. Θ. Αθανασίου, επιμ. Β. Γεωργιάδου). Αθήνα: Παπαζήση.
- Hofstadter, R. (1955), *The Age of Reform*. NY: Vintage Books.
- Ignazi, P. (2003), *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: OUP.
- Inglehart, R., Norris, P. (2016), «Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash». HKS Working Paper, No. RWP16-026. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2818659> [Τελευταία πρόσβαση: 7 Σεπτεμβρίου 2020]
- Kallis, A. (2013), «Breaking Taboos and ‘Mainstreaming the Extreme’: The Debates on Restricting Islamic Symbols in Contemporary Europe», στο Wodak, R., Khosravi Nik, M., Mral, B. (επιμ.) *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London: Bloomsbury Academic.
- Kovács, A., Szilágyi, A. (2013), «Variations on a theme: The Jewish “Other” in old and new antisemitic media discourses in Hungary in the 1940s and in 2011», στο Wodak, R., Richardson, J. E. (επιμ.) *Analysing Fascist Discourse: European Fascism in Talk and Text*. London: Routledge.
- Kyriazi, A. (2019), «The general elections in Greece 2019». MIDEM-Report 2019-3, Dresden. <https://bit.ly/3dBi5lu> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]
- Laclau, E. (2005), «Populism: What's in a Name?», στο Panizza, F. (επιμ.) *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso.
- Linden, F. R. (2020), «Ο λαός ως ταυτότητα χωρίς υπόσταση και η λαϊκιστική πολυμορφία», στο Hoffmann, C., Birman, J. (επιμ.) *Μία καινούργια ανάγνωση του λαϊκισμού* (μτφρ. Κ. Γούλα). Αθήνα: Πλέθρον.
- Machin, D., Mayr, A. (2012), *How to do critical discourse analysis*. London: Sage.
- Marsdal, M. E. (2013), «Loud Values, Muffled Interests: Third Way Social Democracy and Right-Wing Populism», στο Wodak, R., Khosravi Nik, M., Mral, B. (επιμ.)

- Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London: Bloomsbury Academic.
- Metron Analysis (2019α), *Κοινό Exit Poll Ευρωεκλογών - Μάιος 2019*.
<https://bit.ly/3aNrmVT> [Τελευταία πρόσβαση: 13 Νοεμβρίου 2019]
- Metron Analysis (2019β), *Βουλευτικές εκλογές 2019 - Κοινό Exit Poll*.
<http://bit.ly/2NWqAwv> [Τελευταία πρόσβαση: 13 Νοεμβρίου 2019]
- Milza, P. (2004), *Οι μελανοχίτωνες της Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή ακροδεξιά από το 1945 μέχρι σήμερα* (μτφρ. Γ. Καφκιάς, επιμ. Ν. Βουλέλης). Αθήνα: Scripta.
- Mouffe, C. (1995), «Post-Marxism: democracy and identity». *Environment and Planning D: Society and Space*, 13.
- Mouffe, C. (2004), *Το δημοκρατικό παράδοξο* (μτφρ. Α. Κιουπκιολής, επιμ. Γ. Σταυρακάκης). Αθήνα: Πόλις.
- Mouffe, C. (2005), «The 'End of Politics' and the Challenge of Right-wing Populism», στο Panizza, F. (επιμ.) *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso.
- Mudde, C. (2011), *Λαϊκιστικά Ριζοσπαστικά Δεξιά Κόμματα στην Ευρώπη* (μτφρ./επιμ. Π. Παπασαραντόπουλος). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Mudde, C. (2016), «The Study of Populist Radical Right Parties: Towards a Fourth Wave». C-REX Working Paper Series, no. 1. <https://bit.ly/3aItpuf> [Τελευταία πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2020]
- Mudde, C. (2019), *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press. [EPUB]
- Mudde, C., Kaltwasser, C. R. (2017), *Populism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Müller, J.W. (2016), *What Is Populism?*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Ovenden, K. (2016), *ΣΥΡΙΖΑ: Μέσα στον λαβύρινθο* (μτφρ. Θ. Καραγαννόπουλος και Α. Κωσταμπάρης). Αθήνα: Brainfood - Οξύ.
- Pelinka, A. (2013), «Right-Wing Populism: Concept and Typology», στο Wodak, R., Khosravi Nik, M., Mral, B. (επιμ.) *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London: Bloomsbury Academic.
- Pytlas, B. (2018), «Populist Radical Right Mainstreaming and Challenges to Democracy in an Enlarged Europe», στο Herman, L., Muldoon, J. (επιμ.) *Trumping the Mainstream. The Conquest of Mainstream Democratic Politics by the Populist Radical Right*. Abingdon: Routledge.
- Reisigl, M. (2018), «The Discourse-Historical Approach», στο Flowerdew, J., Richardson, J. E. (επιμ.) *The Routledge Handbook of critical discourse studies*. New York: Routledge.
- Reisigl, M., Wodak, R. (2009), «The discourse-historical Approach», στο Wodak, R., Meyer, M. (επιμ.) *Methods of CDA*. London: Sage.

- Richardson, J. E. (2018), «Fascist discourse», στο Flowerdew, J., Richardson, J. E. (επιμ.) *The Routledge Handbook of critical discourse studies*. New York: Routledge.
- Rori, L. (2019) «The 2019 Greek parliamentary election: retour à la normale». *West European Politics*, 43:4.
- Rubio-Pueyo, V. (2019), *VOX: A NEW FAR RIGHT IN SPAIN?*. New York: Rosa Luxemburg Stiftung, New York Office. <http://bit.ly/3dFaPVO> [Τελευταία πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2020]
- Rydgren, J. (2005), «Is extreme right wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family». *European Journal of Political Research*, 44:3.
- Schain, M. A. (2006), «The extreme-right and immigration policymaking: Measuring direct and indirect effects». *West European Politics*, 29:2.
- Schedler, J. (2014), «The devil in disguise: action repertoire, visual performance and collective identity of the Autonomous Nationalists». *Nations and Nationalism*, 20:2.
- Taggart, P. (2000), *Populism*. Buckingham PA: Open University Press.
- Taggart, P. (2002), «Populism and the Pathology of Representative Politics», στο Mény, Y., Surel, Y. (επιμ.) *Democracies and the Populist Challenge*. London: Palgrave Macmillan.
- Taggart, P. (2018), «Populism and 'unpolitics'», στο Fitzi, G., Mackert, J., Turner, B. (επιμ.) *Populism and the crisis of democracy*. London: Routledge.
- Taguieff, P. A. (2013), *Ο νέος Εθνικο-λαϊκισμός* (μτφρ. Α. Ηλιαδέλη). Αθήνα: Επίκεντρο.
- van Dijk, T. A. (1992), «Discourse and the Denial of Racism». *Discourse & Society*, 3:1.
- van Leeuwen, T., Wodak, R. (1999), «Legitimizing Immigration Control: A Discourse-Historical Analysis». *Discourse Studies*, 1:1.
- von Beyme, K. (2017), «Right-wing extremism in post-war Europe», στο Mudde, C. (επιμ.) *The Populist Radical Right*. New York: Routledge. [EPUB]
- Wodak, R. (2013), «Anything Goes! - The Haiderization of Europe», στο Wodak, R., Khosravi Nik, M., Mral, B. (επιμ.) *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London: Bloomsbury Academic.
- Wodak, R. (2015), *The Politics of Fear*. London: Sage. [EPUB]
- Wodak, R. (2016), «We have the character of an island nation». *A discourse-historical analysis of David Cameron's "Bloomberg Speech" on the European Union*. European University Institute, Working Paper RSCAS 2016/36. <https://bit.ly/37XouE7> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]
- Wodak, R., Meyer, M. (2009), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage.

- Zimmermann, E., Saalfeld, T. (1993), «The three waves of West German rightwing extremism», στο Merkl, P. H., Weinberg, L. (επιμ.) *Encounters with the Contemporary Radical Right*. New York: Routledge.
- Αλεξανδράκης, Κ. (2019), «Ο Λαϊκός Εθνικισμός ως Βιοθεωρία». <http://bit.ly/xargt> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]
- Βούλγαρης, Γ., Νικολακόπουλος, Η. (επιμ.) (2014), *2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γαλάτσιου, Π. (2019), «Ο Δούρειος Ίπλος του Ερντογάν στη Θράκη!». *Real News*. <http://bit.ly/3kfQd7D> [Τελευταία πρόσβαση: 22 Οκτωβρίου 2020]
- Γεωργιάδου, Β. (2008), *Η άκρα δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Γεωργιάδου, Β. (2009), «Πως γειμίζει η δεξαμενή της ακροδεξιάς; Στρατηγικές αντιμετώπισης του ΛΑΟΣ και ψήφος διαμαρτυρίας», στο Κωνσταντιδίδης, Γ., Μαρατζίδης, Ν., Παππάς, Τ. Σ. (επιμ.) *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα: Οι Σύγχρονες Εξελίξεις*. Αθήνα: Κριτική.
- Γεωργιάδου, Β. (2014), «Η εκλογική άνοδος της Χρυσής Αυγής. Ψήφος-ρεβάνς των επισφαλών και νέες πολιτικές ευκαιρίες», στο Βούλγαρης, Γ., Νικολακόπουλος, Η. (επιμ.) *2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Γεωργιάδου, Β. (2019α), *Η άκρα δεξιά στην Ελλάδα (1965-2018)*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Γεωργιάδου, Β. (2019β), «Η κατάσταση της Άκρας Δεξιάς στην Ελλάδα, Ιστορικό φόντο και πρόσφατες εξελίξεις». Friedrich-Ebert-Stiftung, Athens Office. <https://bit.ly/37FyyBq> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]
- ΔιαΝέοσις (2020), *Το μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα, Πανελλαδική έρευνα- έκθεση αποτελεσμάτων*. <http://bit.ly/2ZHif2x> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Δοξιάδης, Κ. (2013), «Ο πολιτικός λόγος στη σύγχρονη Ελλάδα». Ελληνική Εταιρία Πολιτικής Επιστήμης, Δίκτυο Ανάλυσης Πολιτικού Λόγου, Κείμενα Εργασίας, Αρ. 1. <https://bit.ly/3pKU79T> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Δοξιάδης, Κ. (2015), «Από τον πολιτικό φιλελευθερισμό στον νεοφιλελευθερισμό: Μία φουκωϊκή προσέγγιση», στο *Ο Foucault της Φιλοσοφίας και της Αριστεράς*. Αθήνα: Νήσος.
- Έθνος (2019) «Ντοκουμέντο: Τα τάγματα εφόδου του συλλαλητηρίου υπό τις οδηγίες Λαγού». <http://bit.ly/3dFZXqC> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]
- Έλληνας, Α. (2012), *Τα Μέσα Ενημέρωσης και η Άκρα Δεξιά στη Δυτική Ευρώπη, Παίζοντας το χαρτί του Εθνικισμού* (μτφρ. Ε. Κοτσουφού). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Εφημερίδα των Συντακτών (2020), «Το χρονικό της δίκης». *Εφημερίδα των Συντακτών*. <http://bit.ly/3pO3FAV> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]

- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2018), «Προπαγάνδα επί πτώματος». *Εφημερίδα των Συντακτών*. <http://bit.ly/2NRMlh4> [Τελευταία πρόσβαση: 22 Οκτωβρίου 2020]
- Ιός (2002), «Γοργόνες και μάγκες». *Ελευθεροτυπία*. <https://bit.ly/3buJF12> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Ιός (2003), «Αποφασίζομεν και απαγορεύομεν». *Ελευθεροτυπία*. <https://bit.ly/37FKzGQ> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]
- Ιός (2004), «Το μαύρο τείχος του κ. Ψωμάδη». *Ελευθεροτυπία*. <https://bit.ly/2ZEuQn4> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]
- Καρύδης, Β. (2004), «Το ζήτημα της δεύτερης γενιάς. Έγκλημα και μετανάστευση», στο Παύλου, Μ., Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.) *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα: Κριτική.
- Καρύδης, Β. (2016), «Μετανάστες και Κοινωνικοί Πανικοί στην Ελλάδα», στο συλλογικό *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Ά Τόμος*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα. <http://crime-in-crisis.com/> [Τελευταία πρόσβαση: 1 Νοεμβρίου 2020]
- Κατσιγέρας, Μ. Ν. (2013) «49 χρόνια πριν... 14.V.1964». *Καθημερινή*. <http://bit.ly/3aNcmXK> [Τελευταία πρόσβαση: 23 Οκτωβρίου 2020]
- Κίνημα Αλλαγής (2018), *Πρόγραμμα - Πολιτικές Θέσεις, Προοδευτικές Αλλαγές και Μεταρρυθμίσεις*. <http://bit.ly/3umbMrU> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Κουντούρη, Φ. (2009), «Ο οικονομικός μετανάστης στην πολιτική ατζέντα: Η δημόσια συγκρότηση του μεταναστευτικού ζητήματος στη μεταπολίτευση». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 128.
- Κουσουρή, Δ. (2014), «Ο φασισμός στην Ελλάδα: συνέχειες και ασυνέχειες κατά τον ευρωπαϊκό 20ό αιώνα», στο Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.) *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά*. Αθήνα: Νήσος, Rosa Luxemburg Stiftung - Brussels Office.
- Κωνσταντινίδης, Γ. (2009), «Η Νέα Δημοκρατία ως η Ελληνική Εκδοχή της Ευρωπαϊκής Χριστιανοδημοκρατίας», στο Κωνσταντινίδης, Γ., Μαρατζίδης, Ν., Παππάς, Τ. Σ. (επιμ.) *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα: Οι Σύγχρονες Εξελίξεις*. Αθήνα: Κριτική.
- Κωστόπουλος, Τ. (2005), *Η Αυτολογοκριμένη Μνήμη - Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*. Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Μπασκάκης, Γ., Τέσση, Γ. (2019) «Ο Αρχηγός κάρφωσε τους πάντες και καρφώθηκε». *Εφημερίδα των Συντακτών*. <http://bit.ly/2NT5gIw> [Τελευταία πρόσβαση: 28 Οκτωβρίου 2020]
- ΜέΡΑ25 (2018), *Εκλογικό Πρόγραμμα*. <http://bit.ly/2P3Z7K6> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Μητσοτάκης, Κ. (2019α), Ομιλία. <https://bit.ly/3pFpbI4> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]

- Μητσοτάκης, Κ. (2019β), Δήλωση. <http://bit.ly/2MhLypn> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (2018), «Μια πορεία στην Βόρειο Ήπειρο». <http://bit.ly/3dMsbzQ> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]
- Μοσχονάς, Γ. (2019α), «ΝΔ, ΣΥΡΙΖΑ και το σκοτεινό σημείο της ψήφου». *Το Βήμα*. <http://bit.ly/3bsbiYC> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Μοσχονάς, Γ. (2019β), «ΣΥΡΙΖΑ: Ισχύς, λάθη, προοπτικές (β' μέρος)». *Το Βήμα*. <https://bit.ly/3bvGYfR> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Νέα Δημοκρατία (2012), Ανακοίνωση. <http://bit.ly/3kdpclv> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]
- Νέα Δημοκρατία (2018), *Για μία καλύτερη ζωή, 12ο Συνέδριο*. <http://bit.ly/3dRi7WH> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]
- Νέα Δημοκρατία (2019), *Ισχυρή Ανάπτυξη, Αυτοδύναμη Ελλάδα - Το σχέδιό μας*. <http://bit.ly/3khIJAY> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Νικολακόπουλος, Η. (2011), «Ελεγχόμενη δημοκρατία: Από το τέλος του Εμφυλίου έως τη δικτατορία», στο Συλλογικό *Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Νικολακόπουλος, Η. (2012), *Των εκλογών τα πάθη, Ψηφίδες της ελληνικής εκλογικής ιστορίας του 20ου αιώνα*. Αθήνα: Το Βήμα.
- Πρώτο Θέμα (2018), «Νεκρός από αστυνομικά πυρά ο ομογενής που ύψωσε Ελληνικές σημαίες στο Αργυρόκαστρο». <http://bit.ly/3qLmkic> [Τελευταία πρόσβαση: 22 Οκτωβρίου 2020]
- Πανταζόπουλος, Α. (2012), Πρόλογος, στο Taguieff, P. A., *Ο νέος Εθνικο-λαϊκισμός* (μτφρ. Α. Ηλιαδέλη). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Παπαβλασόπουλος, Ε. (2004), *Η ανασυγκρότηση του ελληνικού συντηρητισμού: Η οργάνωση της Νέας Δημοκρατίας 1974-1993*. Διδακτορική εργασία. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Παπαδημητρίου, Δ. (2006), *Από τον λαό τον νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Παπαδημητρίου, Γ. (2018), «Στο “μικροσκόπιο” οι ΜΚΟ για το προσφυγικό». <https://p.dw.com/p/3oz06> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]
- Παπαστεργίου, Β., Τάκου, Ε. (2015), *Η Μετανάστευση στην Ελλάδα - Έντεκα μύθοι και περισσότερες αλήθειες*. Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ. <http://bit.ly/3pM70QT> [Τελευταία πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2020]
- Σακελλαρίου, Α. (2014), «Η Εκκλησία της Ελλάδος», στο Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.) *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά*. Αθήνα: Νήσος, Rosa Luxemburg Stiftung - Brussels Office.
- Σταυρακάκης, Γ. (2019), *Λαϊκισμός: Μύθοι, στερεότυπα και αναπροσανατολισμοί*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

- Σταυρακάκης, Γ., Νικήσιανης, Ν., Κιουπκιολής, Α., Κατσαμπέκης, Γ., Σιώμος, Θ. (2015), «Λαϊκίστικος λόγος και δημοκρατία». *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 43.
- Στρατής, Χ. (2020), Απόσπασμα από την αγόρευση στη δίκη της ΧΑ, στο Τέσση, Γ., Ψαρράς, Δ. (επιμ.) *Δίκη Χρυσής Αυγής: Το «κατηγορώ» των θυμάτων ΙΙ*. Αθήνα: Εφημερίδα των Συντακτών.
- ΣΥΡΙΖΑ (2019), Εκλογικό Πρόγραμμα. <http://bit.ly/3qMMz7D> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Σεπτεμβρίου 2020]
- Τζιαντζή, Α. (2018), «Ένας θάνατος, πολλά ερωτήματα». *Εφημερίδα των Συντακτών*. <https://bit.ly/3aQ7Qbn> [Τελευταία πρόσβαση: 22 Οκτωβρίου 2020]
- Το Ποντίκι (2019), «Ποιος είναι ο Κυριάκος Βελόπουλος - Ο πρώην βουλευτής του ΛΑΟΣ που πουλούσε χειρόγραφες επιστολές του Ιησού». <http://bit.ly/37Fj6VE> [Τελευταία πρόσβαση: 27 Οκτωβρίου 2020]
- Τσίπρας, Α. (2015), Ομιλία για τις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησης. <https://bit.ly/2NuVcp2> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]
- Τσίπρας, Α. (2019), Ομιλία στην Αθήνα. <http://bit.ly/2ZHtyHV> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]
- Τσιράς, Ε. (2011), *Η Νέα Άκρα Δεξιά στην Ελλάδα: Οργανωτική εξέλιξη, εκλογική επιρροή και πολιτικός λόγος του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού*. Διδακτορική εργασία. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Χατζής, Δ. (2017), *Αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στο Ζαγόρι (Ιωαννίνων) 1943-1944*. Διπλωματική εργασία. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Χριστόπουλος, Δ. (επιμ.) (2014), *Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακρο-δεξιά*. Αθήνα: Νήσος, Rosa Luxemburg Stiftung - Brussels Office.
- Χρυσή Αυγή (2006), «Εθνικιστές ή ναζιστές; Αρνούμεθα το ιστορικό ψεύδος των καλών συμμάχων και των κακών» φασιστών». *Χρυσή Αυγή*, 6/4.
- Ψαρράς, Δ. (2010), *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη, Η τηλεοπτική αναγέννηση της ελληνικής ακροδεξιάς*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ψαρράς, Δ. (2012), *Η μαύρη βίβλος της Χρυσής Αυγής, Ντοκουμέντα από την ιστορία και τη δράση μιας ναζιστικής ομάδας*. Αθήνα: Πόλις.
- Ψαρράς, Δ. (2014), *Η Χρυσή Αυγή μπροστά στη δικαιοσύνη*. Αθήνα: Rosa Luxemburg Stiftung. <http://bit.ly/2NNIce6> [Τελευταία πρόσβαση: 30 Νοεμβρίου 2020]
- Ψαρράς, Δ. (2017), *Η κληρονομιά ενός δικτάτορα, Παπαδόπουλος, Μιχαολιάκος, Βορίδης*. Αθήνα: Εφημερίδα των Συντακτών.

Υλικό ανάλυσης

Ελληνική Λύση (2019α), Κομματικό Πρόγραμμα. <http://bit.ly/2ZJ09QQ> [Τελευταία πρόσβαση: 29 Νοεμβρίου 2020]

Ελληνική Λύση (2019β), Οικονομικό Πρόγραμμα. <https://bit.ly/3keo152> [Τελευταία πρόσβαση: 30 Οκτωβρίου 2020]

Χρυσή Αυγή (2016α), Πολιτικό Πρόγραμμα. <http://bit.ly/3khzctH> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]

Χρυσή Αυγή (2016β), *Ένα σύγχρονο και δυναμικό Ιδεολογικό Κίνημα*. <http://bit.ly/3pUAvzj> [Τελευταία πρόσβαση: 21 Οκτωβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (27/5/2019), Συνέντευξη στον τ/σ ANT1 (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/j6gSe2S6vNA> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (28/5/2019α), Συνέντευξη στον τ/σ ANT1 (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/7fAzV-amHo> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (28/5/2019β), Συνέντευξη στον ρ/σ News247 (Απομαγνητοφωνημένο). <http://bit.ly/3sljCA6> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (28/5/2019γ), Συνέντευξη στην ΕΡΤ (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/24tsG8MoXSY> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (28/5/2019δ), Συνέντευξη στον ρ/σ Ράδιο Θεσσαλονίκη (Απομαγνητοφωνημένο). <http://bit.ly/3pQbIo2> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (28/5/2019ε), Συνέντευξη στον τ/σ ANT1 (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/QiiOTUToYzY> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (2/6/2019), Συνέντευξη στον τ/σ ANT1 (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/kYpNTyWKiTo> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (3/6/2019), Συνέντευξη στον ρ/σ ΘΕΜΑ Radio (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/THEdKygmem4> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (4/6/2019α), Προσωπική τηλεοπτική εκπομπή, τ/σ KONTRA (Απομαγνητοφωνημένο). <http://bit.ly/3bBl6jf> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (4/6/2019β), Συνέντευξη στον τ/σ EPSILON (Απομαγνητοφωνημένο). <http://bit.ly/2P5zSag> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (5/6/2019), Προσωπική τηλεοπτική εκπομπή, τ/σ KONTRA (Απομαγνητοφωνημένο). <http://bit.ly/3uml47g> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

Βελόπουλος, Κ. (7/6/2019), Συνέντευξη στον ρ/σ News247 (Απομαγνητοφωνημένο). <http://bit.ly/2ZK6oAW> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]

- Βελόπουλος, Κ. (11/6/2019α), Συνέντευξη στον τ/σ ANT1 (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/3azPsZL-s1w> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (11/6/2019β), Προσωπική τηλεοπτική εκπομπή, τ/σ KONTPA (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/3azPsZL-s1w> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (12/6/2019), Συνέντευξη στον ρ/σ Πρώτο Πρόγραμμα - EPT (Απομαγνητοφωνημένο). https://youtu.be/2_Y8hzmzby_g [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (18/6/2019α), Συνέντευξη στον τ/σ ANT1 (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/Gp5W4mjDiiA> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (18/6/2019β), Συνέντευξη στον τ/σ KONTPA (Απομαγνητοφωνημένο). <http://bit.ly/3upDWSV> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (20/6/2019α), Δηλώσεις σε τοπικά μέσα στη Μαγνησία (Απομαγνητοφωνημένο). <https://bit.ly/3up4PGz> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (20/6/2019β), Δηλώσεις σε τοπικά μέσα στη Μαγνησία (Απομαγνητοφωνημένο). <http://bit.ly/3aLqilj> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (26/6/2019), Συνέντευξη στον τ/σ ANT1 (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/nboceOUw85A> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (27/6/2019), Συνέντευξη στον τ/σ Alpha (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/bzXMq54iAps> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (29/6/2019), Συνέντευξη στον τ/σ STAR (Απομαγνητοφωνημένο). https://youtu.be/V35U_qRukRA [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (1/7/2019), Ομιλία (Απομαγνητοφωνημένο). https://youtu.be/Kt9Am_U7QLs [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (3/7/2019), Συνέντευξη στο pronews.gr. <https://bit.ly/3bBmMcx> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Βελόπουλος, Κ. (5/7/2019), Συνέντευξη στον τ/σ STAR Βορείου Ελλάδας (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/1mSWstx9XfY> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Ελληνική Λύση (9/6/2019) Ανακοίνωση. <http://bit.ly/37CgR5t> [Τελευταία πρόσβαση: 19 Νοεμβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (29/5/2019), Δήλωση σε εκδήλωση της ΧΑ (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/mCFYJjDgxxgM> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (31/5/2019), «Χάσαμε μία μάχη αλλά όχι τον πόλεμο». <https://bit.ly/3unogzv> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]

- Μιχαλολιάκος, Ν. (2/6/2019α), Απόσπασμα ομιλίας (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/BRyWJ5Ogcwv> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (2/6/2019β), Συνέντευξη σε διαδικτυακό κανάλι (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/Wx-M-X-VawI> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (8/6/2019), «Ψηλά τα Λάβαρα τα Τιμημένα!». <http://bit.ly/3aL54Uq> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (11/6/2019), Tweet. <https://bit.ly/3pHNNA1> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (15/6/2019), «Για την Ελλάδα των ονείρων μας ενάντια σε προδότες και προσκυνημένους». <http://bit.ly/3aLDEOj> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (16/6/2019), «Με την Χρυσή Αυγή ενάντια στο ψευτορωμαίικο». <http://bit.ly/3up7BeO> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (19/6/2019), Tweet. <https://bit.ly/2NQuoBd> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (20/6/2019), Συνέντευξη στον τ/σ Best Αργολίδας (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/Wi6aK1yA4dg> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (22/6/2019), «Για μία Χρυσή Αυγή των Ελλήνων ενάντια στα σκοτάδια φιλελεύθερων και μπολσεβίκων». <http://bit.ly/3ur1re7> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (23/6/2019α), «1994 - Η πρώτη πολιτική μάχη της Χρυσής Αυγής!». <http://bit.ly/2NQuhnJ> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (23/6/2019β), Απόσπασμα από ομιλία (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/TD5p3v1wrkk> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (27/6/2019α), Συνέντευξη στον τ/σ Βεργίνα Τηλεόραση (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/Y-63c3wuJhc> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (27/6/2019β), «Μία ακόμα μάχη εναντίον όλων». <https://issuu.com/xagr/docs/1141> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (29/6/2019α), «Μόνο το εθνικιστικό κίνημα μπορεί να πολεμήσει την Αριστερά». <https://bit.ly/2P8r17T> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (29/6/2019β), «Η Χρυσή Αυγή θα ενισχυθεί!». <https://bit.ly/3dGfhDE> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (29/6/2019γ), Απόσπασμα από ομιλία (Απομαγνητοφωνημένο). https://youtu.be/8ijMoT_ZtVI [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαλολιάκος, Ν. (1/7/2019), Δήλωση. <http://bit.ly/3aL6r5w> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]

- Μιχαολιάκος, Ν. (2/7/2019), Ομιλία (Απομαγνητοφωνημένο).
<https://youtu.be/5Xm1aeE2SJo> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαολιάκος, Ν. (3/7/2019), Συνέντευξη στον τ/σ Εγνατία Τηλεόραση (Απομαγνητοφωνημένο). <https://youtu.be/ZLvJQSDwtCk> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαολιάκος, Ν. (5/7/2019), «Μία ακόμα εκλογική μάχη, Μία ακόμα νίκη για την Χρυσή Αυγή». <https://issuu.com/xagr/docs/1142> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]
- Μιχαολιάκος, Ν. (6/7/2019), «Κανένας διχασμός στην ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ». <http://bit.ly/37ENLCJ> [Τελευταία πρόσβαση: 4 Οκτωβρίου 2020]